Statist. O.
997/89-3

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

BUDAPEST ADÓRENDSZERÉNEK KIFEJLŐDÉSE ÉS JÖVŐJE

ÍRTA

HEGEDÜS LORÁNT

29
III-IV.

89. KÖTET: 3. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

Stat. 0.997/83-3.

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

BUDAPEST ADÓRENDSZERÉNEK KIFEJLŐDÉSE ÉS JÖVŐJE

ÍRTA

HEGEDŰS LORÁNT

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

300353

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1939 év 3947 sz.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1939 — 1210 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató.

Előszó.

Midőn »*Budapest adórendszerének kifejlődése és jövője*« címmel közreadom munkámat, melynek úgy történeti adatgyüjtésén, mint pénzügyi tanulságain annyi kedvteléssel dolgoztam, be kell mindjárt kezdetben jelentenem az olvasónak azt, hogy a könyv szerkezetét akként igyekeztem kialakítani, hogy az — mint valamely kirakójáték képes kockája — beleilljék a Fővárosi Statisztikai Közlemények sorozatába s lehetőleg — amennyire anyaga megengedi — a megelőző kötetekhez símuljon, kiegészítve azokat. Ez az elgondolás számomra a munka megszerkesztése terén azt írta elő, hogy mindenütt ott, ahol már járt csapást találok, ne valamely új rendszerrel kísérletezzem, hanem előzőim folytatásaként egészítsem ki azt az évtizedek óta gyüjtött nagybecsű anyagot, melyet eddigelé feltártak. Így az adópolitikai táblázatok egy részénél egyszerűen folytatom *Surányi-Unger* Tivadar »Budapest Magyarország gazdasági életében 1925—1934-ig« című kétkötetes nagy művének statisztikai rendszerét, viszont a városi pénzügyi berendezkedés boncolásában egyrészt *Laky* Dezsőnek avagy *Márffy* Edének a közháztartások gazdálkodásáról írt több művében bemutatott eredményeit, vagy *Homolyay* Rezső és *Takáts* György tételes rendszereit. Az eredmények összefoglaló föltárásának ezt a bányatelepét egészítette ki azután mindaz az anyag, amelyet az önkormányzati pénzügy annyira elhanyagolt elméleti és gyakorlati földolgozása terén *Hegedüs* Sándor 1875-ben írt alapvető műve után *Bene* Lajos, *Egyed* István, *Harrer* Ferenc, *Szigeti* Gyula, *Wildner* Ödön s a Városi Szemle kiváló munkatábora számunkra kitermelt.

Ez új könyvnek régi társai közé való beilleszkedése azonban mindezeknél többet is jelentett e sorok írójára nézve, nevezetesen jelentette azt, hogy munkálkodása közben mindinkább növekedett benne az a lelki elismerés, mellyel amaz úttörők iránt viseltetett, kik a közönség által nem méltányolva, sőt még a szakirodalom s a politikai világ szereplői által fontosságukban föl sem ismerve, megvetették a magyar városi pénzügystatisztika szilárd alapját s ezáltal lehetségessé tették, hogy kitartó munkásságukra támaszkodva Budapestnek, de egyáltalában a nagy városoknak sorsdöntő pénzügyi problémáit, melyektől voltaképen az utánunk következő nemzedékek jóléte függ, meg tudjuk közelíteni mérőeszközeinkkel, sőt tervez-

AKADÉMIAI KÖNYVTÁR

getéseinket is rájuk tudjuk vetítetni. Itt egyfelől *Kőrösi* Józsefnek, a Fővárosi Statisztikai Hivatal első igazgatójának nemzetközileg is jelentős úttörő próbatételeire gondolok, másfelől azután arra, hogy maga az Országos Statisztikai Hivatal *Buday* László, majd különösen *Laky* Dezső által páratlan szorgossággal adták kezünkbe a megindulás segítségeképen a községi pénzügyekre vonatkozó rendszerezett forrástanulmányokat. Ezeket egészíti ki az a három nagy adattár is, melyet »*A negyvenéves Budapest*« címezetével 1914-ben, majd »*Budapest félszázados fejlődése*« névvel 1924-ben s »*A székesfőváros multja és jelene*« (1934-ben) elnevezés alatt székesfővárosunk jubileumi éveiben kaptunk, az előbbit *Thirring* Gusztáv, az utóbbit *Illyefalvi* I. Lajos statisztikai hivatali igazgatók szerkesztésében. Az a szakadatlan és mindegyre nekilendülő statisztikai szervezés, mely *Illyefalvi* Lajos, a Hivatal jelenlegi igazgatójának nevéhez füződik, ma is legnagyobb támasza minden mostani vagy ezután következendő város-pénzügyi kutatásnak.

Nem lehet e rövid bevezetés célja az, hogy fölsorolja mindazokat a forrásműveket és tanulmányokat, amelyekre bizonyításaim támaszkodnak s melyek a szövegben kerülnek méltatásra. Amit azonban már most sem mulaszthatok el, az a vallomás, hogy úgy a Székesfőváros Levéltárának, mint a Székesfővárosi Könyvtárnak vezetősége, kiváló barátaim jóleső segítségét élvezve, szedhettem össze a multra nézve a fellelhető adattöredékeket, sőt ezenfelül *Gárdonyi* Albert nyugalmazott főlevéltáros barátom kézirati munkáját is beilleszthettem egész elgondolásom tervezetébe, amiért neki külön hálával tartozom. Eképen vált lehetségessé az, hogy szakgatott krónika helyett egyes történeti időpontokban való fölvételek összehasonlítása vált rám nézve lehetővé, ami nemcsak azt jelentette, hogy főcélomat, t. i. magának a fejlődésnek, a városi pénzügy evolúciójának fővonalait nagyvonásokkal fölvázolhattam, hanem egyúttal megadta azt az előnyt is, hogy az író beleélhette magát s talán belévihette olvasóit ennek az érdekes fejlődésnek belső irányzataiba. Ennek megint az volt a következése, hogy a mult és jelen alapján arra merészkedjék, hogy fővárosunk jövőjének pénzügyi problémáit is fölvetíteni, sőt ha lehet megoldásukat megkísérelni iparkodjék. Ez a nagyfontosságú életprobléma, városunk s talán a magyar nemzet egyik sorsdöntő kérdése: Nagy-Budapest pénzügyi kialakítása.

Ezért a nagy célért igyekeztem leásni Budapest adóügyének legmélyebb gyökeréig, ebből a szempontból boncoltam a mult s a jelen szövevényes adóalakulatait városunk érdekében. Mint a város fia, ilymódon kívántam szolgálni szülővárosomat.

Ennyi s nem több munkám és vállalkozásom célzata.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Előszó 3

I. RÉSZ.

Buda-Pest adórendszerének kezdetei.

I. Fejezet. Az adórendszer 5
II. Fejezet. Buda és Pest adózásának gyökerei 16
Az 1812-iki hídvámszabályzat 42
Az 1813-iki vámszabályzat 47
III. Fejezet. A két-egy főváros adózása az egyesülés előtt 48
Pest-város számadása az 1704. évből 62
Buda-város 1720. évről való elszámolása 63
Táblázatok az I. Részhez. I—IX. ..... 77—91

II. RÉSZ.

Budapest adórendszere a kiegyezés után.

IV. Fejezet. A főváros egyesítése és az adózás 93
V. Fejezet. A főváros adórendszere a világháborúig 109
VI. Fejezet. Budapest adórendszere a világháború után 132
I. Főösszesítés ..... 136—137
Táblázatok a II. Részhez. X—XXIX. ..... 159—180

III. RÉSZ.

Nagy-Budapest.

VII. Fejezet. Nagy-Budapest adórendszere 181
Táblázatok a III. Részhez. XXX—XLI. ..... 213—229
II. Főösszesítés ..... 230—241

I. RÉSZ.

Buda-Pest adórendszerének kezdetei.

I. FEJEZET.

Az adórendszer.

Annak, aki arra a merészségre vállalkozik, hogy legmélyebb eredetétől fogva föl akarja tárni egy élő nagy város köztehervíselésének kezdeteit és elszántan nekilát annak, hogy eltakarítva a romokat és később ráhullott törmelékeket, igyekszik lehatolni azon ősforrásokig, ahol fölfakad a várostáplálás nagy nevezetességű első jelensége: annak, ismétlem, mindenekelőtt a saját pénzügyi előítéleteit kell az útból eltakarítania, mert különben csak szavakba burkolt álképzeteket fog közönségének átnyujtani és nem a történelem és a valódi élet kézzelfogható tanulságait. Körülszemlélődve, meg kell állapítanom azt, több mint négyévtizedes adókutatásaim alapján, hogy úgy a városi adózás igazi kezdetének, valamint a községi adórendszer valódi lényegének megismerését, úgyszólván az egész világ pénzügyi irodalmában, de különösen a nagy Németország pénzügyi tudományában (mely pedig legmélyebben és legmaradandóbban hatott természetszerűleg az egész magyar pénzügyi felfogásra is) az akadályozza meg, hogy három nagy előítélettől nem mernek a kutatók és írók, sőt rajtuk kívül és rájuk támaszkodva a politikusok és az adózó polgárok is megszabadulni. Meggyőződésem az, hogy Budapest adózásának belső jellegét, eredeti érdekességét, de ugyanakkor a jövő fejlődésére alkalmas életjelenségeit is csak akkor tudjuk haszonhajtó módon értékelni és fölhasználni, ha minden tekintetet félretéve, merészen nekimegyünk ennek a három pénzügyi előítéletnek, amelyek annyira beléették magukat az adóval foglalkozó elmék gondolkodásába, hogy onnét csak nagy elszántsággal és mindig visszatérő, kíméletet nem ismerő önbírálattal lehet eltávolítani.

Ez a három rendkívüli fontosságú pénzügyi hiedelem, vagy ha szabad magam kissé közönséges módon kifejeznem, ez a három adó-babona, a következő: Az első tétel, mely megakadályozza a községi háztartások lényegének fölismerését, azt hirdeti, hogy az állam az egyetlen adóztató hatalom

és hogy ennélfogva minden más közületnek adójoga csak az állami hatalomból származtatható le és azon nyugszik. Szerintem ez az első alapvető tévedés. A második helytelen tétel az, mely hozzászokva a *modern állami* adórendszerekhez (e mondatban úgy az *állami* mint a »*modern*« szón hangsúly van) az igazi adót csak a rendszeres kivetésen nyugvó, bevallás vagy kataszter alapján szedett közjárulékokban látja és a többi járulékot vagy egyáltalában nem veszi tekintetbe, avagy ezeknek belső természetét és eredetiségét nem méltányolja, hanem egészen félreismeri. — A harmadik alaptétel, amelynek a félretolása nélkül egyáltalában lehetetlen egy élő városnak valóságos köztehervíselésébe és annak a polgárok gazdagságában mutatkozó jelenségeibe belehatolni, ismétlem, a harmadik áligazság azon alapszik, hogy rendesen az adókönyvek írói és a pénzügyi elméletek felállítói megmaradnak annál a fölszínes tüneménynél, hogy kikre és mikor *vettetik* ki az adó, erre helyezik úgy bírálataik, mint magyarázataik, sőt indítványaik fősúlyát és keveset foglalkoznak avval, hogy kik viselik tényleg az adót és hogy az adótehernek a kivetésnél megindult gurulása mely gazdasági osztályokban nyomozható ki. Ez azt teszi, hogy az adóáthárítás minden jelenségének vizsgálata elemi erővel tör ki a háttérből, különösen a városi adózás terén, még pedig azért, mert a város szűkebb és jobban körülhatárolt területén az adótehernek az állam nagy területén általánosságban mozgó és azért alig megfigyelhető tüneményei, itt közvetlen közelről megszemlélhetők, úgyszólva utcáról-utcára követhetők. Ebből az következik, hogy a községi adók áthárításának mellőzése meghamisítja az egész adóképletet, még pedig sokkal nagyobb mértékben, mint az az állami adóknál történt.

Munkám ez első fejezetének a célja az, hogy ezen három tekintetben eltakarítsa kutatásaink elől a torlaszokat és az olvasót arra kérje, hogy e három nagy kérdés tisztázásával kezdje meg velünk együtt, sok érdekességgel kecsegtető, adót-kutató útunkat, amelynek nyomán egyelőre könyvünk első részében le akarunk szállni azokba a mélységekbe, ahonnét városunk adórendszere lassan, észrevétlenül, de a társadalom-biológiai törvények csalhatatlan és kényszerű törvényszerűsége által vezetve, kiemelkedett.

Vegyük boncolás alá az elénk meredt első kérdést. Vajjon igaz-e az a megszokott hitünk, hogy az állam az egyetlen adóztató hatalom, ennélfogva minden közjárulékot és minden más adózási rendszert egyedül és kizárólag az ő hatalmából kell leszármaztatni és ennélfogva csak az ő általa elfogadott elvekből lehet kiindulni az adóalkotás terén. Midőn erre igen röviden megfelelek, a pénzügytan egy régi mesterének *Schäffle* volt osztrák miniszternek abból az alaptételéből indulok ki, melyet »*Die Steuern*« című munkájának 63. §.-ában írt le s amely ma a világháború után még inkább elfogadott dogma s amely ekként hangzik : »Az államot a népközösség (nemzet) központi

akaró — és hatalmi szervének kell tekintenünk s miután ennek anyagi erőkre (pénzre) van szüksége, mivelhogy az állam ezt a szükségletet saját munkásságával (üzemeivel) csak részben tudja fedezni, politikailag legtermészetesebben és nemzetgazdaságilag legegyszerűbben az adó formáján adhatjuk meg neki életföltételeit.« Szerintünk ez helyes kiindulás, az adó szükségszerű eredetét jól mutatja, a kérdés csak az, hogy vajjon nem szűkkörű és egyoldalú-e akkor, midőn egyedül az államot tartja az ekként föltétlenül táplálandó közhatalomnak ? Erre a válaszunk az, hogy az államot igenis össze kell hasonlítani a régebbi idők pénzügyi hatalmaival s akkor megtaláljuk a földesurat, az egyházat, vagy a szabad várost, sőt a testületeket, amelyek szintén a népközösség szervei s amelyek életföltétele szintén az, hogy saját munkásságuk eredményein kívül, amelyek nem elegendők állandó táplálásukra, közhatalmi módon nyúljanak be a hatalmi körükbe tartozó gazdasági egyedek jövedelem- és vagyonelosztásába, vagyis másszóval adót szedjenek. Maga *Schäffle*, kit föntebb idéztem, már igen jó útmutatást adott az adótudománynak akkor, amidőn föntemlített munkájában részletesebben vizsgálta azt, hogy az egyes államformák — például a köztársaság vagy az alkotmányos monarchia — mennyire hatnak az adó alakulására ; ő történeti példákat is hoz föl és éppen ebben az irányban még érdekesebb volna példatára, ha a világháború után előállott és különösen a totalitásos államok adóképleteivel foglalkozhatott volna. (Ez utóbbi jelenségre könyvünk további folyamán a gyakorlat szempontjából rá fogunk térni, itt azonban meg kell maradnom az elméleti levezetésnél.) Továbbhaladva ezen az úton, a pénzügyi kutatás nem hunyt szemet az előtt, hogy oly időkkel is kell az adótannak foglalkoznia, mikor még nem az állam volt az uralkodó közszervezet, hanem részben előtte, részben vele egyidőben, de nála erősebben érvényesültek és léteztek egyéb közhatalmak : a megye, az egyház, vagy a földesúr, avagy a község. A jogtörténelem mindezeket közhatalmaknak nevezi, igen helyesen azért, mert bizonyos társadalmi működést végeztek, védték alattvalóikat, vagy ítélkeztek fölöttük, a külső és belső rendet fönntartották és mindenkép, természetesen valamilyen formában, megfizettették, megdolgoztatták a hatalmi körük alá tartozókat. Ezek a szervezetek, intézmények szerepeltek akkor a társadalom szervei, funkcionáriusai gyanánt s éppen úgy ilyenekül tekintettek maguk a hatalmi körükbe került adózók által is, amint ma megfordítva, adózók és pénzügytanok egyedül az államot tartják a társadalmi hatalom megtestesedésének és ezen okból következetesen egyedül az államot tekintik pénzügyi hatalomnak. Mindebből, ha nem ijedünk meg a logikai levezetés végső következtetéseitől, eljutunk oda, hogy az adó voltaképen legigazabb lényege szerint nincs abszolute véve egyetlen szervezethez kötve s nem mondhatjuk, hogy csak az államnak vagy a községnek van joga adót szedni s csak az az adó, amelyet ezeknek fizetünk. Ellenkezőleg el kell becsületesen ismernünk, hogy minden társadalmi

hatalmi funkciót végző intézmény szedhet adót, amíg ahhoz ereje van és más szintén társadalmi funkciót végző adószedő hatalmasságok abban őt nem gátolják. Hozzátehetjük, hogy e nagy távlat szerint mindazon esetben, amidőn valamely társadalom az ő közhatalmi funkcionáriusát változtatja, akkor az adót is másnak, az újabb funkcionáriusnak fizeti. Így tehát az állam csak addig és annyiban kapja az adót, ameddig és amennyiben a társadalom funkcionáriusa ; és amint és amikor egy másik szervezet, rend, vagy testületi alakulat szolgálta vagy szolgálja ki a társadalmat ezen közület életében, akkor és annyiban ennek és nem az államnak jutott és jut ma is az adó. Ezzel az állásponttal, amelynek történelmi igazolását könyvünk második fejezete, Buda és Pest városok adótüneményeinek bemutatásánál fogja az olvasó elé tárni, lehet csak józanul megérteni azt, hogy még ma is, amidőn az állami hatalom és ennélfogva az állami adórendszer annyira elhatalmasodott és még mindjobban terjeszkedőben van, hogy még ma is tényleg van még más, nem állami természetű, például községi és egyházi adó. Ennek a letagadhatatlan jelenségnek azt a magyarázatát, amely szerint ezt úgy kell értelmezni, hogy mindezek a még megtűrt adóztató hatalmak a maguk adóztatási jogát mindig az államtól vezették le, el kell vetnünk, mert ez a fölfogás a maga modernségével egészen megfeledkezik arról, hogy község, vármegye stb. már régen léteztek az állami adózási rendszer megjelenése előtt. Helyesebb, ha ismét a nagy perspektiva alapján azt mondjuk, hogy amint az idők folyamán kényszerű törvények hatása alatt a társadalom térben és szervezetben nőtt s levetette — le kellett vetnie — az eldaraboltság korlátait, úgy lépett a törzsfőnök vagy a földesúr, vagy később az önjogú város helyébe és fölé az állam s ezalatt a kisebb szervek egy óriási organizmusba szívódtak fel, ez pénzügyi nyelven azt jelenti, hogy a robot, sarc és árumegállítási jog helyébe az állami adó lépett. Így került felül a legnagyobb pénzügyi hatalom az állam s lassankint óriási méreteivel annyira elhomályosította a régi adóztató szervezeteket, hogy sokan elméletben és gyakorlatban egyaránt már egészen elfelejtették ezt a kialakulási fejlődést s ezért az állam egyedülvalóságára esküsznek. Az elfogulatlan szemlélő szerint pedig az igazság az, hogy ma tényleg az állam a legfőbb pénzügyi hatalom és ez a hatalma folyton nő épp úgy, mint ahogy a világháború alatt és után folytonfolyvást növekedik az állam abban a tekintetben, hogy ő a társadalomnak legfelső és legfontosabb funkcionáriusa. Ebből a merőben viszonylag történelmi igazságból azonban nem következik sem az, hogy ez mindig így volt, sem az, hogy ama régebbi közhatalmi szervezetek, melyek fönntartása adózáson nyugszik, nem valamely saját természetű adólényeket képviselnek-e, így tehát ma is joguk van ahhoz, hogy a kutatót arra kényszerítsék, hogy elsősorban a városi adóknál azok ősi városi jellegét és ezen eredeti jelenségnek a törvényszerűségét igyekezzék föltárni. Elméleti okoskodásom végső eredménye gyanánt azt az alaptételt

állítom ide, mely szerint szemben az abszolut érvényű igazságokat valló adóelméletek nagyrészének avval az egyoldalúságával, hogy mindig kizárólag az államot tekintették legfőbb, sőt néha egyedüli adóztató hatalomnak, illetőleg az egyházi, városi, törvényhatósági adóztató hatalmakat is mind az állam erejéből származtatták le, evvel szemben a mi szemléletünk, amellyel a két-egy főváros sok száz éves adófejlődését akarjuk föltárni, az államot csak az egyik, bár a modern gazdasági életben legfőbb és kétségtelenül folyton terebélyesebbé váló adóztató hatalomnak ismeri el, de ugyanakkor nem felejti, hogy az államhatalom kialakulása előtt is voltak már közületek, melyek saját jogon rendszeres adóztatást folytattak a hatalmuk körébe került magángazdaságokkal szemben. (Az olvasót, ki ezen elméleti boncolás további részlete iránt érdeklődik, a szerző következő két munkájára kell utalnom : »*Adóelmélet*« (1898) és »*Az adótan társadalmi elmélete*« bemutattatott a Magyar Tudományos Akadémiában (1935).

Másodikul, a munkánk útjából elhárítandó torlaszok közül, azt a bevett tételt szögeztük oda, hogy a modern pénzügyi fölfogás annyira hozzászokott a később kifejlődött újkori állami adórendszerekhez, hogy igazi adóul csak a rendszeres kivetésen nyugvó, bevallás vagy kataszter alapján szedett közjárulékokat ismeri el és amint fentebb már megállapítottuk, a többi járulékot vagy egyáltalában nem veszi tekintetbe, avagy amazoknak a belső természetét és eredetiségét nem méltányolja, hanem egészen félreismeri. Ha, amint rendesen a pénzügytan csak az állami közjárulékok rendszerére terjedne ki, ez az eljárás nagyobb bajokat nem okozna. Nem pedig azért, mert, ha valamely elméleti író pontosan leírja, teszem föl a Magyarországon ma érvényes jövedelem-, vagyon- és keresetadót, azt nem teheti anélkül, ha csakugyan nemcsak száraz ismét akar nyujtani, vagyis nincs több ambíciója, mint az, hogy az adótörvények és szabályok hivatalos összeállításával versenyezzen, hanem törvényszerű összefüggéseket, azaz elméleti igazságokat és maradandó tételeket is ki akar emelni a tételes anyagból: akkor kétségtelenül a mostan még élő jog hátterében föl fogja kutatni először az 1921-i, azután a háborút közvetlenül követő adórendszabályokat, sőt ezek mögött és ezek kialakulását kutatva, vissza fog menni Wekerle Sándor 1908-i nagy reformjához, sőt itt sem áll meg, mert kutató útja önkéntelen visszavezeti egészen Széll Kálmánig, az 1875-i egyenes adótörvényekig s miután azok az abszolutizmus idején életbelépett osztrák egyenesadó-rendszernek voltak részben átalakításai, részben ráépítései, ennélfogva önkéntelenül megérkezik a magyar modern adórendszer kezdetéhez s így föltárta nemcsak a jelent, hanem annak belső alakulási folyamatát, tehát törvényszerűségét is. Ez azonban csak az állami adóknál van így. Mihelyst mi, amint munkánk kezdetétől valljuk, azt állítjuk, hogy a városi adózási jognak nemcsak állami, hanem önálló alapjai is vannak, sőt hogy még a mai adó szövényeiben, amidőn tényleg már az állami közhatalom adóztató hatalma

kerekedett fölül, még ebben is meg kell figyelnünk a kizárólag városi adójelenségeket: akkor ez a módszer nemcsak meghamisítja egész látképünket hanem eleitől fogva kizárja, hogy meglássunk olyan tüneteket, amelyek semmiképen nem függvén össze magának a nagy állami adórendszernek az evolúciójával, úgyszólván lemaradnak az útfélen és nem kerülnek boncolás alá.

Van azonban ennek az eljárásnak egy másik bökkenője is. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a városi adórendszernek az igazi képleteit olyan ritkán merik a pénzügyi kutatók megkeresni, amiért is a legtöbb pénzügytanhoz a községi adózás kérdései csak úgy vannak hozzácsapva, mint ha egy fáradt ember hirtelen még jelezni akarja azt, amit már nem tudott elmondani, vagy amihez már nem kapott érdeklődő közönséget. Ez a bökkenő tudniillik az, hogy ha, amint szokás, mindjárt kezdetben valaki nem a városi adózás önállóságát akarja megmarkolni, hanem rögtön fölül a széles állami adórendszer nagy és általános elveinek a paripájára, akkor óhatatlanul mindig ezen általános, egész országra vagy esetleg még nagyobb gazdasági területekre kiterjedő tételeket akarja azután olyan tényleges, de csak a városokban észlelhető adótüneményekre alkalmazni, amelyek egyrészt oly sokszerűek és egymásközött annyira eltérők, hogy általános elvekre s még kevésbbé elméleti szólamokra őket ráhúzni nem lehet, másrészt pedig éppen városi voltuknál fogva azt a sajátságos őstulajdonságot rejtik magukban, hogy esetleg egészen kicsinek látszó, szinte csiraszerű megjelenésükben kell a később életrekelő igazságokat megtalálni. Az állami adók rendszerének bemutatásánál éppen megfordítva van, ezeknél a fölállított s az egész országra, sőt néha egész Európára érvényesnek kimondott nagy etikai vagy politikai, sőt néha egyenes filozófiai alapelvekből kell dedukcióval levonni még a legkisebb részeknek, esetleg például még az adóbüntetések skálájának ismertetését is. Nagyjában azt mondhatnók, hogy az államhatalom pénzügyi rendszerének ismertetése és föltárása a dedukció, a városi adórendszer megismerése pedig az indukció eljárását követeli meg, tehát, amint azt már a nagy angol bölcsész Verulami Bacon kifejtette, két merőben ellentétes elmefolyamattal van dolgunk.

Ugyanez, a pénzügytanokban mindjárt a következtetések legelején föllépő általánosítás, amely az állami adórendszer nagy lepedőjével szokta betakarni a községi adójelenséget is s ezáltal azokat úgyszólván mindig leszármaztatott vagy járulékos tünetek gyanánt állítja be: ismétlem ugyanez a megszokott pénzügyi általánosítás a legnagyobb veszélyt rejti magában minden oly esetben, amidőn nemcsak a jelen állapotot kell bemutatni, hanem vissza kell menni annak kezdő megjelenéséig, a nagy fának első gyökérszálait keresve. Az állami adórendszerek bemutatásában természetszerűleg annyira uralkodnak a legújabb jelenségek, az állampolgároknak most viselendő rendszeres terhei, hogy csak itt-ott jelenik meg az a képzet,

hogy voltaképen ezek nem voltak mindig így. Voltak más adók, amelyek eltüntek s a mostaniak sem abszolut időkre szólnak, hanem valószínűleg csak relatív létük van. Az adó viszonylagosságának a gondolata úgyszólván ellentétben van az állami adórendszer egész lényegével, mert hiszen az állami akarat kérlelhetetlenül megnyilvánulván abban, hogy a közhatalom táplálása végett rendszeresen, pontosan időközönként, változatlan normák szerint belényul a magángazdaságok rendszerébe, annyira, hogy szinte ki akarja zárni a megadóztatottak gondolkozásából azt a lehetőséget, hogy a rájuk tényleg kivetett adók és a velük szemben alkalmazott tényleges adófajták helyett elképzeljenek másféle adóskálát, más kivetési eljárást, vagy éppen más nevezetű adófajtákat. Evvel szemben a városi adóknál, ha egyáltalában tudományos alapon akarunk velük foglalkozni és számot tartunk arra, hogy megállapításainkból az ezután következendő évek várható forgandóságaira is következtetéseket tudjunk levonni: akkor állandóan szem előtt kell tartanunk nemcsak az adótételeknek, hanem maguknak az adónemeknek hol eltűnését, hol újjáalakulását, hol váratlan újbóli fölbukkanását (mégpedig igen változatos elnevezések alatt). Ennélfogva az állami adórendszerrel szemben a községi, de különösen a világvárosi adóberendezések a folytonos változás képét mutatják. Azt lehet mondani, hogy míg az állami pénzügytannak a megmerevedett állandóság, addig a városi háztartások életének folytonos mozgékonyság a jellemzője. Ennek könnyen fölfedezhető módon két oka van. Az egyik az, hogy a városi hatalom kisebb körre lévén szorítva, azok a politikai és gazdasági változások, amelyek az államban vagy kiegyenlítődnek, vagy hosszabb időkben érvényesülnek, ezek a nagyvárosokban a lakosság közvetlenebb akaratbeli érvényesülése folytán úgyszólván rövid hullámok gyorsaságával váltogatják egymást. Innét van az, hogy a városi pénzügyek legérdekesebb jelenségei először Lombardia városaiban mutatkoznak, ahol is először látható a politikai pártok és a gazdasági osztályok hallatlanul erős befolyása az adónemekre: valóságos adóharcokat lehet fölfedezni magában a társadalom életében, amelyek azután rendkívüli élesen világítják meg az egyes fölkapott, vagy letaposott adófajtáknak a lényegét. Ezért van az, hogy valamely város sokszázados adóevolúciójának a vázlata sokkal színesebb, mint az állami adóknak bármely gondosan összeállított története. Ugyanezen érvelési körben s kiegészítéséül az eddig elmondottaknak, ide kell iktatnunk az adó szociológiájának azt a nevezetes megállapítását, amely a következő meggondoláson alapszik. Minden adórendszer, sőt minden adóztatási elv lehetősége legelsősorban attól függ, hogy milyen széles, vagy milyen keskeny távolság választja el egymástól az adóztató közületeket és a megadóztatott egyedi gazdasági erőket. Mert nemcsak az adó abszolut nagysága s így az adórendszer terhei, hanem az adóknak kialakulása és megoszlása s a bennük rejlő elvi törekvések mind legelsősorban, úgyszólván filozófiai mértékkel mérve, attól függenek, hogy

mekkora az adóztató közület és az adóalanyokat egymástól elválasztó szélesebb vagy kisebb, állandó vagy változó távolság. Fölösleges bőbeszédűség volna részemről, ha azt a közismert tényt fejtegetném, amely szerint maga az adó is viszonylagos történelmi kategória, mert csak addig van, míg el vannak egymástól választva a közhatalom és az egyéni gazdaság; mihelyst akár a közhatalom fölszippantja az összes egyéni gazdaságokat, mint a kommunizmusban, akár az egyéni gazdaságok levetik magukról a közhatalmat és csak saját egyedi céljaikat ismerik el, mint az anarchiában, akkor megszűnt minden adókivetés lehetősége is, szükségessége is. Így állván a dolog, kétségtelen, hogy sokkal nagyobb légvonalban van az egyén fölött az állam, mint ugyanazon polgár fölött az ő városi adóztató hatalma. Az állami adórendszernek a városi adóztatással való összehasonlításában rögtön és csalhatatlanul kitűnik, hogy bár mind a két esetben az önmagukért gazdálkodó egyéni gazdaságokkal szemben valamely fölöttük álló közhatalom jelentkezik és az kényszeríti ki, hogy az egyének őt rendszeresen táplálják: a kétféle közhatalomnak ugyanazon városi polgársággal szemben való adótávolsága egészen más, mert az állam sokkal messzebb van, mint a község, amiből nemcsak a kétféle adórendszer különbségei következnek, hanem azok terheinek a gazdasági életbe való más-más behatolása is.

A városi adóztatás kutatásának útjába álló ezen második akadálynak a fölismerése, vagyis midőn azt akarjuk elkerülni, hogy ne maradjunk meg szemlélődésünkben és következtetéseinkben az állami pénzügyi ismék sablonjában: már magától odavezetett, ahol, amint kezdetben már fölemlítettük, igazság-keresésünknek az elmélet szempontjából a harmadik akadályát láttuk, tudniillik az adóáthárítás tüneményének a városi adóztatás szempontjai alá való csoportosítása. Miután tagadhatatlanul minden csak valamennyire is kifejlődött közhatalmi szervezetben tényleg kétféle adórendszer van, az egyik, amelyiket a törvények és a törvényszerű szabályok elrendelnek, a másik, amely tényleg életbelépett és valósággal elérte a gazdasági életet, ezért az adóáthárítás tüneménye, amely éppen avval foglalkozik, hogy hova gurult el a polgárokra a közhatalom által nyilvánjogi alapon rázúdított adóteher: egészen más megfigyelés alá kell, hogy vétessék a városi közületben, mint az állami adóknál, egyszerűen azért, mert, amiként éppen most kimutattuk, a távolság egyrészt állami és adózó polgár, másrészt a városi és ugyancsak az adózó polgár között, egészen más, ennélfogva a gurulási sík is tökéletesen különböző, amelyen egyfelől az állam adója szalad bele a gazdasági élet szövevényébe, másrészt pedig ahogy valamely újonnan elindított községi járulék teszi meg a maga kanyargó útját ugyancsak a kiszemelt adózó polgár zsebe felé. Már pedig az adóáthárítás tüneménye, amely annyi nagy elmét foglalkoztatott és amely például ránk nézve azért is nevezetes, mert hazánk legújabb történetének nagy mártírja, gróf Tisza István éppen az adóáthárítás tanulmányozásával kezdte meg nagy

politikai és gazdasági föltárásait: ismétlem ez az adóáthárítástan csekély kivétellel eddig csak az állami adók tekintetében kötötte le a pénzügytan legtöbb rendszeres munkásának figyelmét, ellenben itt még jobban elmaradtunk a városi adórendszer áthárítási tüneményének kutatásában, mint az adótan más jelenségeinél. Szerény nézetem szerint ez nemcsak azért baj, mert ha és ameddig pontosan nem tudjuk kimérni azt, hogy vajjon a kivetett adót voltaképen ki fogja igazán megfizetni, mindaddig egyetlen új nagy tervezett adónemnek az igazi hatását sem lehet kiszámítani, hanem azért is, mert szerény nézetem szerint az adóáthárítás törvényszerűségeinek éppen a községi adózásban való megfigyelése fogja a pénzügytant képesíteni arra, hogy még az állami adóáthárítások igazságait is tökéletesebben és szélesebb, de biztos alapokon tudja kimunkálni.

Az adóteher különféle eltolódásainak pontosabb megfigyelése okából azért alkalmasak különösen a községi adók, mert szorosan körülvett, jobban áttekinthető területen jelentkeznek. Ezért a községi adók hatása világosabban meglátszik, a különféle adónemek halmazata könnyebben szétválasztható alkotó elemeire és ugyanazért egyes községeket, városokat könnyebb is, megengedhetőbb is egymással összehasonlításul szembeállítani, míg két nagy állam adórendszerének az összehasonlítása, annyira eltérő és bonyolult viszonyaiknál fogva, alig enged meg valamely határozott következtetést: legalább is az adóáthárítás törvényeire nézve igen kevésre mehetünk a különféle államok pénzügyi egybevetése útján, holott az egyes községeket adóikkal hamar egymás mellé rakhatjuk s így a tüneményeket ellenőrizhetjük.

Abból a szempontból nézve, amelyet az áthárítás elméletéért el kellett foglalnunk, maguknak a községi adópótlékoknak közigazgatási választóvonala elmosódik s az állami adók egyszerű nyúlványainak mondhatjuk őket. Belső természetük szerint tényleg az állami adók fokozásai. Ezért a pótlékok áthárítási jelenségei már az állami adók áthárításával kerülnek egy kalap alá. Legtöbbször a községi pótlék csak mennyiségileg növeli az állami adót s ennélfogva öregbíti az állami alap-adónak az áthárulásokban mutatkozó természetét. De viszont az is igaz s tagadni senki sem fogja, hogy midőn egy állami adófajra mindjobban ránehezedik valamely községi pótlék, lassanként oly súlya lehet ennek a függelék-adónak, hogy nagy terhével az alapját képező állami adónak átruházását is elhajlítja, ebbeli tulajdonságait elgörbíti. Egy szóval előállhat és elő is áll az a fizikában gyakori tünemény, amikor a quantitatív változás addig fokozódik, míg qualitatív eltérés támad. Azonban ezek az esetek sem téveszthetnek meg bennünket abban, hogy még ilyenkor is teljesen az állami adók alapján állunk s a községi adó súlya csak ugyanazt a változást idézi elő az illető adónak viselkedésében, mint amely bekövetkezett volna akkor is, ha a községi pótlék behozatala vagy növelése helyett maga az állami alap-adó duzzadt volna föl ugyanannyival. Tehát, bárha az ilyen esetekben a községi adó halmozódása az állami

adó áthárítását minőségileg is megváltoztatja, még ez a változás is tényleg az állami adó természetéből kifolyólag megy végbe. Még mindig az állami adók törvényszerűségei között járunk tehát ilyenkor is s az áthárítás szempontjából nézve nem jutottunk még bele abba az elhatárolt területbe, melyet a községi adók áthárításának kipécéztünk. Nem azt jelenti e következtetésünk, mint hogyha talán a községi adópótlékok nem mutathatnának egymással, vagy az állami adókkal szemben érdekes áthárítási tüneményeket. Sőt még azt sem jelenti, mintha e tünemények kikutatása elől mindörökre be akarnók csukni az ajtót. Hanem igenis azt hirdeti ez a felfogás, hogy amikor az állami adóáthárítás elméletének világából a községi adók szűkebb, de szilárdabb talajára akarunk átmenekedni, akkor először egészen vissza kell vonulnunk arra a terepre, amelyen az áthárítás nézőpontjából a különleges községi adók tiszta vonását fölismerhetjük. Ha majdan a kutatás ezekkel az utóbbiakkal egészen tisztába jött, akkor következik el ideje annak, hogy az állami adókba kapaszkodó pótlékokat oly átmenetnek tekintse, melyeken át az állami adók egyes fajainak áthárítási tüneményéhez észrevétlenül előnyomulhat.

Ha könyvünknek ez a fejezete helyesen mérte ki célját, akkor három negatív eredményt ért el. Három ponton igyekezett kutatásunk terepét a pénzügyi elmélet és gyakorlati adófelfogás előítéletétől megszabadítani. Ezek közül az első támadás az ellen küzdött, hogy az államot tekintsük egyetlen, abszolút lényegű adóztató hatalomnak s ennélfogva, a városi adókat is az állami adórendszerből vezessük le. Második negatív tételünk az volt, hogy nem szabad a városi adófejlődés eredeti kezdetére rávetíteni a modern állami adórendszereknek a mostani bonyolult közgazdasági és társadalmi viszonyokhoz alkalmazkodó képleteit. Harmadik föltételünk pedig a valóság földerítése céljából az volt, hogy beléje kell hatolni magába a városi társadalomban végbemenő adóáttolási és adólegurítási tüneményekbe, vagyis nem szabad megelégedni az állami adóáthárítástan általánosságban járó sémáival. Mindhárom követelésünk negatívnak látszik, holott, ha olvasónk híven követett, akkor megfordíthatja az így hármas gerezdre osztott lemezt és akkor megkapja a hármas negatív lenyomatában azt a pozitív alapot, amelyen könyvünk egész elgondolása, sőt a részletes adatok feltárása is nyugoszik.

A követelményeknek, melyek negatívoknak látszanak, eképpen felállított hármas sorozata pozitívum gyanánt a városi adózás minden problémájának, minden történeti időben kiemelkedő legmélyebb lényegét mutatja előttünk, mint valamely plasztikus dombortérkép alakzatát. A kép pedig, amelyet kapunk az a fölismerés, hogy miután nem az állam az első és egyetlen közhatalom, amely saját rendszeres táplálásra ugyancsak rendszeres kényszerjárulékokat követel a hatalmi körébe eső magángazdaságoktól: ugyanakkor ez azt jelenti, hogy minden társadalom előhaladott stádiumában

egyszerre, szinte észrevétlenül több adóztató hatalom van jelen. Itt vannak oly adóztató közhatalmak, amelyek rég elfeledett multnak ittmaradt csökevényei és olyanok, mint a tengerbe süllyedt hegyvonulatok, amelyeket csak gondos geológiai kutatás tud felismerni és az őket elborító áradatban rendszerezni. A történelem óceánja födi el így a régi adóztató hatalmakat és feledteti el ma is kinyomozható lényüket és belső természetüket. Már ebből a fölismerésből is következik, hogy a XX. században minden nagyváros polgárai fölött több adóztató hatalom egymásra támaszkodó, egymást ellensúlyozó, vagy egymás ellen működő erejének a szimultán hatásával kell számolnunk, ez pedig azt teszi, hogy sohasem egy adóról, hanem adók többségéről kell mindig, hogy beszéljünk. Ugyanerre a sokszerűségre vezet a második tilalom követése is, midőn a modern állami katasztrális vagy bevalláson alapuló adóin kívül nem feledi el a kezdetleges, vagy különleges adófajtákat, amelyek nem ugyanazon fejlődési irányban haladnak, mint maga az esetleg egységesen kodifikált államhatalmi adózás. Ha pedig a fentebb harmadik szempontnak nevezett szemlélődés alapján nem maradunk meg azoknál a megfigyeléseknél, amelyeket az állami adó kivetése ad, hanem mélyebbre hatolunk, oda, ahol bármely kivetett adónak — és ez különösen az újonnan behozott adóknál látható szabad szemmel — az elgurulása a társadalmi küzdelmekbe belép, akkor valóban úgy vagyunk, mint az a búvár, aki leereszkedik a tenger fenekére és ott az egyszintes víztükör helyett a legcsudálatosabb változatosságú állati és növényi lényeket fedezi fel csodálkozó szemmel. Az a társadalom, amelyben egy kifejlett városnak, mint Budapestnek az adómechanizmusa megjelenik, okvetlenül bonyolult társadalmi képleteket talál és sokszerű gazdasági harcok tényezőjévé emeli a különben a maga kivetésében igen egyszerűnek, igen egyformának és mechanikusnak látszó adózást. Ebből nyílegyenességgel következik, hogy bármely nagyváros és így Budapest adóinak belső szétboncolása csak akkor éri el célját, ha nem az egyes különálló, akár az államra telepített, akár a városi fejlődés különlegessége folytán előállott különös adófajtákat magukban vizsgálja, hanem az egész munkának és fáradozásnak eredményei akkor válhatnak kézzelfogható igazságokká, hogyha éppen az adóviszonylatokra, a más-más nemű adóztató hatalmaktól származó közjárulékokat a polgárok gazdasági életében leverődő összefüggésére, a különféle adófajtáknak az összejátszására és az egyes adónemeknek történelmileg kialakult, vagy a gazdasági harcok által kikényszerített egymásrahatásában látja meg a közháztartások teherszétoszlásának, sőt teher-lehetőségének lényegét. A nagyváros adóvizsgálatánál tehát a súly mindig magának az adórendszernek, mégpedig a különféle adóztató közhatalmak által a polgárok összefoglaló gazdasági életére együttesen tett szövevényes tükörképén van. Ez annyira igaz, hogy mindenkinek, ki kellő elfogultság nélkül hatol bele valamely nagyváros adólélektanába, kezdettől fogva az adórendszer ezen pozitív követelményének talajára

kell lépnie, vagyis el kell vetnie azt a minden gazdasági és politikai válság alatt újra fölbukkanó úgynevezett ideális követelményt, hogy az »egyetlen adó« felé kell a társadalomnak haladnia. Ez álképlet is épúgy délibáb, amint az ókori népek történelmi kezdetét valamely zavartalan paradicsomban, vagy amint megfordítva, amint a szocialista elméletek az embertörténet végét valamely elképzelt utópiában tárják elénk. Az egyetlen adó felé való közeledés éppen megfordítottja az igazi városi adózás evolúciójának, amely mindaddig, amíg a városi közület, polgárainak életerejénél fogva, a mind szétágazóbb tagozódás a mind újabb kereseti ágak megjelenése felé halad: éppen az adóigazság érdekében kell, hogy folyton differenciálódó, mindig bonyolultabb adórendszereket hozzon létre. Mihelyst nem ilyen értelemben haladna a valamely nagyvárosban tényleg létrejövő adóztatási rendszer, akkor fordított irányban mozognának egyfelől a kikényszerített és mind egyszerűbbé válni akaró adósémák, másrészt az eleven életben megnyilvánuló és mind bonyolultabb osztálytagozódást és egyéni elhelyezkedést kikövetelő valóságos állapotok. A két ellentétes irányvonalak ilyetén összeütközése összetörné magát azt a lehetőséget is, hogy a városi adótan mély és érdekfeszítő igazságait ki tudjuk ásni a felkutatott talajból. Ezért a mi utunknak éppen ellenkezőleg abból kell kiindulnia, hogy Budapest adózásának igazi megismerését magának az adórendszer összefüggéseinek s az ebben megnyilvánuló nagy gazdasági szövevénynek föltárásában kell fáradhatatlanul keresnünk.

II. FEJEZET.

Buda és Pest adózásának gyökerei.

»Alig van város Európában, mely annyiszor és oly nagy mérvben elpusztult volna s következőleg annyiszor kellett volna alapjából újraépíteni, mint Budapest.« — »A főindok, melyet a Duna folyásának épen ezen táján fontos városnak kellett emelkednie mindig, valahányszor a civilizáció és aránylagos béke képes volt némi állandóságot szerezni hazánkban, az a természet által kimutatott nagy közlekedési vonalak itteni találkozása volt.« »Elpusztult volt az ezen területen állott római város teljesen s a magyarokat megelőzött szlávok megtelepedése hazánk területén még nevét is elfeledtette volt.« »A magyar királyok alatt támadt újra népes helység ezen a területen — az 1240-iki mongol inváziő megsemmisíti először Pestet, aztán Óbudát, történeti emlékeivel együtt.« »A magyar nemzetnek elől kellett kezdenie az építés, s telepítés művét. Mintegy kétszáz év alatt mind a két parton virágzó és gazdag város áll: az 1250. előtt nem létezett Budavár csakhamar a királyság központja és fővárosa, Pest pedig nagyobb mérvű gazdagodásnak és terjeszkedésnek indul. Tudva van, hogy épen

300 évvel a tatárinvázió után, 1541-ben a török foglalta el, ami egyértelmű a pusztulással.« »Újra kellett építeni és népesítenie Magyarországnak harmadszor is.« »Nincs város Európában, melynek története érdekesebb és tanulságosabb volna, mint Budapesté. Mert, amit másutt csak okoskodás és kombináció útján lehet földeríteni, itt tényekben nyilatkozik. A természet kedvezéseit s a nemzet életrevalóságát a sors rendkívüli csapásokban intézett experimentumok által tette nyilvánvalóvá. Különösen Pestnek a maga erején való háromszori következetes föllendülése amily érdekes, oly világosan érthető.«

E bevezető idézetek abból a hatalmas munkából valók, amelyet »Budapest története« címmel a főváros megbízásából írt és adott nekünk a nagy magyar történetíró, *Salamon* Ferenc. Mi azonban méltán kérdezzük, mi az, ami oly világosan érthető lenne e háromszoros újjászületésben? Mi az a csoda, mely ezt a két várost nemcsak mindig megteremti a semmiből, hanem mind e mai napig mind nagyobbra és jelentősebbre terebélyesíti? Elébb már közbeszőttük azt, hogy a közlekedési utak találkozása Kelet, Nyugat, Észak és Dél felől itt történik. Azonban ez a megállapítás csak egyik kérdés eltakarása a másikkal, azt szeretnők tudni, hogy miért történik itt és újra meg újra, minden balszerencse közt, miért támad életerős és elpusztíthatatlan embertelepedés épen ezen a ponton? A felelet különösen *Salamon* Ferenc mélyreható földtani és földrajzi kutatásai után világos és azt mondhatnám, hogy lenyűgöző. A nagy Duna legfontosabb szakaszán egyetlen hely van, ahol sziget nem akadályozza az átkelést, ami a régi vándorlásoknál szinte leküzdhetetlen nehézségeket támasztott (a szárazföldről a vízre és vízről megint szárazföldre való kettős átrakodás folytán) és ez a hely épen Középeurópa legfontosabb folyamszakaszán itt mutatkozik: a Margitszigettől Csepelig tiszta és szűk, tehát mély a Duna. Talán az is előny, hogy Pest földje, úgyszólván teljesen terméketlen, tehát más vidékekről közlekedéssel kell idecsatolnia az élelmezést: ellenben bizonyos az a nagyszerű geológiai adottság, amely szerint a kék agyag, a legjobb és legbiztosabb építési anyag, csudálatosképen egyszerre jelentkezik ennek a Dunaszakasznak mind a két oldalán, amit a kiránduló a mai Óbuda, vagy a mai Kőbánya téglagyáraiban egyaránt megállapíthat. Példátlan vonzóereje ez a letelepülésnek mert, mennél kezdetlegesebb a városalkotás és a közlekedés, annál inkább ezekre a most elmondott adottságokra van ráutalva. Ezért kezdik az emberek a népvándorlás minden szakában s a hódítás minden pusztítása után a két Pesten az embertelepülés megteremtését. Két Pestet mondtam, mert krónikáink semmi kétséget nem hagynak fön aziránt, hogy nemcsak a mai baloldali várost, hanem a mostani Óbudának nevezett települést is Pestnek nevezték, amint a szó maga elárulja, a város eredetét abban, hogy régi magyar szólás szerint (szláv nyelvszármazás alapján) Pest »kemencét« jelent s mikor a német a mi mai Budánkat Ofen-nek hívja, ő is kemencét mond.

Hogy a budai domb (a mai Vár) csak a tatárjárás után népesült s hogy Budavár neve későbbi eredet, az époly kevéssé vonható kétségbe, mint az, hogy már az aquincumi föltárások tanusága szerint a budai Pesten épült római város egy ott elpusztult kelta városra telepedett — ezek voltak azok az őslakók, akiket szlávoknak tartott *Salamon* Ferenc. Az újabb nyelvészet érdekesen bizonyítja, hogy nemcsak maga a Duna név (Danuvius), hanem az összes környékbeli folyók mind a kelták által neveztettek el, aminthogy könnyű észrevenni, hogy a »Garam« szó gyöke ugyanaz, mint a francia Garonne. Az első embertelepülés tehát, mely itt várost alapított, szórólszóra ugyanazon természeti adottságok előnyeit akarta a két Pesten kihasználni, melyben a háromszor elpusztult és háromszor újraépített Pest és Buda ősereje és népkoncentráló képessége megmutatkozik. Feledhetetlenül érdekes, hogy Zsigmond uralkodásáig a budai vár mindig »Castrum novi montis Pestiensis« néven szerepel okiratainkban s a budai tanács küldi ki a pesti bírót.

Ha ezzel a településsel és a közlekedési utakat ide összpontosító helyzettel, amelyet, bármely nép származott le ide, a természet mindig újra meg újra szociológiai alapon megadott az embersokaságnak: ha ezzel tisztába jöttünk, akkor el kell készülnünk arra, hogy ugyanez, a várost mindig újraszülő erő, ugyanez a nagyszerű adottság és annak egymásután megismétlődő törvényszerű megnyilvánulása fogja megteremteni a két Pest fenntartásához és város voltának kifejlődéséhez szükséges adórendszert is. Duna, közlekedés és geológiai adottságok adják meg azt az irányt, ahol Pest és Buda adóinak, sőt úgyszólván adórendszerének nemcsak az eredetiségét, hanem eltörölhetetlen jelenségeit is meg kell találnunk. Képzelje el az olvasó, hogy a Duna két partján, a két Pest akkor zárja le hajóival vagy nyitja meg a nagy folyamon a közlekedést, amikor a két város szervezett közössége, tehát a polgárok életérdeke által kialakult két község kívánja. Ha ez így volt, akkor a mai Budapest, a régi két Pest adórendszere úgyszólván a Dunából emelkedik ki, mint valamely természeti tünemény, amelyet — azt mondhatjuk — nem is emberi rendelés okumlál ki, nem is mesterséges parancs léptet életbe, hanem amelyet a geológiai adottság úgyszólván rákényszerít a két községre, amelynek úgy földrétegei, mint úttalálkozásai megadják a városépítés lehetőségét. És ez szó szerint így van. Úgy a mai Buda, mint a mai Pest első adója abból a hajómegállítási jogból származik, amelyen a Dunán át a két község vezetősége őrködik s amely szemünk láttára egészíti ki éppen a Dunán ugyane két községnek a szárazföldi forgalom minden irányából jövő s a közlekedés megállításából és megvámolásából kiinduló legtermészetesebb adórendezését is. Amint látnivaló még nincs kataszter, sem egyenes adó bevallás, még nincsenek ház- és földterhek sem, legalább nem a városok közháztartása részére, nincs tehát semmi lehetősége azoknak az egyenes adóknak, amelyeket ma mint egyedüli igazi adókat

ismer a közönség és ismer el a közvélemény. Midőn e sorokat papírra vetem, lehetetlen nekem, mint bibliamagyarázónak nem gondolnom arra, hogy az Ó-Testamentum két könyve is, úgy a Királyok Könyve, mint a Krónikák Könyve világosan elmondja azt, hogy midőn Sába királynéja Salamon király előtt megjelenik és azt kérdezi, hogy a rengeteg fényűzés és költekezésnek mi a fedezete, a király, mind a két forrás szerint, az ellenség megsarcolásán kívül a forgalmi adókra utal, még pedig úgylátszik két külön adónemre, egy fényűzési és egy általánosabb forgalmi adóra. Ezért ne tétovázzunk és maradjunk a modern pénzügytanok által el nem ismert, de általunk íme a helyszínén meglátott igazságnál, hogy t. i. a mi fővárosunk közszolgáltatási rendszerének, tehát a városfönntartás alapjainak eredetét egy forgalmi adóban, mégpedig egészen világosan a hajómegállítás által lehetővé tett forgalmi részesedésben kell keresnünk.

Hogy mennyire őserejű ez az ősi kezdet, arra egy oly csodálatos példánk van, amely a maga fantasztikumában szinte regényesen lebilincsel, sőt mintha azt várná, hogy valamely opera színpadán elevenedjék meg, színes korhű díszletek és csábítóan érdekes szereplők bemutatásával. Ez a feledhetetlen eset a következő.

Az Úrnak 1302-ik esztendejében Buda város egyházi átok alá vettetett. A budai polgárok azonban Pétermann bíró és Tóth Márton esküdt vezérlete alatt kihirdették a város föloldását az egyházi tilalom alól. Minthogy a rendesen beiktatott plébánosok vonakodtak megszegni a pápai parancsot, az egyházi átkot, nem akartak Budán nyilvános istentiszteletet tartani, a polgárok elűzték őket. A nép magának keresett lelkészeket, többek között egy Lajos nevűt, akik végezték a szertartásokat. De ha már idáig jutottak a budai civisek, itt már nem állhattak meg, meggyujtották gyertyáikat és az excommunicáció kihirdetésénél szokásos más szertartások pontos betartásával Buda város tanácsa egyházi átok alá vetette magát VIII. Bonifácius pápát s az őt követő valamennyi magyar főpapot. Buda népe, mint *Salamon* Ferenc kikutatta, ezt a hallatlan dolgot a legteljesebb komolysággal tette, saját papjukat, Lajost meg is választották pápának. Bonifáciust pedig, legjobb meggyőződésük szerint kikiáltották eretneknek és rossz kereszténynek. Budát tehát ez a küzdelem és annak heve odasodorta, hogy a pápát tartsa eretneknek. A páratlan botrány emberi vége az volt, hogy a május végén tartott udvardi zsinat után, június 1-én, egy csütörtökről péntekre menő éjjel a Zsidó-utca őrei titokban megnyitották a kaput Werner László volt városbíró katonáinak. A lázadás vezérét Pétermannt ez oly készületlenül találta, hogy egy ingben kellett menekülnie. Pártjának más főbbjei foglyul estek. A város tizenkét esküdtjének ketteje, Róth Márton és Hermann szenvedtek az elmenekült Pétermannért is. Vad kegyetlenséggel végezték ki őket, a város utcáin szilaj lovak farkára kötve vonszoltatták őket politikai vétségük miatt. Aztán külön az egyházi vétségért kellett bűnhődniök. Roncsolt hulláikat

megégették, mint szokásos volt az eretnekékét. Az egyház ellen szegült lelkészeket Lajos pappal együtt híven kiszolgáltatták Tamás esztergomi érseknek, ki börtönbe záratta őket s ők börtönben haltak meg. Ez a csodálatos történet úgy hangzik mint egy mese, pedig nem volt más, mint az első nagy városi adóügy elintézése.

Nevezetesen a történet hátterében az volt, hogy az óbudai káptalan és a budai polgárok között a hajóvám szedése miatt történt az összeütközés. Mert az összes egyházi főhatóságok, az esztergomi érsektől kezdve, VIII. Bonifác pápáig, mind a káptalannak ítélték meg az adószedési jogot és megtagadták azt a budai polgároktól. A pápa kiátkozásáig jutott el a civisek tanácsa a maga vámszedési jogának védelmében. Ennél a példánál jobban megmagyarázni azt, hogy a főváros legelső adóztatási berendezkedése, az ő hajóvámja mily mélységes mélyen gyökerezett bele a polgárság tudatába és lelkiismeretébe, oly mélyen, hogy a világ két legnagyobb hatalmasságával, a pápával és a királyi katonasággal perbeszálltak és viselték e küzdelmek minden embertipró szörnyűségeit: ennél nagyszerűbb és messzekiáltóbb bizonyítékot soha pénzügyi könyvben nem találtam. Maga a romantikus történet bennünket többé nem érdekel, bár az ember alig tud megszabadulni az egész cselekménynek szinte operaszerű felépítésétől.

Egy középkori város föllázad az égi és földi hatalmak, a pápa és az állam, sőt a túlvilág ellen, magára veszi a forradalom minden életpusztító kockázatát azért, mert egy adókérdésben azt hiszi, hogy léte veszélyeztetve van! Valóban ennél a hallatlan adatnál, melyhez még megközelítőleg hasonlót sem fog semmi nép pénzügyi krónikája fölmutatni, úgy éreztem magamat, mint az a földtani kutató, akinek fúrógépe sok száz méteres mélységben megüti a földolajat s az mint ellenállhatatlan szökőár buggyan föl nagy mélységből. Sok száz éves történelmi lerakódás legeslegmélyebb rétegéből ilyen erővel robbant föl 1302-ben Budaváros adójogának gejzírje. Ezért az elemi erő megpillantásakor félre kellett tennem minden kétséget — s ugyanerre kérem minden olvasómat — abban a tekintetben, hogy elértük a magyar Dunán alakuló főváros közterheinek legelső őseredeti forrásait: ezért is innét nyílegyenesen halad tovább utunk s az olvasót arra kell kérnem, hogy engedje meg, hogy egyelőre Buda és Pest közháztartásának minden egyéb alakulását félretolhassam s hogy azokra a történeti adófigurákra, melyek még beillesztendők lesznek könyvünk történeti részébe, később térhessek rá. Mindezt azért, hogy városunk adóztatási életének immár megtalált földalatti főerét következetesen követhessem, csakúgy, mint azok, kik a mi időnkben a modern nagyvárost vízvezetékkel látták el, előbb magával a Dunával párhuzamosan futó nagy vízvonulatokat föltárták. Az a remény biztat, hogyha áttörve a további századok adathalmazán is, anélkül, hogy a hiányos adatok összegereblyézésére szükség lenne, mi ezen egyetlen mélységes és elemi erővel jelentkező közháztartási jelenség folyamatát

híven és fáradozás nélkül továbbnyomozzuk, megkapjuk a belső adóevolucionak azt az igazi életjelenségét, mely központi ereje a várossá-levésnek s mely megmagyaráz mindent s mely nélkül viszont nem magyarázhatunk meg semmit.

Csak röviden említem, hogy az a budai vámberendezkedés, amely az 1302-ik esztendőben ezt az elkápráztató vámforradalmat, mégpedig magában az ország szívében kiváltotta, nem valamely mondvacsinált és rögtönzött papirosháború volt, hanem a történeti előzményeknek pontos, szinte földtani elhelyezkedésű törvényszerű elkövetkezése, tehát az egész buda-pesti adófejlődés oksági láncolatának legeslegelső láncszeme. A pápai kiátkozást megelőzőleg, Miklós pápai követ már május 21-én megfenyegette Budát egy formaszerinti excommunicációval, amelynek kihirdetésével a pestújvári (ma így mondanók: budavári) és pesti plébánosokat bízta meg. Ebből világosan kitűnik, hogy szerinte a budaiak azért szolgáltak rá a nagy átokra, mert már több mint két éve nem fizették a hajóvámot az óbudai káptalannak s akkor még azt követelte, fizessék le a hátralékot s ezután pontosan tegyenek eleget vámkötelezettségüknek; a plébánosokat felszólította, hogy intsék meg a várost első-, másod- és harmadízben és ha nem engedelmeskedik, akkor kell végrehajtani a kiátkozást. Miután a budai tanács éppen ezen a ponton tagadta meg az engedelmességet állhatatosan, *ezért Miklós ostiai püspök*, pápai követ, bár személyesen is itt volt, nem bírt eredményt elérni, a vámjog erősebbnek bizonyult a pápai átoknál s így következett el vámérdekből a pápa kiátkozása.

Ezt a vámjogi tünetet tökéletesen megvilágítja az a megfigyelés, hogy minden középkori város városi jellege attól függött, hogy sikerült-e oly királyi privilegiális levelet kieszközölnie, mely a vásári nép szabad járását biztosította, illetőleg a száraz és vízi vámok alkalmazását egyedül a várossá levő polgárságnak biztosította. Vásár nélkül nincs város, vámjog nélkül nincs vásár s ennélfogva érthető, hogy mikor az egyházi hatóságok ezt a vámjogot, a közlekedési adót akarták kezükbe kaparintani, ezáltal megfojtották volna azt a lehetőséget, hogy itt egyáltalában önrendelkező városi közület keletkezhessék. És ennek az elgondolásnak, ma azt mondhatnók, hogy közvéleménynek vagy általános beidegződésnek a gyökere csakugyan kézzelfoghatólag kitapogatható volt és nem valamely elképzelt vagy hamisított ábrándon nyugodott. Megállapíthatjuk, hogy már IV. László király fölmentette a budai vásárra jövőket az alól, hogy városuk területén vagy magán a vásártéren a sokadalom alatt bárkinek bármely néven nevezendő vámot fizessenek, amidőn kimondotta, hogy a város területén se szárazi (telonium) se vízi vámmal (tributum per vias acquaticas) nem tartoznak, akár a Duna balpartjáról a mai Pest felől, akár a jobbparton jönnek a budai vásárra. A pestiek ugyancsak Kun Lászlóra vezethették vissza azt a privi-

légiumukat, mely mint fentebb láttuk, az Anjouk alatt veszélyeztetve látszott, amennyiben 1287-ben, midőn Kun László annyira megrendült, úgy hatalmában, mint idegrendszerében, hogy még életepárját is tömlöcbe vetette a Nyulakszigetén, úgy a budai, mint a pesti polgárság a kedvező politikai szélfordulatot alaposan, sőt alapvetőleg kihasználta, amidőn követelődzésükre a király ünnepélyesen, királyi szavára megengedte a pesti hajósközönségnek, hogy többé egy fillért se adjon a révdíjból az óbudai káptalannak. Viszont a budavériak megkapták, amiután annyira sóvárogtak, az évenkénti országos vásárt, mely Kisasszony nap körül két hétig tartott. Még távolabbra mehetünk krónikáinkban, mert már IV. Béla alatt látjuk Buda városi autonómiáját és megint a pesti révdíjról halljuk, hogy a hajósok annak harmadrészét tartoznának a budai káptalannak átszolgáltatni, de azt nem cselekszik. Hogy a lánc utolsó szemét elérjük, csak annyit kell felemlítenünk, hogy bár Szent István és közvetlen utódai alatt az Árpádok idején nemcsak a mai értelemben vett állandó városi alakulásokat nem szemlélhettük és ami legnevezetesebb, valahányszor, akár az Árpád uralkodók, akár az Anjouk királyi terephelyet jelölnek ki udvaruknak, mindig vagy Székesfehérvár, vagy Visegrád, sőt ideiglenesen más város is, de Pest és Buda úgyszólván a legritkább esetben jelöltetik ki királyi akarattal az ország fővárosává ; mindennek dacára Pest, Buda, az ő vásáruk és az ő vásárjoguk mégis oly eltaposhatatlan erővel jelennek meg és képezik a legmélységesebb alapját a későbbi főváros megszervezésének, hogy egy 1148-iki oklevél, mely II. Géza idejében kelt, a »Forum Geysae« (Géza vására) kifejezést kifelé is használja, amiből Salamon Ferenc helyesen jut arra a megállapításra, hogy »a Géza király által engedett országos vásár említése bizonyság rá, hogy a budai s tán pesti telepedők nyertek oly szabadalmakat, melyek már a városi szabadalmak lényegéhez tartoznak.« Egy szó mint száz : a két Pest adóélete a vámjoggal és a vásártartással kezdődött. Mindezt azért kell a történelmi jog érdekében itt különösen hangsúlyoznom, mert amikor 1936-ban Budapest törvényhatósága a városi vámokat tárgyalta, a polgármesteri előterjesztés (66.312/1936—VI. szám) abból indult ki, hogy : »a székesfőváros vámszedési joga visszanyúlik a török hódoltság megszűnése utáni időre, amikor is az I. Lipót által adományozott kiváltságlevelekkel Buda és Pest városok jogosítványt nyertek arra, hogy területükön vámokat és illetékeket szedhessenek.« Buda és Pest királyi városok ezt a magyar kiváltságlevelekben kapott vámszedési jogot ettől kezdve kövezetvám, partivám stb. alakjában állandóan gyakorolták.«

Evvel szemben megállapíthatjuk immár, hogy a két város vámszedése sokkal régebbi, mint a királyi privilégium ; I. Lipót kiváltságlevele nem kezdet, hanem egy sokszázados fejlődésnek az eredménye, úgyszólván kodifikálása és hogy a városi vámszedés egyidejű a két Pestnek várossálevésével és közháztartása eredeti megalakulásával.

Miután e könyv írójának nem az a feladata, amit nála sokkal hivatottabbak részben már is elvégeztek, vagy az újabb kutatások alapján ezután fognak megalkotni, hogy tudniillik e háromszor meghalt és háromszor újratámadt nagynevezetességű Pest-Buda város életrajzát adják: ezért nekünk csupán a kezünkbe ragadott és amint már ismételten megjegyeztem, a legmélyebb alapokig lenyúló történeti láncot megtalálva, ennek a végső fejlődéséig, vagyis odáig kell eljutnunk, amikor a városi adóztatásnak ez a mindent megelőző ősi formája eléri azt a rendszerességét, amikor már nem széttépett és hiányos oklevelek összeillesztésével vagy a kitölthetetlen nagy hiányok merész átugrásaival kell vesződnünk. Ezért miután kimutattuk azt, hogy fővárosunk legősibb adójelenségei hogyan pattantak elő a vásárjogból és a forgalom megadóztatásából: úgy most egyenesen oda kell fordulnunk, amikor ugyanez az adózási folyamat már valóságos adórendszert tudott kitermelni magából. Ismétlem: a többi adóképletre egyelőre pillantást sem vetve, folytonosan a vásárból és a vámjogból kiformálódó ősi adórendszernek mesterségesen szűkített, de biztos útján kell továbbhaladnunk s így érünk el a vásári és vámjog ama szerves kialakulásához, amely a két-egy főváros sok százados adófejlődésének az igazi lelkét adja. Ezalatt elsősorban I. Lipót császár-király *1703. október 23-án* kiadott nagy diplomáját kell értenünk, amely úgyszólván történet-bölcsészeti bevezetéssel tárja mindazok elé, akiket illet, a városi pénzügyjog ama szerves összefüggését, amelynek egyik oldalán a birodalmi hatalom, a másikon a vásárjog állanak. E nevezetes okmány cikornyás szövege szószerint a következő:

Mi Leopold Isten kegyelméből választott római császár 's a' t.e' jelen oklevél által tudtára adjuk mindeneknek, a' kiket a' dolog illet, hogy mi szorosban megfontolván azt, melly igen gyarapodik a' királyok' és fejedelmek' dicsősége, népeik' szaporodása által, mennyire díszesednek, és erősödnek az országok és tartományok a' városok' gazdagsága' s bősége által; melly üdves légyen az uralkodókra nézve, ha népeik' gondviselése, jótékonyságokkali boldogítása, és a' városok' nagyobbítása, 's ápolgatása által minden szorgalommal arra törekszenek, hogy azokat, úgymint, mellyekből a' királyok, és ország' hasznai áradnak, legbőkezűbben érdemes megtiszteltetésekkel díszíteni igyekezzenek engedelmességökért, — hogy ezért mind az uralkodók' gondoskodása ditsértessék, mind pedig az országok' állapotjának bővebb haszna, és előmenetele gyarapíttassék; továbbá minthogy Mi igazságosnak, és illendőnek tartjuk, hogy azzal, mit az országok' fejedelmi hiv jobbágyaiknak bőkezűen ajándékoztak, azoknak tartós élvezése a' királyi szabadalmak' (privilegiumok) oltalma által örökítessék, okunk lévén erre annál is inkább, mivel a' nemrég lefolyt időkben tetszett a' mindenható Istennek a' keresztyénséget, és a' Mi igazságos ügyünket oltalmazni, és híres fegyvereinket kegyesen annyira megáldani, hogy Mi általa nemcsak a' leghatalmasb

ellenségnek török birodalom' megtámadásait, melly említett Magyarországunk némelly részein kívül alsó Austriát is tűzzel 's vassal ellenségesen, majd pusztulásig feldulta, és tartományaink fő, és lakvárosát Bécset, nehány hétig tartó szoros táborozás, 's ostromlás által szinte egészen bézárta, és korlátozta, nem csak szerencsésen visszavertük; hanem azon kívül az említett ellenség ellen sértőleg felfogott, és nehány évig dicsőül folytatott hadakozásunkkal *szinte annyiszor győztünk, a' hányszor ütközetbe ereszkedtünk*, e' szerént pedig tőle, említett Magyarországunkban, valamint Tótországban levő felleg várakat, *és az ennek előtte leghíresebb Buda királyi lakváros*on *kívül meg Pestet is a török iga alul, melly alatt közel másfél századig nyögtek, kiszabadítottuk*, — Isten irgalmából számos lakosokkal, *idegenekkel, és vendégekkel* népesítettük, 's mintegy hajdani állapotjokba, és szabadságokba *vissza* helyeztük, legkegyelmesebben megengedtük; hogy Pest városának polgárai, és lakosai azon okbul, mivel az említett város már előbb a' többi Magyarországi királyi városok közé számláltatott légyen mindazon szabadságokkal, sőt bővebb jogokkal ajándékozzuk meg, mintsem mellyeket egyéb szabad királyi városaink akár királyi adomány, akár fennálló országos törvények szerint nyertek, 's használtak, 's nyilvánosan tudvavóltak; nem különben minthogy régi szabadalmaikból elegendően kitetszik, hogy említett polgárai, és lakosai különbféle bővebb jogokkal, szabadságokkal, kegyelmekkel, és engedményekkel meg voltak ajándékozva, tehát e' tekintetből, és Felségünknek néhány hiveink által a' mostani tudós és gondos polgármester, városbíró, 's a' többi tanácsnokok, és esküt polgárok, lakosok, tehát az előhozott Pest városunk egész községe' részére tett alázatos folyamodására, valamint a' hivség', és tett szolgálatok' tekintetéből is, mellyeket az érintett polgárok, vendégek, és lakosok a' városnak dicsőséges visszafoglalása, ottani telepítésök, és lakások óta, de máskor is mindenkor erejük, és tehetségük szerint leginkább Magyarországunk' koronájának, úgy a' Mi Felségünknek is az idő, és helybéli körülmények' irányához képest állhatatos készséggel megmutatni szüntelen buzgón törekedtek, és hasonló szolgálatbeli készségre minden jövendő időben is gondjuk leend, és ígérik, sőt a' mi több tartozó hűségük', és háládatos *engedelmességük' bizonyságául a' status' nyilványos szükségeire fordítandó bizonyos pénzsommát is váltságul ajánlották*, az említett polgárokat, és lakosokat királyi bőkezűségünkben részesíteni, és hogy ők régi tekintetüket,' s hatáskörüket állhatatosan fentarthassák, és a' Mi királyi kegyességünk, 's kegyelmünk által szerencsésebb helyzetbe tétethessenek és késő ivadékuk is tapasztalja hűségök', 's tett hív szolgálatjok' jutalmazástatását, és a' Mi Felségünknek, az austriai Főherczegi-Háznak, és a' magyar koronának továbbá is hasonló szolgálattételére buzdítassanak, 's serkentessenek, tehát a' Mi említett Pest városunkat minden polgáraival, és lakosaival, együtt előbbi állapotjába visszahelyezni, és országunkhoz 's ennek karaihoz ismét vissza kapcsolni, és ezen kívül még az említett városnak és lakosainak legkegyelmesebben

megengedni méltóztattunk, hogy az, mindazon jogokkal, szabadságokkal, és szabadalmakkal szabadon élhessen, mellyek az ország' törvényei, és közönséges szokás' szerint egyéb szabad királyi városainknak *adattak, az ország 4-dik rendje közé*, mint az előtt számítassék, 's ott ülése, és szavazatja légyen, nem különben a' királyi meghívó-levél által a' nyilvános országgyülésekre való megidéztetése által azokra meghivatassék, Szent korona' birtokának tartassék, és attól soha semmi módon el ne választathassék, el ne adattathassék,' s el ne zálogíthathassék.«

Továbbá a' Tanács és polgárság *együtt véve egy igaz, és kétségbe hozhatatlan nemes embernek tartassék és elismertessék ; nyilvános adókat, és terheket* csak az országgal közösen, az országgyülési járandóságokat pedig hasonlóan mint a' többi szabad királyi városok viselni, és fizetni tartozzék, határközötti (territorialis) *joggal* is bírjon, vagy törvényhatósággal a' maga körében, és birtokában, valamint az eddig csendesen bírt mezei jószágaiban, nevezetesen Szent Lászlón, és Burgundián a' hozzájuk tartozandó, és törvényszerű határozat szerint tartozandóság (appertinentia) név alatt foglalva lévőkben, más földesurakhoz hasonlókép, az uradalmi jogokkal, 's hozzá tartozandó termesztményekkel, és haszonvételekkel és illyenféle földjeire, 's épületjeire nézve maga a' Tanács urbért készíthessen, azt szabad 's törvényes mód szerint kormányozhassa, és a' földesuraknál szokásban van, minden birtokostul, abból háborítatlanul bészedhesse, valamint is minden birtokokban, falukban és jószágokban, mellyeket mint régebben igazi joggal hozzájok tartozandókat követelnének, mellyekre nézve még is előbb az illyenféle újonnan szerzendő jószágok végett kegyelmesen megrendelt választott bizottságunk előtt ollyan követelt jogait megmutatni, és bébizonyítani nékik kellessék. Továbbá ezen város polgárai senki *által semmiféle jog, vagy ürügy alatt az apró tizednek ú. m. bárányoknak, méheknek, de sem a' kilenczednek, vagy helyette más valamelly adónak fizetésére a' szabad királyi városok' régi* szabadsága ellen, ne kénszeríthessének, *és mivel a polgári kereskedés*, melly főleg a bormérés, vagy bármilly más néven nevezendő, semmi idegent sem illet, tehát senkinek sem szabad sem a' papságnak (csak ha már ez előtt szabadalma lett volna) sem a vármegyének, nemesnek, kamarai, vagy katonai tisztnek, hanem csupán csak annak, ki a' polgári jogban törvényszerűen részesíttetett, illy nemű kereskedést nyilván, *vagy alatomosan*, közvetve, vagy közvetlenül üzni, sem idegen bort a' Tanács' engedelme nélkül bévinni, ha pedig ezen bormérési jogot valamellyik, akérki légyen az, megsérteni merészelné, teljes szabadsága légyen magának a' Tanácsnak azt megakadályoztatni, és meggátolni, a' város továbbá nyilvános tulajdon javára, és hasznára minden évnegyedben tizennégy nap alatt *a' bormérési jogot*, a' mint eddig is szokásban volt, maga gyakorolja addig pedig egyik polgárnak sem szabad lészen, bort mérni kivévén a vendégfogadókban a' vendégek' és utasok' számára; saját határában továbbá a' városnak legeltetési, faizási,

madarászati, vadászati, apróbb s nagyobb halfogási joga vagyon, hasonló halászatok' jövedelmeivel együtt is a' Dunán, a' folyó víz közepéig, határának tudniillik kiterjedéseig és az abban foglalt úgy is a' városhoz tartozó szigetekben ; nem különben őt illetik a' malom, *kikötő, part, átjárás, és vámjogok, mind a megérkező, mind pedig átkelő hajóktól,* 's a' vám alá tartozó portékáktól, és személyektől, valamint joga van korcsmákat, vendéglőket, gyógyszertárakat, fürdőket, városi orvost, vagy rendes gyógyászt, borbély műhelyt, sütő házakat, mész és téglaégető kemenczéket felállítani, 's a' fenállóktul minden hasznot húzni, és ezeknek minden jövedelmeit a' város' közönséges javára fordítani, továbbá jussa vagyon kőbányákat, szinházakat, lövész házakat, vízcsatornákat, valamint más nyilványos helyeket, és piaczokat is felállítani ; *a serfőzési* jog szinte, minden teher nélkül, azon szabadsággal, hogy a vidéki ser' béhozatalát bizonyos díj mellett, melly a' kórház' szükségére, és fentartására fordítandó, megengedni lehessen, az említett pesti polgárokra nézve, szabadon, 's sértetlenül megmaradjon. Egyedül a' Tanács' méltóságához, és hatalmához tartozand arra is felügyelni, hogy törvényszerű ür- és súlymérték, használtassék, a' száraz, és folyó tápszereknél 's e' végre nyilvános törvényszerű ür- és súlymérték tartassék, azok' hamissága vagy fortélya megbüntettessék, a' nyilvános piaczokon, és vásárokon az erőszakoskodások meggátoltassanak, a' jövevény kereskedőknek, és ügyvivőiknek, valamint más embereknek a' helyköri védelem kiszolgáltassék, a' kézmívekre, és más munkákra, hogy azok csalárdság, hamisság, és csel nélkül a' mívészet szabályai szerint készíttessenek, 's tartósan szolgáltassanak, szemet tartani ; — felügyelni, *hogy a nyilt szatócsbódék 's más helyektül, valamint az eladott marhától is mérsékelt,* más helyen is szokásban lévő adó, vagy helypénz vétethessék, úgy azonban, hogy erre nézve, *még különösen egy más kegyelmes szabadalmunkat kieszközölni kellessék.* Polgárokat és lakosokat is közükbe felvenni, a' zsidókat, és czigányokat eltürni, vagy kitiltani ; Az árvákra, és vagyonaikra gondot viselni, a' számadásra köteles gyámnokokat, és gondviselőket megrendelni, lelkészt, azaz plébánust papi díj mellett kinevezni, 's annak, a' kit illet, bémutatni, *a' polgárokat, ha a' város' köz szüksége kívánja, és a' városi törvényhatóság védelméül szolgálattételre, és segítségre kirendelni, adókat és gyüjteményeket, melyek az ország' törvényeivel megegyeznek, és a' többi királyi városokban is elfogadtattak és bevétettek, azokra kivetni, és az ország törvényeivel nem ellenkező városhivatali szabályokat, (municipalis statumokat) magok között készíteni,* az itteni végrendelés, és örökösök nélkül meghalt lakosok' hagyományát *sajátjává tenni, és az országból kimenendő vagyonbul a' kiviteldíjt megvenni,* a' törvényhatóságot, vagy nyilvános hatalmat' a' város körében, politikai, polgári, és vétségi esetekben, és történetekben gyakorolni ; mindenütt, és minden vétket megvizsgálni, a' vétkeseket feltartóztatni, és őket vétkük súlyához képest megbüntetni ; — végre joga van a nyilvános törvényhatóságnak jegyeit, és billegeit meg-

határozni, *'s felállítani; nem különben a' városi törvényhatóság alá tartoznak ezen városnak minden polgárai, és lakosai, valamint azok is, kik itt művészetet, mesterséget, vagy kereskedést üznek, a' nemes vagy nemtelen birtokosai valamelly polgári fundusnak, különösen pedig a' ráczok, és zsidók, kik csak mint oltalmazottak* vétethetnek fel, és a' nyilvános közönséges terheken kívül minden kerületökben *(districtusokban) származott polgári- és fenyítő*, személyt vagy cselekvést illető *perügyekben* (kivévén a' törvények által szabadalmazott eseteket) a' városi törvényhatóság, és annak ítélete alá vetve legyenek, azon megjegyzéssel, hogy senki, a' ki nem igaz római keresztény vallású, bár milly ürügy alatt se vétethessék fel polgárnak ezen kívül Pest város' polgárainak, jövevényeinek, vagy vendégeinek, 's lakósainak jogok vagyon városbírót, vagy polgármestert, minden két esztendőben, meghatározott napon, tisztújítás alkalmával, az arra kirendelt királyi biztos jelenlétében, a' többi királyi városokban divatozó szokás szerint szabadon választani, és pedig olly módon, hogy a' bíró, vagy polgármester által összehívott polgári választottság a' városi tanácsháznál, minekutána a' bíró vagy polgármester letette előbbeni hivatalát, a' polgárok egyes szavazatainak többsége szerint, mint már érintetett, királyi biztosunk úgy szinte szószóló, és esküdt jegyző jelenlétében a' volt bírót, vagy polgármestert hivatalában megerősítse, vagy pedig a' várostanács tagjai közül újat válasszon, és a' város' templomában az oltár előtt megesküdtethesse. Továbbá joga van a' tizenkét tanácsokból álló várostanácsnak, valamelly tanácsnok halála után, helyébe más alkalmatos tagot választani, tekintetbe vévén annak erkölcsét, és értelmét valamint a' tanács jogai ellen vétkező tanácsnokot hivatalától ideiglen felfüggeszteni, polgári szolgálatokat osztogatni, a város' jövedelmére felügyelni, és a' számvevő tisztől a tartozó számadást megkívánni. *Hogy pedig ezen város' polgárai, jövevényei, és lakosai a' fent érintett több szabad királyi városainkkal közös, és jobbára hazai törvényeinken alapuló legkegyelmesb adakozásainkat, szabadságokat,* és előjogokat háborítatlan csendben, *egyességben, és bátorságban* élvezhessék, 's egyenetlenségre szolgáló alkalom elhárítassék; ennél fogva rendeljük: hogy*a' közönség' előre tudta nélkül, annak kárára történendő felszabadítását, vagyha köz terhek aluli kivételét mind a' városban, mind kívüle lévő házaknak,* és földeknek tilalmasnak tekinteni kell, sőt azt intézzük nyilván kifejezve, *hogy azon esetben, ha ingatlan javak örökség' neve, vagy akármelly más törvényczím alatt* a' templomra, vagy valamelly külső személyre háromlanának, az örökös, ha egy év és nap alatt polgári jogban, szabadságban, és kedvezésekben lévő részességét ki nem eszközlené, tartozzék azokat valódi polgároknak eladni, ellen esetben pedig szabadságában álland' a város tanácsnak, a' tulajdonost, jószága' becsárát kifizetvén, ingatlan birtokától elmozdítani; hogy azonban a' municipalis törvények' folyama fentartassék, és a' polgári törvényhatóság, vagy nyilvános hatalom sértetlen, *'s zavar nélkül maradjon, tehát nyilván rendeljük, hogy senki más, légyen bár katona,*

világi, vagy kamarai tiszt, de még maga a' vármegye sem gyakorolhat az ország' törvénye, és Pest város sérelme nélkül ottan törvényhatóságot, sem a polgárt meg nem ítélheti, sem más valamelly törvényhatói cselekvések, jelesen előfogat (forspont) és hasonlók' szolgáltatása által zaklatni, és illy dolgokba keveredni ne merészeljen, és a' vétkes tettek' elítélését, 's végrehajtását is a kapukban és másutt a' polgári bíróság' gyakorlását hátrálni, 's minthogy a' becsületes és igazságos polgárokat az igazságtalan, és vétkes gonosztévők miatt gátolni, s akadályoztatni semmi módon nem szabad, ennél fogva rendeljük, hogy ezen Pest városunk' polgárait, vendégeit, és lakosait mások adóssága miatt személyükben vagy vagyonukban elfogni, 's fogva tartani, senki ne merészelje, tovább tiltjuk, a' polgár, a' nélkül, hogy előbb a' városnál, mint törvényes felsőségénél, az igazság' kiszolgáltatása foganatlanul kéretett, és kerestetett volna elfogatni; — *szintúgy felmentjük őket minden vám és harminczad fizetéstől Magyarország' határiban, házaikat pedig hasonlóan a' többi szabad királyi városok' régi jogai szerint felszabadítjuk várostanácsi megegyezés, és utasítás nélkül* minden bármelly rangú idegenek, és jövevények megszállásától, és lakásától, úgy mindazonáltal, 's azon föltétel alatt, hogy az említett polgárok, lakosok, és *vendégek magokat a' többi szabad királyi városokhoz alkalmazva jól viseljék, és mindenkor még csak árnyékától is őrizkedjenek a' gyanunak, és hálátlanságnak, 's a' hitetlenséget ezen, és minden más szabadalmaik' elvesztése alatt elkerüljék, és így ezen nékik ajándékozott különös jótéteményt,* kegyességét, és kegyelmét Felségünknek, 's a' jövendő törvényes *királynak minden hivséggel, hittel,* és állhatatossággal megérdemleni törekedjenek; sőt még megajándékozzuk, felszabadítjuk, 's *megerősítjük* ezen város' említett polgárit jogaikban, de még is idegenek, jelesen az Isten' *szentegyháza' igazainak megsértése nélkül.* Hogy pedig örök emlék' jele alapítassék, azon kegyelemnek, és kegyességnek, mellyel szabad királyi Pest városunkat megajándékoztuk, és hogy kedvezésünk annál inkább kitündököljék, tehát annak előbbi czimerét mellyel már hajdanta élt, régi magyar királyoktul díszítve, és megnemesítve helybenhagytuk, és megerősítettük, sőt a' pecsétet is, veres pecsét-viaszszal való élés, nyomos esetekben állandóul legkegyelmesebben megengedtük, következő módon, és ábrázolás szerint t. i. egy domború égszínű czímer bőségszarvval, mellyből különféle virágok függnek, mellynek közép pontján egy veres téglával befedett, és négyszegű kövekből tömegesen (massiv) épült torony, két szárnyra osztott kapuval, és belül helyezett őrrostély látható, mint ez mindjárt jelen legkegyelmes oklevelünk' (Diploma) elején egy értelmes rajzoló' keze által tulajdon, és valódi színekkel készítve mutatkozik. Továbbá rendeljük, és ajándékozzuk, hogy az említett Pest város' polgárai, lakosai, és vendégei, valamint minden utódjai, a' veres pecsét-viaszba nyomott pecséttel, mellybe a' fent leírt czímer vagyon edzve, minden közöttük bármelly indító okbul kiadandó oklevelet, mellyre az érintett pecsét függesztve, vagy nyomva vagyon, hasonlóan más szabad királyi városainkhoz, mellyek

szinte olly viaszszal, és pecséttel élnek, valódi, és teljes erejűnek tartsák, és ismerjék. Mellynek nagyobb erejére adtuk ezen nagyobb titkos pecsétünket, mellyel mint magyar király élünk, megerősített, és minden időben teljes erejű oklevelünket említett polgárainknak; és Pest városunknak, valamint örököseinek és utódjainak is. Költ a' mi kedves, és hiv. Főtisztelendő Matyasofszky László nyitrai Püspök, ugyanazon hely, és vármegye örökös Főispánya titkos tanácsos, Magyarország' Cancellárja által, Bécs városunkban 1703-ik évi october hónap 23-án római birodalmunkban való uralkodásunk 46-ik Magyarország, és hozzá tartozandókbani uralkodásunk 49-ik évében.«

Ezeket megismervén, most már az következik, hogy az ősgyökérből fölsarjadt és íme terebélyes rendszerré szétterpeszkedett forgalmi adó képletét beléillesszük az akkori idők korviszonyaiba és ugyanakkor a többi adó között megkeressük élő funkcionálásának lényegét. Legegyszerűbben és legszemléltetőbben ez úgy történhetik, hogyha e korbeli teljes keresztmetszetét vesszük az egyik városi adózás kialakulásának, ebből fogjuk meglátni, hogy az általunk elindított adófejlődési folyamat milyen csapásokat vágott magának. Ha ehhez a munkához fogunk, akkor meg fogjuk érteni, hogyan helyezkedett el a mi őstermészetű hajóvámunk, kövezetvámunk és vásári járulékszedésünk, egyfelől az illető város magánjogi földesúri jogon szedett bevételei közé, másrészt hogyan vette őket körül a maga községi mivoltában a lassan kifejlődő állami hatalomnak a ráboruló adórétege. Erre keresve sem kereshetnék alkalmasabb példát, mint azt, amelyet Budapest főváros nyugalmazott kiváló főlevéltárosa, *Gárdonyi* Albert födött fel akkor, amidőn a testvér Budavárosnak egykorú, illetőleg pontosan *1692—1693-ban* általa meglátott adókialakulását bemutatta. Innén kezdve e fejezet végéig *Gárdonyi* Albertnek részben kiadott, részben összegyüjtött, de kiadatlan vásárjogi anyaggyüjteményét használom, amelyet ő baráti önzetlenséggel bocsátott rendelkezésemre. Buda és Pest városok ezen autogén adójárulékainak a felkutatása és feldolgozása tette egyedül lehetővé rám nézve azt, hogy a későbbi modern fejlődésben is a mi városunk adózásának igazi lényegét és a városi polgárság életébe való belenyúlását nem a megszokott állami adóelméletek, hanem magának a két-egy városból fejlődő világvárosnak legigazibb természete szerint merjem kinyomozni. Amennyire a sovány adatokból lehetséges volt kihámozni, a száraz tarifák összehasonlítása is igen érdekes életjelenségnek kinyomozására vezetett s ezért értheti az olvasó, hogy ebben a fejezetben kizárólag a most föltárt mesgyén akarok haladni. Ebből következik, hogy a következő fejezetben fogom kipótolni, amennyire a hiányos adatokból lehetséges, a forgalmiadók és a vásárjog mellett megjelenő egyéb, rendesen az állami adózásra telepített és így már nem annyira eredeti adónemeket is. Ha pedig a megszokott adótanok avval megfordított módszert követtek, az nem bizonyíthatja, hogy nem mi vagyunk a helyes nyomon.

Gárdonyi összeállítása szerint, Buda városának jelentős jövedelmi forrását képezték a különböző vámok, amelyeket kezdetben piaci helypénz és révdíj, később vásárdíj és kövezetvám címén szedtek. 1692-től a piaci helypénzt a törvényszolga szedte be s a jogosítvány összesen 72 frt-ot jövedelmezett. 1693-tól 1696-ig bérben van s évi 150 frt-ot jövedelmez. A helypénzszedési joggal egyidőben a révszedési jogot (Stegrecht) is gyakorolják, amely az 1692. évben 195 frt-ot jövedelmezett, 1693-ban azonban már csupán 89 frt 15 kr volt. E jövedelmi forrást a harmincadhivatal kezelte s a kezelő tisztviselő a várostól külön fizetést (Discretion) kapott. Ezért 1696. december 5-én kapja meg a város az uralkodótól a kövezetvámszedési jogot, amely jövedelmeit jelentősen megnöveli. Eszerint a városi vámtételek a következők: 1 hordó bor után 2 dénár, 1 hordó külföldi bor után 4 dénár, 1 hordó pálinka után 4 dénár, 1 hordó sör után 2 dénár, 1 véka gabona után 1 dénár, 1 ökör, ló után 5 dénár, 1 tehén után 2 dénár, 1 disznó után 1 dénár, 1 mázsa hal után 1 dénár, 1 kocsi áru után 40 dénár, 1 kocsi vad után 25 dénár, 1 kocsi szárnyas után 20 dénár, 1 kocsi zöldség után 20 dénár, 1 kocsi fa után 2 dénár, 1 kocsi széna után 5 dénár s 1 kocsi szalma után 2 dénár. E jövedelmi forrás megszerzése után a régi vámbérlő városi szolgálatba lép s évenkint jelentős jövedelmet szolgáltat be a városnak.

1697-ben fordul elő először a városi számadásban a kövezetvámjövedelem s mellette külön tételt alkot a vásárdíj, amely az 1696. évi számadásban fordul elő először s kétségtelenül a régi helypénz új elnevezése. 1701-től kezdve aztán a kövezetvám és vásárdíj egy tétel alatt szerepelnek s a városi bevételek jelentős részét teszik.

A kövezetvám és vásárdíj összege 1697-től 1703-ig évenkint a következőleg oszlott meg:

1697-ben	717	frt 50	kr
1698-ban	647	« 59	«
1699-ben	709	« 21	«
1700-ban	635	« 23	«
1701-ben	731	« 02	«
1702-ben	868	« 05	«
1703-ban	817	« —	«

1697-től 1703-ig tehát összesen 5128 frt 40 kr-t kapott a város e címen s minthogy a város összes bevételei ugyanezen idő alatt csak 24.611 frt 27 kr-t tettek ki, a vámjövedelem az összes bevételeknek több mint egyötödrészére becsülhető.

A város következő jövedelmi forrását a különböző bérletek (Bestand) képezték. Ide tartozik mint legrégibb jövedelem a pékek és mészárosok boltbérlete a városházán lévő péküzletek és mészárszékek után. Volt azonban a városházán szappanos- és fűszeresbolt is s a városházán kívül is voltak bérbeadott városi mészárszékek, nevezetesen 1701-ben a városházi 5 mészár-

széken kívül 3 volt még a Várban s 3 a Víziárosban. Ezek a bolt- és mészárszékbérletek 1692-től 1703-ig a következő eredményeket adják:

1692-ben	240 frt	39	kr
1693-ban	70 «	—	«
1695-ben	138 «	—	«
1696-ban	107 «	—	«
1697-ben	100 «	—	«
1698-ban	265 «	15	«
1699-ben	160 «	42	«
1700-ban	144 «	08	«
1701-ben	325 «	52	«
1702-ben	374 «	44	«
1703-ban	342 «	50	«

A boltbérletekhez számíthatjuk a piaci bódék bérletét is, amellyel az 1699. évi számadásban találkozunk először, amikor csak 25 frt-ot jövedelmezett, a bérösszeg azonban 1703-ban már 108 frt-ot tett ki. E piaci bódék bérei az 1698. május 3-án kelt összeállítás szerint havonkint voltak esedékesek s a következőleg oszlottak meg: 1 bádogos 15 kr, 1 ócskás 15 kr, 3 fazekas 45 kr, 3 csizmadia 45 kr, 1 kofa 15 kr, 1 köteles 15 kr, 1 rácz 15 kr, 1 üveges 15 kr, 1 szabó 15 kr, 1 ócskás 15 kr, 2 molnár 48 kr, 1 rövidárus 24 kr, 1 üveges 15 kr, 1 kertész 30 kr, 6 pék 1 frt 30 kr, 1 aranyműves 20 kr, 1 esztergályos 24 kr, 1 kereskedő 1 frt 30 kr, 1 rövidárus 30 kr, 2 csizmadia 30 kr, 1 köteles 15 kr és egy esztergályos 24 kr. Összesen tehát 11 frt 03 kr-t jövedelmeztek havonkint.

Ugyancsak 1699-től kezdve szerepel a számadásokban a faraktárbérlet (Holzstadlzins) is, amely előbb 35, majd 43 frt-ot jövedelmezett évenkint.

A bérletek sorába tartozik végül a kormányzóságtól kapott ráczvárosi fürdők (kis ráczfürdő és külső ráczfürdő) bérlete, amely 1693. április 1-től kezdve évenkint különböző eredménnyel záródik, nevezetesen:

1693-ban	132 frt	—	kr
1695-ben	semmi		
1696-ban	semmi		
1697-ben	75 frt	—	kr
1698-ban	semmi		
1699-ben	semmi		
1700-ban	450 frt	—	kr
1701-ben	778 «	09	«
1702-ben	1.302 «	9½	«
1703-ban	semmi		

E kimutatásban az adóhátrálékok belészámítvák.

Utolsó sorban említjük meg, ámbár nagyon tekintélyes volt a borkimérési jövedelem. A városházán korcsma is volt s a város bormérési joga alapján itt bort méretett. Részben a saját szőlőiben termett borát mérte ki

(leitgeben), részben vásárolt borokkal kereskedett. Az 1692. évi számadások szerint a korcsma forgalma elég jelentékeny volt, mert 32 akó bort mértek ki benne pintenkint 24 dénáron, az 1693. évi forgalom pedig 88¼ akó volt.

A város bormérési jövedelme 1692 és 1703 között a következő volt:

1692-ben	153 frt 50 kr
1693-ban	419 « 59 «
1695-ben	230 « — «
1696-ban	440 « 27 «
1697-ben	semmi
1698-ban	184 frt — kr
1699-ben	300 « — «
1700-ban	170 « — «
1701-ben	semmi
1702-ben	semmi
1703-ban	semmi

A bort e célra alkalmazott bormérők árusították s a borkimérési költségeket levonták a bevételekből.

Ha most Budaváros ezen pénzügyi képét, amihez teljes jogunk van, nagyban és kis eltérésekkel a XVII. század végét és a XVIII. század kezdő éveit tekintve, Pest városára átvisszük gondolatban, akkor megkaptuk azokat a kereteket, amelyek között az egyes adónemek elhelyezkedését illetőleg mozognunk kell, ami másszóval azt teszi, hogy három külön felvonulási vonalat találunk városunk kényszerjárulékainak evolúciójában. Az egyik a vámok, vásárdíjak és forgalmi adók rendszere, amelyek természetszerűleg összefüggenek. A másik a városnak földesúri jogával összefüggő járulékszedései, melyek szintén nincsenek távol az előbbi adókategóriától. Végül harmadszor a királyi adóztatásnak a városba és annak háztartásába való belenyomulása, amely, amit nem tudunk eléggé hangoztatni, nem elsődleges, hanem későbbi jelenség. Erre a megállapításra már I. fejezetünkben elméleti szempontból figyelmeztettük az olvasót.

E II. fejezet hátralévő részében teljesen kívül akarom hagyni kutatásaimból az állami adózással összefüggő városi járulékkialakulásokat, hogy ezáltal megóvjam magamat és az olvasót attól, hogy ne essek bele, mint annyian abba a hibába, hogy éppen a legősibb községi adójelenségeket szorítják háttérbe. Ezért helyes eljárásnak látszik, hogy egyelőre a fentebb közölt I. Lipóttól származó 1703. október 26-án kelt nagy diploma s az annak alapján kifejlődött vásárjog alapján menjünk tovább, amíg a vásárjoggal, illetőleg a forgalmi adókkal össze nem függő többi adóképletnek a történelmi tanulságait a III. fejezetben kívánjuk levonni, hogy ezáltal befejezzük könyvünk történeti részét. Ehhez hozzáfűzni valónk csupán az, ami szintén *Gárdonyi* Albert megállapítása, hogy ugyancsak I. Lipót király már 1698. július 13-iki levelével külön is elismerte azt, hogy úgy a vásári állások és bódék, mint az

eladásra kínált állatok után szedett városi sportulák a vásárjog tartozékai voltak. Ez azt teszi, hogy innét kezdve rendkívül érdekesen láthatjuk, hogyan szövődnek egységes képletté a Buda és Pest város tulajdonában lévő területeknek vagy mértékeknek földesúri jogon való birtoklásából származó jövedelmek a két város határán szedett hajó-, vagy úgynevezett kövezetvámokkal, hogyan mutatkoznak meg ebben az összeszövődésben, úgy a későbbi fogyasztási adóknak, mint a még utóbb jövő kereseti adó egyes töredékének megszületései és hogy mindezekből együtt hogyan szövődik, mint egy mély tó fenekén a hinár ezernyi szálból az az autokton városi adórendszer, amelyet később annyira körbefog a fölébe növő királyi hatalomnak állami adóztatása, hogy úgyszólván csak ezen modern felső burok eltávolítása után tudunk a városi adó lényegébe betekinteni.

A fentemlített 1698. július 13-iki császári levél, melynek az 1703. október 23-iki diploma később úgyszólván közjogi jelleget adott, megállapítja azt, hogy a vásárjoggal kapcsolatban szedett bármiféle járulékoknak (amelyek a későbbi fejlődés folyamán majd el fognak különülni forgalmi adókká, illetékekké, jövedékekké, sőt kereseti adóvá) alapjoga a városi terület használásáért szedett földesúri magánjogi díj, mert emiatt a területátengedés miatt engedi meg a császár a városnak azt, hogy »mérsékelt díjakat« (moderata taxa) szedhessen. Egészen azonos szövegű okiratot kapott ugyanakkor Buda városa is. Ezekből az oklevelekből megállapítható, hogy a vásárjog, illetőleg vásári helypénz szedése királyi felhatalmazáson alapul ugyan, tehát látszólag az állami szuverenitásból lesorakoztatott jog, de ez a levezetés nem közjogi alapon történik, hanem magánjogin, mert tárgyi alapja kezdettől fogva mindig a területhasználat volt, amelynek azután a föltételeit ugyancsak földesúri jogán maga a város volt hivatva megszabni. Ezáltal jut a város kezébe az autonóm adóztatás kezdete. A kövezetvámszedési jogot, amelyet már 1692. március 29-iki rendeletében a kamarai kormányzóság így nevez: »Telonium vulgo Pflastermauth« azon rendelkezéssel kötik össze, hogy ennek fejében a város saját területén a köztisztaságot tartozik fönntartani, vagy az eredeti szövegben »Das sie ein Sauberkeit in der Stadt zu erhalten angelegen seyn wollen«. El van rendelve az is, hogy ezen utcai díjak összegyüjtésére szolgáló perselyt negyedévenkint két tanácsnok jelenlétében nyissák föl. Közölnöm kell itt ezen kezdetleges kövezetvám tételeit is azért, mert a következő III. fejezetben a XVIII. és XIX. század kifejlettebb kövezetvám tarifáit evvel kell majd összehasonlítanunk, nem minden érdekes tanulság nélkül. Az 1692.-iki tarifa tudniillik a következő: 1 akó hazai bortól 2 dénár, külföldi bortól 4 dénár, 1 akó pálinkától 4 dénár, 1 akó sörtől 2 dénár, 1 véka gabonától 1 dénár, 1 ökörtül vagy lótól 5 dénár, 1 tehéntől 2 dénár, 1 sertéstől 1 dénár, 1 mázsa haltól 1 dénár, 1 áruval telt szekér után 40 dénár, 1 szekér vadhússal és madárral 25 dénár, féligrakott szekértől 8 dénár, 1 szekér hazai szárnyassal 20 dénár, 1 szekér hagymával, fokhagymá-

val és »Krichelspeis« (fehérrépával) 20 dénár, 1 szekér tüzifától 2 dénár, 1 szekér szénától 5 dénár, 1 szekér szalmától 2 dénár. A kamarai kormányzóság most idézett levelét 1694. október 7-én aláírásával megerősítette I. Lipót király, amiáltal a városi vámszedési jog alapjai ekkor tehát, immár majdnem 250 év előtt Budapesten rendszeresen lerakattak.

Gárdonyi helyesen jegyezte meg kutatásaiban, hogy miután ezek a jogosítványok voltak azok, amelyek a város adószerű jövedelmei között a legtöbbet jövedelmeztek, vagy amint mi mondanók, ezekben a jogosítványokban, amelyeket a város határán szedett vámok megfelelően kiegészítettek, nyilatkozott meg a város legsajátosabb adózása: ezért e magánjogi alapon indult pénzszerző jogosítványokat kezdettől fogva a városi költségvetések a közjövedelmek közé számították. Ennek dacára sem a vásárjog, sem a vásári helypénzeknek, sem a kövezetvámnak az az eredeti jellege, hogy nem feltétlen adó volt, hanem mindig valamely ellenszolgáltatással volt összeköttetésbe, sohasem homályosult el. Ezt igen eredetien bizonyítja az a későbbi eset, hogy amidőn Szlávy Pál királyi biztos 1767. július 4-én a Pest-városi közállapotokról a Helytartótanácsnak jelentést tett és kifogást emelt a város elhanyagolt közútjai miatt, egyben arra is rámutatott, hogy a kövezetvámból származó jövedelmek évi 3000 forintra becsülhetők és ezzel szemben a város szerinte alig költ valamit az utcák karbantartására. A királyi biztos tovább is megy, mert ezzel kapcsolatban — kétségtelenül az akkori pénzügyjogi fölfogásnak megfelelően — a kövezetvámszedés jogának elvesztésével fenyegeti meg a pesti tanácsot és fölszólítja, hogy az elromlott közutak helyreállításáról gondoskodjék. Ebből azt látjuk, egyrészt, hogy a voltaképen magánjogi földesúri alapon elindult járulékból mily könnyen lehet közadó, mert belecsúszik a közkiadások fedezetei közé; s másrészt hogy mennyire igyekszik az államhatalom mindig a saját parancsaiból vezettetni le még az ilyen magántermészetű városi járulékokat is, amiáltal mind több tápot adott maga a közigazgatási gyakorlat annak az elméleti felfogásnak, hogy a városban nem lehet olyan jövedelmi forrást nyitni, amely ne az államhatalomból nyerte volna eredetét. Itt tehát a XVIII. század végén kezd először az ősi városi jogon szedett teljesen községi ősadókra ráborulni az állami pénzügyi jognak később mindent eltakaró lepedője. Ha ezen a pénzügyi leshelyen megmaradunk, akkor innét megfigyelhetjük, hogy ez a látszólag holt anyag, amely voltaképen vásári rendszabályokból és sorompók fölállításából áll, hogy elevenedik meg egyszerre, sőt hogyan lesz annyira tanulságossá, hogy úgyszólván még azt is megfigyelhetjük, amikor a város adókivető hatalmába a többi adóztató közhatalomnak előbb az ujjai, azután az egész keze, sőt később a parancsoló karja belenyúlnak. Ezek a másik adóztató hatalmak Buda és Pest szempontjából legközelebbről a vármegye és a kormány. Mindez nemcsak pénzügyi, hanem nagyérdekű szociológiai jelenség, amelynek szellemtörté-

neti oldalai is kidomborodnak. Ezt rögtön észrevehetjük akkor, ha megfigyeljük, hogy a kövezetvám ügyében Pest városának elsősorban Pest vármegyével támadt összeütközése, mert természetes, hogy a vármegye népessége volt az, amely leginkább elfoglalta a pesti piacot, ennélfogva ugyancsak ő érezte meg legelőször a vásárra nehezedő városi terheket, tehát a kövezetvámot. Már a század első éveiben kifejlődött városi kövezetvámrendszer addigi berendezkedése is elegendő arra, hogy 1733. július 8-án a tekintetes nemes és nemzetes vármegye panaszt emelt a Helytartótanács előtt azért, mert Pest városa kövezetvám címén minden gabonával terhelt szekér után 20 dénárt szedett s ezen felül az igavonó állatok után legelőbért is követelt; mindez különösen az országos vásárok alatt mutatkozott teljes súlyával. Ne feledjük tudniillik, hogy úgy a budai, mint a pestvárosi levéltárban őrzött iratok szerint, amit azonban az összes többi város levéltára is megbizonyít, mindegyik város arra törekedett, hogy mennél hosszabbra nyujtsa a neki engedélyezett országos vásárok tartamát és így azok a kijelölt szent névnapjától kezdve rendesen utóbb már egy hétig tartottak s viszont azt egy héttel megelőzték, úgyhogy a behajtott állatok számára valóban legelőről is kellett gondoskodni s mert a kövezetvám és a vásárdíj a város kezében volt, a város földesúri területjoga megint belékeveredett a közjogi alapon szedett kövezetvámba. A fentemlített feliratban a vármegye éppen az országos vásárok tartama alatt követelt kövezetvámot kifogásolta azzal az indokolással, hogy hiszen ezeket a vásárokat a városon kívül tartják, ahol az utak karbantartására egyáltalában nem fordítanak gondot, méltatlan tehát, hogy mégis kövezetvámmal terhelik állatjaikat. A pestvárosi tanács válaszában, melyet 1733. augusztusában terjesztett föl a kormányszékhez, úgyszólván már mindazokat az érveket előadja, amelyek a mi korunkban is Budapest székesfőváros és a magyar királyi belügyminisztérium közötti iratváltásokban mindannyiszor előfordulnak, valahányszor a modern városi vámok újabb megállapítása szóbakerül. Meg van toldva azonban az akkori érvelés annak az immár történeti jelenségnek föltárásával, amely a városi polgárságnál hatalmasabb társadalmi erőket, tudniillik az egyházi rendeket és a nemességet mindenféle adótehertől rendszeresen és makacsan mentesíteni akarta. Pest városa itt ugyanis föltárja a helyzetet, ahol is bizonyítja, hogy a nemesek nem fizetnek kövezetvámot, sem az egyháziak, a nem-nemesek pedig szekerük és igásjószáguk után együttvéve kövezetvám címén csupán 6 dénárt kötelesek fizetni s ezenfelül az igásjószág után a város darabonkint és naponkint 2 dénár legelőbért hajt be. A városi tanács a kövezetvámszedési jogot azzal indokolja, hogy ez a jövedelem az utak karbantartására és tisztogatására kell, sőt nem is elég, mert a kövezetvám jövedelmein felül kell költekeznie azért, mert ez a város erősen igénybevett országos forgalmi központ, mégpedig »Magyarország minden részéből úgyszólván elkerülhetetlenül itt kell áthaladni« (ex omnibus Hungariae hic loci quasi ineviti-

biliter transitus est), ezenfelül pedig Pesten a legfőbb törvényszékek székhelyén illő dolog az utakat állandóan tisztán tartani. Ez az összecsapás vármegye és város között, amint az a városnak a kancelláriához 1734. április 2-án intézett jelentéséből megállapítható, a két vitázó fél közötti békével ért végett, ez a béke természetesen a nemesi rendek összes jogainak elismerésével és megerősítésével vásároltatott meg, mert a város is kijelentette, hogy a kövezetvám a nemesség érdekeit semmitsem érintheti, amire a tekintetes vármegye hajlandó volt arra, hogy a városi tanács által megállapított vásárdíjakat a vármegyei közönséggel is hirdetményben közli.

Mihelyst így megmozdult előttünk az adósejteknek ez a különös közjogi, szociológiai és pénzügyi szövődménye, akkor szinte természetesnek látszik, hogy a városnak kinyúló vámpróbálkozásaira egy másik hatalmasság is ráüt, ez tudniillik a katonaság. Ez nevezetesen szintén vámmentességet követel magának. A katonai követelésre a pestiek úgylátszik zavarban voltak, mert a pestvárosi tanács 1735. május 2-án a budavárosi tanácshoz fordult, tőle kérdezte meg, hogy vajjon a Duna másik partján a szekéren vagy hajón gabonát vagy tüzifát szállító parasztok kötelesek-e városi kövezetvámot és mérlegpénzt és partbért fizetni akkor, amikor portékáikat a katonai parancsnokság, vagy katonatisztek vették meg? A budaiak 1735. május 10-én, tehát az akkori iratváltásos világban szokatlan sietséggel azt felelték, hogy a katonaság náluk is számottart erre a mentességre s bár ők ismételten óvást emeltek városi jogaik védelmében, a katonaság gyakran erőszakkal is megakadályozta az ő vámszedésüket. Végül is ezen óvatos válasz után maga a Helytartótanács is leírt ebben az ügyben s ezért ugyanez év július 30-án a jogaiban szorongatott pestvárosi tanács a maga részéről azt jelentette, hogy szerinte s az ő felfogása szerint elvileg a tűzifát árusító parasztok akkor is kötelesek a partbért vagy kövezetvámot megfizetni, ha fájukat katonatiszteknek vagy nemes embernek adják el. Azonban kivételt képezhet a vámszedés alól, ha katonatisztek vagy nemesek a tűzifát még a helyszínén vásárolták meg s a saját szekerükön fuvaroztatták be, ez esetben nem kell fizetniök. Az ügy annyira fontosnak látszott, hogy a pestiek kérésére Budán hivatalos vizsgálatot tartottak ebben az ügyben és az adó- és vámszedők hivatalosan egyértelműen megállapították, hogy Budán ugyanez a gyakorlat.

A kövezetvámrendszernek ezt a magánjogból kiinduló s a közjogba benyúló mind érdekesebb kialakulását ki kell egészítenem avval, hogy a mi városunk esetében, amely elsősorban a dunai közlekedésre telepedett s amelynek, mint látjuk, nemcsak első forgalmi adója, de első nagy konfliktusa is a hajóvámból keletkezett, a most emlegetett kövezetvámmal azonos természetű bevételi forrása volt a partbér, vagy amint Budán nevezték a karóbér, amelyet a diplomák »Gestaderecht«-nek neveznek s melynek fundamentuma, mint láttuk, az 1703. október 23-iki fent egész terjedelmében közölt császári

adománylevélben található. Ez a »jus riparius portus seu trajectus Danubialis«, — de voltaképpen visszanyúlik VIII. Bonifácius pápának budai kiátkozására.

Ennek a partbérnek a pesti forgalom növekedésével, ami együttjárt a hajóscéh megerősödésével, mind nagyobb lesz a jelentősége. Ezért ugyancsak az 1743. június 26-án kelt helytartótanácsi leirat szabályozza rendszeresen Pest városnak ezt a jogát, mindegyre hangsúlyozván, hogy a nemesek nem tartoznak partbért fizetni és ha mégis behajtották volna rajtuk, akkor megtorlással kell élni a behajtók ellen. Viszont nagyon érdekes, éppen a viziközlekedés szempontjából, hogy a Helytartótanács kiköti, hogy a nem nemesek csupán akkor tartoznak partbért fizetni, ha kereskedés céljából kötöttek ki, ellenben a pihenés céljából történő kikötésnél mentesek voltak attól. A partbér összege 25 dénárban állapíttatott meg egy hajó részére, amit csupán egyszer kellett megfizetni, ami azt teszi, hogy kikötőhely megváltoztatása esetén nem vált esedékessé. Amint látjuk egy igen tapogatódzó forgalmiadó-féleség üti itt föl fejét a Dunából. Még nem hallgathatom el azt sem, hogy már ugyanebben a kövezetvám- és partbéralakulatban a későbbi igen bonyolult városi szeszadónak a csírái is itt ténferegnek. Ezt alapítom arra, hogy a pestvárosi tanácsnak évtizedeken át konfliktusa támadt a távoli Trencsén vármegye közönségével a Dunán lemenő tutajok partbérének a beszedése miatt. Ennek az okait abban találhatjuk meg, hogy a Helytartótanácsnak a pestvárosi tanácshoz 1737. szeptember 15-én intézett leirata szerint az a visszás helyzet áliott elő, hogy a tutajozó trencséni polgárokat Komárom is, de Pest városa is megvámolta, és pedig fizettettek velük Komáromban vásáron kívüli időben tutajonkint 5 dénárt, vásárok tartama alatt 30 dénárt, ezenfelül az árubabocsátott pálinka akója után 50 dénárt. Pesten pedig kikövetelték tőlük tutajonkint 25 dénárt, a pálinka akója után pedig 4 dénárt. Bár ez az első pálinkaadó Pesten jóval kisebb tételre rúgott, mint Komáromba, a sérelmes az volt, hogy a pestiek ezt a pálinkaadót még akkor is bekövetelték a trencséniektől, ha a pálinkát nem bocsátották áruba. Mai pénzügyi nyelvünkön szólva tehát, ez a tapogatódzó városi szeszadó a szeszszabadraktár intézményét nem ismerte. Mondanom sem kell, hogy közjogi harccá vált Trencsén vármegye és a mi városaink között a pálinkának ez a városi megadóztatása. A pestiek városi statutumokra hivatkoztak, viszont Trencsén vármegye szerint ez a statutum ellentétben állott az 1635. évi XVII. országos törvénycikkel. Pest városa evvel a támadással szemben 1703-iki nagy adománylevele mögé menekült. De mint a magyar történelem minden közjogi harcában, úgy itt is az történt, hogy vármegye és város összeütközését soha teljesen végérvényesen elintézni nem tudták. Ennek az irásbeli bizonyítéka az, hogy huszonnégy év mulva, 1767. július 30-án ismét Trencsén vármegye közönsége mégmindig azért emel panaszt Pest városa ellen, mert ez szerintük még akkor is partbért szed az ő tutajaiktól, ha azok nem is kötnek ki. Ezzel szemben a pestvárosi tanács már 3 nap

mulva oly jelentést terjeszt a kormányhoz, hogy ők a partot nem érintő tutajoktól soha partbért nem szedtek. Miután azonban a vármegyével szemben a főváros alsóbbrendű közjogi testület volt, Pest vármegye vette kezébe a dolgot, tanukihallgatásokat tartott s ebből az aktából írta ki *Gárdonyi* Albert azt, hogy Pest minden vásári sátor után 1 máriást, minden tutaj után 25 dénárt, minden akó pálinka után 4 dénárt s minden ökörbőr után 2½ dénárt szedett. Megnyugodhatunk tehát abban, hogy a trencséniek panasza nem volt helyénvaló, mert ki nem kötött hajók után partbért nem szedtek, de ugyanakkor megláthatjuk azt is, hogy miként kezd lerakódni a kövezetvám és partbér eredetileg igen szimpla és együgyű berendezésére későbbi modern adórendszerünknek számos nagybaszökkenő tagozata.

Mielőtt megkezdett utunkon továbbhaladnánk, mégegyszer, úgy elméleti, mint gyakorlati szemlélődésünk teljes tisztázására vissza kell térnünk arra az összeütközésre, amelybe a pestvárosi vámrendszer e szerves kialakulásában magával a vármegyével került s amelynek első jelét már föntebb ismertettük. Nevezetesen, amint a Helytartótanácsnak 1780. szeptember 11-én Pest vármegyéhez intézett leiratából látható, a vámok és vásárdíjak ügyében ismételten panaszok merültek fel s végül is a vármegye utasítást kapott arra, hogy Buda és Pest városok vámeljárását vizsgálja meg, illetőleg e vám rendszerre nézve javaslatokat terjesszen elő. Az ebben az ügyben kiadott 1781. február 8-án kiadott újabb kormányrendeletre Pest vármegye ez év november 20-án kelt jelentésében azt jelentette föl, hogy miután a Buda és Pest városok számára kiállított kiváltságlevelek az egyes vámtételeket megállapították, azokat úgy kellene az újabb országos törvényeknek megfelelően módosítani, hogy a beszedendő járulékok az igásállatok és szekerek számához igazodjanak s erre vonatkozólag számszerű javaslatokat is tartalmazott a vármegyei jelentés. Miután a város másik jövedelmi forrása az volt, hogy a vásárok alkalmával csak az ő mérlegein volt szabad a forgalomba jutott árut mérni, ezért mérlegpénzt szedett, sőt a mérlegpénz szedését, amikor tehette, bérbe is adta. Ezt illetőleg a vármegye kifogásolta azt a gyakorlatot, hogy minden zsák gabona után Pesten egy polturát, azaz másfél krajcárt, Budán pedig egy krajcárt szedtek, mert ez drágítja a gabonát, holott tulajdonképen csupán a városi mérlegek használata után lenne a mérlegpénz szedhető. Pest város dunaparti vámházában nagy mennyiségű gyapjút, dohányt, mézet, viaszt és gabonát mázsálnak, mázsánkint fizetendő 5 dénár lefizetése ellenében, holott teljesen elegendő lenne, ha Buda város számára még az 1753-ban megállapított tarifa szerint mázsánkint csupán 1 dénárt szednének, mert (így indokolja a vármegye állásfoglalását) »itt, mint az ország kereskedelmi központjában óriási az áruforgalom s ez úton is elegendő jövedelemhez jut a város.« A legeltetési díj címén Pesten szedett 5 dénárt is kifogásolta a vármegyei jelentés és teljesen elegendőnek tartotta, ha 2 dénárt szednek naponkint, mert az eladók, a gazdák a leg-

ritkább esetekben tartják itt az állatokat az egész vásár tartama alatt. Kifogásolta e jelentés azt a gyakorlatot is, hogy a vásári helypénz címén 1 polturától 2 forintig emelkedő díjakat szednek s azt tartotta volna helyesnek, ha egységesen 7 krajcárban állapíttatnék meg a vásárdíj. Nem kifogásolta a jelentés azt a gyakorlatot, hogy hetivásárokon a város a kisebb állások után 1—1 dénárt, a nagyobb állások után pedig 2—2 dénárt szedett s csupán azt tartotta kimondandónak, hogy a kövezetvámot illető szekerek után ne kelljen külön vásári helypénzt is fizetni. A hajókikötési díj, illetőleg karópénz Budán, 1753-ban 7 krajcárban, Pesten 1743-ban 25 dénárban állapíttatott meg; a vármegye az egységes díjszabás mellett van már azért is, hogy a hajóforgalom ezzel is előmozdíttassék. A jelentés szerint a vámtételek ilyetén csökkenése befolyásolni fogja ugyan a városnak jövedelmét, mert kevesebb díj fog bejönni, a vámszedési jognak azonban szerinte nem az a rendeltetése, hogy a városok számára jövedelmi forrásokat biztosítson, hanem hogy a kövezés, útfenntartás, utcatisztántartás költségeinek viselését megkönnyítse akkor, amikor a városi polgárságnak is hozzá kell járulnia ennek fedezetéhez, miután az előnyöket is elsősorban a városi polgárság élvezi. Pest vármegye különösen az ellen emelt kifogást, hogy a kövezetvámot nem a városi kapuk alatt, hanem a félóránnyira távolabbeső vámvonalaknál szedik, pedig a külvárosokban egyáltalában nincs is kövezet és a kövezetvám címe és célja elsősorban mégis a kövezet fenntartása. Ha a vámvonalon belül levő utak és utcák jókarban lennének, akkor ez a gyakorlat nem lenne kifogásolható, ezek az utak azonban annyira gondozatlanok, hogy csak az igásjószág és a szekerek állandó veszélyeztetésével lehet járni rajtuk. Mindezek előrebocsátása után a vármegye olyan javaslatokat terjesztett elő, melyekben a Budán és Pesten szedendő vámtételeket, mérlegdíjakat, vásári helypénzeket és legeltetési díjakat egyenkint megállapítani kívánta. 1782. március 4-én a Helytartótanács ezen adókérdéseket illetőleg kiegészítő jelentést kér a vármegyétől a fenntartandó utakról és hidakról, hogy a vámtételek magasságát mérlegelhesse. Evvel kapcsolatosan most már a városi tanács augusztus 5-én a vármegyének tesz részletes előterjesztést, amelyben előadja, hogy a kövezetvámszedési jogot ők 1694-ben kapták, 1725-ben már jelentették a Helytartótanácsnak, hogy jogosítva érezték magukat az eredeti vámtételek fölemelésére, az ellen pedig a Helytartótanács akkor nem emelt kifogást. A jogi helyzet ilyetén megállapítása után felsorolta a városi tanács azt, hogy ők az 1725-ben zsákonkint 2 dénárban megállapított mérlegpénz helyett most csakugyan minden zsák gabona után 1 polturát szednek ugyan (tehát tényleg megváltoztatták a járulékszedés alapját), azonban ezt a gyakorlatot a mérlegeléssel járó kellemetlenségek kikerülése céljából léptették életbe. Ami a legeltetési díj ügyét illeti, erre nézve azt jelenthetik, hogy a naponkinti 2 dénár helyett ők jelenleg a nyári vásárokon az egész vásár tartamára 1 dénárt, a többi vásárokon 2½ dénárt

szednek. E rendszerük szerint helypénzt mindenki tartozik fizetni, a kövezetvámot csupán parasztok, azonban a kövezetvámban a helypénz, a legeltetési díj és a vásári álláspénz is bennfoglaltatik. A nemesek saját termésű áruik után kövezetvámot nem fizetnek, ellenben azt még a vármegye is elismerte, hogy a mérleg használatáért díjat még a nemesek is fizessenek. A kövezetvámot azért szedik a vámvonalnál, mert annak jövedelme nemcsupán a kövezet, hanem az utak, hidak és árkok karbantartására is szolgál, amint mindezeket már 1778-ban a vármegye is elismerte. A hidak, utak és utcák összeírásából látható, hogy a belvárosi falakon kívüli utak karbantartása óriási áldozatokat követel, kövezésre pedig annyit költenek, hogy ezen kiadások révén magasabb vámtételekre is jogot formálhatnak. Mindezek igazolására közlik tíz esztendei számadási eredményeiket, amiből kitetszik, hogy 1771. elejétől 1782. június 30-ig a város gazdasági hivatala 62.604 forintot, a telekhivatal pedig 7435 forintot adott ki a fenti utakra, s az evvel szemben mutatkozó jövedelem csupán 68.384 forintot tett, vagyis 2320 forinttal többet adtak ki a beszedetteknél. A maguk részéről, városi szempontból azt sem látták volna kifogásolhatónak, ha a fenti díjakból bevételi többletük lett volna, mert azt olyan célokra használták volna föl, amelyek nemcsupán a városi polgárságnak, hanem a környéki lakosságnak is általános előnyére szolgáltak volna. Például említik, hogy összes iskoláikat a város költségén, minden külön segítség nélkül állították föl és sokat költöttek a tudomány és a művészet előmozdítására is, ami a kiváltságlevelükben biztosított jövedelmek nélkül lehetetlen lett volna. A város különböző közérdekű intézményekkel fölvirágoztatta a kereskedelmet s alkalmat adott az ipari készségek megtanulására; ők voltak azok, kik a paraszti nép számára oly állandó piacot teremtettek, ahol terményeit a legjobban értékesítheti s ezáltal képessé válik a közteherviselésre. A tanács különösen azt emeli ki a vámfizetés indokolásául, hogy az egész országban nincs több ily nagyforgalmú hely s ennek következtében nekik az utak karbantartására rengeteget kell költeniök. Mindezek alapján azon reményüknek adnak kifejezést a pestiek, hogy a vármegye változatlanul fenn fogja tartani az eddigi vámtételeket.

Bármilyen modernül hangzott is a pesti tanács indokolása, sőt talán épen e modernség miatt, a vármegyéhez intézett fölterjesztés nem járt eredménnyel és 1785. november 30-án Pestmegye alispánja azzal küldte le az új, a vármegye által szerkesztett vámtarifát, hogy a város gondoskodjék ennek életbeléptetéséről. Evvel szemben a város 1786. február 8-án a Helytartótanácshoz fordul és azt is igyekszik a vármegyével szemben előadott érvekkel meggyőzni arra nézve, hogy az ő általuk autonóm alapon kifejlesztett vámtarifa a helyes. Ez alkalommal a fölirat különösen a fenntartandó utak méreteire hívta föl a kormány figyelmét, felsorolván, hogy a Váci-út mentén 370, a Hatvani-út mentén 333, a Soroksári-út mentén 320 s az Üllői-, illetőleg Ecseri-út mentén 260 öl hosszúságú olyan utat tartanak karban, amelynek

alapja kővel van kirakva, felül kavicsozott s mindkét oldalon árok határolja (ami persze a mi mai szemünkkel nézve igen szegényesnek látszik). Elismétli a tanács azt is, hogy az utakon kívül a város költségén 11 kőhidat és 15 fahidat gondoz, a belvárosi utcákat pedig kivétel nélkül mind kikövezteték. Végeredményben a pénzügyi mérleg akként alakult, hogy az utolsó 15 esztendő alatt vámbevételeik 100.250 forintot tettek ki, amiből 96.834 forintot költöttek az utak és hidak karbantartására, de az utcatisztítási költséget nem vették tekintetbe, mert azokat rabokkal végeztették. A pestiek azonban ezekkel a fölterjesztésekkel sem értek célt, sőt midőn autonóm vámjogukat ily erősen védték, a Helytartótanács részéről megrovásban részesültek, amely az új vámtarifa életbeléptetésével szemben tanusított késlekedésüket vetette szemükre. A város 1786. július 10-én kelt fölterjesztésében avval védekezett, hogy ők joggal remélhették a vármegye kifogásai ellenére az általuk alkotott régi vámtarifa meghagyását s ezért halogatták az új, rájuk parancsolt rendszer életbeléptetését. A Helytartótanács azonban a fölterjesztéssel szemben is fenntartotta álláspontját és 1786. július 10-én elrendelte, hogy az új vámtarifát haladéktalanul léptessék életbe s a királyi biztos által kívánt vámbárcákat csináltassák meg. Erre a szigorú rendeletre adta föl a pestvárosi tanács a további harcot. Szeptember 30-án már azt jelenti a kormánynak, hogy a rájuk szabott vámtarifát október 1-én életbeléptették. Ez a nevezetes tény nemcsak a vármegyei álláspont teljes diadalát jelentette a városé fölött, hanem azt is, hogy a vámtarifa szabályozásának joga, amely, miként láttuk, századok óta nőtt naggyá s a városi pénzügyek igazi alapját képezte, ekkor kiesett a városi önkormányzat jogköréből.

Visszapillantva erre a fejlődésre, a mai pénzügyi jog szempontjából észre kell vennünk azt, hogy midőn a vásári áruhelyek egyenlő, vagy progresszív megadóztatásában a vármegye az előbbi, a város az utóbbi tarifális rendszert pártolja, már a későbbi kereseti adónak, sőt a kereseti adó még modernebb osztályokra válásának első tüneteit figyelhetjük meg fővárosunk adótörténetében.

A vármegyei gyámkodás alól 1813-ban szabadult föl Pest városa, mert a város súlyos anyagi helyzete arra kényszerítette a Helytartótanácsot, hogy 1813. június 15-én kelt leiratában hozzájáruljon a díjtételek emeléséhez. Néhány éven át érvényben is maradt az ilymódon megállapított városi díjemelés, de Pest vármegye megint megkezdte ez ellen a harcot, 1814. június 15-iki közgyűlése azonban ismét leverte a díjtételek magasságát. Evvel újból megindult a nagy pénzügyi és közjogi harc a város és a vármegye között. A városi tanács 1818. augusztus 18-án a kancelláriához intézett fölterjesztésében elősorolta, hogy 1813. óta mennyire megváltoztak az árak, hogy ennek folytán a régi vámtételek nem biztosítanak akkora jövedelmet a városnak, hogy a kövezetvámmal összekapcsolt kiadások, nevezetesen utak és hidak építése, karbantartása, kövezése, utcák tisztítása fedezhető legyen, annál

kevésbbé biztosítják ezt a vármegye által most leszállított vámtételek. Bizonyságul rámutatott arra, hogy a nevezett célokra 1814., 1815., 1816. években összesen 117.481 forintot fordítottak s ugyanazon idő alatt a kövezetvám a vele együttesen szedett must, bor és szeszbeviteli járulékkal együtt csupán 108.800 forintot jövedelmezett, tehát 16.681 forint pénzügyi hiány mutatkozott, ugyanakkor utaltak arra is, hogy az említett haszonvételek bérbe vannak adva és a bérlet tartama alatt bajos a díjtételeket megváltoztatni, aminek következtében az 1813. évi díjtételek meghagyandók lennének. A szeszadó, illetőleg az italmérési jövedék első nyomai már mutatkoznak városunk adórendszerében.

A Helytartótanács 1820. január 10-iki leiratában utasította a pesti tanácsot, hogy igyekezzék ez ügyben a megyével megállapodásra jutni, s ugyanakkor a vármegyéhez is leírt ilyen értelemben azon hozzáadással, hogy a II. József uralkodásáig az úrijog alapján a városi tanács állapította meg a díjtételeket, II. József korától viszont a vármegye rendelkezése alá tartozott mindaddig, amíg 1813-ban uralkodói elhatározással azok nem szabályoztattak. A békés megállapodást 1821-ben megkísérelték, ez a tanácskozás azonban, mint a pestieknek október 31-én, a Helytartótanácshoz intézett fölterjesztéséből megállapítható, nem járt eredménnyel. Erre a Helytartótanács 1822. január 15-én arról értesítette Pest városát, hogy őfelsége elhatározása szerint a legeltetési díj és vásári helypénz és a kövezetvám díjtételeinek megállapítása úrijogon a várost illeti meg. Evvel a város autonóm joga győzött. A vármegye ugyan még akkor sem adta föl a küzdelmet és 1828. február 24-én felségfolyamodvánnyal fordult az adófizető nép nevében (miserae contribuentis plebis), valamint a külföldi kereskedők védelmezője gyanánt is föllépett Pest városának állítólagos »törvénytelen zaklatásaival szemben« (illegalium flagelatiorum), város azonban fölülmaradt, amennyiben a Helytartótanács 1829. június 14-én értesítette Pest városát, hogy a vármegye felségkérelme nem talált meghallgatásra.

A magyar városi pénzügyi történet e nevezetes és ma is tanulságos küzdelmeinek illusztrálására alább közöljük szó szerint először az 1812-iki sokat vitatott vármegyei, s utána a pesti tanácsnak 1813-iki autonóm vámtarifáját.

Evvel a mi városunk adófejlődése, több mint félezredévi küszködés után, elérte első stációját.

Az 1812-iki hídvámszabályzat.

Tekéntetes Nemes Pest, Pilis, és Solt törvényesen egyesült Vármegyék Szabad Királyi Buda, és Pest Várossait illető, s a' Dunán fenn álló Hid vámját a mostani időnek környülállásaihoz alkalmaztatván, ugyan azt a' szükséges Tudomány, és hozzá alkalmaztatás végett, e'következendő foglalatban közönségessé tészik; úgymint:

1-ször. *Kivétetnek minden Vám fizetés terhe alól nem csak Személyeiktől, hanem szekereiktől, és más egyéb minden saját Javaiktól, és Jószágok termesztményeiktől, úgy nem*

különben tulajdon szükségeikre vásárlott akár minémű eszközöktől, és élelembeli szerektől is az Egyházi Renden lévők, Szerzetesek, Apátzák, Ország Nagyjai, Nemesek, 's a' Hadi renden lévő Személyek, sőtt ezeknek Jobbágyi, Szolgái, Szolgálóji, és más egyébb bérlett Tselédjei is, valahányszor az Urok dolgában járnak, és ezt (ha különben esméretlenek volnának) Uroknak Tanu Levelével bébizonyíthattyák.

Ezen szabadság továbbá az Ország Törvényéhez képpest akkor is megtartasson a' Nemesekre nézve, midőn ezek kereskedésben foglalatoskodnak, és tőlük az 1498-ik Esztendei 35-dik, 1553-dik Esztendei 29-dik, 1563-dik Esztendei 59-dik, 1715-dik, 15-dik, 1723-dik Esztendei 15-dik, 1741-dik Esztendei 28-dik, Törvény Czikkelyek tilalma ellen, *sem Híd vám, sem Hajó bér ne kívántasson, azon esetekben* mindazonáltal, ha Nemes Emberek fogadott szekereken utaznak a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak a' folyó Esztendei Pünkösd Havának 6-kán a' 7200-dik szám alatt költ Intéző Leveléhez képpest, az eddig gyakorlott szokás tartson meg.

2-szor *Szabadok a' Híd vám fizetéstől a' szabad Jász, és Kun Kerületeknek Lakosai, a' Praedialis Nemesek Primatialis Jobbágyak, és mind azon* Községeknek Lakossai, a' mellyeknek a Vám fizetés alól való kivételek eránt különös Királyi *Engedelem Levelek* vagyon ; valamint *a' Prokátorok, Orvosok, Deákok, Koldusok, s mind azok, a' kiket a' Törvények ezen Teher alól felmentenek ; úgymint az Őrletők, akár életet vigyenek a malomban, akár lisztet* hozzanak vissza, hasonlóképen Mátyás Király 6-dik Decretumának 36-dik *Czikkelye szerént, minden némű nemtelen személyek, midőn Mennyegzőt tartanak, és Feleségeiket haza viszik a' Nász-népével, és egyébb kisérőkkel együtt.*

3-szor. Eő Felségének a' Királyi Magyar Helytartó Tanáts által 1778-dik Esztendei November 12-dik napjárul, 1784-dik Esztendei Április 13-dik napjárul, 1785-dik Esztendei November 3-dik napjárul, és az 1806-dik Esztendei Május 6-dik napjárul, kiadott Kegyelmes Rendelései szerént, és a' Megyebéli két Királyi Városok megegyezéséből mentek a' Vám fizetéstől ;

a) *Mind a' két Királyi Városoknak Bírái, Polgár-mesterei, Senátorai, nagyobb, és kissebb Tisztviselői, Iró Deákjai, azoknak Özvegyei és Feleségei, atyai hatalom alatt lévő Gyermekeikkel, és Cselédjeikkel edgyütt.*

b) *A' választott Polgárok, azoknak Feleségei, Özvegyei, és Atyai hatalomtul függő Gyermekei, úgy szinte tulajdon szekerei, sőtt A' fogadottak is, ha azoknak segedelmével saját Majorságbeli Termesztményeiket* a' Hídon által szállíttyák : mellyek azomba a' Polgárok szószóllójának *Tanu Levelével* bébizonyítani minden esetben kötelesek lesznek.

c) *Mind a' két Városok Polgárjai, és azoknak Feleségei, Özvegyei, atyai hatalom alat lévő Gyermekeikkel együtt.*

d) A' Városoknak közönséges szolgái, még a' Város szolgálattyát viselik.

A' fentebb írtaknak Tselédjeik közé mindazonáltal nem számíttatnak sem a' Kereskedőknek, sem pedig a' Mester Embereknek Legényei, kik ha mindjárt Gazdájok dolgában járnak is, a' kiszabott fizetéssel tartoznak : a' többi Cselédekre nézve pedig kiknek szabad menetel engedtetik ; úgy-mint : a' szolgákra, szolgálókra, és Mesterséget vagy egyébb foglalatosságokat tanuló inasokra nézve, a' Gazdáknak kötelességgül hagyatik ; hogy Embereiknek az általok, és dolgaikban lett küldéstől bizonyító Levelet adjanak, ha azokat a' *Vám* fizetéstül mentekké akarják tenni.

Ezen kívül minden akár mely renden lévő Személyek, minden előforduló esetekben az alább meghatározott Híd, és Rév bért Béváltó Czédulákban a'vagy réz pénzben az utóbb meghatározott betse szerint fizetni, kötelesek lesznek nevezetesen

1-ször. Egy gyalog Személy akár minémű Terhet vigyen kezében vagy hátán 1 kr.

2-szor. Egy Birkétől, Sertéstől, Ketskétül, Bornyútól, és más efféle kisebb Barmoktól ..... 2 «

3-szor. Egy Tehéntől, Ökörtül, Lótól, 's egyébb effélétől, ha szabadon hajtatik, vagy vezettetik ..... 4 kr
4-szer-er. Egy, egy kerekű Taligától, az aztat vonó, vagy toló Személyel együtt, akár van valami rajta, akár nints ..... 2 «
Egy két kerekű üres Taligátul, az aztat vonó Személyel együtt ..... 3 «
Egy megterhelt két kerekű Taligátul ha egy személy huzza ..... 6 «
Ha két Személy ..... 9 «
Ha Három ..... 12 «
5-ször. Egy marhátul, ha üres szekér eleiben vagyon fogva ..... 10 «
Két Marhátul, ha üres szekér eleiben vagyon fogva ..... 13 «
Háromtul ..... 20 «
Négytül ..... 30 «
Öttül ..... 33 «
Hattul ..... 36 «
6-szor. Egy marhátul ha terhelt szekér eleiben vagyon fogva ..... 18 «
Kettőtül szinte terhelt szekérbe ..... 36 «
Háromtul ..... 54 «
Négytül ..... 1 frt 12 «
Öttül ..... 2 « 05 «
Hattul ..... 2 « 30 «

7-szer. Hogy mindazonáltal az utazók Híd, és Rév bérrel ok nélkül ne terheltessenek, meghatároztatott, hogy ha az, egy igás szekérnek terhe egy mázsánál, a két igásé kettőnél, a' három, négy, öt, vagy hat igásé pedig három, vagy négy mázsánál többet nem nyomna, vagy többre nem betsültethetne, a' befogott Marhák úgy tekéntessenek, mint ha üres szekeret vontatnának, következésképen azoktul a' fizetés az 5-dik Pontban kiszabott mérték szerént kívántasson.

8-szor. Minthogy tsalárdság által hasznot keresni szabad nem volna, ha valaki oly feltétellel, hogy az illető Híd bér fizetését elkerülhesse, nagyobb — és oly teherrel rakott szekere eleiben, melynek előmozdítására nyilván több vonó marhák kívántatnának, tsak két marhát fogna, a' többit pedig vagy üresen vezettetné által a' Hídon, vagy úgy is a' tulsó részén lévén által menetele után fogná szekerében, az illyen hamisságban tapasztaltt utas kevessebb számú marhájától szinte azon Vám fizetésére köteleztethetik, mint a' mellyel tartozott volna, ha a' szekerének vontatására szükségképpen megkívántató marhái mind bé lettek volna fogva.

9-szer. Midőn akármely Városi Polgár Bort, vagy Mustot saját szekerén kíván által hozattatni, az által menő üres szekértől ugyan semmit, de midőn Teherrel vissza tér, a' rajta lévő Bor, vagy Mustnak minden akojától tartozik fizetni 3 kr
Ellenben ha Borait fogadott szekereken szállitya által a Hídon, a' szekértül ugyan nem tekéntvén a' vonó marhák számát, és így akár több, akár kevesebb légyen az eleiben fogva, az alább következő 11-dik Pontban foglalt rendelés szerént fizet ..... 30 «
A' Bornak pedig minden akójától ..... 3 «
És ezen Rendelés kiterjesztetik a Bor-kortsolyázókra (Fasszieher) valahányszor Borokat bérért szekereznek.

10-szer. A Városi Polgárok szüret alkalmatosságával törkölös mustot hordó tulajdon üres szekereiktől ugyan semmit, vissza jövet azonban a' felrakott törkölös mustnak minden akójától fizetni tartoznak ..... 2 kr
Ha pedig fogadott szekerekkel élnének a' 11-dik Pontban foglalt rendszabás szerént, ettől minden által menetelért adni kötelesek ..... 30 «

E' felett a' törkölös mustnak akójáért ..... 2 kr

11-szer. Egyébb a' Városokban lakó Személyek, a' kik se nem Polgárok, sem Nemesi szabadsággal nem birnak, a'kérdéses esetben, menet, üres szekereiktül, akár négy, akár hat marha légyen azokban fogva, fizetni köteles ..... 30 «

12-szer. Vissza jövet pedig a' törkölös mustnak minden akójától ..... 4 «

13-szor. *A' Városi polgárok ha saját, vagy fogadott szekereken* Téglát, Meszet, Tserepet szállítanak a' Hídon keresztül mind menet, mind jövet fizetni fognak egy vonó Marhától ..... 10 «

14-szer. A' Városbeli Kertészek zöldséggel terhelt szekrek eleibe fogott egy Lótul fizetni fognak ..... 8 «

Öszve fogott két Lótul pedig ..... 10 «

15-szer. A' Budai Mészárosok, a' Buda Városának szükségére az ott való vágó székekre hajtandó Marháktul ugyan semmit, azoktól azomban, a' mellyeket *Kereskedés* végett tovább szállítanak minden száztul tíz darabnak lett leszámítás után fizetni fognak a' 3-dik Pont szerént egy egy Darabért ..... 4 «

E' felül valahányszor a' két Városbeli Mészárosok vágó Marha szerzésében foglalatoskodván, a' Hídon által mennek, minden fizetéstől szabadok; ha azomban más dologban *járván ezen* szabadsággal álnokul élni merészelnének s ebbéli tsaládságok bébizonyítatna, a' hamissan elmellözött Híd bért kétszeresen *megadni kötelesek* lesznek.

16-szor. *A' Városi Tanátsbeliek, és más egyébb Tisztviselőknek, úgy nem külömben a' választott Polgároknak, 's ezek Özvegyeinek tulajdon értéki, 's* Majorságbeli *Termesztményi, nem pedig Kereskedésre szerzett* akár minémű Javaik, ahoz képpest a' mi már a' 3-*dik* Pontban előre botsájtatott, akkor is mentek a' *Vám fizetéstől*, ha a' Hídon fogadott szekereken vitetetnek keresztül.

17-szer. *A' Pesten lakó Nemes Urak ha szőlleikben* valamit vitetnek, vagy onnand valamit hozatnak, *tulajdon* szekereiktől semmi fizetéssel nem tartoznak az e' végett fogadott szekerekre nézve mindazonáltal magokat az eddig gyakorlott szokáshoz alkalmaztassák, mely egy úttal azon vidéki Nemes Urakra is kiterjesztetik, kik dolgaikban bérlett szekerekkel élnek.

18-szor. A' Gulya, és Ménesbéli Marháknak minden Darabjától fizetendők lesznek ..... 6 kr

19-szer. Azon Városi Polgárok, kik Szőllejük megtekintésére mennek a Hídon keresztül, vagy ezeknek művelésére Ganéjt, Karókat, szőllő Tőkéket, Vesszőket, Tsádét, üres Hordókat tulajdon, vagy fogadott szekereken visznek, az által menetelért, és vissza jövetelért összvességessen egy Marhától fizetni fognak ..... 4 «

Ha azomban *ezen* szabadsággal más esetre vissza élnének, hamis állítások végett a' *rendszerént* való Vámnak kétszeres fizetésével büntetessenek.

20-szor. Az úgy nevezett Fiakkerek Vám fejében Esztendei Taksát fognak fizetni, nevezetesen minden Kotsitól Esztendőnként a, Budaiak 6 forintokat, a' Pestiek pedig 12 forintokat; e' mellett mindazonáltal azok, kik e' féle Kotsikon a' Hídon által költöznek, minden Vám fizetéstől mentek lesznek.

21-szer. Meszet fuvarozó Paraszt Emberek a' tehertől ugyan semmit, hanem a' vonó Marháknak minden darabjától jövet is, menet is fizetni fognak ..... 7 kr

22-szer. *Midőn Télben a' Híd elszedtvén Kompokon, és Tsónakokon hordattatnak által az utazó 's járó kelő Személyek, és azoknak Marháik dupla Vám*, az az két annyi fog fizettetni, mint az előre botsájtott Czikkelyekben meghatározotatott: az pedig hogy az által járás távolyabb, vagy közelebb esik a' Híd helyétől, a' vagy *nagyobb*, vagy kissebb nehézségekkel vagyon öszve kapsolva külömbséget *nem tehet*.

23-szor. *A' Jégen szabad*, és minden fizetés nélkül való járás, és terhek által szállítása engedtetik, valahányszor a' Duna úgy befagy, hogy az által Járás *azon segitő* eszközök nélkül megeshetik.

24-szer. Ha pedig a' Jég széle *vagy megszakadna*, vagy a' Dunában folyó meleg források annyira felolvasztatna; hogy a' nyiláson által menni vagy Marhákat, és Portékákat által takarítani külömben nem lehetne, hanem vagy Tsonakokon, vagy pedig a' nyiláson keresztül rakott Padlókon, illy esetekben azok, a' kik Vám fizetéssel, a' fentebb irtak szerént külömben is tartoznak, következendő *fizetéssel lesznek* kötelessek úgymint:

Egy gyalog Ember Személyétől	1 kr
Egy Juhtól. Sertéstül, és más efféle kissebb Baromtul	1 «
Egy Lótul, Ökörtül	2 «
Egy mázsa akárminémű Portékátul hasonlóképpen	2 «

Többnyire a' nyilás szélessége a' fizetés mennyiségét semmi esetben meg nem változtathattya.

25-ször. *Midőn azomban a' Jég* úgy meg van repedve, hogy a' Duna közepébe szükség Kompokat, és Tsonakokat a' költözők által tétele végett állítani; ekkor a' járó, kelő Személyek magokért, és Marháikért a' rendszerént való Híd bérnek kétszeres mennyiségét, vagy Duplumát tartoznak megadni.

26-or. *A' Hajóknak általbotsájtatásáért, a' Hídnak e' végett* leéndő megnyittásáért semmi bér *sem kívántathatik.*

27-er. Az 1566-ik Esztendei 13-dik Törvény szerént szabad lészen kinek kinek tulajdon Hajójával saját szükségére élni: mindazonáltal ha az ilyen hajók Tulajdonossai a' Híd Vám kárával, pénzért mások Portékáit hordanak a' vizen keresztül, ebbeli vétkes tetteikért Hajójok elfoglalásával büntethetnek.

Az Ó Budaiakra nézve mindazonáltal ezen Rendelés úgy értetődik, hogy ezeknek helyből bérért is szabad *ugyan mások* Portékáját Pestre, vagy Budára leszállítani: ha mindazonáltal a' Pesti Határban, a' Budai Határban, vagy viszont pénzért valamit által szállítanak, ekkor a' rendszerént való Híd Bér fizetésére *kötelesek* lesznek.

28-or. Valamint a' Budai, úgy a' Pesti Molnárok minden fizetéstül mentek, valahányszor saját Hajóikon, saját Gabonájokat, vagy Lisztyeket a' Dunán által szállityák: de az örletö Parasztoktul sem kívántathatik fizetés midőn ezek örletés végett a' malomban járulnak.

29-er. Ugy nem külömben tulajdon Hajóikon minden taksa nélkül által szállíthattyák akár hová való Lakosok saját arató, és nyomtató részeiket.

30-szor. A' Fa eszközökkel való Kereskedők, a'kik, hol a' Pesti, hol a' Budai Parthoz helyhezhetik Hajóikat, és a' Vásárok miatt a' Dunán ide 's tova költöznek, sem Hajóiktól, sem a' Dunán leeresztett Portékáitól Vám fizetéssel nem tartoznak.

31-er. *Hasonlóképpen* a' Talpak is minden Vám nélkül által mehetnek, egyik Partról, a' másikra, ha azonban a' vám kárával, más Emberek Portékáit is által szállítanák, ezen tselekedetekért a' vétkesek, az ollyan talpak elfoglalásával büntetődhetnek.

32-er. Azon Hajóktul, mellyek a' Budai, és Pesti Határban valamivel rakodnak, vagy pedig a' Dunán másutt rakott teherrel le, vagy felmenvén megállapodnak, vám fizetésre senki sem kénszeríttesen: De

33-or. Azon Hajók se taksáltassanak, a mellyek akár honnét jövén, itt valami Portékát kirakván, áruba botsájtatnak. Költ Tekéntetes Nemes Pest, Pilis, és Solt törvényesen egygyesült Vármegyéknek 1812-dik Esztendei Böjt más Havának 18-dik napján Pesten tartatott Köz-Gyűléséből.

Kiadta Friebreisz József m. k.
a' fent tisztelt Vármegyéknek Fő-Notáriussa.

Az 1813-iki vámszabályzat.

Szabad Királyi Várossa Tanátsa által a' Szükséges Tudomány, megtartás végett köz hírről botsájtatik; hogy Eő Császári Királyi Felsége, a' N. M. Magyar K. H. T. útján f. E. Junius 15-dikén költt 13693 szám alatt, kegyelmes Rendelése által, a' Piaczi, és Utzák Vámját, a' Bor, és Pálinka behozásáért való fizetést, nem külömben a' Hely, és Karó pénzt, és a Mértékek Taxaját 1813. Eszt. November 1-ső napjától kezdve következendőképen méltóztatott jövendőre meg-határozni; ugymint:

Az Utzák, Piaczok, és Marha hajtás Vám fejében:

1-ször. Egy üres Szekértől, ki vévén azon Szekereket, mellyek aeraris Sót visznek, hely pénzfejében	—	frt	4 kr
2-szor. Minden darab Vonó Marhától, melly üres Szekér elejében vagyon fogva	—	«	2 «
3-szor. Minden darab Marhától, melly Élelemre valókkal, gabonával, és más effélével terheltt Szekér elejében vagyon fogva	—	«	3 «
4-er. Kereskedők, és Mester Emberek egy darab Marhától	—	«	3 «
5-ör. Minden darab Marhától, melly nagyobb nemü, és Dohánnyal, Gyapjuval, Mézzel, Vassal viaszkal rakott Szekér elejében vagyon fogva	—	«	5 «
6-or. Nagyobb Marhától ugymint Lótul, Ökörtül, Tehéntül, és más effélétül Vásári Jus fejében	—	«	7 «
7-er. Apróbb Marhától ugymint Juhtól, Sertéstől, és Ketskétől ugyan Vásári Jus fejében	—	«	3 «

Hely, és karó pénz fejében.

8-or. Nagyobb Terhet hordozó Hajóért, akár rövid, akár hosszu légyen az, naponként	—	frt	15 kr
9. Középszerű terhet hordozó Hajótul naponként	—	«	8 «
10. Nagyobb és kisebb Talpakért naponként	—	«	6 «
11. Gyümölcsöt, és Kenyeret hordozó kissebb Hajókért általjában az egész itt léte ideje alatt	—	«	10 «
12. Fával rakott Hajótul, mind addig még ki nem rakodik	—	«	15 «
13. Minden Öl fátul a' mértékért, és fel állitásért	—	«	3 «
14. Minden Öl fátul, még el nem adódik hely pénz fejében	—	«	5 «
15. Minden Öl fátul az Ispitély számára általjában	—	«	3 «

A' Mértékek Taxája fejében.

16. Egy Vékának, vagy kilának napi használlásáért	—	frt	3 kr
17. Egy Szén merőnek napi használást,	—	«	15 «
18. Egy Itzés, vagy Meszélyes edénynek napi használlásáért	—	«	— «
19. Egy Mész mérőnek napi használlásáért	—	«	12 «
20. Egy Röfnek mindennapi használlásáért	—	«	1 «
21. Egy Akollónak napi használlásáért	—	«	3 «
22. Minden Mázsától a' Mérték pénz naponként	—	«	6 «

Költ Pesten 1813. Eszt. October 23. Napján tartatott Tanáts ülésből.

A' Város Tanáts által.

III. FEJEZET.

A két-egy főváros adózása az egyesülés előtt.

Míg az előző fejezet célja az volt, hogy fővárosunk adózásának önerejéből fakadt ősgyökereit kikutassa, addig most munkánkat azzal kell folytatnunk, hogy igyekezzünk ezt a sajátságos városi adózást beleilleszteni a királyi adózásnak lassan kifejlődő rendszerébe.

Amidőn erre vállalkozunk azon elméleti okokból, amelyeket az I. Fejezetben az állami és városi adózás viszonyáról immár előadtunk s azon történelmi megállapítások után, amelyeket a II. Fejezet bemutatott, mindenekelőtt le kell tennünk szemünkről azt a szemüveget, amely ma elkápráztat bennünket, amidőn Budapest nemcsak Magyarország fővárosává, hanem valóságos világvárossá fejlődve áll előttünk a maga egymillió, sőt Nagy-Budapestet szemlélve, több mint másfélmillió lakosságával. Senki, de senki a régi századok magyarjai, avagy külföldi látogatói közül az akkori állapotok alapján meg sem álmodhatta azt, hogy ez a fejlődés lehetséges. Valóban a pénzügyi gondokozónak úgy kell Budapest multjának adatai és romjai — bizony inkább romjai, mint adatai — között járnia, mint Gullivernek, midőn a Liliputiak országában óvatosan kellett lépkednie, hogy a kis házacskákat és picurka berendezéseket el ne tapossa. Midőn Buda a török uralom alól felszabadult 1686-ban, *Károlyi Árpád* kitűnő történetírónk megállapításai szerint itt nem maradt más, mint füstölgő romhalmaz. *Koháry István* akkor írja öccsének Farkasnak, hogy »a belső városban azon-szerint Mátyás király vára is, éppen mind elromlott és összeégett miserabilis rerum facies, sok hótt-testnek és eldöglött lónak büzi sokakat már is elbetegített« — csak néhány raktárházat nem hamvasztott el a tűz, a többi mind elégett, hamuvá lett, erősen megsérült, vagy összeomlott. De szomorú sorsban volt Pest is, ahol szintén alig maradt ép ház az ostrom után. Pest házait ugyanis sztratégiai okokból még az 1684-ik évi ostrom idején felgyujtatta Lotharingiai Károly herceg. A háborúban használhatatlanná vált a hajóhíd is, mely a pesti partot a budaival összekötötte. Sőt áldozatul estek az ostromnak a környékbeli erdők is, amiért is arról kellett intézkedni, hogy a Vág vidékéről szállítsanak épületfát Budára. (*Pásztor* Mihály: »Buda és Pest a török uralom után«. Statisztikai Közlemények 1935.) Hogy pedig Pestünk micsoda kisméretű város lehetett a XVII. században, arra nézve *Romer Flóris* »Régi Pest« című tanulmányából olvassunk el annyit, hogy amidőn 1605-ben Bocatius János kassai polgármester Pest-Budán megfordula, ezen városok siralmas állapotáról így ír: »Emelem fejemet, nézem a házakat, melyek tetejei csakugyan szegényesek és födetlenek, az ablakok sárral, téglával, szalmával betömvék; füsttel, piszokkal, kőrakásokkal, diszüktől megfosztott épületeket láttam. Az omladék-

templomok a barmoknak istállókul szolgálnak, nem látszik uj zsindely vagy deszka; a márványemlékek, melyek a temetőkből idehurcoltattak az utcák szögletein ülőhelyekül vagy árupadukul használtatnak. Mily dulást követtek el a rombolók, kiálték! Lehet-e ezeket embereknek tartani, kiknél disznaink tisztábbak és diszesebbek? A dögök szanaszét hevernek, amely helyen valami eltörik, az ott is marad.« És folytatólag a budai Alsóvárosról így szól: »Ez összeomlott szétdulatott, lakóitól elhagyatott, alig áll fenn valami épület, egy-két török templomot kivéve.«

Hogy az akkori méretekhez hozzászokjunk (*Gárdonyi* Albert felsorolása szerint) a török hódoltság alól felszabadult Pest első telepeseit valósággal koldusszegényeknek kell tartanunk. Az 1696-iki összeírás szerint ugyanis az összes pesti házak száma 218 volt s ebből 182 esett a közönséges polgárokra, (10 a tanács tagjaira) 36 a nemesekre és katonákra. Nem minden polgárnak volt azonban háza, hanem 22 polgár másnál lakott albérletben. A házak természetszerűen nem voltak egyformák, hanem a 218 közül 4 nagyobb méretű ház volt, 46 közepes s 168 nagyon egyszerű, talán nyomorúságos is. Az új telepesek csaknem kizárólag az iparosok és kereskedők sorából kerültek ki. Az összeírás csupán három kereskedőről emlékezik meg, de tud még ezeken kívül 3 szatócsról és egy vaskereskedőről is. Ami az iparosokat illeti, ezek összes száma 93 volt, s ezek foglalkozásuk szerint a következőleg oszlottak meg: 1 gyógyszerész, 4 borbély, 4 kőműves, 7 asztalos, 4 kádár, 3 gombkötő, 10 szabó, 4 lakatos, 4 csizmadia, 7 szűcs, 7 cipész, 3 szappanos, 1 timár, 2 kerékgyártó, 1 szíjgyártó, 3 takács, 1 üveges, 3 pék, 4 ács, 1 nyerges, 3 mészáros, 2 kovács, 1 fazekas, 2 aranyműves, 1 kötélverő, 2 esztergályos, 1 mézeskalácsos, 2 puskaagykészítő, 1 kéményseprő, 1 puskaműves, 1 kőfaragó, 1 pipacsináló és 1 gombkészítő. Ezenkívül 92 napszámos is lakott a városban. A lakosság csekély számának indokolására azt hozza föl az összeírás, hogy a járványok ismételten megtizedelték a telepeseket. Még szemmel láthatóbbá válik az, hogy az adóztatni akaró hatóságoknak mily nehéz volt egyáltalában valamely adótárgyat kiböngészni oly célból, hogy egyáltalában a hatóság közjárulékokat szedhessen a város lakosaitól és megint csak összehasonlításául a mai elkényeztetett képzeteinknek, írjuk még ide az említett 1696-iki fölvételből, hogy az összes házban 450 szoba és lakható helyiség volt található, ami azt jelentette, hogy átlag minden három háztartásra esett 4 szoba; a házak harmadrészében mindössze egy-egy lakószoba van és a 76 egyszobás ház közül 27-ben albérlő is lakik. A kétszobás házak száma az összes házak számának 28·4%-a és a 66 kétszobás ház közül 29-ben lakik albérlő. A házak zöme földszintes: közülök 207. E földszintes házak legtöbbje ütött-kopott vályogviskó. Mindezt nem szabad elfelejtenünk azért, mert a most említett s a törökdulás hű képét adó hiteles összeírás éppen azért történt, hogy az adóalapokat kikutassa s kezdődik mindjárt azzal, hogy a fentebb említett 92 napszámos olyan nagy szegénységben élt, hogy

adót nem lehetett remélni tőlük, tehát rájuk nézve negatív eredménnyel végződött az adókutatás.

Midőn most így hozzászoktattuk szemünket azokhoz a méretekhez, amelyeknek szűk keretében ki kell kutatnunk a királyi adózásnak a két városban való kísérletezését, még egy, a történetírók által gyakran súrolt, de éppen gazdasági szempontból kellőleg meg nem világított nagyfontosságú és eltagadhatatlan tényt kell leszögeznünk. Oly nagyfontosságú és annyira letagadhatatlan ez a megfigyelés, hogy mihelyst papírra vetettük, nem is kell tovább fejtegetnünk sorsdöntő jelentőségét az egész adórendszer szempontjából azért, mert az olvasó maga sem tud megszabadulni többé döntő voltának fölismerésétől. Ez a tény pedig az, hogy sem az egyházi hatalmak, sem a mohácsi vészt követő uralkodók soha sem akarták sem Budát, sem Pestet egyesíteni, sem pedig a két várost az ország fővárosává tenni: ellenkezőleg a kezdő újkornak mind e két uralkodó hatalma mindent elkövetett, hogy elkerülje Budapest fővárossá emeltetését. Nevezetes, hogy sem Pest sem Buda sohasem voltak sem érseki, sem püspöki székhelyek s Pest ma is az esztergomi káptalanhoz tartozik. Sem az Árpád, sem az Anjou királyok rendszeresen nem Budán tartották udvarukat, a Habsburg uralom óta pedig Pozsony, mint Bécshez közelebbeső központ valóban a királyi hatalom hivatalos centrumává változott. *A ragyogó kivétel Mátyás király uralma.* Úgyszólván példátlan az európai városok fejlődésében, hogy mindezek dacára Buda és Pest nemcsak kierőszakolták maguknak fővárossá való fölemelkedésüket, hanem előbb a tatárjárás, azután a törökvész dulása után lebírhatatlan természeti őserejükkel megkezdték fölemelkedésüket, tehát szervezkedésüket az adózásban is.

Amint romantikus, sőt operaszerű volt ez az első jelenség, amelyet az adótörténet a Dunának ezen a pontján felmutatni tudott akkor, amikor a hajóvám kérdésében a budai polgárok elmentek addig, hogy letették VIII. Bonifácius pápát és új pápát választottak, azonképpen romantikus és operaszerű az is, hogy midőn a törökdulás után Budaváros nekiindult annak, hogy az őt várossá tevő és ennélfogva vásárjogot biztosító régi kiváltságait megtalálja, kalandos történet szövődik bele a pénzügyi jog kifejlődésébe. Kezdődött az azzal, hogy *Szirmay István* országbírói ítélőmester hat esztendővel Budavár visszafoglalása után jelentkezett azzal, hogy prezentálja nekik János király 1538. évi aranybullás levelét s ezzel kiemeli a várost a kamarai inspektorátus gyámsága alól, sőt 3 birtokot is szerez így a városnak. (*Pásztor Mihály* összefoglalása.) Szirmay rendkívül nagy jutalmat is kért a királyi levélért, nagyban bíztatván a városi tanácsot, hogy Bécsben föltétlenül teljesítik Buda minden kívánságát, ha meglátják az aranypecsétes írást. Szirmay jó uzsorásnak bizonyult, mert igen nagy bért kívánt az aranypecsétes oklevél átengedéséért, a budai 32. számú házat (ma Uri-utca 36.) kellett a városnak megvásárolnia, mellé majort és szőlőt vennie, mindezt

adómentesen átadni. A syhlocki kötés szerint »Ha a város be nem tartaná a megállapodását ezer arany bánatpénzt fizet«. Ezt az aranypecsétes levelet hurcolták a boldog budaiak Pozsonyból Bécsbe, egyik fórumtól a másikhoz s Bösinger polgármester van megbízva a Bécsbe járással, ami sok ajándék és temérdek pénz szétosztogatásával járt. A sok instanciázásnak semmi eredménye nem volt és sok utánjárás után villámcsapásként érkezik 1694. derekán a jelentés Bécsből, hogy János király aranypecsétes levelét a kancellária nem akarja megerősíteni. A lesujtott tanács Bösingernek szemére hányja, hogy kijárási költségekre 350 forintot vett fel és bár a kijárásnak semmi eredménye nem volt, Bösinger a pénzt nem fizette vissza. Szirmay ítélőmester királyi parancsot eszközöl ki Budaváros ellen, ezek pedig minden áron meg akartak szabadulni a kellemetlen hitelezőtől. Most (mint jó operákban a Végzet szokta!), időközben megtalálják Ferdinánd császár-király kiváltságlevelét a szepesi püspök családi levéltárában s ezzel a Szirmay oklevélre nincs semmi szükség. A nádor ítélőmester pöröl tovább, a végin aztán, amint ez már ilyenkor történni szokott Bösinger és a tanács vesznek úgy össze, hogy a város megtiltja alkalmazottainak, hogy ezután neki engedelmeskedjenek, mindjárt erőszakkal el is veszik tőle a kulcsokat, a város pecsétjét pedig úgy erőszakolják vissza, hogy a polgárok este 10 óráig strázsálnak Bösinger lakásán, míg végre megkapják a pecséteket. Ekkorra már megérkezett I. Lipót 1703. október 23-án kiadott szabadalomlevele, mely ugyanaz, mint amelyet az előző fejezetben Pestvárosát illetőleg megismertünk. Buda és Pest ugyanazon a napon kapta vissza szabad királyi városi rangját, jogait és kiváltságait.

Ezzel ismét belemarkolhatunk abba a láncba, amely a történet eddigi folyamán a két testvérváros adózási fejlődésén áthaladt s minket eddigi eredményeinkhez vezetett. A két-egy királyi privilégium alkalmas stáció arra, hogy a királyi adózásnak a két város autochton adójára való ráborulását úgyszólva szabad szemmel és kézzel foghatóan szemlélhetjük. Amit a multból itt oly élesen megfigyelhetünk, mintha kézzel érintenők a jelenségeket, az a tény, mely elméleti felfogásunkat teljesen igazolja, hogy maga az állam, jobban mondva a királyi adózás a legkésőbbi a nálunk jelentkező közadóztató hatalmak közül. Egész rendszerességében először az Anjou-k alatt keletkezik. *Thallóczy Lajos* »*A kamara haszna*« című úttörő tanulmányában kimutatta, hogy Róbert Károlynak, e nagy országszervező fejedelemnek azért kellett mint első királyi adót a Lucrum Camerae-t behozni, tehát mai nyelven szólva, a pénzromlásra kivetett adót, mert az összes egyéb adótárgyak már más hatalmak, az egyház, a nemesség és a városok által le voltak foglalva. A felemelkedő királyi hatalomnak óriási küzdelmébe került, míg el tudta ismertetni a maga adóztatási jogát és még újabb vívódásokba, míg a legfiatalabb adóztató hatalom, tehát a király, rá tudta tenni a kezét rendszeresen az összes adóhatalmak által addig kitermelt adójelenségekre. E könyv írója 1900-ban, tehát majnem 40 évvel ezelőtt, tette közzé a »Közgazdasági Szemle«-ben

»*A magyar egyenes adózás kifejlődéséről*« szóló hármas tanulmányát, (amelyre itt az olvasót visszautalom), ahol nemcsak erről az adó-uralmi fejlődésről igyekezett képet adni, hanem megokolta azt is, hogy minden magyar adótörténésznek hozzá kell szoknia ahhoz, hogy egész hosszú századokon át a magyar adózásban az egyedi kiváltságok, az egyéni és községi szabadalmak sokkal nagyobb jelentőségüek voltak, mint maguk az általános szabályok, amelyek nagyobb területekre vagy az ország egész területére vonatkoztak. Teljesen megfordított tehát az akkori kép, ahhoz képest, mint amit ma bármely modern állam vagy kifejlődött város adórendszerében tapasztalunk, ahol is a minden polgárra és az egész közületre vonatkozó szabályok a megszokottak és az érvényesek, míg az adómentességek a kivételek. Ha szabad úgy kifejezni magamat, a régebbi időkben az adókivételek, tehát a különleges kiváltságok az általánosak.

Ezen az alapon látjuk, hogy a királyi hatalom koronként hogyan igyekszik ilyen különleges kiváltságos módon nyúlni be a városok háztartásába, mindig hangsúlyozván, hogy az illető adózó közület, tehát Buda vagy Pest nem az országnak, hanem magának a királynak van közvetlenül alárendelve, úgyszólván az ő magánpénztárcájához tartozik. *Salamon Ferenc* kutatásai is arra vezettek, hogy az adókivetés minden városban külön-külön nem országos végzés, hanem királyi rendelet által történt, bár ő óvatosan hozzáteszi (Budapest története II. kötet 403. lap) »Még sem lehetett a városok népét a király jobbágyainak tekinteni«. Indokolja ezt azzal, hogy Nagy Lajos király behozván a parasztrendre nézve a kilencedet, utána Budára nézve világosan kimondatik, hogy bár az egyház részére fizeti is a tizedet, mint régen a németség is fizette, de a kilenced alól, mely a földesúrnak járt, Buda föl vala mentve. Szerinte a XIV. századból maradhatott fönn az a törvény, hogy Buda évenként 4000 forintot fizetett aranyban a királyi kincstárnak. Hogy pedig már ekkor Buda és Pest mennyire összetartozóknak tekintettek, annak bizonyossága az, hogy ennek a 4000 aranyforintnak egyharmadát 1333 aranyat Pestre vetették ki. (Nevezetes, hogy mikor a XVIII. században Pesten színházat építenek, annak költségeit is megosztja a két város egymással, csakhogy akkor már Buda fizet hozzá egynegyedet és Pest viseli a színház terhének háromnegyedét.) Hogy mennyire személyes jellegű a városok első királyi adója, mutatja az, hogy nemcsak a király kincstárába jár 4000 dukát arany, hanem a tárnokmesternek is személyszerint kell adózni 15 aranyforinttal, a főajtónállómesternek pedig 6 forint járt, amelynek harmadát Pest fizette. Most már a királyi személyes adóval szemben a város autonom joga abban domborodik ki, hogy azt egy összegben fizette a királynak s ha rendkívüli adó került szóba, akkor szintén egy összegben valamely királyi névnapon, vagy születésnapon járult maga a város a pénzével az udvar elé. Ez a mi szempontunkból nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy még a királyi adót is nem királyi tisztviselő, hanem a városi község

maga vetette ki és szedte be. Tudjuk, hogy az adókivetés céljaira a tanácshoz még 24 előkelő polgárt választottak, még pedig nevezetesen Budán kétharmadában németet és egyharmadában magyart. Nevezetes és szintén összeférhetetlen a mi modern adófölfogásunkkal, hogy ezek a királyi adók mindig ajándék színét viselik, tehát nem vesztették el személyes szolgáltatásbeli jellegüket. Ez annyira igaz, hogy mikor Budára és Pestre már évenként visszatérőleg veti ki a király a maga adóját, tudniillik a pénzadót, még mindig vannak ilyen külön fölsorolt és hagyományszerű beszolgáltatások; Budán és Pesten tudniillik a folyton visszatérő pénzadón kívül még megmaradt az is, hogy újév napján a város 21 márka ezüstöt fizet, de nem pénzben, hanem gyertyatartóknak, ivóedényeknek és más ezüstneműeknek alakjában, ahol is pontosan kellett ügyelni arra is, hogy a 21 márka értékből 14 márka legyen a fehérezüst, 7 márka pedig arannyal futtatott, de arra is, hogy itt is Pest egyharmaddal, Buda pedig kétharmaddal részes. Később, amint a budai okiratokból világosan látható, amikor a város mind jobban és jobban meggyarapodott, ezeket az ajándékokat is igyekeztek pénzzel megváltani és ezáltal adóbőrt húzott magára az ekkori önkéntes ajándék. Mindezen adózásoknál, mihelyst a kivetés megtörtént, minden városrészben két vagy három jómódú polgárt küld ki a tanács s ezek a kivetési könyvekkel kezükben szedik be az adót. Megint az archaisztikus jelleget mutatja az, hogy a beszedők fáradságukért az adónak egy részét kapják, sőt a magánjogi szinezet annyira megmarad, hogy a polgármester rendesen a sajátjából kölcsönzi ki az összeget, amelyet később beszed, ha ugyan be tud szedni.

Mindez azt a rendkívül érdekes korszakát mutatja az adófejlődésnek, amikor az autonomokká fejlődő városokkal szemben megjelenik ugyan az állami adóztató hatalom, de az először is teljesen személyes a királyhoz, sőt annak egyes életeseményéhez csatolt magánjogszerű berendezés, de ugyanakkor az, hogy a megalkudott vagy követelt összeg egy summában fejeztetik ki és az adóbeszedés rendszere, szintén még meglehetősen magánjogi elgondolásban a városi közegre van bízva. Mindez azt bizonyítja, hogy a királyi adóztatási jog nem nyomja agyon a város önrendelkezési adójogát, hanem azt először rendszertelenül és ideiglenesen, később rendszeresen és állandóan fölhasználja a maga magasabb országos céljaira.

Most már eljutottunk munkánk kialakításában ahhoz a ponthoz, amikor három adójogi erőnek az összeműködésére kell vetni tekintetünket. Ez a három: a hajóvámból és kövezetvámból fejlődő városi adózás mint első tényező, mint második, a város földesúri joga és harmadszor a rájuk következő királyi adózás, mely egyrészt az előző két adószerkezetbe belevegyül, másrészt mind a kettőt egy magasabb külső egységben és ami ennél gyakorlatilag fontosabb, lehetőleg közös adóvégrehajtásba kényszeríti bele. Amit most meg kell kérdeznünk a történelmi anyag kutatóitól az, hogy vajjon milyen arányban indul meg a három tényezőnek egymásközötti vagy

egymással szemben való kijelölése? Szerencsénkre éppen ebben a korszakban a XVII. század végén s a XVIII. század kezdetén hazánk történetének korszakválasztó forradalma Rákóczi szabadságharca zajlik le s ebből a korból, amint az azóta megjelent sorozatos oklevélkiadványok bizonyítják, aránylag több számadási adat maradt reánk. Ezekből kitűnő keresztmetszet állítható össze az akkori pénzügyi eredmények evoluciója tekintetében s ha ezt az adatgyüjteményt a mi pénzügyi górcsövünk alá vesszük, megtaláljuk azt, amit kerestünk. Szerencsénkre két jeles kutatónk munkája megteremtette ehhez az előfeltételeket, amint azok *Gárdonyi* Albertnek »*Budaváros közigazgatása s közgazdasági viszonyai a XIV. század végén*« címmel a »*Századok*« 1916. évi folyamában, ugyancsak őneki »*Pestváros újratelepítése a török hódoltság után*« név alatt a »*Föld és ember*« folyóirat 1924. évfolyamában megjelent tanulmányában és *Kovács* Lajosnak »*Buda főváros pénzügyei a Rákóczi-szabadságharc idején*« a *Domanovszky* Sándor ünneplésére kiadott emlékkönyvben 1937-ben megjelent igen szép értekezésében megolvashatók. Az első pénzügyi számadás jelzi mindjárt, hogy a »portionak« nevezett királyi adó milyen arányban áll Budaváros összes bevételeivel s ezáltal micsoda jelleggel indul meg a városi közteherviselés együttes kialakulása.

Az 1693. évi számadásban találkozunk legelőször a portióval s innen kezdve állandóan ez a számadások legnagyobb tétele.

	Az összes bevételek	A portio
1693-ban	3.803 frt 14 kr	2.382 frt — kr
1695-ben	4.833 « 32 «	2.700 « 47 «
1696-ban	6.746 « — «	3.555 « — «
1697-ben	6.666 « 27 «	4.468 « 37 «
1698-ban	10.087 « — «	7.209 « 26 «
1699-ben	11.823 « 10½ «	8.284 « 52 «
1700-ban	9.970 « 75 «	6.285 « — «
1701-ben	11.961 « 42 «	9.423 « 39 «
1702-ben	23.559 « 31 «	18.916 « 09 «
1703-ban	25.630 « 16 «	21.000 « — «

Ha a portiót leszámítjuk Budaváros összes bevételeiből, megkapjuk a város tiszta jövedelmét s ez úton megállapíthatjuk, hogy 10 év alatt a város tiszta jövedelme összesen 31.407 frt 06 krajcárra rúgott, ami átlagban számítva évi 3140 frt-ot tett ki. Ha hozzávesszük ehhez, hogy a portiót minden lakos, akinek valamelyes adó alá vonható jövedelme volt, készpénzben fizette, teljes nagyságában elénk tárul az a nagy teher, melyet a portióval az

állam a városi polgárságra hárított, s amelyet a városi tanács kénytelen volt az állam számára a polgárságon behajtani akkor, mikor az a városi terhek viseléséhez egyetlen fillérrel nem járult hozzá; így a tanács kénytelen volt a város számára nagy fáradsággal bevételi forrásokat szerezni.

Az állami terhekkel szemben a tulajdonképeni városi terhek kisebb jelentőségűek voltak s nem is érintették közvetlenül a polgárságot. Az évi számadásokban a portió is bevételi forrásul szerepel ugyan, mert kivetése és beszedése a város hivatása volt; benn van azonban a kiadások között is, mert csak átmenetileg volt a város pénztárában, az a hadipénztárt illette meg. Ettől eltekintve a többi bevétel, mely a városi kiadások fedezésére volt hivatva, nem terhelte a polgárságot. Ezen épült fel a városi tanácsnak a polgársággal szemben való fölényes eljárása, amely mindannyiszor kifejezésre jutott, valahányszor a polgárság befolyást követelt a városigazgatásra, különösen pedig a városi gazdálkodásra. Így 1699. február 5-ikén terjedelmes emlékiratban adja elő a városi polgárság sérelmeit s többi között a polgárság bevonását sürgeti a városigazgatási és városgazdasági ügyek intézésébe, mire a városi tanács 1699. február 15-ikén a polgárság kívánságait a hatósági tekintély hangoztatásával hárítja el s a községi terhektől való mentessége címén méltánytalannak tünteti fel. A tanács álláspontja diadalra jutott s a polgárság csak évtizedes harcok árán juthatott szerephez a városi önkormányzatban.

A szoros értelemben vett városi kiadások legnagyobb tételét a tisztviselői fizetések tették, melyek födözésére nem egy esetben elégteleneknek bizonyultak a városi jövedelmek s a számadások tanusága szerint nem egy esetben le kellett mondaniok a tisztviselőknek arról, hogy a város érdekében végzett munkájuk gyümölcsét idejében megkapják.

Ha a városi jövedelmeket s a tisztviselői fizetéseket 1693. és 1703. között összehasonlítjuk, a következő eredményeket kapjuk:

	A városi jövedelmek összege	A tisztviselők fizetése
1693-ban	1.421 frt 14 kr	427 frt — kr
1695-ben	2.182 « 45 «	1.437 « 30 «
1696-ban	3.191 « — «	1.738 « 30 «
1697-ben	2.197 « 50 «	2.193 « 09 «
1698-ban	2.877 « 34 «	2.070 « 45 «
1699-ben	3.538 « 17½ «	2.094 « 58 «
1700-ban	3.685 « 75 «	2.144 « 02 «
1701-ben	2.538 « 03 «	2.141 « 13 «
1702-ben	3.143 « 22 «	2.653 « — «
1703-ban	4.630 « 16 «	2.412 « 30 «

Összegezve az eredményeket, a tisztviselői fizetések 1693-tól 1703-ig 19.312 frt 37 krt tettek ki, amiből egy-egy évre átlag 1931 frt esik. Minthogy a városi jövedelmek egy évi átlaga ugyanezen időszak alatt 3140 frt volt, a tisztviselői fizetések csaknem az évi átlagos városi jövedelmek kétharmadára becsülhetők, ami nagyon is jelentős százalék.

A közelebbi vizsgálat azt mutatja, hogy a bevételek között itt maradtak a magánjogi természetű jövedelmek, amelyekben minden torzítás nélkül a XX. század Budapestjének tekintetéből az úgynevezett közüzemek őseit kell keresnünk. Ezek: elsősorban a fürdők bére Budán, amely például 1702-ben 1302 forintot hoz, 16.000 frt összbevétel mellett; idetartoznak azután az üzletbérek, a piaci bódék bére és koronként a boreladás bevételei. A vámok tétele, amelyhez hozzáadhatjuk a hajóhídpénztárból befutó forintokat (például 1711-ben 250-et) ugyanezen évben kereken 1000 forinttal szerepel. Maga a királyi adó, a portió a háborús viszonyok folytán igen ingadozó; amennyiben 1702-ben befolyik 11,170 frt 45 kr, 1704-ben semmi, 1706-ban 120 frt 33 kr, hogy a béke lassú helyreállításával 1711-ben 6546 forintra emelkedjék, ami az akkori 15.159 frt összbevételnek mintegy 40%-át képezi. Az ürt két bevétel tölti ki, az egyik közjogi jellegű, a telekátírások folytán befolyó »telekkönyv« címmel szereplő összeg, amely 1711-ben eléri az 5453 frt 23 kr-t. A mai pénzügyi jog nyelvén szólva, ez vegyes bevétel egyszerre illeték és ingatlanforgalmi adó. A másik tétel, amely szemünk előtt bukkan föl, a söradó, mely például 1707-ben több mint 10%-át adja a maga 985 forintjával a 8900 frt-ra rúgó összbevételnek. Igaz, hogy vannak évek, amikor megint ez is eltűnik, hogy később újra felbukkanjon. Természetesen a pénzügyi technika kezdetlegességénél fogva itt átalányösszegre kell gondolnunk. Helyes az a megfigyelés, hogy a polgárságot rengeteg teher nyomja ezenkívül is, tudniillik a katonai beszállásolás és a tized, viszont nem szabad elfelednünk azt, amire már az előbbi fejezetben is utalunk, hogy íme a királyi kiváltságok alapján éppen a forgalmi adó természetű jövedelmekkel társulva, a fogyasztási adók közül a sör- és a szeszadó is megjelennek a városi jövedelmek között. A teljesség kedvéért hiteles adatok alapján ide kell írnunk azt is, hogy a lakosság fizetésképességének csökkenése mutatkozik, még pedig fokozatosan, amit bizonyít az, hogy az adóhátralékok nőnek. 1701. végén 1901 frt behajthatatlan adót találunk a számadásban, ez azonban a következő év végére már 7245 frt-ra s még egy év mulva ennek duplájára, 15.000 frt-ra szökött föl, ami azt teszi, hogy Budán az 1703. évben az adóhátralék fölülmúlta az az évi kivetést. Ez minden magyarázatnál jobban bizonyítja, hogy milyen nehezen illeszkedik bele a fejlődésbe a királyi adó és a városi sajátos közjövedelmeknek a kiváltságleveleken megindult rendszere.

Ne feledjük, hogy a közjog akkori alakulása maga is pénzügyi következményekkel járt. Ezt úgy kell értenünk, hogy a polgárjog eladása is

állandó bevétel, viszont ha országgyűlés van, akkor külön országgyűlési taksát vetnek ki a városra, még pedig nem is kis összegben, amennyiben például a pozsonyi országgyűlés alkalmával 2000 frt-ot zúdítanak Budára; ez 1709-ben ebből 500 forintot be is fizetett.

Mihelyst a királyi adózás társult a város önjogából merített adó beszedésével, ennek legelsősorban magának a beszedési szerkezetnek, tehát az adóigazgatásnak, amelyben mind a három fajú bevétel kezelése egyesült, a menetén és a lassan kialakuló egységes jellegén kellett kiütköznie. Ennek igen mélyreható következményei voltak, amelyek döntő befolyásukat ma is legnagyobb mértékben éreztetik, sőt részben okai annak, hogy a város különféle jellegű pénzügyi eszközeinek az összezavarása annyira megzavarja az elméket. Értem ez alatt mindenekelőtt azt, hogy miután, kivált a Rákóczi forradalom után, a királyi (jobban mondva császári) adókövetelések, nyiltan vagy burkoltan hadijog alapján történnek, természetes, hogy a bevételek ellentételét képező kiadásokba is mind gyakrabban beleszól az udvari kancellária, már csak azért is, hogy egyéb esetleges költekezésekkel szemben a maga portióinak befolyását biztosítsa. Könyvünk keretén túlmegy akár az ily kiadási tételeknek vizsgálata, akár leírása az azok tekintetében a két város tanácsa és a felsőbb hatóságok között előálló nagy összeütközéseknek, melyeknek se hossza, se vége. Ennélfogva ezekkel nem foglalkozhatunk, de folyton szem előtt kell tartanunk a költségvetési jognak ezt a másik oldalát is azért, mert hiszen a bevételek előirányzásának mégis csak ezekhez a kiadásokhoz kellett alkalmazkodnia. Már pedig az udvari parancsok mindgyakrabban érkeztek a kormányzóságtól attól kezdve, hogy 1692. április 28-án elrendeli a kormányzóság, hogy a melegfürdőket be kell zárni és viszont 1693. december 15-én sürgeti a vérpad felállítását. Itt azután a kormányzóság ismételt beavatkozása eredménnyel is járt, mert a város 1695. január 3-án Holzmann Konrád törvényszolgát évi 30 forint fizetéssel, szabad lakással és 4 öl fa járandósággal hóhérnak szerződtette s ez időtől állandóan megtaláljuk a hóhértartás költségét. Sajnálattal kell a városnak bevallania, hogy magát a vérpadot csak 1699-ben sikerült fölállítania, miután a kormányzóság arra az Óbuda felé eső magaslaton vérpad számára megfelelő helyet bocsátott rendelkezésre.

Ez érdekes és festői keresztmetszet után, amelyet a Rákóczi-forradalom korából kaptunk a városi pénzügyek méreteiről, most még fokozottabb mértékben meg kell erőltetni figyelmünket, hogy a folyton szakgatott és néha nagyon hiányos adatok között ki ne csússzék kezünkből a két-egy főváros adóevolúciójának fő fejlődési vonala. Úgy hiszem, ezt a szándékot akkor tudjuk leghelyesebben szolgálni, ha most a Fővárosi Levéltárban lévő eredeti számadások alapján arra a tényre szegezzük tekintetünket, hogy miként illeszkedett hozzá a királyi adó, tehát a portió beszedéséhez magának a városnak pénzügyi kielégítése. A Fővárosi Levéltárban erre nézve

Buda városának 1692-i és Pest városának 1705-i számadásait nézhettem át. Ezekből, melyek mind a ketten német nyelven szerkesztettek, kettőt lehet megállapítani, amelyek közül a második tény nemcsak rendkívüli fontosságú, hanem szemben állván pénzügyi történetünk eddigi szokványos fölfogásával, valósággal meglepő módon visz bennünket tovább az adóevolució nagyérdekű folyamatának felismerésében.

Az első tény annak a megállapítása, hogy ezek a német nyelvű számadások határozottan magánszámadás jellegével bírnak és midőn így kezdődnek (a budai 1692-i számadásban): »Rechnung über mein Johann Georg Unger Empfang« akkor látható, hogy a polgármester voltaképen magával számol pénztári kezelését illetőleg. Ebből az következik, hogy a kiadások és bevételek fölsorolásában csupán időbeli rend van, tehát nem szakszerű és viszont, hogy a modern államszámvitelnek az a főkövetelése, hogy egyrészt bevétel és vagyon, másrészt kiadás és teher között különbség tétessék, vagyis, hogy a költségvetési mérlegen kívül a vagyonmérleg különválasztassék, még nyoma sincsen. Így látható azután a számadásból a bevételek következő fölsorakoztatása:

1. Empfang des Bürgerrechtes 8; { 2 à 8 frt 30 kr. / 6 » 11 » 30 » } = 80 frt
2. Empfang des Stegrehdt 195 frt 15 kr.
3. Empfang des Standgeld vom Gerichtsdiner 77 frt 10 kr.
4. Empfang des Bestandgeld durch Mauthner Kokall (vámbérlő) 240 frt 39 kr.
5. Empfang des gemeinen Beitrag zur Abtreibung deren Portionen und an dieser vor die Gemeinde Stadt notwendiger Verfallenheiten 1510 frt 90 kr.
6. Empfang des Wein 153 frt 10 kr.

Summe: Empfang 2257 frt 57 kr.
Summe der Ausgab 3194 frt 56 kr.
Defizit 1734 frt.

Amint látnivaló, adósság nincs, mert kölcsön felvételét a kamara nem engedte meg.

Ennyiből áll Buda város egész zárszámadása.

A számadás második és amint már említém, ránk nézve elvi szempontból is jóval jelentősebb érdekessége az, mely a portió, vagyis a királyi adó kivetésének a fölvételére vonatkozik. Itt azután teljesen belekapcsolódunk a később annyira szétágazó pénzügyi igazgatás kifejlődésének megfigyelésébe is. Nevezetes a Fővárosi Levéltárban látható eredeti példánya az 1696. szeptember 15-én kiadott adókivetési rendtartásnak. Kezdődik ez az Instructio pro dominis conscriptoribus (az adókivető urak számára való utasítás), hogy Esztergom szabad királyi városból küldjenek ki Budára

adóösszeírókat a pozsonyi deciziók alapján. Ez az utasítás 12 pontozatból áll s latin szövegéből magyarra rövidítve a következőket foglalja magában:

Primo: Összeírják a polgárok összességének és minden más lakosoknak összes házait, kivéve a hivatalbeli egyének hivatali helyiségeit is; kikutatják, hogy milyen állapotban vannak a házak, mennyi lakrészük van s abban hány a lakó, a vendégeket is beleszámítva.

Ezenkívül föl kell jegyezni, hogy a törökök mennyit pusztítottak el s hogy jelenleg mily költséggel állíttattak helyre.

Secundo: Írjanak össze minden földet és az azokhoz tartozó majorokat, kivéve természetesen a városi tanács tagjainak házait és földjeit.

Terzio: Írják össze, hogy a mezőgazdasági területek hány pozsonyi mérőt hoznak; rétek hány ekealját képeznek és mennyi a kaszáló.

Quarto: Összeirandók a malmok, hogy ezek hány kerekűek és mi az őrlési képességük.

Quinto: Összeirandók a szőlők, mennyiség és minőség szerint.

Sexto: Összeirandók a kertek, termékenységük szerint és aszerint, hogy saját termésű a bor.

Septimo: Összeirandók a kőművesek, állapotuk szerint és arra nézvén is, hogy mily eszközökkel űzik mesterségüket és saját keresetükből élnek-e vagy kölcsönökből, mennyi kamatot fizetnek, mik létfenntartásuk eszközei és milyen hasznot remélnek.

Octavo: Összeirandók a kereskedők, kommoditásaik, státusuk és rátiójuk szerint s hogy mily összegre becsülhetők.

Novo: Ki kell venni az összeírásból a külön privilégiumokkal védett fundusokat.

Decimo: Kivétetnek a kivételes javadalmak épületei, hajói, partszegélyei.

XI. Az adóösszeírók föleskettetnek.

XII. Szent János napig el kell készülniök büntetőparancsok terhe alatt.

Az összeírás tehát megtörtént, ez alapon a kivetés és a behajtás is. Az iratok tanusága szerint a polgármesteri számadásokból megállapítható, hogy midőn eképen a király számára a városi polgárság vagyonadóját beszedték, igyekeztek ezenfelül ugyanakkor a város számára is ugyanezen alkalommal vagyon-, illetőleg kereseti adót szedni. Erre felhatalmazásuk a királytól nem igen lehetett, vagyis az állami pótadórendszer első próbálkozásai bujnak ki a földből. Ebben a tekintetben aztán úgyszólva fölfedezés erejével hat ránk annak a megállapítása, hogy ha Buda városának 1694-től 1700-ig való számadásait átnézzük, akkor nem csak az tűnik ki, hogy folyton változik a királynak fizetett összeg s a városnak külön beszedett pénz közötti számszerű arány, hanem ami még meglepőbb, hogy bár általában az egyes polgárokra az illetőt terhelő királyi adóhoz arányítva vetik ki a városnak járó pótadót, az egyes személyeknél, egyes foglalkozási ágaknál váratlan

eltéréseket mutat a normától. Így állapíthatjuk meg azután például, hogy 1698-tól kezdve 1701-ig mindig külön vetnek ki királyi portiót és egy másik rovatban városi pótadót, így például 1700-ban 4024 frt 14 kr. királyi portió mellett 2260 frt 46 kr. elszámolás mutatkozik. Viszont, ha végigmegyünk név szerint az adózókon, akkor igen számos esetben a városi pótadó fele, máskor egyharmada, sőt nem egyszer egynegyede az ugyanazon polgárra kivetett portionak. A királyi adóra kivetett városi egyenesadó ily eltérést mer mutatni magától az állami adóalaptól.

Ha összefoglaló módon ki akarjuk egészíteni annak a rendkívüli érdekes mozzanatnak fölvételét, amikor városaink életében a három adóteremtő hatalom: úgy mint a földesúri jog, a városi vám és a királyi adózás így egyesülnek és összefonódásuk következményeképen megteremtik nemcsak a mai adórendszer alapjait, hanem magát az adóközigazgatást is elindítják: akkor egy pillantást kell csak vetnünk még arra a nevezetes jogkönyvre, melyet Budavár jogának védői, a tanács megbízottai »*Ofner Statrecht*« címmel gyüjtögettek a XV. század első negyedétől kezdve. A könyvről egy mintaszerű monográfiánk is van *Davorr Relkovič Néda* tollából »*Buda város jogkönyve*« cím alatt (1905.) Ez a tanulmány igen szépen domborítja ki az egymást követő följegyzések jogi anyagát, még pedig összehasonlító alapon. Minket csak az a nehány mondat érdekel, amely Buda pénzügyi alkotmányára vonatkozik. Magát ezt az ereklyeszerű könyvet tudvalevően 1845-ben adták ki *Wichnay* Endre és *Lichner* Pál pozsonyi luteránus líceumi tanárok. Bennünket a következő följegyzései illetnek:

9. *Von der Königes Jahrzins oder Losung.*

Des Königes von Ungeren Jarzins von Ofner Stat ist vier tausent Gulden in Golt. Deren Pezallen dy von alten Ofen enthalb der Thuenaw (Donau) das drite (¾) und derselbig Pezallung soll alzeit geschehen auf Sant Johan Tag.

216. Dy newten (×) seyn dye Ofner nicht schuldig.

Dass newnte sindt die Ofner auch nicht schuldig zu geben von iren weingarten, noch von ihren erben, was sy dyselbigen haben.

A 12. pont Von Abzahlung der Statlosung intézkedik, még pedig a 13. pont szerint világos, hogy először a boradót vetik ki.

Viszont külön megállapíttatik az, hogy a budaiak csöböradót nem kötelesek adni szőlőikből. A tizedet fizetik az egyháznak, de a tizedszedőknek a »petschaft phenniget« már nem fizetik; a »Fehér egyház«-nál sem.

Az adókivetésnek a városi hatóság kezébe való kommasszálása *Salamon* Ferenc megfigyelése szerint (Budapest története II. kötet 416. oldal) még egy előnnyel járt s ezt nem szabad elfelednünk, tudniillik a város előnyére szolgálhat az, hogy az adót csak átalány az egész községre vetvén ki a király, az udvarnál senki sem tudhatta egy-egy városnak valódi vagyoni állapotát. »Könnyű volt — mondja az élesszemű történetíró — a király előtt szegénységnek tüntetni föl a titkos vagyonosságot.«

Ha most meg fogjuk kísérelni azt, hogy az újkor elején ekként előálló adóképletből kifejlesszük a mi városaink pénzügyeinek kialakulását mindaddig, míg az 1848—49-i szabadságharcon és az azt követő abszolutizmus korszakán át elérjük majd a modern állami adózást, ahol mindezek, a most csirájukban és tétován mutatkozó tényezők már egyetlen szerves alakulattá vannak összecementezve; akkor az összehasonlítás folyamán nem szabad elfelejtenünk még egy igen fontos körülményt, amelynek azonban nem pénzügyi, hanem közjogi fontossága van. Miután a 48-as idők előtt hazánk a rendi alkotmányon alapult, ennélfogva nem is lehet ezekben a századokban egységes nemzetről, ennekfolytán az egységes nemzet minden polgárára egyformán kiterjedő adórendszerről beszélni. Miután az adó nem más, mint a közület táplálkozási szervezete, természetes, hogy idomul ahhoz a szervezethez, amelynek táplálására hivatott, s ennélfogva egy megszakgatott vagy élettanilag szólva egy, több ganglion által kormányzott lénynek az adórendszere is szakgatott és több különálló, egymás mellett elváltan mutatkozó részalakulatokból áll. Ez nemcsak abban jelentkezik, hogy egyenesen kimondott közjogok jelentkeznek adóval kapcsolatban. Így láttuk már, hogy a polgári jog adományozása nemcsak jogi tény, hanem adóforrás is. Ehhez tegyük hozzá, hogy az örökös nélkül elhaló polgárnak a vagyona szintén a várost illeti, vagyis az örökösödési jog városi alapon szerkesztetvén meg, adófölszívódás áll elő. Jelentékenyebb és nevezetesebb az a századokig tartó tünet, hogy a rendi alkotmányba be nem illeszthető népelemek, tehát a bevándorlók, külön adót kapnak, következetesen azért, mert hiszen az akkori adórendszer idegenszerűségüknél fogva őket nem foglalhatja magában. Buda és Pest esetében ezen a címen a rácok azok, akik *Gárdonyi* szerint »kitűnő jövedelmi forrást képeztek.« Úgy kell azt értenünk, hogy a polgárok a királyi adón, a portion kívül, minden adótól mentesek voltak, ellenben a rácok bőségesen fizettek, »Schutzgeld,« védelmi adó címén. Már az általunk föntebb idézett 1692. évi számadás szerint a rácok védelmi díja 800 forint s ezt állandóan fizetik 1700-ig. Ellenben 1697-től kezdve külön évi 200 forintot fizettek, szőlőművelési kötelezettség megváltása címén; a rácok tudniillik robotmunkával tartoztak a városnak, amit ekkor megváltottak. A másik különadó a zsidókat éri. Itt azonban sokkal kevesebb folyik be, mert Budának összesen két zsidaja volt, sőt az egyik városi levelezésből azt látjuk, hogy midőn ez a két zsidó egy boltot tartott, ebből már bonyodalmak támadtak. Érdemes azonban megfigyelni, hogy az 1695. évi számadás szerint a két zsidó 50 forintot fizetett két évi iparadó (Gewerbesteuer) és 1696-ban 25 forintot védelmi díj címén. Azonban nemsokára sikerült a zsidóknak a városi polgárság zaklatása elől a kormányzóság oltalma alá menekülniök s ezért többé a városi számadásokban nem is szerepelnek, miután adójukat a kormányzóságnak rótták le. Első mikroszkópikus esete annak, hogy valamelyik adóegyén az egyik az adóztató hatalomtól a másik adóztató

hatalom szárnyai alá menekül. A kép befejezése gyanánt *Pásztor Mihály* fönt említett könyvéből, mely a Statisztikai Közlemények sorozatában jelent meg, ideírjuk: I. Pest város számadását, bevételi részében 1703. áprilisától 1704. április végéig, (ezt Lehner Mihály városi főpénztáros állította össze) és II. Buda városának 1720. évről szóló elszámolását (itt is kizárólag a bevételekre támaszkodva), hogy tervünkhöz képest a különféle természetű adóknak egymáshoz való aránya és viszonya kitűnjék.

I. Pest város számadása az 1703—1704. évből.

Bevétel.

1. Scopeckh úr bormérésért fizet	704	frt 61	den.
Mészárszékek után:			
Selenka János bérhátraléka	18	« —	«
2. Évenkénti nagy országos vásár és marhavásár után:			
A szállásmester fizet	421	frt 25	den.
A városháza üzlethelyiségei után:			
Saudtermeister 1703-tól 1704 május 1-éig	50	« —	«
Kehrnhoffer 1703-tól 1704. május 1-éig	50	« —	«
Scopek 1703-tól 1704. május 1-éig	40	« —	«
Eysrich 2 évre	80	« —	«
Markoviz Péter	25	« —	«
Cicolla Demeter	40	« —	«
A négy pék a Városházában levő helyiségekben és a Dunaparton levő kis bódékban fizetnek	43	« 75	«
A Duna mellett levő üzletesek is tartoznak; ezek bérét azonban nem hajtották be, mert a (Rákóczi-féle) felkelés miatt árubódékat nem lehet használni.			
Tempel úr hátralékát az 1704. és 1705. években fogja megfizetni.			
3. Kövezetvám a városi őrparancsnok (Statt wachtmaister) számadása szerint 13 hónapra	1.465	frt 59	den.
A vízimalmokból semmi sem folyt be, mert a felkelők miatt a malmok működése a Dunán megszűnt. A szárazmalmok után nem lehetett semmit behajtani.			
A kőbánya sem jövedelmezett semmit.			
A nagy és kis sziget utáni vám fejében semmi jövedelem sem folyt be, mert a katonai parancsnokság az útleveleket (die Pass) bevonta.			
4. A Csiga-sziget (Schnöckhen Inseel) után fizet Kehrnhoffer úr	25	frt —	den.
A rendes haszonbérbe adott városi legelők után:			
fizet Graff Kristóf Budáról	24	« —	«
Nemeterné (die Nemeter)	17	« 50	«
Kuppelhaltné (von der Kuppelhalt) különböző lovak legeltetése után	11	« 50	«
	53	frt —	den.
Általános (vegyes) bevétel			
Vorster Sebestyén házáért az örökösökkel a városházán létrejött megegyezés értelmében azért, hogy a házat az adó alól mentesítse Kreyser úr fizet	46	« —	«
Summa	99	frt —	den.

5. Adóbevétel.

A szállásmester befizetése	1.906 frt 95 den.
További porcio-bevétel	12 « 16 «
	1.919 frt 11 den.
Polgárjog megszerzéséből	216 « — «

A bevételek végösszege.

Bormérés	704 frt 61 den.
Mészárszékek	18 « — «
Országos vásárok	421 « 25 «
A városháza üzlethelyiségei	328 « 75 «
Kövezetvám	1.465 « 59 «
Malmok és kőbánya jövedelem nélkül	— « — «
Nagy és kis sziget jövedelem nélkül	— « — «
A Schnöckhen—Insel	25 « — «
Városi legelők	53 « — «
Általános és vegyes bevételek	46 « — «
Adók	1.919 « 11 «
Polgárjogokért	216 « — «
Summa	5.197 frt 31 den

II. Buda város 1720. évről való elszámolása.

Bevétel:

1719-es pénztári maradvány	537 frt 19¼ kr
Befizetett tőkék	— « — «
A sörfőzőből söradó	1.086 « 37½ «
Előző évi és ezidei adójövedelem	18.621 « 2¾ «
Polgárjog megváltása	588 « 30 «
Telekkönyvi illeték	4.268 « 42 «
Vízivárosi vámhivatal jövedelme	314 « — «
Tabáni vámhivatal jövedelme	225 « — «
Városi melegfürdő jövedelme	1.000 « — «
A városi Blockh-bad (mai Gellért-fürdő) jövedelme	116 « 34 «
A város szigetének jövedelme	12 « — «
	26.769 frt 45½ kr

A városi sörfőző jövedelme	1.729 frt 41 kr
Hajómalmok adója	115 « — «
Városi faraktár jövedelme	30 « — «
A dunahíd jövedelme	1.500 « — «
A bérbeadott várbeli mészárszék bére	40 « — «
A vízivárosi mészárszék bére	— « — «
A tabáni mészárszék bére	210 « — «
Kenyeresboltok bére	122 « — «
A szerb község szálláspénze	800 « — «
Két évi bér a vízmű után	20 « — «
Rendkívüli bevételek	2.751 « 36 «
Summa	34.088 frt 2½ kr

A régi számadásokat 1900. elején a városi számvevőség kiselejtezte és papírmalomba küldte. Maguk a számadói könyvek csak 1733-tól kezdve vannak meg.

Ez a mondat többet árul el, mint bármely hosszú frázissal kifejezhetnénk. Úgyszólván megszabja, ha nem is egész munkánknak, de legalább is ennek a fejezetnek egész alkatát. Az a történeti-érzéknélkül való eljárás, amely elpusztította városunk pénzügyi történetének egymásba kapcsolódó adatait, lehetetlenné teszi, hogy rendszeresen és nyomról-nyomra kövessük célunkat: a két-egy város adófolyamatának kialakulását. Csekély vigasztalásul szolgál az, hogy a modern történetíró másutt is ugyanily történetpusztítások nyomaival találkozik. Hiszen Budapest akkori eljárását méltán állíthatjuk Grác városának abbeli művelete mellé, midőn ugyancsak Ferenc József korában az immár meggyülemlett és a pincében megfülledt oklevélanyagot a Mura-folyóba sülyesztette. Vagy szóljak-e arról, hogy aki, amint magam is, a bécsi udvari és titkos levéltár kincsei közt keresi a XIX. század magyar történetének iratait, azt a választ kapja, hogy a ránk nézve annyi fontossággal bíró magyar politikai pörök aktáinak nagy része megsemmisült akkor, amidőn 1923-ban a kommunisták a bécsi igazságügyminiszteri palota padlását felgyujtották, amelyen az osztrák minisztériumok illetékességi összeütközése folytán ideiglenesen e pótolhatatlan anyag el volt helyezve. Most már mindezek a történelmi nyomok akár a pesti pénzügyeket, akár a gráci kiváltságokat, akár az udvari politikai följegyzéseket illetőleg, véglegesen megsemmisültek.

Ez azt jelenti szerény dolgozatomra nézve, hogy nem lehet folyamatos vázlatot sem adnunk, hanem szakadékokon ugrálunk át s egy-egy még fölbukkanó följegyzés vagy számadás rubrikáira rádobbanva, onnan igyekszünk pillanatnyi fölvételt kapni tárgyunkról, hogy azután megint újabb szakadék nyiljék meg lábunk előtt s azon át ugorjunk megint egy évtizedet, vagy egy évszázadot. A nemzet életében, ott a mély rétegekben átvonuló nagy adófolyamatnak az ilyetén bemutatása valóban ugyanazt a benyomást teszi a pénzügyi történet kutatójára, mint az utazóra a Dalmát hegyvidéknek csodálatos vízrajzi tüneménye, ahol a hegyi folyó, a Trescanica, egyszer eltűnik az ember lába alatt egy sziklaoduban, azután messze a tengerparton Ombla név alatt mint valamely csudálatos vízzuhatag bukkanik elő a sziklákból. Azok a vékony-erű adatok, amelyeket úgyszólván csöppenként mutatunk be adókifejlődésünket illetőleg e fejezetben még az olvasónak, lassanként leszivárognak csakugyan a föld alá, ott láthatatlanul továbbvonulnak és mihelyst kibugyannak meggyarapodott gazdagságukban, egy új Magyarország és egy új főváros gazdag adóforrásainak váratlan erejével lepnek meg minket.

Úgy gondolom, hogy az olvasó rendszeres gondolkodásának akkor szolgálok leginkább, ha magában a fejezetben csak az egyes történeti szaka-

dékok után tényleg kimeríthető eredményeket mutatom be. Viszont nehány érdekes táblázatot azért csatolok a fejezet végéhez, hogy egyrészt bemutatásunk ellenőrzése úgy a gyakorlat, mint az elmélet emberei számára lehetővé váljék, másrészt pedig, hogy mindazok a pénzügyi következtetések, amelyekre az itt készülődő modern fejlődés megjelenésekor munkánk második részében majd rá fogunk találni, ne lepjék meg váratlanul a kritikus szemlélőt.

Első felvételünk tehát Mária Teréziának, e nagy uralkodónőnknek pénzügyi szervezőképességét mutatja. 1770-ben adta ki a nagykirályné az első magyar pénzügyi kódexet, amelyben nemcsak a vármegyét, hanem épen a szabad királyi városok adóigazgatását is szabályozza, amelyet egy értekezésben *Homolyai* Rezső, fővárosunk főjegyzője adott át a nyilvánosságnak, miután azt Székesfehérvár szabad királyi város levéltárából kiemelte. (Homolyai Rezső »Adókezelésünk Mária Terézia korában«, Városi Szemle XXIV. évfolyamában.) Munkánk szempontjából annyit kell ebből idejegyeznünk, hogy az utasítás eredeti címe: Instructio, qualiter in Universis Regni Comitatibus, Liberis item Regiisque Civitatibus, nec non Districtibus Separatas Portas habentibus, deinceps manipulandae Contributions. (Utasítás, hogyan kell az adókezelést az ország vármegyéiben, a szab. kir. városokban, valamint a külön portákkal bíró kerületekben végezni.) A lényeget tekintve itt belekapcsolódunk fejezetünk eddigi okfejtésébe, amely a különféle adóhatalmak találkozása után adóigazgatásunk rendszerének alaplerakását már jelezte. Kétségtelen ebből az Utasításból az, hogy az önkormányzatok számadási tételei már akkorában kormányhatósági felügyelet alá estek s hogy épen a városi számadások kerültek nyilvános fölülvizsgálat és ellenőrzés alá, ami nemcsak az adószedők (perceptores) megszámoltatására, hanem különösen az adóhátralékok behajtására vonatkozott. Nevezetesen megtudjuk azt, hogy szokásban volt, hogy az adók tíz évig, vagy még hosszabb idő után sem folytak be rendszeresen s ezért jelenik meg akkor újdonság gyanánt mai pénzügyi jogunknak az a berögzített tétele, hogy csak egy évi adóhaladékot lehet engedélyezni. Nevezetes, hogy a háború utáni szigorúbb adóbehajtás egyik jelét találjuk már abban a rendelkezésben, hogy a hátralékos nevét a tanácsülés termében kellett felfüggeszteni abból a célból, hogy mindenkit figyelmeztessen a tanács, hogy ha adósa hátralékos, akkor ezt a magánadósságát csak a hatóság tudtával fizetheti meg, úgy azonban, hogy abból előbb levonják az adóhátralékot. Ez az adóletiltás premierje. Szó szerint kell idéznünk a Helytartótanácsi rendelet 20. szakaszát, amely azt mondja: »Minthogy a szab. kir. városokban az adó kivetése nem dicák szerint, hanem a tehetőség és polgári birtokok után szokott foganatosíttatni, ezért egyszer és mindenkorra ügyeljenek arra a szab. kir. városok polgári hatóságai, hogy az egyéni kivetés mellett az általánosat

(generalis repartitio) is kulcs szerint, kinek-kinek vagyoni nagyságát figyelve készítsék el . . .«

Mai pénzügyünk szempontjából két intézménynek a kezdetét is itt találjuk meg. Az egyik az, hogy bár városi adóról van szó, a király jogosítottnak érezte magát, hogy a városban is adómentességet engedélyezzen. Érdekes, hogy ezek az első modern adómentességek egyrészt igen primitív katonai megfontolásból, másrészt az állattenyésztés gondozásából erednek. Így mentesek voltak az adó alól a lőporkészítők és a salétromfőzők, minthogy katonai érdekeket szolgáltak. Ezek csak a telkeik után adóztak, de más javaik után (üst, salátromfőző eszközök, salátromos szérük stb.) adót kivetni nem lehetett. Mentesek voltak az adó alól a lótenyésztők. A 15 markos csődörök és az ezekből származó állatok után 15 évig nem kellett adót fizetni. A méhes három évig volt mentes az adó alól. Annyit megjegyezhetünk ehhez, hogy a királyi pénzügyi elgondolások minden kezdetlegességük mellett modernebbek, mint magának a városnak adóberendezkedése.

Ha most egy lépéssel tovább megyünk, a következő újabb adatcsoportunk megint visszavisz minket a vásárdíjak és közúti bevételek amaz eredendő folyamatához, amellyel munkánk első megfigyelései elkezdődtek. A *Gárdonyi* Albert által gyüjtött adatokból világosan kimérhető, hogy miután a vásárok látogatottsága Pesten, az ország főforgalmi gócpontján, kezdettől fogva nagy volt, ennélfogva egész városi fejlődésünknek, tehát a városi adófejlődésnek is ez a központja. Ennek a főforrásnak a beismerését megkönnyíti számunkra a Mária Terézia rendszere alapján kiadott s 1786. június 20-án kelt helytartótanácsi rendelet, mely arra utasította a pestvárosi tanácsot, hogy a vásári jövedelmekről rendszeres elszámolást terjesszen föl. (»Womit derselbe die über welche Marktsgebühren mittel der Stadtkämmerers inliegende Rechnung nach Verlauf eines den Anfang des diesfälligen neuen Manipulation zu berechnenden Jahres unverzüglich einzusenden wolle). Ebben a számadásban nemcsak a piaci helypénz, hanem a kövezetvám, a partbér, a mérlegpénz és a legeltetési díj is bennfoglaltatik, ami igazolja azon kezdetbeni álláspontunkat, hogy itt kell keresni a városi adózás igazi gyökerét.

Ennek a helytartótanácsi rendeletnek megfelelően terjesztette föl a kormányhatósághoz 1786. július 1-én első elszámolását a városi tanács, úgy hogy itt megvan a városi adószámviteli jognak s az állami ellenőrzésnek első megnyilvánulása eredeti és természetesen az akkori formákban jelentkező mivoltában, amely formák — amit nem tudunk eléggé hangsúlyozni — még nem tudtak kibontakozni sem a szakgatottságból, sem magánjogi vonatkozásaikból. Így a következő elszámolási sorozat, amelyet bemutatunk, Pest város vásári jövedelmeit külön tünteti föl a józsefnapi, medárdusi, jánosfővételi és lipótnapi vásárokról.

	József	Medard	János	Lipót
1786.	— frt — kr	2.984 frt 17 kr	2.111 frt 32 kr	— frt — kr
1787.	1.316 « 36 «	2.123 « 15 «	— « — «	1.665 « 13 «
1788.	734 « 32 «	1.937 « 55 «	1.483 « 48 «	— « — «
1789.	690 « 26 «	2.042 « 49 «	2.929 « 52 «	2.464 « 03 «
1790.	2.020 « 45 «	2.854 « 40 «	2.662 « 59 «	1.917 « 40 «
1791.	1.705 « 06 «	— « — «	2.320 « 29 «	— « — «
1792.	1.563 « 06 «	2.745 « 17 «	— « — «	2.305 « 20 «
1793.	1.929 « 45 «	2.685 « 48 «	2.616 « 38 «	— « — «
1794.	1.994 « 27 «	2.320 « 13 «	3.250 « 03 «	2.004 « 19 «
1795.	1.110 « 38 «	2.579 « 48 «	2.941 « 49 «	— « — «
1796.	— « — «	— « — «	— « — «	— « — «
1797.	1.433 « 52 «	— « — «	— « — «	— « — «

A számadáson meglátszik, hogy II. József 1790-ben meghalt, mert innét kezdve mind gyérebbek a följegyzések és végül a század végére a a számadások fölküldése megszűnik. Itt állunk tehát újból egy szakadék szélén, melyet úgy akarunk kitölteni, hogy idemellékeljük magának a vásári díjnak az 1789-i hirdetményét, amelyben a gondos olvasó már a mi mostani kereseti adónk kezdeteit pillanthatja meg, sőt látható az is, hogy a házadó osztályozása, amely ugyancsak a föntnevezett Mária Terézia korabeli instrukción alapszik, megkezdődött.

Úgy magát a hirdetményt, mint egy befizetési nyugtát eredeti szövegében idemellékelem.

Vom Magistrat der königl. Freistadt Pest wird hiermit in Folge eines unterm 21. December 1789. sub Nro 47623. herabgegebenen hohen-Statthalterei = Dekrets jeder männiglich kund und zu wissen gemacht: Es haben Ihro k. k. apostolische Majestät dem von hieraus vorgelegten Antrag, wie die Standgelder für die Markttieranten an dem neuen Pester Marktplatz abgenommen werden dürften, allergnädigst gut zu heissen genehet; wie folget:

Klasse	Zahlung nach den laufenden Wiener Schuh ohne Rücksicht der Tief der Hutten		Standort
	fl.	kr.	Hauptplatz
I.	—	10	
II.	—	8	
III.	—	6	
IV.	—	5	
			Die Klassifikation der Markfieranten ausser dem Hauptplatz nach den verschiedenen Standörtern um die Stadt herum.
I.	—	5	Vom Magazinthor der Grenadierkaserne, und gegenseitig dem König von England anfangend auf beeden Seiten der Hauptstrasse mit Inbegriff der Sieberer bei der Brücke bis zum Hatwanerthor.
II.	—	4	Längst dem Hatwanerthor bis seine Mauthäusel, dann rechts vom Hatwanerthor bis zum Ungerthor.
III.	—	3	Vom Mauthäusel bis zur Rochuskapelle, und die Tabakgasse.
IV.	—	2½	Vom Ungar- bis zum Kecskeméther Thor, dann an der Donau die erste Abtheilung bis an die Hafners.
V.	—	2	Von der Rochuskapelle bis zur Linie dann an der Donau die deutschen Hafners.
VI.	—	1½	Die Schwarzgeschirrhändlers, und was in dasiger Gegend bis an die Ladenhändlers sich findet.
VII.	—	1	Die Fieranten längst den Hütten der Ladenhändlers.
VIII.	—	½	Die schlovakischen Trugelhändlers.

Uebei ist bestimmet, dass die all in Gretto-Händler, so in der Stadt bedungene Gewölber halten. pr. 1. fl. 30. kr. bezahlen sollen.

Solche Händler aber, so ihre Marktsstände und Depositorien in Privathausern haben 1½ kr. von laufenden Schuh entrichten müssen.

Endlichen; dass von jeden mit Feilschaften anher kommenden Bauernwagen auf dem Bauernmarkt 3 kr. Standgeld abgenommen werde.

Womach sich also Jedermann zu richten hat.

Aus der Rathsversammlung der kön. Freistadt Pest den 1790.

16. *Jäner.*

Schein.

Uiber Gulden Lehen Sage: fr. 10. W. W. — Welche zu Folge Eines von Sr. Kais. Majestät ddo. 2-ten November 1812. herablangten, und von Sr. Kayserl. Hoheit des Reichs Palatin untern 21-ten November 1812. mit einen besondern Schreiben mitgetheilten Allerhöchsten Rescripts an alle Kauf- und Handelsleute, Speculanten und Negotianten, wegen eines freywillig abzuführenden Kriegsbeytrags, von dem hiesigen G. Constantin Banajoti — zu diesen Zweck freywillig bey zu tragen bestimmte Summa von fl. 10. kr. in diess städtische Steuer Amt, gegen abgesonderte Verrechnung und Abführung an das höchste Aerarium baar und richtig erlegt worden sind, und zwar weder mehr noch weniger, so hiemit bescheiniget wird. Pest den 1. July 1813.

Im Namen des Bürgermeisters der königl. Freistadt Pest

Johan Mathias Maar
Casseer.

A szakadékok során most elérkezünk az 1824. évi adókivetési rendelethez, amely már a városi lakosság tagozottsága szempontjából ad rendkívül érdekes képet. Egész terjedelmében e nagy tanulságú instrukciót »für diejenigen Invividuen, welche zur Contributions-Conscription alljährig exmittirt zu werden pflegen« e fejezet után I. számú melléklet gyanánt közlöm. Itt csak azt a főfelosztását emelem ki, amely modern adórendszerünk szempontjából annyira fontos, hogy tudniillik öt osztályt különböztet meg adózás szempontjából: 1. mindennemű telek, 2. fejősállat, 3. céhbeli ipar, 4. céhen kívüli ipar, különösen pálinkafőzés, 5. minden más személy.

Megvethetjük most lábunkat annál a fölvételnél, amelyet *Schams* hagyott hátra nekünk két művében, amelyek közül az egyik »*Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungarn* 1821-ben és a másik ugyanilyen című könyve 1822-ből Budáról. A tudós szerző, ki magát így nevezi: »tagja a bécsi császári királyi mezőgazdasági társaságnak, valóságos tagja a prágai közgazdasági társaságnak és az orosz császári gazdasági egyesületnek Szentpétervároh levelező tagja«, mindkét munkájában »Das städtische Ökonomiewesen« címmel Pesten LXXXVII., Budán LXII. számú fejezetben találjuk meg az elszórt adatok némi összefoglalását. Pestre nézve azt tudjuk meg, hogy a jövedelmek állnak a bérbeadott városi járulékokból s ezekből évenkint befolyik:

Kövezetvám	46.650 frt
Helypénz és mértékdíj	29.510 «
Hajóhídpénz fele	26.250 «
Partdíj	5.064 «
Sörházbevétel	10.065 «
Mérlegpénz	3.425 «
Legelőbér	9.305 «
Színházi bérbeadás díjának ¾ része	9.000 «
Vendéglőbér	2.045 «
Pálinkamérés	2.045 «
Borkimérés	100 «
Zsidó kocsmárosok italmérési díja	2.300 «
Homokbányából	1.150 «
Vadászati díj	75 «
Sás és nádvágás	430 «
Nyulfogás után	150 «
Városházi boltok bére	5.551 «
Sörház melletti rét	231 «
Lövőházból	40 «
Mészégetésből	56 «
7 Duna melletti rét bére	125 «
Halottszállításból	1.600 «
Összesen	153.916 frt

Ránk nézve természetesen nem az abszolút szám fontos, hanem az, hogy a 153.916 frt összjövedelemből városi forgalmi adó 107.474 és ital után 16.491 frt folyt be.

Ehhez járultak *Schams* szerint a büntetéspénzek, elkobzások, a városra hulló hagyatékok, mérték és súlyok után bérdíjak és árverési díjak. Ez kevésbbé érdekes. Érdekes azonban az, hogy »Schildrecht« címén »Schuldgerechtigkeitstaxen« szedettek, vagyis a boltok cégtáblái után városi díj vettetett ki, ami kétségtelenül a külső ismérvek után induló városi kereseti adónak a megjelenése. Ez első sorban a vendéglős iparra hárult, tehát ismét az italmérési jövedékkel párosult. Megszálló vendéglő, tehát szálloda 250 frt, kimérés 125 frt és »gemeines Wirthaus«, tehát a korcsma 50 frt cégdíjat fizetett, míg szatócsok, lisztkereskedők, mészárosok és a fiákeresek, ez utóbbiak minden kocsi után 12 frt városi díjat fizettek. *Schams* szerint az összes contributiók és adókivetések, hozzászámítva ezeket a városi jövedékeket, összesen 500.000 forintot érhettek el, amelyben természetesen a királyi adó is bennfoglaltatik.

Schams Budáról szóló könyvének 533. lapján sorolja föl az ottani városi bevételeket, ahol azonban főként a pesti fölsorolás megismétlését látjuk. Külön ki van emelve a háztulajdonosokat sujtó járulékok, amelyek az egyenes adók szempontjából itt emelkednek ki a többi adótárgy közül.

Hogy azok a föltevéseink, amelyek szerint az így még nagyon kiképzetlen adóalakulatokban egyrészt az állami és községi adózás két külön jelensége

már megmutatkozik, másrészt pedig, hogy viszont az elavult vásári díjakban és hasonló földesúri berendezésekben, de máris különféle modern adónemeknek az első megjelenései láthatók, csakugyan helyesek, két, kézzel fogható, bizonyitékot szolgáltatok az olvasónak. Az első az, hogy a fővárosi könyvtárban őriztetik egy eredeti megyebeli adókönyv 1825-ben, amely természetesen német nyelven van nyomatva és készült, mint fölírása mutatja: »Pesth, mit Schriften u. Unkosten des Johann Thomas Trattner. Edlen von Petróza 1825.« Ennek címe »Steuer-Einrichtungs-Büchel für im Löbl. Pesther Komitat befindlichen worin enthalten ist, was ein jeder Einwohner vermög ihr Hab und Gut an Kriegs- und Domestical-Steuern an die des Löbl. Komitats Cassa zu entrichten habe.« Ebben a könyvecskében mindvégig külön rovatba van fölvéve a Kriegssteuer« és a »Domesticalsteuer« és az első rovat igy szól: »Des unter der Steuer stehenden Hab und Gut«, vagyis az adótárgy fölsorolása.

A második állításomra nézve pedig elég legyen, ha idézem a Pest városi tanácsnak 1830. május 24-én kelt fölterjesztését a Helytartótanácshoz, amely azt mondja, hogy a városi tanács hajlandó lenne a pestvárosi iparosoknak azt a kérését teljesiteni, hogy mint helybeliek ne fizessenek városi helypénzt, de a Helytartótanács megtagadta ezt a kérelmet és adóbeli megkülönböztetést a pesti és idejövő más iparosok között, dacára annak, hogy a városi tanács utalt arra, hogy a helybeli polgárok áldozatkészségéből épültek föl a ferencvárosi és lipótvárosi ideiglenes templomok és mintegy 2000 öl hosszú csatorna, s hogy ugyancsak a helybeli polgárok gondoskodtak a házak előtti gyalogjárók kikövezéséről és hogy ezek a polgárok az utcai koldulás megszüntetésére mintegy 45.000 forintot szedtek össze. Azonban a boltbeli árusítók (tehát a pestiek) és a sátorból árusítók (tehát a vásárosok) adóbeli megkülönböztetésének ez az első gondolata nem tudott megvalósulni; ellenben meghalljuk azt, hogy a polgárok a bormérési jog gyakorlásáért befolyó 3500 forintról is rendelkeztek. Itt látszik először az a tény, hogy a városban központosított adó kisugárzik a község határán kintlevő adózó alanyokra is, s ezáltal a községi és állami adózás között helyi alapon áll elő a surlódás. Ez az összeütközés már akkor is oly nagyjelentőségű volt, hogy maga az 1832—36-os országgyűlés vette kezébe a dolgot és a XXXIII. törvénycikkben a helybeli polgárokat, tehát a városiakat mentesítette a vásári helypénz alól.

Ezt a képet ifj. *Palugyay* Imre fölvételével egészitem ki »*Buda-Pest szabadkirályi városok leirása*« című, 1852-ben megjelent munkájából. Miután konstatálta, hogy egyházi tized fejében Pest városa az esztergomi érseknek évenkint 714 forintot, a helybeli lelkésznek 90 forintot, összesen 904 forintot fizetett, megállapitja az itt következőket.

»Az adónak miképeni felosztása s a közszükségek fedezésére megkivántató reáadások meghatározása végett évenkint a vármegye részéről, a városban ingatlan jószágot bíró két kiküldött, a választott község jelenlétében tanács-ülés tartatott. Az ekként meghatározott adó felosztaték, ezután

a tanács kinevezte biztosság által, melly két tanácsnok — a választott polgárság szószólójából, ennek két segédéből s több tisztviselők s polgárokból állott, a bel s Lépold-városbeli házak 16 osztályra, a Teréz-városbeliek ismét 16 külön osztályra, s a József s Ferencz-városiak szinte 16 külön osztályra osztattak. Jelesen 1831-ben egy □ öltől fizetett a

	I.				II.				III.				IV.			
	E	A	B	C	E	A	B	C	E	A	B	C	E	A	B	C
Bel- s Lipót-város	10	9	7	5	$4^4/_8$	$3^6/_8$	$3^4/_8$	3	$2^4/_8$	$2^7/_8$	$2^1/_8$	2	$1^6/_8$	$1^4/_8$	$1^2/_8$	1
Terézváros	8	7	$4^2/_8$	4	3	$2^6/_8$	$2^4/_8$	$2^2/_8$	2	$1^7/_8$	$1^4/_8$	$1^2/_8$	$^7/_8$	$^5/_8$	$^3/_8$	$^2/_8$
József-s Ferencz-városba	$4^2/_3$	4	$3^1/_8$	3	$2^4/_8$	$2^3/_8$	$2^2/_8$	$1^4/_8$	$1^4/_8$	$1^2/_8$	$1^2/_8$	1	$^6/_8$	$^4/_8$	$^3/_8$	$^2/_8$

krajcár

A majorok, házi kertek s szőllők, szántóföldek s rétek 5 osztályra valának felosztva; jelesen fizettetvén 100 □ öltől

a) majorok, házi kertek szőllők					*b)* szántóföldek					*c)* rétektől					krajcár
a	b	c	d	e	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e	
4	3	2	1	$^4/_8$	$2^4/_8$	$1^6/_8$	$1^1/_4$	$1^2/_8$	$^4/_8$	$2^3/_4$	$1^3/_4$	$1^2/_4$	$1^1/_4$	$^2/_4$	

Az erdők ültetésére eladott földek holdakra osztattak s királyi adó fejében minden holdtól, vagyis 1200 négyszögöltől 6 kr. fizettetett. Minthogy pedig a város kiadásai fedezésére a jövedelmek nem valának elégségesek, minden királyi adó fejében fizetett pftra még 1 frt 20 kr ráadásul fizetetett. A királyi adón kívül fizetett Pest városa királyi bér fejében évenkint 840 pfrt-ot, melly összeg a házi birtokosok között külön osztatott fel s az adóval szedetett be.

A bormérésért, melly csak polgári házban engedtetett, mind a házigazda, mind a korcsmáros külön adót fizetett. A tehenekért, mellyek legelőre hajtatnak, szinte külön adó fizetetett. (1821-be 15 pkr.)

Termesztmények beszámítása Pest városánál nem történt.

Az adó confrontatió pedig szokás szerint mindig a pénztár vizsgálatakor eszközöltetett.«

A magyar történet mindnyájunkat megtanított arra, hogy az állandó hadsereg megszervezése európaszerte önmagával hozta az állandó királyi adózás megteremtését, mert az országot védő katonai organizáció táplálására állandó és országos állami ellátásra, tehát az adózás rendszeresítésére és kiterjesztésére volt szükség. Úgy közjogi, mint pénzügyi történetünk

különösen és feledhetetlenül kioktatott bennünket abban a tekintetben is, hogy miután az osmán hadsereg által megrendített árpádkori nagy Magyarország nem bírta a maga erejéből lerázni az Európát fenyegető keleti veszedelmet, a Habsburg uralkodóház alatt egyesült hadseregek együttes műve volt a töröktől való megszabadulásunk, ennélfogva amint és amilyen mértékben ez a világtörténeti folyamat előrehaladt, úgy és olyan mértékben terjesztette ki a bécsi császári sas szárnyait a magyar alkotmány fölé. Ránk nézve ez azt jelenti, hogy az állami adórendszer is mindinkább az együttes Monarchia követelményeit és uralkodójának parancsait követte, annál is inkább, mert az 1723. III. törvénycikkben beiktatott pragmatica sanctio az »együttes és kölcsönös védelmet« tűzte ki a Habsburgok jogara alatt egyesült népek főcéljának : a hadsereg közös vezetése pedig óhatatlanul a pénzügyek lehetőleg egyöntetű szervezésére vezetett. Így nőnek a magyar állami adózás legfőbb alakjaivá maguk a Bécsben székelő uralkodók : amint fentebb láttuk, ez a folyamat már I. Lipóttal megindult, Mária Terézia és II. József alatt ellenállhatatlan erővel, legtöbbször a közjog kárára, igen sokszor észrevétlenül, az utánzás láthatatlan hatalma által hajtva teremti meg a modern magyar állami adózás szövevényét és borítja rá ugyanakkor ezt az így kívülről behozott s európai fogalmak szerint kiképzett király-hatalmi adóhálózatot a magyar városok régebbi keletű, őstalajukból sarjadt és az udvari adózást lényegesen megelőző adójelenségeire is. Jellemző dolog, hogy a pénzügyminisztérium mai budai palotájában a miniszteri tanácskozó terem falán két arckép ékeskedik : az egyik Mária Terézia királyunké, a másik Smith Jeremiás nemzetközi biztosé. A szellemes legenda szerint e két nagy pénzügyi tanácsadónak köszönheti az ország egyrészt a török idők utáni, másrészt a világháború utáni pénzügyi rendezésének sikerültét.

Bármint legyen is, közjogi és gazdasági történetünk közismert tényein át világít most már a mi szemünkben az a fejlődés, mely a bécsi adónormáknak, melyek egy igen sokszerű és bonyolult összetételű egész birodalom testére voltak szabva, a magyar adózásra való kiterjesztését jelentik és jelentik ugyanakkor azt is, hogy mint messziről jövő nagy felhők borítják el a hadiadóterhek nemcsak egymásután az ország külön rendű népeit, hanem — ami a mi szempontunkból a legfontosabb — a városi adózás egész rendszere fölött is mindinkább uralkodókká válnak. Ez egyfelől azt jelenti, hogy egészen 1848-ig, vagy pontosabban szólva gróf Széchenyi István reformkorszakáig, Magyarország belső küzdelmei nem egyebek, mint a mentességöket védő nemesi osztályoknak birkózása az állami patriarchalizmus alapján kialakuló Monarchiával és a régi közjogi fegyverek összemérése a modern állami berendezkedés pénzügyi követelményeivel. Másodsorban pedig jelenti azt, hogy a régebbi adóztató közhatalmak — elsősorban a két-egy főváros önképezte járulékszedési rendszerére gondolunk — lassankint annyira alá

bujnak az európai követeléseket érvényesítő császári adórendszernek, hogy az lassankint nemcsak teljesen elfödi őket, hanem később már azt a hitet és látszatot kelti, mintha ezek a régi városi adóképletek is amaz országos és egyenlősítő császári királyi adóberendezésnek lennének a leszármazottjai. Munkánk egész eddigi folyamata meggyőzhette az olvasót arról, hogy ez a felfogás teljesen megfordítottja az igazságnak s ezért mi továbbra is a város autochton adóképzési jogának szempontjából nézzük a későbbi adóállamosító megvalósulásokat is. Hogy külsőleg is mennyire ráfekszik, dacára a mindinkább ébredő nemzeti szellemnek, a bécsi behatás a magyar adórendszerre, annak elegendő bizonyítéka az, hogy az adó alá vonható polgárokkal szemben mindvégig német adókivetés érvényesül, aminek bizonysága gyanánt II. táblázatul idemellékeljük egy Ignatz von Kálmánffy 1836—37-iki adókivetési jegyzékének (ma úgy mondanók, fizetési meghagyásának) a mintáját.

Kutatásainknak jelen sorozatát és ezzel e fejezetet avval zárhatjuk le, hogy ugyancsak mellékletül III. táblázat gyanánt közöljük szabad királyi Pest város tanácsa által 1843. február 1. napjától kezdve életbeléptetett vásárjogi bértarifát, amelyet a Helytartótanács 1842. évi november 19-én kelt 23.962. számú intézvénye szerint »ő császári apostoli« királyi felsége legkegyelmesebben ezüst pénzben meghatározni kegyeskedett.« Ennek kiegészítője gyanánt IV. mellékletül a Helytartótanácsnak 1842. évi november 29-én 43.962. számú intézvénye szerint ugyancsak a császár-király elhatározása alapján a kövezetvám, valamint a szeszes italok után fizetendő járulékok szabályozása is közhírré tétetett. E két táblázat ismerete nemcsak azért szükséges olvasóinknak, mert munkánk II. és III. részében a modern városi vámvonal tarifáját kell majd velük összehasonlítanunk, hanem azért is, mert úgyszólván egybefoglalja a vásárijogból származó közjárulék eddigi fejlődését és betetőzi azt. Ezért hívom fel a figyelmet arra, hogy a III., IV. és V. mellékletek világos képet adnak abban a tekintetben, hogy a város polgárainak helypénztől való mentességi joga, mint föntebb jeleztük, az 1836. évi XXXVI. országos törvénnyel elismertetett, de ugyanakkor a várossal szenben is megvédetett a nemesség adómentessége. A pestvárosi tanács 1843. évi január 14-én tartott üléséből kihirdetett szabályrendelet e nevezetes sorai a következő:

»Ezen díjaknak hetivásárokon való fizetésétől az 1836. évi 33-dik törvénycikkelynél fogva az ország minden nemesi, és a' szabad királyi városoknak polgárjai, valamint az 1840-dik 28-dik törvénycikk szerint a' Jász, és Kun kerületek minden birtokosai menttek.

Nevezetesen pedig a' kebelbeli polgárok, a' mennyire azok közhelyeken mindennap árulnak, ezen mindennapi árulás tekintetében is minden helypénz fizetésétől menttek.

Ellenben az ide való mesteremberek, és más árusok, ha nem polgárok, úgy mint a' vidékiek tartoznak a' fenn kitett díjakat fizetni.«

Második nevezetessége mai vámtarifánk e százéves ősének az, hogy minden részletén látható, mily gonddal igyekszik a szeszfogyasztás különféle nemeit bevonni a városi adózásba.

De van egy harmadik nevezetessége is ennek az 1842—43-iki intézvénynek és ez akkor tűnik ki, ha tételenkint végigsiklik szemünk a különös fölsoroláson. Nevezetesen úgy a kövezetvámnak, mint a helypénznek igen apró részletekbe nyúló taxációja világosan elárulja azt a törekvést, hogy nemcsak a helybeli polgár és külföldi, nemcsak a hazai portéka és a behozott idegen áru között is különbséget tegyen, hanem már az egyes árusok és utcák szembeállításával a később annyira kifinomuló különféle osztályú kereseti adónak és viszont a házadó modern formáinak előrevesse későbbi s számunkra ma már annyira természetesnek látszó eljövendő fejlődését. Mindezek a ma megállapodott városi, sőt állami adóformák itt vannak immár tapogatódzó kialakulások vonaglásában.

A Habsburg-korszak ez egyenletes és lassankint megszokottságánál fogva szürkévé változó adófejlődését történelmünk legragyogóbb ténye, az 1848—49-iki szabadságharc vihara szakítja meg. Azonban mint forradalmakból általában az 1848—49-i eseményekből is magának a pénzügytörténetnek vajmi kevés tanulnivalója van. E sorok írója »*Kossuth Lajos legendák hőse*« című művében és ahhoz kiadott »*Bizonyitékokban*«-ban igyekezett a szabadságharc vezérének, Kossuth Lajosnak az állami pénzügy szempontjából való szerepét bemutatni és méltatni. Az érdeklődő olvasót tehát odautalom. Viszont a Statisztikai Közlemények LXXXVI. kötete gyanánt *Wildner* Ödön igen gondosan összeállított munkában ismertette »*Pest és Buda közigazgatásának történetét az 1848—49. szabadságharc alatt*«. Miután mint könyvem Előszavában jeleztem, célom az, hogy munkám lehetőleg hiányzó kocka gyanánt illesztessék be a Statisztikai Közlemények egymástkiegészítő sorozatába, ennélfogva *Wildner* munkájánál megáll ismertetésem, az olvasó ott megtalálja úgy Pest város, mint Buda pénzügyi gazdálkodásainak eredményeit. Tekintettel azonban könyvem ezután következendő modern részére, a pénzügyi összehasonlítás hiányos lenne s ennélfogva a későbbi következtetéseket nem bírná el, ha mellékletben nem közölném *Wildner* adatgyüjtéséből VI. tabellában Pest város pénztári eredményeit, még pedig bevételeit az 1847/48. évről és VII. tabella alatt Buda város bevételei 1847/48-ban, VIII. tabella Pest számadás könyve 1848—49-ben és IX. Buda számadás könyve 1848—49-ben.

Szabadságharcunk elbukott. A győztes császári hatalom az országos abszolutizmust kiterjesztette a magyar szent korona országaira, a kard jogán. Az 1849. október 20-iki nyilt parancs kimondotta az általános teher-

viselés elvét s az egy év mulva (1850. november 20-án) megjelent császári nyilt parancs az osztrák adórendszert kiterjesztette Magyarországra. Buda és Pest városok az abszolút kormányhatalom parancsai alá kerültek és úgy tetszett, mintha a magyar alkotmány és az ország területe örökre széttépetett volna, szabadságát vesztve.

Midőn az európai fejlemények, melyek egész Európát megrendítették, lehetővé teszik, hogy a nemzet 1867-ben modern alapon kiépíthesse ősi alkotmányát: a láthatárról elvonuló felhők mögül egy új magyar főváros látképe jelenik meg.

Táblázatok az I. Részhez.

	Oldal
I. Az 1824-iki adókivetési utasítás	79—80
II. Az 1837-iki adókivetés munkája	81
III. Az 1847-iki városi tarifa	82—85
IV. Az 1843-iki kövezetvám-szabályzat	86
V. Az 1843-ik évi intézvény	87
VI. Pest város házi pénztári számadókönyvének adatai az 1847—1848. évről	88
VII. Buda város házi pénztári számadókönyvének adatai az 1847—1848. évről	89
VIII. Pesti számadáskönyv 1848—1849-ből	90
IX. Budai számadáskönyv 1848—1849-ből	91

I.

Az 1824-iki adókivetési utasítás.

Instruction

für diejenigen Individuen, welche zur Contributions-Conscription alljährig exmittirt zu werden pflegen.

Jeder Conscribent hat, um in der vorzunehmenden Conscription mit Richtigkeit fürgehen zu können, in dem aufzunehmenden Bezirk durch den zugetheilten städtischen Diener, durch so viele Häuser zum voraus bey Hauseigenthümern und Innleuten einsagen zu lassen, dass alle auf die zu bestimmende Zeit zu Hause seyn sollen, als in dem nächsten Tag Häuser aufgenommen werden können; wenn dem ungeachtet einige hie und da wegen Abwesenheit nicht ganz mit aller Sicherheit aufgeschrieben werden könnten, so sind solche am nächstfolgenden Tag nachzuholen, und keine Ungenaante, oder N. N. anzusetzen.

Der Conscribent muss sich nie damit begnügen, die Innleute nach blosser Angabe der Hauseigenthümer oder mittelst ihrer Zusammenberufung in einem Ort aufgezeichnet zu haben; sondern er muss durch alle Gelegenheiten selbst gehen, und sich solchergestalt von der wirklichen Anzahl der Innwohner und so viel möglich von ihrem Erwerb überzeugen.

Bei der Conscription hat der Conscribent jeden Hauseigenthümer oder Innwohner vor allen um den letztjährigen Contributions-Zettel zu befragen, und denselben ausdrücklich sich vorweisen zu lassen.

Nach Ausweisung dieses Zettels hat der Conscribent besonders darauf zu sehen, ob die Gebühr des vorhergegangenen Jahre bezahlt oder noch im Rückstande sey, dann aber

1 tens. Auf Grundstücke jeder Art,

2 tens. Auf Melk-Vieh,

3 tens. Auf zünftige Gewerbe,

4 tens. Auf unzünftige *Gewerbsleute*, *besonders* Brantweinkessel, und endlich

5 tens. Auf alle Personen, welche er in der Conscription antrift, mit aller Aufmerksamkeit zu sehen; findet der Conscribent, dass die Contribution noch nicht bezahlt, und der Contribent erst nach der letzten Adrepartition in das betreffende Haus eingezogen sey, so ist die Ermahnung zur unverzüglichen Bezahlung zu machen, der Rest aber in der Anmerkung mit Ansetzung des Bezirkes und der Haus-Numer wo der Contribuent angeschrieben worden, einzutragen.

Im Bezug auf Grundstücke muss sich der Conscribent nie mit dem Inhalt des vorgewiesenen Zettels begnügen, sondern noch ausdrücklich fragen: ob in Verlauf des letzten Jahres, oder vielleicht auch früher schon durch Kauf oder Verkauf und namentlich was, von, oder an wem eine Veränderung unterloffen sey; welche in jedem Fall in der Anmerkungs-Rubrike anzuführen ist, mit dem Zusatz: ob die Grundbuchliche Umschreibung geschehen sey oder nicht? bei leeren, unbebauten Hausstellen muss zum Namen des Eigenthümers, der Stadtbezirk und Haus-Numero seiner Wohnung beigesetzt werden.

In Hinsicht des Melk-Viehes, Kühe und Ziegen, hat jeder Conscribent in Erwähnung des Umstandes: dass die meisten Eigenthümer desselben mit eintretenden Herbst einiges davon verkaufen, in Frühjahre aber wieder nachschaffen, den durch sorgfältige Nachforschung im letzt verflossenen Sommer fürgewesten Stand zu erfahren, und diesen, nicht aber die bei der Conscription vorgefundene, vielleicht mindere Zahl desselben anzumerken. Sind derlei Melk-Vieh besitzende nur Arendatoren desselben, so ist in der Rubricke-Anmerkung der wirkliche Eigenthümer namentlich anzusetzen und beizufügen: ob dieser Grundstücke und welche eigenthümlich besitze.

Bei zünftigen Gewerbsleuten muss der Conscribent bestimmt aussetzen: ob es ein wirklich incorporirter Meister, im Stücken begriffener, oder noch im Recurs stehender

Supplicant sey? Bei denen ihre vorgehabten Gewerbe nicht ausübenden ist anzumerken: ob sie dieselben gänzlich verkauft, oder nur mit Vorbehalt dasselbe nach eintretenden Umständen wieder in Ausübung zu setzen, einstweilen ruhen gelassen haben. Wenn solche Gewerbe zeitweilig in Arenda gegeben worden sind, so sind die Arendatoren mit ihrer Wohnung in der Anmerkungs-Rubrike einzutragen. Bei incorporirten Handelsleuten hat der Conscribent die Namen der Compagnons mit ihrer Wohnung ebenfalls in die Rubrique-Anmerkung zu notiren. Da einige hiesige Gewerbsleute zum Theil mit, grösstentheils aber ohne alle Befugniss mehrere Gewerbe oder Erwerbszweige vereinigt betreiben, so hat der Conscribent in so fern er hierüber Gewissheit oder sichere Anzeigen hätte, dasselbe in der Anmerkung anzusetzen.

In Beschreibung der übrigen nicht zünftigen Gewerben, nicht incorporirten Gross- und Producten-Händler, Negotianten, Speculanten, Brantweinbrenner, Sensalen, Gesellen verschiedener Zünfte, oder sogenannten Störer, Fuhrleute, Trägler, Fratschler, Brodbäcker, Hauer, Taglőhner, u. dgl. hat der Conscribent nach strenger Untersuchung, die durch jeden betriebenen Erwerbszweige, einen oder auch mehrere genau, wo es zu ergründen möglich ist, auch die Zeit, seit wie lang er schon betrieben wird, anzusetzen, und ob sie Obrigkeitliche Erlaubniss hier zu bleiben haben?

Da es eine erwiesene Thatsache ist, dass viele in der Zeit, in welcher die Contributions-Conscription bekanntlich vorgenommen zu werden pflegt, das Zeichen des Weinschankes einziehen, oder auch ohne vorgehabten Zeichen vom betriebenem Weinschank abstehen, aber kurze Zeit nach geendigter Conscription mit, und auch ohne Aushängung des Zeichens, den zur blossen Bevortheilung des Contributions-Fondes einstweilen eingestellten Weinschank vom neuen zu betreiben anfangen; so hat der Conscribent nach fürwaltenden Umständen sich genau zu erkundigen: ob im *nächst verflossenen Jahre Wein ausgeschenkt worden sey;* der eingesehene *Contributions-Zettel wird anzeigen,* ob Contribution bezahlt worden ist, oder nicht. Im letztern Fall sind die Umstände anzumerken, um einen solchen im eingetretetenen Jahre die Contribution für das vorhergegangene nachträglich machen zu können.

Da es viele Häuser giebt, in denen die Schankgerechtigkeit in Arenda gegeben ist, und ein Schankwirth vorgelegte Weine ausschenket; so muss gleichwie beim Haus der Schank angemerkt wird, auch der Arendator mit Namen, Eigenschaft, und gewöhnliche *Wohnung* angemerkt, und bei diesen letzteren noch besonders hinzugesetzt werden: seit wie lange er, ob mit, oder ohne obrigkeitlicher Erlaubniss hier, und was seine frühere Beschäftigung gewesen sey.

Bei Greislern, Tabackhändlern, Trödlern, Marchands de Modes ist die Vorzeigung der erhaltetenen Befugniss zu verlangen, und das Datum und Nro der Magistratual-Determination vorzumerken.

Bei den Juden hat der Conscribent ausser der Anmerkung des betriebenen Gewerbes auch das Magistratual-Protocoll, oder die höhere Resolution über die ertheilte Toleranz, oder Mansion einzusehen; bei jenen aber welche sich hierüber nicht ausweisen *können,* nicht tolerirt einzutragen.

Wenn *im Verlauf der Conscription Individuen vorkommen über* deren Stand und Erwerb der Conscribent *selbst nicht hinlängliche* Auskunft erhalten kann, so sind solche mit *kurzgefasster Anmerkung der* befundenen Umständen zu notiren und der Adrepartitions-Commission zur weiteren Untersuchung und Verhandlung zu überlassen. Aus der *Raths-Sitzung der königl.* freyen Stadt Pesth den 7-ten April 1824.

Benedict v. Fellner, m. p.
Bürgermeister.

Franz Szepessy, m. p.
Ober-Notair.

II.

Az 1837-iki adókivetés munkája.

Christinastadt.

Ad Nrum H. Ignatz v. Kálmánffy.

Nr: 200.

Hat für das Militär-Jahr nemlich von 1-sten November 1836 bis Ende Oktober 1837 an königl. Kontribution wie auch in die Wirtschafts-Kasse und zwar zu Folge der untern 3-ten August 1822 Nro. 3948, und ddto 13-ten August 1822 Nro 3949. allerhöchst ergangenen königl. Verordnung in Conventions Münz zwei Theile gleich bey Empfang dieses Zettels, den dritten Theil um St. Georgi, und den vierten den letzten August, bey widrigen erfolgender Militär-Exekution zu bezahlen, als:

	629	Haus Quad	à	—	1	10	29
		Garten Quad	à	—	½	—	—
		Garten Quad	à	—	¼	—	—
	2.506	Garten Quad	à	—	⅛	5	14
	48	Ziegelschlag Quad	à	—	—	—	—
	48	Weingärten	à	1	—	—	—
	48	Weingärten	à	—	44	—	—
	48	Weingärten	à	—	52	—	—
	48	Weingärten	à	—	24	—	—
	48	Weingärten	à	—	16	—	—
Von		Joch Acker	à	—	16	—	—
		— Acker	à	—	12	—	—
		— Acker	à	—	10	—	—
		— Acker	à	—	8	—	—
		— Wiesen	à	—	40	—	—
		— Wiesen	à	—	52	—	—
		— Wiesen	à	—	20	—	—
		— Wiesen	à	—	16	—	—
		— Wiesen	à	—	12	—	—
	3	Stück Kühe	à	—	24	1	12
		— Pferde	à	—	6	—	—
		— Ochsen	à	—	10	—	—
		— Ziegen	à	—	16	—	—
		An Gewerb		—	—	16	55
		Summa der Contribution		—	—	**16**	**55**
		Auf Militair-Auslagen auf 1 Gulden gerechnet		—	56	—	—
		In die Wirtschafts-Kasse auf ein Gulden		—	8	18	3
		An Schutzgeld		—	—	—	—
		Journ. Artic. Zusammen in Conv. Münz		—	—	34	58
	7.605	Zahlt Titulo Contributionis den 21-ten November ...		—	—	34	58

Ofen den 1-sten Jäner 1837

N. N. Bürgermeister, Stadtrichter, und Rath allda.

III.

Az 1847-iki városi tarifa.

Szabad kir. Pest Város Tanácsa ezennel köztudomásra adja ahhoz való alkalmaztatás végett: hogy a' nm. kir. Helytartó Tanácsnak 1842-dik évi November 29-én 23962. szám alatt k. intézvénye szerint ő császári 's apost. királyi Felsége, az álláspénzt, és vásárjogi bért, valamint az illető kórházi járandóságot következendőkép méltóztatott legkegyelmesebben jövendőre ezüst pénzben meghatározni, melly dijak folyó 1843-dik évi Február 1-ső napjától szedetni fognak.

Névszerint	Álláspénz és vásárjogi bér		Vásárjogi járandóság		Kórházi járandóság		Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
I. Vásári sátorok hejek hosszasága szerint egy bécsi lábtól.								
a) *A' nagy vagy is új vásárpiacon.*								
Az 1-ső osztályban	—	20	—	—	—	5	—	25
A 2-dik «	—	15	—	—	—	3¾	—	18¾
A 3-dik «	—	12	—	—	—	3	—	15
A 4-dik «	—	10	—	—	—	2²/₄	—	12²/₄
b) *A' Józsej piacon különbség nélkül* ..	—	12	—	—	—	3	—	15
c) *A' Duna mellett zsidó piaczon, az evangelikus templomnál, a' b. Orczy háznál 's más tájékon, hol vásárhely jeleltetik ki, különbség nélkül*	—	10	—	—	—	2²/₄	—	12²/₄
II. Állások.								
a) *Nagyobbak, réz, sárgaréz és vas kézművekkel 'stb. a' duna mellett Józsejpiaczon és vásárpiaczon, 's 'a' mellék utczákban, hol azokat fölállitani szabad, fizetnek különbség nélkül* ...	—	50	—	—	—	12²/₄	—	2²/₄
b) *Kisebbek, burnót szelenczék, pipaszárak, pipák, 's fuvóhangszerekkel 'stb. ugyanazon tájakon egyért különbség nélkül*	—	25	—	—	—	6¼	—	31¼
III. Szekerek, mellyek a' paraszt vásáron és beljebb állanak egyenként fizetnek.								
Ökör, tehén és lóbőrrel	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
Juh, bárány és bornyúbőrrel	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
Faggyú, irósvaj, vaj és sajttal	—	40	—	—	—	10	—	50
Dohánnyal	—	40	—	—	—	10	—	50
Szalonna, háj és zsírral	—	40	—	—	—	10	—	50
Füstölt hallal	—	20	—	—	—	5	—	25
Szappannal	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
Kolomp és szántóvassal	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
Kádár munka és abronccsal	—	24	—	—	—	6	—	30
Szitás munkával	—	24	—	—	—	6	—	30
Falapát, villa és gereblyével	—	24	—	—	—	6	—	30
Kerékgyártó munka, kerekek és taligákkal	—	30	—	—	—	7²/₄	—	3 7²/

Névszerint	Álláspénz és vásárjogi bér		Vásárjogi járandóság		Kórházi járandóság		Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Vöröshagymával és foghagymával	—	18	—	—	—	4 2/4	—	22 2/4
Kulacsokkal	—	15	—	—	—	3 3/4	—	18 3/4
Zsák és zsák-vászonnal	—	36	—	—	—	9	—	45
Szűrposztó és gyapjúszövettel	—	40	—	—	—	10	—	50
Más posztóval	—	40	—	—	—	10	—	50
Vasárukkal	—	40	—	—	—	10	—	50
Szaffián, kordován és szattyánnal	—	40	—	—	—	10	—	50
Fejérített, vagy fehéritetlen vászonnal	—	40	—	—	—	10	—	50
Cserépedény	1	—	—	—	—	15	1	15
Kicserzett bőrökkel	1	—	—	—	—	15	1	15
Papirossal	—	48	—	—	—	12	1	—
Debreceni gyékénnel	—	24	—	—	—	6	—	30
Kender, len, csepü, gyapjú és tolluval	1	—	—	—	—	15	1	15
Hamuzsír és széksóval	—	30	—	—	—	7 2/4	—	37 2/4
Repcze, kender és lennmagolaj akójától	—	12	—	—	—	3	—	15
Viasz mázsájától	—	12	—	—	—	3	—	15
Egy szekér gubacscsal	—	18	—	—	—	4 2/4	—	22 2/4
Rongyal	—	30	—	—	—	7 2/4	—	37 2/4
Lőszerrel	1	—	—	—	—	15	1	15
Üveggel	1	—	—	—	—	15	1	15
Szarvak és szarvhegyekkel	—	24	—	—	—	6	—	30
Pokróczczal	—	40	—	—	—	10	—	50
Nyúlbőrrel	1	—	—	—	—	15	1	15
Timsó és antimoniummal	—	30	—	—	—	7 2/4	—	37 2/4
Kender, repce, mák, mustár, 's minden más magneműek	—	40	—	—	—	10	—	50
IV. Állások és szekerek.								
a) *A' paraszt vásártól befelé a' Kerepesi út mind a' két felén:*								
Zsidók állásai különféle portékákkal	—	30	—	—	—	7 2/4	—	37 2/4
Állások ágyneművel	—	12	—	—	—	3	—	15
Állások erdélyi portékával	—	24	—	—	—	6	—	30
Állások kádár munkával	—	24	—	—	—	6	—	30
Szűrszabók állásai	—	40	—	—	—	10	—	50
Vászon szabók	—	40	—	—	—	10	—	50
Magyar szabók	—	40	—	—	—	10	—	50
Falusi kötélverők állásai	—	24	—	—	—	6	—	30
Tót posztóárusok, kanavász és gyolcs-árusok állásai	—	48	—	—	—	12	1	—
Magyar kalaposok és sapkások állásai	—	30	—	—	—	7 2/4	—	37 2/4
Lakatosok és sarkantyusok	—	20	—	—	—	5	—	25
Sapkások és ruha zsibárusok, kik portékáikkal a' ház falaknál árulják	—	16	—	—	—	4	—	20
Kalmárok és zsidók, kik portékáikat a' földön rakják ki	—	12	—	—	—	3	—	15

Név szerint	Álláspénz és vásárjogi bér		Vásárjogi járandóság		Kórházi járandóság		Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Méz egy hordótól 1 mázsával	—	12	—	—	—	3	—	15
« « « 2 «	—	18	—	—	—	4²/₄	—	22²/₄
« « « 3 «	—	24	—	—	—	6	—	30
« « « 4 «	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
's így tovább minden mázsától 6 kr és illetőleg 1²/₄kr.								
Berchtesgadenick sátoruk elején egy ölért	—	20	—	—	—	5	—	25
Pozsonyi fazekasok 's más edénykalmárok egy ölért a' homlokzatban	—	30	—	—	—	7²/₄	—	37²/₄
Győri és komáromi fekete-edényárusok egy ölért a' homlokzatban	—	24	—	—	—	6	—	30
Kosárfonók és szalmaszék csinálók helyekért	—	20	—	—	—	5	—	25
Asztalosok fenyőfa munkával helyekért	—	20	—	—	—	5	—	25
Komáromi és más asztalosok fenyőfaládák és nyoszolyákkal helyekért	—	20	—	—	—	5	—	25
Más kalmárok nagyobb helyért	—	20	—	—	—	5	—	25
« « kisebb «	—	10	—	—	—	2²/₄	—	12²/₄
V. Boltok és rakhelyek.								
Egy vagy több egymáshoz érő osztályokból álló boltért az új vásárpiaczon, Józsefpiaczon, Dorottya utczában és a' Leopold városban a' Duna mellett	—	—	6	—	1	30	7	30
Ugyanott egy egyszerű boltért	—	—	3	—	—	45	3	45
Egy vagy több egymáshoz érő osztályokból álló boltért a' vásár minden egyébb helyein	—	—	5	—	1	15	6	15
Ugyanott egy egyszerű boltért	—	—	2	30	—	37²/₄	3	7²/₄
Egy vagy több egymáshoz érő osztályokból álló rakhelyért a' Majthényi, b. Orczy, Kolb, Béelek, Gavet, Rumbach, Jakabbfy, Marczibányi, Somogyi, b. Baldácsy, és Huszár féle házakban	—	—	6	—	1	30	7	30
N. B. Ha időközben ezen házak tulajdonosai közt változás történnék, úgy annak idejében a' neveket az árszabásban meg kell változtatni.								
Egy egyszerű rakhelyért a' nevezett házakban	—	—	3	—	—	45	3	45
Egy vagy több egymáshoz érő osztályokból álló rakhelyért a' vásár minden egyéb helyein	—	—	5	—	1	15	6	15
Egy egyszerű rakhelyért ugyanott	—	—	2	30	—	37²/₄	3	7²/₄
Kalmárok, kik flanelt, posztót, bőrt a' kapuk alatt árulnak	—	—	—	48	—	12	1	—
Képárusok, kik a' kapuk alatt árulnak	—	—	—	36	—	9	—	45
Egy sátorért a' házak udvaraiban	—	—	1	—	—	15	1	15
Egy állásért	—	—	—	32	—	8	—	40
VI. Hajók.								
Kalmárok, kik gyapjút, bőrt, fagyút, lent, zsírt, repcze, kender vagy lenmagolajt, gubacsot, dohányt, mézet, 's egyébb e' féle termékeket hajón hoznak, 's ezen árúczikkeket mindjárt a' hajón eladják vásárjog és kórházi járandóságul fizetnek egy teherért, mellynek elvitelére kiváltatik								
40—50 szekér	—	—	10	—	2	—	12	30
40—30 «	—	—	8	—	2	—	10	—
30—20 «	—	—	6	—	1	30	7	30
20—10 «	—	—	4	—	1	—	5	—
10 vagy kevesebb szekér	—	—	2	—	—	30	2	30

Névszerint	Álláspénz és vásárjogi bér		Vásárjogi járandóság		Kórházi járandóság		Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
b) *A Váczi úttól kezdve a' széna piaczig.*								
Gyapjus szekerek a' Remekházi féle kaszárnyánál 's a' leopoldvárosi templom melletti piaczon	1	—	—	—	—	15	1	15
A' kalaposok szekeresei, kik kalapjaikkal, Leopold városi templom mellett nagyban árulják	—	48	—	—	—	12	1	—
A' fehérnemű árusok állásai	—	24	—	—	—	6	—	30
Ruha árusok	—	32	—	—	—	8	—	40
Csizma és cipőárusok	—	24	—	—	—	6	—	30
Ó vasárusok	1	—	—	—	—	15	1	15
Zsibárusok	—	32	—	—	—	8	—	40
Állások zsidó süteményekkel	—	40	—	—	—	10	—	50
Állások könyvekkel	—	32	—	—	—	8	—	40
Czérna és szalagárusok állásai	—	36	—	—	—	9	—	45
Gyermek fehérruha árusok	—	36	—	—	—	9	—	45
Fejkötő csinálók	—	36	—	—	—	9	—	45
Sapkások	1	—	—	—	—	15	1	15
Fésüsök	—	20	—	—	—	5	—	25
Szerkovácsok	—	40	—	—	—	10	—	50
Kendő és vászon árusok az Ürményi és Eger féle ház előtt állásaiktól	2	—	—	—	—	30	2	30
Rézművesek	1	30	—	—	—	22½	1	52½
Kötélverők	—	24	—	—	—	6	—	30
Szíjgyártók	—	30	—	—	—	7½	—	37½
Könyvkötők	—	24	—	—	—	6	—	30
Magyar szűcsök	—	30	—	—	—	7½	—	37½
Tobakusok	—	30	—	—	—	7½	—	37½
Szitások	—	40	—	—	—	10	—	50
Csizmadiák	—	24	—	—	—	6	—	30
Czitromárusok	—	48	—	—	—	12	1	—
Zsidó sajtárusok	—	24	—	—	—	6	—	30
Kalmárok különféle rőfáruval	—	30	—	—	—	7½	—	37½
Kalmárok, kik portékáikat, úgymint szalag, czérnát 's. tb. a' földön rakják ki	—	12	—	—	—	3	—	15
c) *A' sóháztól kezdve a' vizafogásig, Szilva és más pálinka akójától a' vásár minden vidékén*	—	6	—	—	—	1½	—	7½

Ezen dijaknak fizetésétől az 1836-dik évi 33-dik törvénycikkelynél fogva az ország minden nemesei, és a' királyi városoknak polgárjai, valamint az 1840-dik évi 28-dik törvénycikk szerint a' Jász és Kún területek minden birtokos lakos menttek. Ellenben az idevaló mesteremberek is, és más árusok, ha nem polgárok, ugy mint a' vidékiek tartoznak a' fenn kitett dijakat fizetni.

Kelt 1843-dik évi Január 14-én tartatott
Tanács-Ülésből.

IV.

Az 1843-iki kövezetvám-szabályzat.

Szabad Kir. Város Tanátsa ezennel köztudomásul adja ahhoz való alkalmaztatás végett: hogy a' nm. Helytartó-Tanács 1842, évi November 29-én 43962, sz. a. kelt k. k. intézvénye szerint Ő Csász. 's ap. kir. Felsége a' kövezet vámot, valamint az alább megnevezett szeszes italoktól a' városi és kórházi járandóságot jövendőre következendőkép ezüst pénzben legkegyelmesebben meghatározni méltóztatott, melly vám, és járandóságok szedése 1843-dik évi Február 1-ő napjával kezdetét veszi.

	Kövezet-vám kr	Városi járandóság vagy accisa kr	Kórházi járandóság kr
Név szerint.			
1. Egy üres szekérért, mellynek vontatója vám alá tartozik (kivévén a' kincstári só szekereket) fizetendő	2	—	—
2. Üres szekérbe fogott egy darab vonó marháért	1½	—	—
3. Gabona, élés, 's más mindennapi szükséges tartozó portékával rakott szekérbe fogott egy darab vonó marháért	2	—	—
4. Kereskedési vagy kézműves portékákkal rakott belföldi szekérbe, — hová az erdélyi szekerek is tartoznak, — fogott marháért	3	—	—
5. Austriai, cseh, morva, szilesiai vagy más felföldinek nevezetett szekérbe fogott egy vonó marháért	5	—	—
Ha a' szekér borral vagy musttal terhelt, a' szekérért, és lovakért járó kövezet vámon kivül városi, és kórházi járandóság fejében a' vámháznál fizetendő különösen:			
6. Egy akó borért	—	2	2
7. Egy akó mustért	—	1	1
8. Egy akó asszu borért	—	18	—
9. Egy akó pálinka, vagy szilva pálinkáért	—	18	—
Hasonlóképen vizen hozott:			
10. Egy akó borért	—	2	2
11. Egy akó asszubor, vagy Karloviczi csepürmöstül	—	18	—
12. Végre egy akó pálinka, vagy szilva pálinkáért ..... fizetendő.	—	18	—

Kelt, 1843-dik évi Január 14-én tartott

Tanács Ülésből.

V.

Az 1843-ik évi intézvény.

Szabad kir. Pest Város Tanátsa ezennel köztudomásul adja ahhoz alkalmaztatás végett: hogy a' nm. k. Helytartó Tanács 1842-ik évi November 29-én 43962. sz. a. kelt k. k. intézvénye szerint Ő Császári s apostoli királyi Felsége azon helypénzt, melly egész éven át fizettetik, jövendőre következendőkép ezüst pénzben legkegyelmesebben meghatározni, méltóztatott, ennek szedése pedig 1843-ik évi Február 1-ső napjával kezdetét veszi.

Naponként fizetnek.

1. Helybéli kofák, kik állásaikon egész nap gyümölcsöt árulnak.	— frt	3	kr
2. Gyümölcs árusok, kik földön árulnak	— «	1	«
3. Zsidók nagyobb állással vagy sátorral	— «	6	«
4. Zsidók kik földön árulnak	— «	2	«
5. Helybeli lisztárusok	— «	2	«
6. Idegen lisztárusok	— «	4	«
7. Szekerek élelemszekerekkel	— «	2	«
8. Szekerek szalonna, sertéshús és halakkal	— «	6	«
9. Helybeli hentesek, tej és írósvaj asszonyok	— «	1	«
10. Idegen hentesek, tej és tejfeles asszonyok	— «	2	«
11. Idegen bármelly nemű gyümölcs, apró marha, zöldség, veres és foghagymával, mellyet akár tengelyen, akár hajón hoztak, 's a' piaczokon árulnak	— «	2	«
12. Zabárusok	— «	3	«
13. Helybeli asszonyok zöldséggel	— «	1	«

Hónaponként fizetnek.

14. Helybeli keményítő csinálók, és apró marha árusok kopasztott apró marhával, kik mindennap árulnak	— frt	20	kr
15. Zsibárus zsidók, zsidók vassal, kofák, kik a' főpiaczon kívül naponként árulnak, és a' kukoricza árusok	— «	20	«

Azok pedig, kik egy kikötés ideje alatt egyszer árulnak, fizetnek jelesen.

16. Felföldiek, kik hajóikon gyümölcsöt hoznak, 's azt vagy hajóikon vagy e' végett bérlett tsonakokban árulják	2 frt	30	kr
17. Gyümölcs árusok, kik Visegrád, sz. Endre, Vácz, Pócsmegyer, és más helységekről dereglyéken hoznak gyümölcsöt, 's azokon is árulnak	— «	30	«
18. Árusok, kik nagy dereglyéken káposztát, kalarábét, czukor fejér, vagy sárga répát, zellert, 's egyébb zöldséget hoznak, 's azokat dereglyén árulják	1 «	—	«

Ezen díjaknak hetivásárokon való fizetésétől az 1836. évi 33-dik törvényczikkelynél fogva az ország minden nemesei, és a' szabad királyi városoknak polgárjai, valamint az 1840-dik 28-dik törvényczikk szerint a' Jász, és Kun kerületek minden birtokosai menttek.

Nevezetesen pedig a' kebelbeli polgárok, a' mennyire azok közhelyeken mindennap árulnak, ezen mindennapi árulás tekintetében is minden helypénz fizetésétől menttek.

Ellenben az ide való mesteremberek, és más árusok ha nem polgárok, ugy mint a' vidékiek tartoznak a' fenn kitett díjakat fizetni.

19. Egy öl tüzifáért, ha ez a' fapiaczon árulni kirakatik, ott állása egész idejére egyszerre fizetendő

a) helypénz	— «	3	«
b) méretpénz	— «	3	«
c) kórházi járandóság	— «	2	

Megjegyeztetik: hogy a' tüzifától fizetendő díjak a' partjogi haszonbérlőt illetik.

Kelt 1843-dik évi Január 14-én tartatott

Tanáts-Ülésből.

VI.

Pest város házi pénztári számadókönyvének adatai az 1847—1848. évről.

Bevételek. (Lefizetés.)

Pénztári maradvány 1847. október végével	15.980 frt	27	kr
Haszonbérek és házbérek	213.991 «	$23^{45}/_{60}$	«
Széna, marha s egyéb, uratlan jószág eladásából	216 «	$08^{36}/_{60}$	«
Termények, anyagok, szerek eladásából	1.266 «	$01^{48}/_{60}$	«
Eladott telkekért	26.492 «	48	«
Bérkocsis díjak	1.060 «	24	«
Telekkönyvi díjak	36.355 «	21	«
Polgári taksák	1.848 «	—	«
Gábák	180.395 «	$19^{30}/_{61}$	«
Kamarai cselekvőtőkék	12.607 «	54	«
« « 6% kamatai	4.682 «	03	«
« alapítványi tőkék	1.300 «	—	«
« « « kamatai	120 «	35	«
Körözött árvák tőkéinek kamatai	16 «	$10^{48}/_{60}$	«
Ferencvárosi iskolaépítés tőke kamatai	74 «	51	«
« « pénzeihez	21 «	36	«
Tűzi pénztár tőkéinek kamatai	1.253 «	02	«
« « pénzeihez	380 «	$38^{48}/_{60}$	«
Dologház pénzeihez	226 «	$41^{36}/_{60}$	«
Polgári kórház pénzeihez	153 «	$06^{24}/_{60}$	«
« « « polgárdíjak	1.018 «	24	«
Szegényápoló intézet pénzeihez	373 «	04	«
« « « engedélydíjak	7.766 «	—	«
Kölcsönvett tőkék:			
a) szenvedő tőkék visszafizetésére	108.087 «	30	«
b) városi szükségletekre	20.990 «	—	«
c) a 2 kamatú fizető hivatalra	19.922 «	—	«
d) a kaszárnya építésére	70.000 «	—	«
e) a kir. szépítési alapra	24.000 «	—	«
f) a vár képviselőiház építésére	3.800 «	—	«
g) nemzetőri szabad zászlóaljra	8.529 «	$49^{06}/_{60}$	«
Számviteli konvikciók	57 «	33	«
Caducitások	796 «	$57^{24}/_{60}$	«
Bélyeg és láttamozási díjak	18 «	44	«
Engedélydíjak a gazdasági hivatalnak	110 «	—	«
Térítés bebörtönzöttek élelméért	6 «	$21^{36}/_{60}$	«
Kövezési és csatornázási járulékok	4.364 «	26	«
Régi restanciák	2.843 «	$02^{48}/_{60}$	«
A letéti hivatalban	1.667 «	23	«
A 2 kamatú fizetőpénztárból maradék	36 «	28	«
Átmeneti bevételek	12.433 «	—	«
Visszafolyt átmeneti kiadások	32.360 «	41	«
Külön bevételek	1.091 «	$41^{29}/_{60}$	«
A bevétel összege	838.541 frt	$37^{33}/_{60}$	kr

VII.

Buda város házi pénztári számadókönyvének adatai az 1847—1848. évről.

Bevételek. (Lefizetés.)

Pénztári maradvány 1847 október végén	10.452 frt	$34^{4}/_{10}$	kr
Haszon- és házbérek	40.404 «	$29^{9}/_{10}$	«
Malomkarózási bérek	334 «	45	«
Mészárszékbér	410 «	—	«
Vámok	26.666 «	40	«
Híd- és révvám	20.120 «	—	«
Halottfuvarozási bér	2.722 «	40	«
Sírdíjak	1.252 «	02	«
Eladott anyagokért	384 «	$34^{6}/_{10}$	«
« telkekért	3.887 «	$33^{4}/_{10}$	«
Erdészeti bevételek	3.133 «	06	«
Bírságok	127 «	22	«
Bányajogi bevételek	3.300 «	—	«
Fisk. háramlások	80 «	—	«
Átutalások	37 «	50	«
Bérkocsis díjak	263 «	$29^{3}/_{10}$	«
Adótransport	8 «	—	«
Polgárdíjak	922 «	—	«
Vélelmidíjak	3.100 «	—	«
Közöns. telekkönyvi díjak	16.690 «	$12^{8}/_{10}$	«
Must- és borbehozatali díjak	202 «	—	«
Gábák	1.833 «	$07^{7}/_{10}$	«
Átfutó bevételek	7.667 «	03	«
Visszatérítések	1.112 «	02	«
Dunaparti szabályozásért vissza	6.200 «	—	«
Árvaügyi hiányokért vissza	32.637 «	—	«
Telekhivatali hiányokért	15 «	42	«
Különböző előlegekért	6.148 «	$54^{6}/_{10}$	«
Képviselői napidíjakért	2.000 «	—	«
Elszámolási hiányokért	76 «	59	«
Újonnan felvett szenvedő tőkék	40.400 «	—	«
Cselekvő tőkék	5.999 «	32	«
« « kamatai	5.752 «	44	«
Eladott telkek árának kamatai	5 «	$15^{2}/_{10}$	«
Egyetemi alap kamatai	45 «	54	«
Hátrálékos kövezési járulékok	59 «	$08^{2}/_{10}$	«
Medve- és Iskola-utcai csatornázás hátrálékos járuléka	68 «	24	«
Különböző egyéb járulékok	102 «	30	«
« « díjak	12 «	—	«
Erdei föld eladásáért	21 «	08	«
A hadparancsnok világításáért kárpótlás	29 «	$07^{2}/_{10}$	«
Rendkívüli bevételek	1.233 «	40	«
Új polgárok járuléka a tüzi pénztárhoz	122 «	—	«
« « « « « « (vödrök)	120 «	—	«
Hagyományok	39 «	48	«
Bevételek összege	**223.564 frt**	**$30^{3}/_{10}$**	**kr**

VIII.

Pesti számadáskönyv 1848—1849-ből.

Bevételek. (Lefizetés.)

Pénztári maradvány 1848 október 31-ével	1.359	frt	$15^{36}/_{60}$ kr
Haszon és házbérek	203.041	«	$58^{30}/_{60}$ «
Téglavám	250	«	— «
Eladott széna, marha és egyéb bitang eszközöktől	904	«	10 «
« termesztvények, anyagok, szerek	3.101	«	34 «
« telkekért	47.933	«	$24^{36}/_{60}$ «
Büntetések, kobzások	1	«	12 «
Bérkocsis díjak	744	«	24 «
Telekátírási díjak	36.780	«	$08^{30}/_{60}$ «
Polgári díjak	12	«	— «
Gábák az adópénztártól	19.450	«	— «
Adószedő hivataltól rendkívüli költségekre	7.000	«	— «
Cselekvő tőkék	16.984	«	03 «
« « kamatai	585	«	58 «
Alapítványi tőkék kamatai	126	«	— «
Schwartz József tömeg	98	«	$31^{12}/_{60}$ «
« « « kamatai	244	«	58 «
Ferencvárosi Oskola tőkéjének kamatai	70	«	37 «
Egyéb pénzei	38	«	30 «
Tűzoltópénztári tőkék	779	«	57 «
« « kamatai	1.074	«	32 «
« « egyéb pénzek	62	«	34 «
Dologházi pénzek	41	«	50 «
Kórházi pénzek	49	«	— «
Polgári díjak	9	«	36 «
Szegényápoló intézeti pénzek	163	«	26 «
« « engedelmi díjak	3.300	«	— «
Kölcsönvett tőkék:			
szenvedő tőkék visszafizetésére	257.642	«	40 «
a város szükségeire	170.877	«	40 «
Üllői-úti katonai laktanya építésére	47.644	«	15 «
képviselőház építésére	9.440	«	— «
városi önkéntes zászlóalj költségeire	70.680	«	— «
a cs. kir. kat. kormányzat alatt a város rk. kiadásaira	150.057	«	56 «
tábori kórházakra	10.000	«	— «
A házipénztári kiadásokra, a magyar pénzjegyek eltiltása miatt	24.600	«	— «
A cs. kir. zálogház fölsegélyezésére	16.000	«	— «
A hajóhíd építéséhez faneműekre	1.300	«	— «
A cs. kir. katonaság élelmezésére és a tábori korodákra	50.000	«	— «
Számadási elmarasztalásokra	129	«	09 «
Magszakadási háramlások	191	«	02 «
Billegzési díjak	7	«	40 «
Engedelmi díjak a házipénztárnak	84	«	20 «
Rabok tartása megtérítéséből	23	«	42 «
Díjszedő hivatalból	17.211	«	12 «
Magántömegek kezelési illetéke a letéthivatalból	1.091	«	$27^{24}/_{60}$ «
A 2% kamatú kölcsönt kezelő hivatal vagyonbukott adósaitól az Ausztriai Nemzeti Bank és a Városi pénztár illetőségének levonása után maradt pénzek	477	«	21 «
Csatornázási és kövezetre ajánlatok	2.254	«	12 «
Régi maradványok	9.265	«	$42^{13}/_{60}$ «
Ideiglenes bevételek	42.523	«	20 «
Visszafizetett ideiglenes kiadások	48.988	«	— «
Rendkívüli bevételek	536	«	18 «
Összes bevételek	**1,275.263**	frt	$36^{3}/_{60}$ kr

IX.

Budai számadáskönyv 1848—1849-ből.

Bevétel. (Lefizetés.)

Pénztári maradvány 1847/48-ról	2.494	frt 16	kr
Haszon- és házbérlet	34.648	« $37^{5}/_{10}$	«
Szeszkorcsmáért	51	« —	«
Malomkaródíj	227	« 30	«
Vámbérlet	24.130	« —	«
Híd- és révdíj	4.205	« $21^{6}/_{10}$	«
Halottfuvarozási bérlet	3.625	« 36	«
Sírdíjak	1.688	« 40	«
Eladott anyagokért	77	« 45	«
« lovakért	45	« —	«
« telkekért	554	« —	«
« erdei termékekért	343	« $45^{6}/_{10}$	«
Bírságok	74	« $57^{2}/_{10}$	«
Bányajogi bevételek	2.200	« —	«
Háramlások	31	« 43	«
Bérkocsisdíjakért	292	« $16^{4}/_{10}$	«
Halászati díjakért	13	« —	«
Polgári díjak	116	« —	«
Védelmi díjak	3.100	« —	«
Telekkönyvi díjak	11.381	« 58	«
Bor és mustbehozatali díjak	103	« 20	«
Gábák	21.470	« —	«
Átmeneti bevételek	78.520	« —	«
Visszafolyó átfutó kiadások	504	« 36	«
« előlegek	12.780	« —	«
Számadási hiányokért	1.669	« $24^{8}/_{10}$	«
Újonnan felvett szenvedő tőkék	196.703	« 20	«
Cselekvő tőkék	13.321	« $07^{2}/_{10}$	«
Befolyt kamatok	11.263	« $38^{3}/_{10}$	«
Kamatok eladott telkekért	2.066	« $12^{6}/_{10}$	«
Visszatérített postadíj	2	« 12	«
Egyetemi alapból	80	« —	«
Vízivárosi csatornajárulékok	9	« 36	«
Vízivárosi kövezési járulékok	10	« —	«
Egyéb járulékok	883	« $56^{2}/_{10}$	«
Erdei földért	47	« $23^{2}/_{10}$	«
Naturaliákért visszatérítés a hadseregtől	24.000	« —	«
Rendkívüli bevételek	19.883	« —	«
Új polgárok járuléka a tűzipénztárhoz	19	« —	«
Új polgárok vödrökre	19	« —	«
Hagyományok	336	« —	«
A bevételek összege	**472.702**	frt $\mathbf{51^{2}/_{10}}$	kr

II. RÉSZ.

Budapest adórendszere a kiegyezés után.

IV. FEJEZET.

A főváros egyesítése és az adózás.

»Delivár« vagy »Ikermart« így akarta nevezni a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István Budapestet — az ő Budapestjét. Döblingi lelkiküszködései között 1858. május 26.-án írja hű titkárához, Taschner Antalhoz a következő szavakat: »Ofen, mily ostoba név, Pest pedig egyenesen infernális. Budapest — Pestofen — will not do. Én »Honderű«-t gondoltam egyszer! Én Önnek nejét és lányát szólítom föl, hogy inspiráltassák magukat a honszeretet angyalától, az súgjon nekik egy szépenhangzó szép város nevet, dans ce genre Bájkert, Üdvlak, Hunvár, Attilda, Istvánda, Istvánhíd, Istvánhegy, Sárvár, Porvár. Ich finde nichts. Nomen est omen.« — Két nappal később ír. »Hát van-e már valami decent városnév? Denn ich kann nichts finden. Bár élne még Vörösmarty. Az kitalált volna nekem helyeset. Boruda, Derűde.« Végre július 11-én úgy látszik Taschner sugalattára megszületik a »Delivár« vagy »Ikermart«. (E levelek gróf Széchenyi István levelezésének III. kötetében találhatók.)

A lángész még elborulásában is az ő magyar fővárosával küzködik. Mert Széchenyi volt az, aki lebírhatatlan erővel indult neki annak az eltökélt tervnek, hogy Magyarország csak úgy lesz modern és csak akkor lesz önálló nemzet, ha előbb egy igazi fővárost teremt magának. Ma már minden tankönyv tanítja idevaló páratlan és mindenre kiterjedő kezdeményezéseit. *Herczeg* Ferenc »A híd« című remekművében drámailag szemlélteti, hogy a Lánchíd építése Széchenyinél hármas szimbólum: két testvérfőváros állandó összeköttetése; Kelet és Nyugat áthídalása; a nemesség adómentességének a hídvám fizetés által való megtörése és ezáltal a régi Magyarország bevezetése a világ modern fejlődésébe. »Világ« című könyvében ő teremtette meg a Budapest fogalmát.

Valóban Széchenyinek, kivált hazánk gazdasági kifejlődésének terén alig volt oly tervelése, talán a Tisza-szabályozás kivételével, mely ne egyúttal

a Nagy-Budapest megteremtését tűzte volna ki céljául. Nevezetes, hogy már 1836. július 1-én, midőn a Vaskaput járja, gróf Waldstein barátjához intézett levelében azt írja: »Magyarország fölemelésére csak három eszköz van: nemzetiség, közlekedés és más nemzetekkel való kereskedelmi kapcsolás. Emeljétek fel az elsőt tehetségtek szerint s díszesítsétek igazi nemesség által. Fejtsétek ki a másodikat Budapest fővárosunkban, tegyetek mindent, hogy Budapest megszünjék vakzsák lenni!« — Ezért teremt itt hajógyárat, hajójáratokat, gőzmalmot, sőt Ganz Ábrahámot behozza, hogy evvel a budapesti gépipar alapját megvesse. Rettentő következetességgel, midőn 1844-ben az országgyűlésben benyujtja »Magyarország kiváltságos lakosaihoz II.« című röpiratát, megint Budapest javaslatainak központja s innét akarja, mint mondja, »négy, öt vagy hat közlekedési sugarát az ország határáig kiépíteni.« »A *Kelet Népében*« a »lelkes keleti rajt«, megint Budapest kiépítésére buzdítja s nincs olyan kicsiny helyikérdés a kaszinótól kezdve a lóversenyig, vagy a sétatér rendezéséig, sőt egy általa indítványozott »fagylalda« fölállításáig, ahol ne éreznők nagy szívének Budapesttel együtt való dobbanását. Már a forradalom előtt állunk, sőt benne is vagyunk abban, midőn 1848. áprilisában, mint közlekedésügyi miniszter, előterjeszti nagy tervét »A közlekedésügy rendezéséről« és ebben az összes küllők Budapest tengelyére futnak össze. (Minderről lásd bővebben a szerzőnek »*Gróf Széchenyi István regénye és éjszakája*« című munkáját.)

Széchenyi azonban nem egyedülálló jelenség. Amikor az abszolutizmus lejártával az 1867-iki kiegyezés megnyitja az ismét alkotmányához jutott új Magyarország nagy békekorszakát, első zseniális miniszterelnöke, *gróf Andrássy Gyula* nemcsak Budapest egyesítését viszi keresztül, amit halasztathatatlannak tart s ezért országos áldozatot kér a törvényhozástól, hanem magának Budapestnek szabályozását is nemzeti feladatnak tartja, amit mutat az egykori sugárút, ma Andrássy-út megtervezése, amelyért Andrássy egyebet mint a gúnyolódók csipkedéseit nem aratta.

(Erre nézve szerzőnk »*A két Andrássy és a két Tisza*« című könyvében ad adatokat az érdeklődőknek.)

Midőn pedig a békekorszak Magyarországa legnagyszerűbb kifejlődésében van, akkor legnagyobb modern közgazdasági lángelménk, *Wekerle* Sándor miniszterelnök és pénzügyminiszter ugyancsak Budapest építési kérdéseinek rendezésével nagyszabású hídépítéseivel s a munkás-városrész kitervelésével áll elő. E hármas jelenség egyet mutat, tudniillik azt, hogy legnagyobb és legmodernebb államférfiaink, kik valóban tettekkel és létesítményekkel örökítették meg nevüket a magyar történelem lapjain: mind teljesen át voltak hatva attól a mélyen érzett és sokszor tán csak öntudatlanul jelentkező gyökeres elhatározástól, hogy Magyarország önálló nemzeti létét elsősorban egy nagy és központosított főváros kifejlesztésének köszöni. Ma a világháború után bekövetkezett megcsonkításunkban látnokoknak

kell őket neveznünk, szavaikban és tetteikben egyaránt, azért, mert minden tapasztalatunk abban az egyetlen tételben fut össze, hogy még egy természetes határaitól ideiglenesen megfosztott nemzet is fönn tudja tartani önálló létét Európa térképén akkor és addig, ameddig egy nagy, polgári ereje és természetes adottsága által legyőzhetetlen nemzeti fővárossal rendelkezik. Ez a nagy tanulság fogja vezetni munkánk most következő fejezetét is.

Jelenleg s e fejezet kezdetén csak azt kell megjegyeznünk, hogy midőn nálunk a feudális rendszer és a nemesség adómentességein alapuló adóztatást az 1848-as szabadságharc összetöri és helyébe sajnos nem egy magyar nemzeti kormány, hanem a nivelláló bécsi hatalom terjeszti ki az új adóformákat: még akkor is, ez osztrákosító elrendezésen körösztültör Pest és Buda fejlődése annyira, hogy mikor az alkotmány helyreáll, nemcsak az osztrák adórendszer van itt berendezkedve, hanem kialakul a központi főváros is és e két tényező közül többé egyiket sem lehet sem megsemmisíteni, sem fejlődésében visszacsavarni.

Ha evvel a szemlélettel tekintünk Budapest adórendszerének ama fejlődésére, mely 1848. után elkövetkezve, az abszolutizmus évtizedein körösztül, végül is a főváros különböző részeinek 1874-ben testet öltött egyesüléséig tart, akkor a következő megfigyeléseket tehetjük, amelyek azután a történelmi előzményekre ráépítve, mint ősi és általunk eddig kimunkált alapra, a második lépcsőfokot képezik azon az emelkedő úton, amely nehéz adótömbökből kialakítva a magyar főváros községi járulékainak történetét adja.

Ha erre a most említett második lépcsőre helyezkedve körülnézünk, hátra és előre, akkor azt kell mondanunk, hogy a szabadságharc pénzügyi sietős berendezkedésének csak a romjait tudjuk megállapítani olyan formán, mint valamely nagy vihar után a kettétört fasudarakat és a földrehullott galyakat. Természetes, hogy minden szabadságharc, jobban mondva minden forradalom és háború a maga nagy vihara után elsősorban adózavart és adóhátralékot hagy hátra. Ezért két táblázatban *ifj. Palugyay* Imre »*Buda-Pest szabad királyi városok leírása*« című 1852-ben kelt művéből két összeállítást mutatunk be, amelyek közül az első (X. melléklet) szabad királyi Pestvárosára az 1850/51. közigazgatási évre kivetett adóbeszedéséről készített kimutatást mutatja be s mintegy próbamérlegét az új adórendszer első kivetésének. Amint az Észrevétel rovatban olvasható is az, hogy »Az 1850/51. évre kivetett jövedelmi adó csak a kivetés végképeni befejezése s a könyvek összesommáztatása után tétethetik ki.« Ennek a kimutatásnak első rovata mutatja »az 1849/50. év előtti adót illetőleg« a hátrálékot: ez 34.416 frt 44 kr. dicális adó, viszont a következő rovatban már a jövedelmi adónak, mely 33.679 frt 12 krajcárban vettetett ki, 7630 frt hátráléka mutatkozik. A táblázat szerint az új adórendszer életbeléptét jelző 1850/51. évre házbéradó, telekadó, személyes keresetadó vettetik ki összesen 461.171 frt 58 kr. kiméret-

ben, községi adó gyanánt 123.716 frt 19 kr. szerepel, összesen adóteher gyanánt tehát 584.888 frt 17 kr. mutatkozik, amelyből az év folyamán 341.678 frt és 3 kr. be is folyt.

Viszont a XI-es melléklet Buda szabad királyi főváros adóközségére kivetett személyes kereseti és földadóról ad összeállítást ugyancsak 1851. évre vonatkozólag.

Az új modern állami adórendszer tehát megjelent Buda és Pest fölött és a XII. táblázat már Budafővárosnak 1851-ben tényleg elért jövedelmeit mutatja.

Tanulmányunk következetesen a városi ősjövedelmek kezdeteiből fejlesztette eddigi tanulságait és állhatatosan megmaradt azon elgondolás mellett, hogy a legmodernebb és legáltalánosabb jellegű állami adórendszer mellett vagy alatt is ott kell lenniök azoknak az önjogú községi szolgáltatásoknak, amelyek voltaképen a földesúri jogból, az avval kapcsolatos regálékból és az ezeket betetőző forgalmi adórendszerből alakultak ki. És csakugyan most sem csalódtunk. Ámbár a győztes bécsi kormány az egész egyesített monarchiára igyekezett a maga adórendszerének a sablonjait ráhuzni, nem tudta elnyomni, mert szüksége volt rájuk a városokban immár kifejlődött részben forgalmi, részben azonban határozottan fogyasztási adó jellegű tarifára. Ezért könyvünk e második részéhez XIII. és XIV. melléklet gyanánt csatolnunk kell a császári királyi helytartó tanácsnak 1852. évi február 16-án 3242. szám alatt kelt »intézvényét«, melyet Pestváros tanácsa ugyancsak 1852. február 17-én kihirdetett. E nagy táblázatot nem kuriozumképen közlöm, hanem végérvényes bizonyítéka gyanánt annak, hogy a pénzügyi történet írójának mily rendkívüli fontos az egész adóevolució megértése szempontjából az, hogy ne kicsinyelje le még a kofák helypénzeinek vagy a vásári sátrak fokozatainak tényeit sem, hanem azoknak éppoly fontosságot tulajdonítson, mint később például az állami kereseti adó, vagy a fogyasztási adók bármely nemének s azok nagyobb pénzügyi jelentőségű alakulásának. Ennél a mikroszkópikus vizsgálatnál tudniillik meg kell szoknunk azt, hogy nem valamely adónemnek a nagyobb vagy kisebb hozama, hanem belső természete adja meg az igazi jelentőségét. Ez épen az állami adózás nagyvonalú elméleteivel szemben a városi adórendszer vizsgálatának az a különlegessége, hogy viszont minden legkisebb járulékot is abban az összefüggésben tud megérteni, amint azt magának a polgárok gazdasági életében megtalálja. Ez volt az a szempont éppen, amelyet könyvünk »Az adórendszer« című I. fejezetében előre is kiemeltünk, s amely lehetővé teszi azt, hogy valóban a városi adózás legérdekesebb rétegéig tudjunk elhatolni és ne maradjunk meg a pénzügytanok elméleti általánosságainak keretében.

Alig lehetne ennek, a városi adózás kifejlődésének szempontjából oly fontos megfigyelésnek két jobb leletet, úgyszólván két összehasonlításra alkalmasabb preparátumot a rendelkezésére bocsátani, mintha arra kérjük

az olvasót, hogy vegye elő munkánk első részében lenyomtatott, századeleji cikornyás helypénzszedési tabellát s azt most pontosan állítsa oda az osztrák kormány által 1852-ben elrendelt intézvényes tabella mellé. Nem sok tulzás van abban, ha azt mondom, hogy a legaprólékosabb összehasonlítás is kifizeti magát tanulság szempontjából azért, mert a kicsinyesnek látszó és valóban szószerint »aprópénzt« jelentő tételek mögött, nemcsak a gazdasági kialakulásnak apró, de nagyranövendő jelenségei mutatkoznak, hanem ott csillog bennük az egész kortörténet. Az 1852-es illetéktábla mindjárt e szavakkal kezdődik: »A következő illetékek ezüstpénzben minden rang és állás különbség nélkül szedetni fognak ; ennek szedése pedig a folyó 1852. évi március hó 1. napjával kezdetét veszi«. Egy suhintásra eltűnt az a tarka kép, amely a 40 év előtti táblázatban úgy a hídvámszedés, mint egyéb téren bennünket gyönyörködtetett. Megszűntek a külön elbírálás alá jövő nemesek, egyháziak és minden rendű és rangú más-más gunyát viselő városi, polgári különböztetések. Aki az 1812-es táblát olvasgatja, úgyszólván végül nem tudja megállapítani, hogy ki fizetett itt még egyáltalán hídvámot, miután minden egyes tétel valamely rendű vagy rangú átkelőnek a testére volt szabva, még pedig úgy, vagy már születésénél, vagy ha az nem ment, foglalkozásánál, vagy ha az nem volt lehetséges, akkor legalább azon külön megnevezett útjának fontossága folytán neki közfizetés alóli mentességet biztosítson. Az egyenlő polgári jogok előtti kornak egész álarcos menete tükröződik az 1812-es tarifának néha szinte gyerekesen ható megkülönböztetéseiben. Gondosan ügyelnek arra, hogy necsak az ország s majd a vármegye urai a közterhekhez hozzá ne járuljanak, hanem a városi tanács maga is abban buzgólkodik, hogy a magisztrátus szempontjából, ha mást nem, legalább a szőlőkben kijáró polgároknak és »borkorcsolyázóknak« a kitűnő személyiségét valamely járulékelengedéssel jutalmazza. Azt mondhatnók, hogy alkalmi jogokon van az ősi magyar városi tarifa fölépítve. Ezt egy suhintással elfujja az újidők szele, midőn a forradalom után Budapest magára ébred, íme azt a hirdetést olvassa a városi falakon, hogy a sportulák »mindenkitől rang és álláskülönbség nélkül szedetni fognak«. A két tabella valóban két világot állít szembe egymással.

Nem akarván most részletesen kitérni az »ezüstpénzben« való fizetés valutáris jelentőségére és arra, hogy általában a fizetendő tételek megnövekedését állapíthatjuk meg, csak azt kell hozzáadnunk megfigyelés gyanánt, hogy amint minden harci fölfordulásnak következménye gyanánt adóhátrálékok maradnak hátra, — amint fentebb már jeleztük is — aképen a pénzügytan megcáfolatlan igazsága szerint új tarifák kihirdetése a hatóságok részéről is mindig akkor szokott történni, amikor a terhek fölemelését akarják körösztülvinni. Azonkívül, hogy az osztrák uralom alatt megjelent első ily városi helypénz és vámtáblázat homlokán viseli úgyszólva azt a szándékot, hogy a nemesi uralom után hatalmat gyakorló osztrák bürokrációa szinte tüntetőleg

hangoztatja az egyenlő köztehervisélésnek e táblázatban is megmutatkozó elvét, ezenkívül nem jelentéktelen az egész tarifa fölállításának a tagozata sem, amint azt I. »állás- és helyilletékek« és II. »vásári illeték« címén összesen nem kevesebb, mint 52 tételben közreadja. Az I. »állás- és helyilletékek« a régi berendezés alapján most is 4 csoportot különböztetnek meg, úgy mint *a)* a földöni árulást, *b)* állásokon és sátorokbani eladást; *c)* szekéren való eladást; *d)* hajóvali eladást; *e)* talpakon való eladást. E tagozásban nem az az érdekes, hogy még mindig a régi kezdetleges földesúri jogon alapuló járulékszedés formájára a tarifa, főként nem az áru, hanem a szállítási eszköz szerint igazodik, hanem nevezetes az, hogy szinte észrevétlenül most már az ósdi táblázatokkal szemben egyes kiválogatott cikkek alapján megkezdődik a kereskedelmi foglalkozások olymérvű megkülönböztetése, amely alkalmas lesz később arra, hogy a vámokból bemenjen vagy az egyenes adókba, vagy megvesse az alapját a fogyasztási adók egyes fajtáinak. Az adóevolució akként történik, hogy az áru és árusítás bizonyos progressziv fokozatokban sorolja föl az eladásra kerülő cikkeket s ezzel veti meg az alapját annak, természetesen mégcsak igen primitiv tántorgással, hogy ebből később a kereseti fokozatok, sőt a kereseti adó skálája kialakuljon. Így kell fölfednünk azt, mikor a »rőfös és nürnbergi árukkal kereskedők« már többet fizetnek, mint akik szalagot vagy pipaszárt árulnak és legnagyobb tétellel »a szó valódi értelmében zsibárusok« szerepelnek. Itt törik össze az ugyanazon terjedelmű vásári helyet elfoglaló áruknak régebben egységes, mert a földesúr földterületéhez alkalmazott tarifája és átalakul lassan oly fokozatokká, amelyek már a kisebb vagy nagyobb kereset, tehát a progresszió jeleit rejtik magukban. A második fejlődési vonalon, tudniillik a fogyasztási adók megkísérlése terén jelentkezik kezdettől az, hogy ugyancsak ezen tarifa 20. tételében a »borszesz (spiritusz), pálinka oly előkelő helyet foglal el. Ne kerülje el figyelmünket az, hogy ez az »Intézvény« az országos vásár idejére szóló vásári illetékekről szól II. részében már valóságos kereseti adó osztályokat állít föl, amikor megkülönbözteti a következőket: 40. kiskereskedők (tőzsérek) és zsibárusok, kik cikkeiket földön árusítják; 41. kiskereskedők és zsibárusok, kik ha cikkeiket falakra függesztik; 43. és 44. lakatosok, magyar kalaposok, mézeskalácsosok és rőföskereskedők már állványonkint fizetnek. A 45. tételben a divatáruk jutnak magasabb (45 krajcáros) helypénz alá. A kereskedelmi differenciálódás továbbmegy a 46. tételben, ahol azt olvassuk, hogy egy forintot fizetnek »szegkovácsok, posztó, flanell, kanavász, vászon, citrom, pipa és edénykereskedők akár piacon, akár pedig kapuk alatt árulják cikkeiket s a 47. pontban állványokért, vászon, kötél és finomabb posztó, továbbá rézműves s a sárgarézöntői készítményekért 2 forint fizetendő.

Határozottan föl lehet ismerni az egyenlőség megtörését és a gazdagabb boltos kiemelését ott, ahol vásári fasátorok első és második osztálybeli kategóriákra osztatnak, megjegyeztetvén, hogy minden lábtól számíttatik

külön a tarifa és »a helyek osztályozása a városi hatóság köréhez tartozik.« Végül e II. csoport utolsó tétele gyanánt van szó a boltokról és raktárokról és a hirdetmény így szól:

»Boltok és raktárakért.

50. Egy 6 négyszögölnyi nagyságú bolt vagy raktárért ..... 3 frt
51. Egy 9 « « « « « ..... 5 «
52. Egy ennél nagyobb « « « « ..... 9 «

Helybéli kebelezett kereskedők vagy iparosok bérben tartott állandó boltjokért vagy raktárukért, mellyeket üzletükhöz szükséglelnek, akár nyitva, akár csukva tartják azokat, sem vásár alkalmával, sem azon kívül különösen vásár idején cikkeik eladására még más bérbevett alkalmatosságot használnának, ettől a fönnebb érintett díjat tartoznak fizetni.«

Mint minden igazi nagy dolgában a világnak, itt is megjelenik a komikum: a XVIII. századot fölváltja a XIX., a magyar uralmat az osztrák, a városi autonómiát császári rendelkezés nyeli el, de mind a két városi tarifa legeslegalján megmarad Hamúpipőkének ez a tétel: »ladik uborkával«. Az uborkás ladik szimbólumképpen úszik azon a folyamon, amelyet adóevolucionak neveznek.

Az ósdi és az új táblázatok összehasonlítása és mikroszkópikus szétbontása még egy szembetűnő jelenséget mutat, ha kiemeljük azt, hogy az A táblázatban »a felsővidéki, dévényi és pozsonyi hajók« (4. pont) a 8. pontban pedig »a pozsonyi fazekasok« külön kiemeltetnek s lassankint végigvonul az a megkülönböztetés, hogy a szállítás helye, vagyis a kereskedő egyénisége is belekerül a kizárólag áruk osztályozása alapján megindult városi díjak kialakulásába. Ennek a személyi jellegnek a befurakodása a kezdetleges tarifákban a városi adórendszer későbbi kialakulásában igen nagy jelentőségűvé válik. Ezért kellett itt megjegyeznünk.

Ha talán az olvasót untatja is az, hogy éppen akkor, amidőn, bár osztrák parancsra, először jelenik meg az egyenlő közteherviselésen nyugvó modern adórendszer és a városunkba való behozatalát és körösztülvitelét követeli; ugyanakkor én még mindig a földesúri jogról, városi regálékról és kövezetvámokról beszélek. Ez az eljárás azonban a könyv szerzője részéről szándékos, nemcsak azért, mert munkájának egész fölépítése e szembetételen alapszik, hanem azért is, mert éppen most kezdődött az a korszak, amikor a kétféle eredetű városi és állami adórendszernek a polgárok életére való ránehezedése megkezdi azoknak a nagy problémáknak a fölhorgadását, amelyek ettől kezdve mind nagyobb mértékben foglalkoztatják Budapest háztartásának berendezkedését. Túlzás nélkül állítható, hogy ebből a gyökérből fakad nemcsak mai, hanem összes jövendő városi adókérdéseinknek és megoldásra váró feladatainknak egész sokasága. Ezért állhatatosan ki kell tartanunk a könyvünk elején úgy elméletileg, mint gyakorlatilag elfoglalt és éppoly

állhatatosan megismételt eredeti nézőpontjaink mellett. Hogy azonban csakugyan a városi pénzügyek önálló megismerése szempontjából éppen itten kell pénzügyi történetünk hiányait, ha nem is betölteni (mert arra az adatok hiánya módot nem ad), hanem legalább is áthidalni, arra nézve valóban nem kell egyéb bizonyítványt fölmutatnunk, mint azt, hogy a fővárosi adórendszernek egy igen kitűnő művelője még legutóbb 1934-ben a Magyar Jogászegyletben bemutatott és »*A székesfővárosi községi terhek*«-ről szóló rendszeres tanulmányában részben elfogultan, de helyesen itt mutat rá a fővárosi adótörténet szálainak azon megszakadására, amelyet éppen mi kipótolni és összeforrasztani kívánunk, még pedig nemcsak az immár a multtá vált adótörténet, hanem a mostani adóproblémák és nagy Budapest jövendő pénzügyi berendezkedése szempontjából is. *Dr. Takács* György tudniillik fentidézett tanulmányában a következőket mondja:

»A székesfővárosi autonómia adóztatási jogának története visszanyúlik azon idők közelebbi határáig, amikor még a városok általában királyi kiváltságlevelek alapján terhelték meg a városi polgárt. Thallóczy Lajos e tárgyban közzétett regusztruma számos a XV. és XVI. századbeli magyar várost illető ilyen dokumentumot hozott nyilvánosságra. Budapestre vonatkozóan ennyire a multba nyúló adatok nincsenek, mert hiszen Pestnek a XVIII. század közepéig alig volt városi jellege. Székesfővárosunk elnevezése maga is bizonyság arra a megállapításra, hogy a Duna baloldalán régi várostradiciókat hiába keresünk. Salamon Ferenc bizonyítja, hogy a Pest elnevezést még a XVI. század legvégén is a szláv eredetre mutató téglaégető kemence értelmében használták és valóban a városi településnek ezen az oldalon csak laza megnyilvánulásai voltak. Pest városának a kiváltságleveleken alapuló adóztatási jogát is csak a XVIII. század közepétől kísérhetjük figyelemmel. Ebben kétségtelenül súlyosan esik latba az a körülmény, hogy pénzügytörténetünk igen szegény lévén, Pest pénzügytörténeti monografiájának sem akadt még vállalkozója. De ha ez a sajnálatosan hiányzó alapvető munka meg is íródik, ehhez a vázolt történethijjas helyzet széleskörű okmányleletet aligha fog felvetni.

A királyi kiváltságleveleken nyugvó adóztatási jogfolytonosságot a Bach-korszakban helytartósági rendelkezések approbálták, amelyek az alkotmányos korszakba is részben hallgatólagos jóváhagyással, részben egyik-másik kormányzati intézkedéssel mentődtek át.

Valójában a székesfőváros autonóm, sajátos adóztatási jogát alapvetően az 1872. évi XXXVI. t.-c., az úgynevezett fővárosi törvény szabályozta, amely széleskörben és erősen kiépített helyhatósági jogosultsággal állapította meg a megterhelési keretet.

A szóbanforgó törvényes intézkedés azzal, hogy a székesfővárosi törvényhatóságot széles gesztussal közvetlen és közvetett adók behozatalára

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

hatalmazta fel, általános jogot teremtett meg csupán azzal a megkötöttséggel, hogy a vonatkozó szabályrendelet kormányhatósági jóváhagyásra szorul.«

Ez az idézet nem felel meg a mi felfogásunknak, vagy legfeljebb annyiban, hogy csakugyan azon igyekeztünk, hogy »az igen szegény pesti pénzügytörténetnek« monografiáját vagy legalább annak vázlatát adjuk át a főváros közönségének. Ellenben ellent kell mondanunk abban, mintha »a történethijjas helyzet széleskörű okmányleletet alig fog felvetni«, de még inkább el kell hárítanunk azt a tévedést, hogy a székesfőváros autonóm, sajátos adóztatási jogát tulajdonképen az 1872-iki törvény vezette volna be. Evvel szemben állítjuk és bizonyítjuk azt, hogy 1872. előtt Buda és Pest városoknak volt saját erejükből fejlesztett autonóm adójoguk, voltak kiváltságleveleik, amelyek elég széleskörűek ahhoz, hogy nemcsak az akkori helyzetet, hanem annak később az állami modern adórendszer alatti továbbfejlődését is elénkbe tudják állítani. Az idézett tanulmány írójának éppen az a hibája, ami majdnem az összes pénzügyi jogi szakértőinké, hogy a modern állami alakulat már annyira vérünkké és csontunkká alakult, hogy ezek mögött az ősi eredetekből kitermelt városi adóalakulatokat nem tudják észrevenni, mert éppen az állami adóréteg eltakarja azokat szemük elől.

A modern állami, egyelőre osztrák mintára behozott adózásnak Budapest fölé való kiterjesztése elsősorban az egyenes adók terén történik aképpen, hogy az 1850. április 25-én kelt nyilt parancs az általános jövedelmi adót az 1851. évi közigazgatási szakra behozta Magyarországon, Horvátországban és Erdélyben 1852-ben. Valamint a legtöbb adónemet, úgy ezt is az alkotmány helyreállta után kinevezett felelős parlamentáris minisztérium megtartotta. Erre vonatkozólag az 1868. évi XXVI. törvénycikk intézkedett, amelynek főbb pontjai a következők voltak:

A jövedelemadó tárgya mind az a jövedelem, mely föld- vagy házadó által megadóztatva nincsen. A jövedelmi adónak három osztálya van és pedig tartozik az I. osztályba minden a földbirtokkal összekötött jövedelem, mely megadóztatva nincsen; a királyi kisebb haszonvételekből eredő jövedelem, a haszonbérlet, részvénytársulatok jövedelme, elvégre minden jövedelem, mely bányászati, gyári, kézmű és más iparüzletből, kereskedésből, művészi, tanügyi, orvosi, sebészi, ügyvédi, mérnöki gyakorlatból, ügynöki, személy- és áruszállítási vagy bármi más haszonhajtó foglalkozásból és üzletből ered. A II. osztályba: köz- és magántisztviselők, hivatalszolgák, házi tisztek és bármily nevezett alatt bérviszonyban állók állandó fizetései és illetményei, szolgálati viszonyból származó nyug- és kegydíjak, ápoló vagy életbiztosító intézetektől húzott évi járadékok, a t. akadémia tagjainak állandó fizetése, egyházi személyek és testületek rendes jövedelme. A III. osztályba minden kamatjövedelem és életjáradék.

Az új egyenes adórendszer tehát beléhelyezkedett a magyar gazdasági életbe és természetesen örökre lehetetlenné tette, hogy akár a rendi állapotok

visszatérjenek, tömérdek kiváltságaikkal akár pedig azt, hogy most már az államon kívül bármely adóztató hatalom annyi önállóságot merjen tanusítani, mint régebbi időben, miután az állam az összes régebbi adóztató uralmak fölé növekedett s azokat mindinkább fölszívni igyekezett. Ugyancsak megállapíthatjuk, hogy szemben a könyvünk I. részében tárgyalt adókorszakkal, ahol is minden adónak, lett légyen az városi járulék, vagy királyi háztartás számára, avagy valamely hadjárat költségeire kivetett sarc, — ismétlem mindezeknek mindig alkalmi színezetük volt, szinte fitogtatván úgy elnevezéseikben mint kivetési módszereikben azt, hogy egyetlen egyszer jelennek meg és többé nem fognak előfordulni: evvel szemben és a modern fejlődés kérlelhetetlen parancsának engedelmeskedve, az immár hozzánk beérkezett modern állami adórendszerben a járulékok alkalmi volta teljesen eltűnik, azok rendszeres és többé le nem rázható kényszerfizettségekké válnak, hogy ezáltal megrendíthetetlenné tegyék a közháztartásoknak úgyszólván öröklétét. A berlini egyetemnek volt nagyhírű közgazdasági tanára, *Schmoller* Gusztáv rendkívüli mélyenjáró tanulmányokat szentelt annak a tömeg-lélektani kérdésnek, hogy a láthatatlan adógondolat, egy kézzel nem fogható állandó életű lénynek a kényszertáplálása, vagyis az adónak abszolút gondolata mily mélyreható lelki és társadalmi átváltozásokat követel valamely közösség minden tagjától. Ez a nagy átváltozás megy végbe Magyarországon s annak fővárosában közvetlen a modern eszmékért harcoló magyar szabadságharc leveretése után. Hogy ez az óriási adóváltozás nem magyar és törvényes kormányzat alatt megy végbe, az nemcsak közjogi esemény, hanem magának az adófejlődésnek lélektana szempontjából is kikerülhetetlen nyomokat hagyott hátra, amelyek önkéntelenül ma is érvényesülnek. Ennek megfigyelése nélkül sem az 1850-es évek nagy változásait nem érthetjük meg, sőt az azután bekövetkezett s már a magyar törvényhozás által keresztülvitt állami és városi adóreformok hátterébe sem lehet betekinteni és ott azokat a mély igazságokat megtalálni, amelyekre szükségünk van. A mi perspektivánkból nézve tudniillik ezt a korszakalkotó változást, amely egyúttal alkotmányjogi esemény is, meg kell állapítanunk két tényt, amelyet sem a magyar pénzügyi történetnek, sem a később bekövetkezett adóreformok elgondolóinak nem lett volna szabad elfeledni.

E két tény közül az egyik az, hogy midőn 1851-ben az osztrák adórendszer nálunk életbelépett és különösen az egyenes adók terén hozott be olyan reformokat, amelyek a későbbi évtizedekben is maradandóknak bizonyultak, akkor s azóta mindig úgy tetszett, mintha ez a mind ránktukmált és kétségtelenül a közteherviselésen alapuló adók valamely tökéletes egységet, tehát egy egyszerre megszületett és csak egyszerre megváltoztatható adórendszert képeztek volna. Ez azonban tévedés. Aki, mint magunk is, mindig azon igyekszünk, hogy minden adófajtát, annak első megjelenésének idejére vezetjük vissza — és azt hisszük, hogy éppen az adózás ezen gyökereinek

a kiásása jár a legigazibb eredményekkel — az akkori osztrák adórendszer vizsgálatánál, amelyet csak megerősítenek a behozott osztrák adórendszerre Magyarországon rárakott későbbi felépítmények, történeti alapon meg kell állapítanunk, hogy ez az egységesség nem volt meg, jobban mondva, nem volt meg olyan mértékben, mint azt akár az osztrák reformerek, akár a magyar adózók elképzelték. Éppen akkor, mikor majd az alkotmányosság ideje alatt a magyar földön kezdenek el mozogni az 1850-es osztrák adórendszernek ide átplántált darabjai, akkor tűnik ki, hogy ez az egész új berendezkedés sokrétű fejlemény volt és csak ezáltal hatott a magyar adózókra egységesnek és szétbonthatatlannak, mert szemben állott a régi feudális adókiváltságok és másrészről a különleges városi járulékalakulatok összevisszaságával. Az igazság pedig, amelyet mai távlatunkból az immár Budapest felé is kiterjesztett modern osztrák adórendszer beilleszkedéséről el kell mondanunk, az, hogy az ezen az alapon nálunk kialakult és úgyszólván egész a világháborúig továbbfejlődött adóformák igen változatos eredetű társaságokat képeztek. Némi költői túlzással azt lehetne mondani, hogyha valaki nagy fantáziával ennek az osztrák és később magyar adórendszernek az adóit külön-külön megszemélyesítené és felöltöztetné őket egyenkint olyan jelmezbe, mint amilyen korból az illető adóztatási mód való : igen hatásos és festői történeti képet állíthatna össze adóinkból. Ennek a magyar adórendszernek egyes tagjai különféle korok és népek öltözékében jelenhetnének meg, ha valaki őket korhű figurákban mutatta volna be. Az abszolutizmus után rendszeressé vált adóink között volt az adó őskorából származó fejadó, mely a modern társaságban oly szerepet játszhatnék, mint valamely bronzkori ember rosszul faragott baltáival és nyilhegyeivel. A nomád pásztornépek állapotát és jellegét hordta magán adórendszerünknek másik darabja. Volt köztük a középkor lovagidejéből származó, mely páncélos alakok és fölvonóhidas várak között érezte magát itthon. Volt Mária Terézia korabeli copfos adófiguránk s mindezek ellépkedtek az osztrák 1850-es évek bürokratikus jelmezében. Később e vegyes történelmi társaságba egy-egy kisebb szabású modern szociális zubbony is vegyült. A különös menetnek még itt sincs vége, mert hiszen, amint már Budapest adótörténeténél láttuk, a középkori városok adómaradványai is helyet kértek nálunk és mert ebben a nagy dologban is van komikum, megállapíthatjuk azt, hogy a sok új vagy ósdi alak között hosszú ideig itt volt egy oly egyetlen adó, amely nemcsak külső megjelenésében régi, hanem amely lényegében is ugyanaz, amely a mohácsi vész előtt volt, ez az adónk, amelynek nem volt szüksége arra, hogy tarka jelmezekkel fedezze ősiségét, hanem amely valóságos arisztokrata volt ősi jogon ebben a fantasztikus társaságban. Ez a házalók adója volt, amely az egyenes adónak a forgalmi adóval való szoros kapcsolatát szimbolizálta mindazok előtt, akik érdemesnek tartották arra, hogy idáig hatoljanak le az adóalakzatok fölboncolásába. (Mindezekről lásd bővebben szerzőnek

»*Adórendszerünk betegségei*« címen a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége által 1906-ban kiadott munkáját.)

Budapest háztartása szempontjából ennek a mélyreható átalakulásnak a jelentőségét növeli az, hogy a merev abszolutizmust fölváltó kiegyezési korszak egyik első és legfontosabb ténye volt, hogy éppen az ország helyreállt függetlenségének és önállóságának legnagyobb szimbóluma és legfontosabb biztosítéka gyanánt bekövetkezett az 1872-i törvénycikkel a főváros egyesítése, vagyis az igazi Budapest megteremtése. Szerencsénk az is, hogy ugyanekkor a pestvárosi, majd a Fővárosi Statisztikai Hivatal élén az a nagyemlékezetű *Kőrösi* József állott, kinek az egész magyar közgazdasági tudomány, de elsősorban a főváros gazdaságtörténete oly sokat köszönhet. Végül fokozza minden kutató számára a szerencsés előhaladás lehetőségét az, hogy *Kőrösi* József már nemzetközi viszonylatban is a községi adózás és pénzügyek föltárását tekintette főfeladatának, aminek elmúlhatatlan bizonyítéka a nemzetközi statisztikai kongresszus által kiadott és sajnos, csak első kötetében megjelent nagy munkája, mely 1877-ben ily cím alatt látott napvilágot: »*Statistique Internationale des Grandes Villes.*« Deuxieme Section: Statistique des Finances Tome I.« (A nagyvárosok nemzetközi statisztikája II. fejezet: A pénzügyek statisztikája I. kötet.)

Most álltunk meg azon a küszöbön, amely egyszerre jelent számunkra Egyesített Fővárost és Rendszeres Statisztikát. Illő és szükséges, hogy innét két körpillantást vessünk az egész helyzetre.

Egyik szemlélődésünk ama adólélektani tömegjelenségre vonatkozik, amelyre ugyanezen fejezetben már előbb utaltunk. Nevezetesen minden későbbi szemlélődésünk és elmélkedésünk alapjául elfeledhetetlenül meg kell itt jegyeznünk azt, hogy miután nálunk idegen hatalom hozta be azt az állami egyenes adórendszert, amelyen később a városok pótlékolási rendszere is nyugodott, még pedig behozott olyan rendszert, amely lényegesen közelebb férkőzött a maga adatgyüjtésével és kataszterevel a polgárok személyi viszonyaihoz, mintsem azt a feudális berendezkedés bármikor el tudta volna képzelni: a modern egyenes állami és városi adónak ezt az idegenszerűségét soha, még napjainkban sem lehetett a közönség lelkéből eltávolítani. Valamely csodálatos atavizmus folytán, úgy látszik, örökre, vagy legalább is igen sok nemzedékre leverődött a magyar lélek mélyére az a tudat, hogy az adó valamely a polgár érdekeitől merőben ellenkező tünemény és a finánc betolakodó ellenség. Ez az idegenszerűség teljesen hiányzik tudvalevően az angol polgár gondolkozásából, ahol is hetenkint olvassuk, hirlapokban, hogy úgynevezett »lelkiismereti pénzek« (conscience-money) nevezett alatt nagy összegeket ajánlanak föl tekintélyes adózók a kincstárnak azon a címen, hogy rájöttek arra, hogy szándékosan vagy szándék nélkül ők az államot megkárosították. Ez nálunk elképzelhetetlen.

Mert ez így van, alig valószínű, hogy a közvetlen adókkal szemben való idegenkedést nálunk bármely szerencsés adóreformmal is le lehetne győzni, mindössze is azt lehet elmondani, hogy a megszokás lassankint elhalványítja azt az ősi magyar adóreakciót, amely az adóztató hatalom kijátszását virtusnak tekintette. (Igaz, hogy a folyton erősödő jövedéki büntetéseknek is nemcsekély része van ennek az alaphajlandóságnak a csökkentésében.) Azt mondhatnám, hogy a magyar adólélektan szempontjából ugyanaz az eset állt elő a Bach-korszak kataszteri és személyi adóreformjai folytán, mint ahogy krónikáink tanuságai szerint, miután Mátyás király ablakadót vetett ki, a jobbágyok evvel szemben az ablaktalan ház típusát teremtették meg s évszázadokon át a pitvaron eresztették ki a füstöt, közegészségünk nagy ártalmára, de bizonyságul annak, hogy egy ily állami parancs, ha ellenszenvre talál, mily mélyen idegződik bele a néptömegek legmélyebb tudati alkatába.

Ebből a szempontból vizsgálva adózásunknak a most szóbanforgó kritikus időszakát, azt kell mondanom, hogy ez az adó-idegenség az újonnan behozott fogyasztási adók terén is mutatkozik, kivált akkor, midőn azok egyedáruság alakjában jelentkeznek, holott az ilyen adónemeknek is előbb-utóbb magával a községi járulékszedéssel kellett érintkezésbe lépniök, legalább is a vámeljárás szempontjából. Jellegzetes példával itt arra utalok, hogy nincs ma olyan pénzügyi író, vagy gyakorlati szakember, de talán már adózó sincsen, aki a közterhek legtermészetesebb fedezési módjának ne a dohányzás megadóztatását tartaná, ahol is egy nem szükséges, de igen elterjedt fogyasztási cikknek az aránylag könnyű megragadásáról van szó. Ellenben a nemadózáshoz szokott magyar lélekben nemcsak 48. előtt, de 67. után is oly vehemens ellenállás volt a dohányadó, különösen a dohány-monopólium ellen, hogy az ilyen megadóztatási kísérlet egyszerűen a velünk született emberi jogok elleni merényletnek tekintetett. Ebben a megállapításban semmi túlzás nincs, amit bizonyít az, hogy a Fővárosi Könyvtár őrzi 1868-ból *Édes* Albert, akkori országgyűlési képviselő úrnak egy II. kiadásban megjelent nyilt levelét, amelyben filozófiai alapon nyert meggyőződéssel bélyegzi meg a »dohányegyedáruskodást«. Levezetése a következő: »Jogtalan minden olyan intézmény, mely az ember érinthetetlen szabadságát korlátozza, természeti jogát tapodja el. Erkölcsrontó is.« »Talán többet nyert volna a Hon, ha az utolsó Rákóczi elfogadja a föltételeket. Vajha utánunk ne jönnének.« így szól Mikes Kelemen, Rákóczi hive, de utánunk jönnek, ez a látnoki szó a legujabb korban teljesült.« — Az ősmagyar elbúsulás így fakadt ki emberi jogon és történeti látnoksággal a legtermészetesebb fogyasztási adó ellen, sőt legkiválóbb politikusaink is annyira ez ellenszenv hatása alatt állanak, hogy *Tisza* Kálmán, Magyarország nagy adminisztrátora még közvetlenül kormányrajutása előtt is fölveszi programmjába a dohány-monopólium eltörlését.

Ez az adólélektan, amely nálunk a régi és új adórendszerek szembeállásának pillanatában ilyen jellemző módon kialakul, a városi illetékekkel szemben is megszólal, amint azt *Schoch* Lajosnak Pesten, 1871-ben »*Zur Frage der Pester statischen Gebühren*« című füzetében olvassuk, ahol a szerző azt a célt tűzi ki maga elé, hogy Pestnek kereskedelmi életét a városi tanács által behozott eladási illetékek, kövezetvám és hídpénz alól mentesítse. Itt egyenesen (a röpirat 12. oldalán) kétségvbevonja, hogy a városnak jogcímei lehetnének a kereskedelmet ennyire akadályozó járulékok beszedésétől. Abban mindenesetre igazat kell adnom az érdemes polgárnak, hogy e téren meglehetős adórendszertelenség mutatkozhatott, mert méltán tiltakozik az ellen, hogy »bor és szeszes italok, mihelyst a Pest-Budát összekötő Lánchídon átmennek, az vödörönkint 7 krajcárt fizetnek, míg más árucikkek, mint gabona, liszt a szekér megterhelése szerint körülbelül métermázsánkint ½ krajcár vámmal jutnak körösztül.« Itt tudniillik, amint azt már többször megfigyeltük, megint a fogyasztási adó bukkanik elő a rendes forgalmi járulék burka alól. Mindezeket az adólélektani jelenségeket később sem szabad elfelednünk, amidőn egyrészt a városra ráülepedett állami adórendszernek, másrészt magának az autochton városi járulékoknak nagyobb méretű összeszövődését megtapasztaljuk.

Ha föntebb azt mondottuk, hogy két jelenség van, amelyet a magyar nagy adóváltozásnak ezen a küszöbén meg kell figyelnünk, úgy a *második* tünemény egyszerű összehasonlítása annak, hogy a közvetlen, a forradalmat megelőző 1847—48-iki városi gazdálkodás és a forradalmat követő 1851-iki pénztár állapot, harmadsorban pedig a város-egyesítés pillanatában beállott helyzetet szemléltető módon négy táblázatban az olvasó elé tárjuk. Ezek a táblázatok könyvünk II. részének a végén XV., XVI. és XVII. és XVIII. szám alatt találhatók.

Ami e táblázatok értelmezéséhez szükséges, az annak megismerése, hogy az egyenes adók mellett akkor milyen forgalmi bevételek álltak fönn. Ez utóbbira nézve *Kőrösi* Józsefnek »*Pestváros pénzügyei*« címmel 1873-ban kiadott művéből a következő pontos összeállítást emeljük ki tanulságul, megjegyeztetvén, hogy ezek azok a járulékok, amelyeket művünk történeti részén át nyomoztunk s amelyek főként a városnak adományozott külön királyi szabadalmakon és a földesúri jogon nyugodtak. Érdekes és megfelel eddigi kutatásunk eredményeinek *Kőrösinek* munkája 44. oldalán található az a megjegyzése, hogy kövezetvámmal és nem kövezési járulékkal, hanem szerinte »voltaképen csak közönséges, de némileg leplezett beviteli vámmal van dolgunk, tehát oly pénzügyi intézménnyel, melyet az ország és országközt sem lehet igen fönntartani, még kevésbbé tehát város és város vagy város és ország közt. Pest városa — mondja *Kőrösi* — tényleg külön vámterületet képez, melybe egyetlen árucikk sem jöhet be anélkül, hogy vámot ne fizessen. E vám sok cikkre kétszeresen áll fenn, tudni-

illik, mint fogyasztási adó és mint általános beviteli vám, úgynevezett kövezeti vám«.

Íme megjelent nemcsak az első jele ama nagy összeütközéseknek, amelyek később a városi vámok dolgában a főváros és a magyar kormány között állandóan szerepelnek, hanem megtaláltuk ugyanezen szavakban az összekötő kapcsát a régi városi jövedékek és az egyesült főváros modern adórendszere között. Maguk a fennálló javadalmak *Kőrösi* szerint a következők voltak:

1. Kövezetvám: A kövezetvám díjszabályai négyféle kiadásban léteznek: 1. a száraz vámoknál; 2. a vasúton és a gőzhajókon; 3. egyéb vízi járművön; 4. a Lánchídon érkező tárgyakra nézve. Néhány fontosabb cikkről a következő összeállítást közöljük.

Kövezetvámi illeték.

	1. a tengelyen	2. a vasúton és a gőzhajókon	3. egyéb vízi járművön	4. a Lánchidon
	érkező szállítmányok után			
1. Tégla	8 kr	¼ kr.	17½ kr.	17½ kr.
2. Gabona	10 «	1½ «	1½ «	1 1/10 «
3. Burgonya	15 «	2 «	2 «	—
4. Fa	15 «	2 «	2 «	14½ «
5. Kenyér	15 «	2 «	2 «	1 bécsi q-ért 2 kr.
6. Állatok	20 «	3 «	3 «	1 « « 2 «
7. Hús	20 «	3 «	3 «	1 « « 2 «
8. Bor	20 «	3 «	3 «	1 « « 2 «
9. Sör	20 «	3 «	3 «	1 « « 2 «
10. Bőr	25 «	5 «	5 «	1 « « 2 «
11. Cukor	25 «	5 «	5 «	1 « « 2 «
12. Gyapjú	25 «	5 «	5 «	1 « « 2 «
13. Szesz	25 «	5 «	5 «	1 « « 2 «
14. Zsír	25 «	5 «	5 «	1 « « 2 «
15. Kőszén	— «	1 «	1 «	1 « 2 «

2. Partjavadalom: fizetendő minden, a Dunaparton kikötő hajóért. *3. Legelődíj:* fizetendő a pestvárosi közlegelőre hajtott állatoktól, április elsejétől november végéig. *4. Marhahajtási díj:* fizetendő minden idegen helyről érkező és a kültelkeken szabadon járó áthajtott marhától. *5. Lóvásári álláspénz:* fizetendő a lóvásártérre hajtott állatokért. *6. Kő- és téglajavadalom:* e javadalmat érdemileg nem és csak historiailag lehet indokolni, amennyiben régibb időben a városhatóságé volt a téglavetés kizárólagos szabadalma. Jelenleg minden Pest területén termelt tégla, cserép, törött kő (mű- és kútkő), úgyszintén a helyben égetett mész után illetéket kell fizetni. *7. Szemétkihordási díj:* a városból való szemétkihordási jog bérbeadásából ered. *8. Telekátírási díj:* minden telekkönyvi átírásnál az átírt ingatlan értékének 1%-a illeték gyanánt befizetendő. Minthogy a telekkönyvi átírásnál

az állam is szed illetéket, ezen városi díj szedését némileg a községi pótlék szempontjából lehet megítélni. *9. Homokjavadalom:* a pesti építkezésekhez szükségelt homokot csakis a városi tulajdonhoz tartozó Rákos területéről szabad beszerezni; ezen homokterület bérbe van adva. *10. Ebtartási díj:* minden hasznos kutyáért (házőrző vagy üzletre szolgáló kutyáért) évenkint 1, minden egyéb kutyáért 5 forint fizetendő. *11. Lánchídi díj:* a Dunán fennállott hajóhíd Mária Terézia királyné adománya folytán Buda és Pest városok birtokába ment át: e híd a Lánchíd-társulat által évi 12.000 frt jövedék fizetésének elvállalása mellett átvétetett, illetve lebontatott. *12. Italmérési regale-díjak:* ezen regale a város tulajdonát képezi. *13. Engedélyi díjak:* különféle hatósági engedélyek megnyerésekor fizetendők: ezen díjaknak jelentékeny részét képezték az iparengedélyi díjak, melyek azonban az iparszabadság behozatalával megszűntek.

Egész az 1872. évig a halottfuvarozás is városi javadalmat képezett, amennyiben t. i. a halottfuvarozás joga, illetőleg kötelezettsége bérbe volt adva. A közgazdasági minisztérium azonban a halotteltakarítást is iparnak tekintvén, ennek szabadonbocsátását elrendelé.

Az egyes javadalmak jövedelmét azért nem lehet külön-külön kimutatni, mivel azok nagyobbrészt kapcsolatosan vannak bérbeadva. Az 1869-, 1870-, 1871- és 1872-iki eredményt a következő kilenc tételben (ezer forintokban) mutatja:

	1869.	1870.	1971.	1872.
		ezer		
1. Kövezetvám	350	329	400	422
2. Telekátírási díjak	208	188	203	255
3. Kő- és téglajavadalom	6	6	9	10
4. Partjavadalom	45	42	46	10
5. Legelő és marhahajtási javadalom	30	37	36	30
6. Italmérési regale	36	37	45	45
7. Halottfuvarozás és szemétkihordás	14	13	20	11
8. Homokjavadalom	2	4	7	13
9. Malomjavadalom	2	1	1	¼

A küszöbön megállva vegyünk nagy lélekzetet és nézzünk végig messze a láthatáron. Egységes és tömör összefoglalásra van szükségünk, hogy hasonlítást tehessünk és evvel megvethessük későbbi kutatásaink és okoskodásaink számára a végleges alapot. Ezt a világos és tanulságos összefoglalást hálásan köszönhetjük magának *Kőrösinek*, aki fentemlített, nemzetközi jelentőségű munkájában a (Statistique Internationale des Grandes Villes II. osztályában 1877.) a következő szemléltető képet adja arról, hogy 1866-tól 1875-ig Pest és Buda, illetőleg Budapest különféle természetű közjövedelmei mily arányban állottak egymással. Evvel a synopsissal, melyet az olvasó különös figyelmébe ajánlunk, végződik e fejezet. Összefoglalásunk már az egyesülő főváros bevételi megosztásának azokat a százalékos arányszámait is feltünteti, melyekre a most következő V. és VI. fejezetet felépíteni szándékozunk.

Budapest főváros adóbevételei 1866-tól 1875-ig.

	1866		1867		1868		1869		1870	
	Frankra átszámítva									
	absz.	%	absz.	%	absz.	%	absz.	%	absz.	%
Összes bevétel.....	4,189.660	.	4,836.570	.	7,776.850	.	11,489.120	.	10,419.190	.
Ebből rendkívüli bevétel	117.358	.	743.788	.	2,995.765	.	5,854.175	.	3,155.190	.
	A bevételek részletezése.									
1. Egyenes adók	878.733	30·1	901.513	28·4	1,044.683	28·9	1,460.248	40·6	1,754.235	35·8
2. Közvetett adók	1,551.470	53·1	1,553.030	48·9	1,961.330	54·2	1,607.465	44·7	2,605.690	53·2
3. Ingatlanok hozadéka..	246.958	8·5	455.320	14·4	454.163	12·6	339.063	9·4	376.348	7·7
4. Tőkevagyon hozadéka	244.423	8·3	263.630	8·3	156.525	4·3	191.863	5·3	159.288	3·3
Összesen ...	2.921.584	.	3,173.493	.	3,616.701	.	3,598.639	.	4,895.561	.

	1871		1872		1873		1874		1875	
	Frankra átszámítva									
	absz	%	absz	%	absz	%	absz	%	absz	%
Összes bevétel	14,976.193	.	15,189.908	.	11,453.303	.	21,288.248	.	15,547.735	.
Ebből rendkívüli bevétel	6,896.498	.	5,316.700	.	30.000	.	7,055.948	.	1,258.068	.
	A bevételek részletezése.									
1. Egyenes adók	1,970.518	38·9	2,539.678	43·2	4,163.512	54·2	5,427.913	55·6	5,319.456	54·9
2. Közvetett adók.....	2,381.663	47·—	2,441.388	41·5	2,763.400	36·—	3,281.705	33·7	3,515.195	36·2
3. Ingatlanok	512.903	10·1	556.100	9·5	489.128	6·4	517.230	5·3	500.750	5·2
4. Tőkevagyon hozadéka	201.515	4·—	344.420	5·8	262.800	3·4	522.728	5·4	360.693	3·7
Összseen ...	5,066.599	.	5,881.586	.	7,678.840	.	9,749.576	.	9,696.094	.

V. FEJEZET.

A főváros adórendszere a világháborúig.

Könyvünk tervezetét megtartva, amidőn most a Mult nagyérdekű tanulságai után Budapest adórendszerének szemléletében az immár fővárossá egyesült Budapest kialakulását akarjuk megtekinteni és vázolni: e látszólag lényegesen nehezebb és méreteiben összehasonlíthatatlanul nagyobb pénzügyi jogi feladatot lényegesen megkönnyíti az, hogy ezen a téren nemcsak igen nagy irodalommal, hanem oly hivatalos megállapításokkal rendelkezünk, melyeket újra felfedeznünk nem szükséges, hiszen azok úgy a gyakorlat, mint az elmélet férfiainak úgyszólván élő meggyőződéseit és elraktározott adatgyüjteményét képezik. De híveknek kell lennünk a most következő fejezetekben ahhoz is, amit már könyvünk Előszavában megjegyeztünk, hogy lehetőleg az ezen korszakban nagy eredménnyel működő Székesfővárosi Statisztikai Hivatal eddigi adatföltárásaihoz simuljon dolgozatunk és az eredetieskedés helyébe azt a szerényebb, de a köz szempontjából kétségtelenül eredményesebb eljárást válasszuk, hogy nem az egész fejlődésnek újból való

elismétlésére, hanem kizárólag arra vállalkozzunk, hogy a már megjelent anyaggyüjteményekbe és akár statisztikai, akár közigazgatási földolgozásokba beillesztjük a magunk további mondanivalóját, mely voltaképen az eddig ismertetett adóevolucionak a modern időkre átvitt eredményeinek a megállapítása. Hogy mégegyszer ismételjem a könyv legkezdetén fölhozott hasonlatomat, a munkát egyik kocka gyanánt akarom beilleszteni ama nagy kirakó játékba, amelynek többi követ a Statisztikai Közlemények sok kötete adja az olvasónak. Ezekhez társul az a két fejezet (V. és VI.), amely ismételten az eddig ismertetett történeti adóevolució alapján egységessé akarja tenni azt a képet, amelyet Budapest közháztartása szempontjából a Fővárosi Statisztikai Hivatal működése óta föltárt. Ezért lényegesen konkrétabbak és kézzelfoghatóbbak lehetnek fejtegetéseink, mint akkor, midőn még nem volt oly központi statisztikai szerv, mely egyáltalában megfigyelte volna e nagy város adóéletét, amelyet a történeti fejezetekben ennélfogva szélesebb ecsetvonásokkal kellett fölvázolnunk.

A Statisztikai Közlemények sorozatában megjelent 77. kötet 2. száma *Balla* Antalnak »*Budapest szerepe Magyarország történetében*« könyve, amely majdnem egész terjedelmében politikai történet lévén, a mi kiegészítő munkálatunkra nézve voltaképen csak abból a szempontból említendő föl, hogy kezdettől fogva igen élesen tudta fölismerni az immár egyesült fővárosnak a magyar állam egész létére és különösen gazdasági kialakulására vonatkozó szinte létkérdést képező fontosságát. Szép szavai a következők: »Budapest története azt mutatja, hogy ennek a városnak sajátságos, szinte misztikus ereje volt, mely idevonzott mindent: gazdasági életet, kultúrát, közművelődés eszközeit, később a XIX. században az irodalmat és ujságírást.« Viszont abban a nagy városi irodalomban, amelyet ugyancsak a Székesfőváros Statisztikai Hivatala a »Városi Szemle« vaskos köteteiben 1914-ben megnyitott s amely immár 25-ik évfolyamát éri meg az idén, a számos idevágó tanulmány között *Móricz* Miklós szinte költői plaszticitással bemutatott okfejtése kívánkozik arra, hogy azt ideillesszük további fejtegetéseink kiindulása gyanánt. *Móricz* »*Budapest, Magyarország és a nemzet*« címmel 1933-ban megkezdett és a Városi Szemle ugyanazon évfolyamában »*Budapest szerepe az országos köztehervíselésben*« címmel folytatott értekezéseiben azáltal éri el ezt a plasztikus hatást, hogy a következő látományszerű fölvételt tárja elénk »Budapest 194 négyszögkilométernyi területet foglal el. Magyarországnak, amely Budapestet nagyranövelte és amelyet Budapest gazdagított, ez mindössze hattized ezreléke volt s a trianoni csonkaország területének sem több az 2·1 ezrelékénél. Ehhez a parányi folthoz fűződnek a nemzet életének legsajátosabb problémái, amelyek egyúttal sok szempontból a nemzet haladására nézve döntőek is.« Majd így folytatja: »Ha a fejlődés átlagtípusokat termelne, akkor azon a 194 négyszögkilométernyi területen, amelyet Budapestnek nevezünk, 1910-ben Nagy-Magyarország idején nyolc-kilenc község terült volna el. Egy-egy ilyen

községnek körülbelül 1500 lélek lett volna a lakossága, a budai hegyeken szőlőt és gyümölcsöt termeltek volna, a pesti homokon burgonyát és rozsot. A két part között a gyér forgalmat igen jól lebonyolították volna a révészek, akik még a hajóhíd előtti időket mutatnák a haladás tempójában. Mert hídra nem lett volna sem szükség, sem lehetőség. Még hajóhídra sem. A Margitsziget csónakon jól megközelíthető kirándulóhely, víztől védettebb, magasabb részén egy halászcsárda áll. Rendszeres művelésre nem lenne alkalmas, hiszen az árvizek majdnem minden tavasszal és ősszel végigsodorják rétjeit.«

Ha most már bárki ennek a szemléletnek a tükrében magát a számszerű anyagot és annak az életben való kezelését, tehát a város pénzügyi igazgatásának rendszerét és eredményeit akarja megismerni, annak nem kell egyebet tennie, mint egyrészt a Statisztikai Évkönyveket forgatnia s az ott talált eredmények alapján két nagy munkát venni segítségül, melyek tisztázzák úgy a közület, mint a polgár szempontjából a magyar állam gazdasági és pénzügyi erejének Budapest főváros gazdasági és pénzügyi erejéhez való arányát minden vonatkozásban. Ezek *vitéz Surányi-Unger* Tivadarnak »*Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében 1925-től 1934-ig*« című két hatalmas kötete és dr. *Fellner* Frigyes »*Adótehermegoszlás*« című műve (az előbbi a Statisztikai Közlemények 85. kötet 3. és 4. száma, az utóbbi a 79. kötet 3. száma gyanánt jelent meg). Midőn megjegyzem, hogy e most említett alapvető munkáknak a jövő adófejlődésre vonatkozó következtetéseit könyvem III. részében kívánom bírálni a reformok kapcsán, akkor a jelen fejezet szerkezete, miután az óriási anyag, mint az előző föltártak, úgyszólván alig kíván kiegészítést, igen egyszerűen összpontosul három külön, de egymással összefüggő probléma együttes tárgyalásában, amely viszont kitölti teljesen azt a számszerűleg mind hatalmasabbá növekedő adófejlődést, amelyet Budapestnek a kis vidéki városból vezető világvárossá való evolúciója szinte történeti jelentőségű méretekben létrehozott. Ez a három probléma a következő: *először* az adóhatalmi jogot, tehát a város adókivetési alapjogait kell ideiktatnunk, *másodszor* meg kell ismernünk a különféle adónemeknek egymásután való megjelenését, lerakodását és egymáshoz való viszonyát, vagyis azt a tüneményt, amelyet e mű I. fejezetében elméleti szempontból az adórendszer megszületésének és a rendszert alkotó egyes részek összeszövődésének, valamint ezen egymásrahatás gazdasági következményei gyanánt ismertünk föl, *harmadszor*, mikor idáig jutottunk el Budapest adóevolúciójának bemutatásában, úgy a mult, mint a jövő szempontjából a különféle adófajoknak egymáshoz való arányát kell a legélesebben szemügyrevenni, mert hiszen az eddigiek után senkisem kételkedhetik nemcsak abban, hogy egy adórendszerben nem múló, hanem az élőorganizmus természetének megfelelő állandó berendezkedéssel van dolgunk, de abban sem, hogy egy ilyen örökéletűnek képzelt lénynek, mint egy nagyvárosnak, egészséges fejlődése éppen attól függ, hogy milyen arányt tud megtartani az egyes tagozatok

között, úgy magában az adórendszer beosztásában, mint adórendszerének saját polgárai gazdasági életével kapcsolatban. Ezért ez az V. Fejezet ugyanott fogja végezni a nagy anyag kimunkálását, ahol az előző IV. Fejezet végén megállapodtunk, midőn is az első összehasonlító táblázatot kaptuk meg Budapest adórendszerének távlatai szempontjából.

Ha első feladatunkhoz hozzányúlunk, itt ismét azt találjuk, hogy részben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal Statisztikai Közleményeiben, részben a Városi Szemlében a városi közigazgatásnak és elsősorban az adóügyi önkormányzatnak kérdései már igen illetékes szakértők által dolgoztattak ki. Mégis meg kell jegyeznem, hogy összehasonlítva politikai és közgazdasági irodalmunknak más tereken való túltengésével, még mindig azt kell mondanom, hogy ami a kérdés fontosságát illeti, a magyar városi önkormányzatok irodalma még mindig elmaradt arányaiban a többi országos probléma földolgozása mögött. Nem túlzás, ha azt állítom, hogy *Hegedüs* Sándornak ezelőtt több mint ötven évvel, 1878-ban megjelent »*Az önkormányzat és pénzügye*« című munkája még mindig az egyetlen teljesen összefoglaló, bár anyagában ma már elavult könyvünk. És, ha *Takács* Györgynek »*A székesfővárosi községi közterhek*« címmel 1934-ben megjelent művében tett következő kijelentését »Pénzügytörténetünk igen szerény lévén, Pest pénzügytörténeti monografiájának sem akadt még vállalkozója« — ha ismétlem ezt, éppen ezzel a saját munkámmal akarnám megcáfolni, mégis: az elmaradottság érzetét nem tudom teljesen elnyomni. Voltaképen midőn 1909-ben a Magyar Városok Országos Kongresszusára készültek a munkálatok, akkor indult meg a nagyobb érdeklődés az immár jelentőségben lényegesen kiemelkedett városi pénzügyek iránt és *Lukács* Ödönnek »*A városok háztartásának rendezése*« című beható tanulmánya kísérelte meg ott az önkormányzati adóügynek szerves reformját. (Hogy az ott előterjesztett és részben elfogadott reformokat most a világháború után mennyiben lehet és mennyiben nem lehet megvalósítani, erre nézve itt is könyvem befejező fejezetére utalom az olvasót.) Maga a Fővárosi Statisztikai Hivatal sorozatos kiadványaiban *Egyed* István »*Budapest önkormányzata*«, *Márffy* Ede »*A közháztartások gazdálkodása*«, *Bene* Lajos »*A magyar városok háztartása*« igen érdemes monografiáival gazdagította ezt az irodalmi ágat. Mégis éppen közigazgatási tudósainknak e kiváló gárdájával kell szembeszállnom akkor, amidőn *Márffy* Edének »*A városi adók és illetékek*« című 1908-ban megjelent tanulmányában azt olvasom, hogy »A városok adóztatási joga nem egyéb, mint az állami adóztatási jognak a városokra ruházott része ; a városi adóztatási jog tehát ugyanazon az alapokon nyugszik, mint az állami. A város is épúgy, mint az állam, azért kényszeríti polgárait az adófizetésre, mert adók nélkül fenn nem állhat ; a város polgárai pedig éppen, mint az állam polgárai, azért fizetnek adókat, mert belátják, hogy a városi közigazgatásból reájuk nézve sokkal nagyobb

haszon háramlik, mint amilyen áldozat az adófizetés, vagyis, hogy a városi közigazgatás fenntartása reájuk nézve feltétlenül célszerű és szükséges. A városi adók jogosultságát tehát épúgy mint az állami adókét, azok szükségessége adja meg. Azért a városnak is arra kell törekednie, hogy polgárainak közszolgáltatásaik fejében mentől nagyobb előnyöket nyujtson és hogy kiadásainak csakis azt a részét fedezze adókból, amelyet más rendes bevételeiből (ingó és ingatlan vagyon, üzemek, illetékek jövedelme) már egyáltalán nem tud fedezni.«

Munkám eddigi folyamán azt hiszem ezt az alapot megdöntöttem. Először elméletileg, azután a valóságos történelmi tények sorozatával igyekeztem bebizonyítani azt, hogy a városok adóztatási joga nem állami eredetű, tehát nem az állami adóztatási jognak a városokra ruházott része, s mert nem az, ennélfogva meg kell szabadulni attól az előítélettől is, melyet szerző úgy formulázott, hogy »a városi adóztatási jog ugyanazon alapokon nyugszik, mint az állami.« Ez nemcsak azért fontos reánk nézve, mert a városi adózásnak az érdekessége éppen az, hogy ami benne autochton, az nem ugyanazon alapokon nyugszik, mint az állami adózás: hanem fontos azért is, mert ha ezeket a tételeket vallanók igaznak, akkor a városi adózás minden jövendő reformját egyszerűen az államra kellene bíznunk és megvárnunk, hogy micsoda változások következnek be vagy maradnak el az állami jog leszármazása folytán. Ez nemcsak elméletileg téves, hanem gyakorlatilag igen veszélyes kiindulópont olyan időkben, mint aminőben most vagyunk, amidőn is egyáltalában nem állapodhatunk meg annál az adókialakulásnál, amelyet a város akár államilag, akár önjogúlag elért, hanem arra kell gondolnunk, hogy mindnyájunk létérdekében Nagy-Budapest kérdése minél gyorsabban megoldandó és ennélfogva igenis az eddigi városi evolúciót valóságos városi adóátalakulás korszakába kell átvezetnünk.

Budapestnek adóhatalmi állapotát a fővárosi pénzügyek legkitűnőbb ismerője, *Lamotte* Károly, dr. *Homolyai* Rezső és dr. *Takács* György munkatársaival 1933-ben »*A székesfővárosi községi közterhek jogszabályai*« cím alatt egy kódexben foglalta össze. Az alapköve az itt bemutatott egész nagy városi adóépítménynek az, amelyet az egész adóhatalmi kérdés szempontjából egyszerűen ide kell iktatnunk s amely a következő:

»A főváros autonóm adóztatási joga.

A főváros autónom adóztatási joga a fővárosi törvényen alapszik. Az 1872. évi XXXVI. t.-c. (régi fővárosi törvény) 10. és 19. §-ai tartalmaznak e tekintetben felhatalmazást. Eszerint a főváros önkormányzati hatáskörében szabályrendelet, vagy ezzel egyenrangú intézkedés alapján az állami adók után községi pótadót vethet ki, illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhet és az állam által igénybe nem vett új adókat hozhat be.

Az 1872. évi XXXVI. t.-c. idézett szakaszai szószerint a következőképen rendelkeznek:

10. §. A főváros közvetett államadókra is vethet községi pótadót, a városban és annak területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhet, az állam által igénybe nem vett új adókat hozhat be.

E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt — amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése s az ipar és kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető — a helyi viszonyokhoz képest a főváros indokolt felterjesztésére megadhatja.

19. §. A főváros összes önkormányzati és közigazgatási költségei a közvagyon egyenlő elvek szerint értékesítendő jövedelmeiből és az államadó után szedhető pótlékokból fedeztetnek.

Az adópótlék a törvényhatóság egész területén ugyanazon adóláb és adókulcs szerint az államadó után százalékokban vetendő ki.

A fővárosi községi adók legnagyobbrészt az idézett jogforráson alapulnak. Ezenkívül néhány törvény még külön is tartalmaz felhatalmazást valamilyen adó, illeték, vagy díj szedésére.

Az 1930. évi XVIII. t.-c. (új fővárosi törvény) 73. §-ában a fővárosnak autonóm adóztatási jogát újból a következőképen szabályozta:

A székesfőváros a háztartásában szükséges kiadásokat rendszerint:

a) a vagyonának jövedelméből,
b) az állami adók után fizetett községi pótadókból,
c) az állam által átengedett egyenes- és közvetett adójövedelmekből,
d) önálló városi közszolgáltatásokból,
e) illetékekből, vámokból, helypénzekből, díjakból fedezi.

A községi pótadót a törvényhatóság egész területén, ugyanazon adóalap és adókulcs szerint az illető államadó után egységesen megállapított százalékban kell kivetni.

A székesfőváros csak olyan közszolgáltatásokat állapíthat meg és vethet ki, amelyeknek igénybevételére a székesfővárost törvény, törvényes felhatalmazáson alapuló miniszteri rendelet, vagy szabályrendelet jogosítja fel, vagy kötelezi.«

Nagyon helyesen mondja erre *Egyed* István »*Budapest önkormányzata*« című művében (amely a Statisztikai Közlemények 78. kötete 3. számában jelent meg) a következő szavakat »A törvényhozás már akkor fölismerte a fővárosi közigazgatás nagy jelentőségét és különleges jellegét s ezért nem a törvényhatósági jog általános szabályait rendelte a fővárosra alkalmazni, hanem a főváros jogviszonyait külön törvényben rendezte. A budapesti közigazgatás szabályozásának ez az előnye mind a mai napig megmaradt. Ameddig a többi városra ma is az általános törvényhatósági és községi törvények rendelkezései az irányadók és így a különleges városi szempontok nem találhatnak különösen méltánylásra, addig Budapest jogi helyzetét

alapításától kezdve mindenkor külön törvény szabályozta, természetesen tekintettel a főváros különleges igényeire. Ilyenmódon a fővárosi törvények mind a mai napig a különleges »városi jog« nálunk egyedülálló megnyilvánulásai. Az 1872. évi fővárosi törvény kiállotta az idők próbáját.«

Ha a közigazgatási jog ezen helyes megállapítását úgy értelmezem, hogy midőn szerzőnk »Budapest alapításáról beszél« ez alatt nem ért mást, mint Buda és Pest immár történelmileg kifejlődött városoknak egységes fővárosba való tömörítését, akkor a fenti idézetek alapján az egész képlet tökéletesen beleillik abba az elméleti levezetésbe, amelyet könyvünk I. fejezete és abba a történelmi bemutatásba, amelyet a II—IV. fejezetek eddig az olvasó elé tártak. Az adóuralmi kérdés el van döntve, mégpedig abban az értelemben, hogy a később megjelenő és mindjobban kiterjeszkedő állami adóuralom ráterül ugyan a régebb eredetű, de kisebb erejű városi autochton pénzügyi hatalomra, de azt nem nyeli el és nem szívja föl magába. Maguk az előbb idézett közigazgatási megállapítások árulják el azt a valóságos csodát, mely abban nyilvánul, hogy Budapest adóteremtő erejének az államba való fölszívódása nem történt meg, hanem igenis előállott a város polgárai fölött uralkodó adózó hatalmak jogkörének egy oly megosztása, amely még akkor s, szinte öntudatlanul megakadályozta az államhatalmat abban, hogy eltörölje a város önerejű pénzügyi uralmát, amikor a többi községi és városi közületnek úgyformán teljesen államkormányzati egyenruhát adott és azokat hatalmi szóval egyenlősítette. Nem lehet lekicsinyelnünk a hatalmi körök ezen megosztásában a városi adózási jognak ezt a fönnmaradását, sőt biztosítását akkor, amikor nem feledhetjük el, hogy az az adórendszer, amely az állam érdekében, állami paranccsal terjesztetett ki az egyesített főváros fölé, legfontosabb tagozataiban nem is csak a magyar államnak, hanem egy egész nagy monarchiának, az osztrák-magyar birodalomnak volt kormányhatalmi adóberendezkedése. Ezt akként kell értenünk, hogy — miként a történeti részben kimutattuk — a közteherviselés alapján ide behozott abszolut adórendszer nem magyar termék volt, hanem az ausztriai birodalomnak jogrendje és főbb berendezkedésében ez vétetett át a kiegyezés után a magyar állami adórendszer fő alakulatai gyanánt, míg viszont a forgalomnak és a fogyasztásnak minden állami megadóztatása, tehát a forgalmi- és fogyasztási adók egész rendszere, megint összefüggött azzal, hogy a magyar állami élet a dualisztikus monarchiának volt egyik egyenrangú fele, azzal közös vámterületet képezett. Miután a vámvonalon szedett fogyasztási adókat az ország belsejében szedett úgynevezett önálló fogyasztási adóktól a gazdasági élet természetes összefüggése folytán soha elválasztani nem lehetett: ennélfogva a magyar fogyasztási és forgalmiadórendszer sohasem távozhatott el messze a dualista birodalom másik felének berendezésétől. Természetes tehát, hogy ama birodalmi összefüggés a városi forgalmi- és fogyasztási adók berendezéseire is rányomta — minden közjogi önállóságunk mellett —

a maga eltörölhetetlen bélyegét. Ebből következik, hogy amikor mindezek dacára Budapest adórendszerében az állami adózás mellett és az alatt adózási autonómiát találunk, ez az adóhatalomban való valóságos és elismert osztozkodást és nem pedig teljes alávetettséget, vagy fölszívódást jelentett. Mindez rendkívül fontos ránknézve, nemcsak azért, mert az eddig adott történeti kép befejezéséhez föltétlenül szükséges, nemcsak azért, mert az adóevolució alaktalan folyamata itt a jogi kristályosodás formáját kapta meg, hanem azért is, mert mennél közelebb jutunk Nagy-Budapest mind égetőbbé váló pénzügyi problémájához, annál inkább hozzá kell szoktatni szemünket ahhoz, hogy a jövendő kialakításában is mind a két adóhatalmat a maga természete szerint kell tekintetbe vennünk, tehát: a magyar államot és Budapest fővárost, mint itt dolgozó polgárainknak adóurait.

Mielőtt az 1874-től 1913-ig nagy erővel kiformálódott adófejlődésnek az arányait — mert hiszen erről van szó és nem a statisztika abszolut számairól, melyek a kutatónak oly keveset mondanak — mielőtt, ismételjük, az arányokat le akarjuk mérni, még nem annyira a szociológia, mint a tételes pénzügyjog szempontjából tömör fölsorolását kell adnunk a ránkkövetkezett adósorozatnak. E tekintetben igen jó útmutatót ad nekünk az az összefoglalás, amelyet *Takács* György »*A székesfőváros községi közterhei*« cím alatt 1934-ben a Magyar Jogászegyletben bemutatott s amellyel fentebb és több ízben foglalkoztunk, sőt polemizáltunk is. Sémája a következő: a székesfővárosnak kereken 20 adója, illetőleg adócsoportja van. Ezek: 1. egyenesadók: a községi pótadó, a kereseti adó, házbérkrajcár, az ebadó, az ínségadó, az ínségjárulék és a telekértékadó. 2. az illetékek, mégpedig a közigazgatási és peres illetékeken kívül a városi ingatlanátruházási illeték, az engedelmi díj, a szemétfuvarozási illeték, a tűzoltási járulék és a közlekedési adó. Ezek között az útadó egyszerű pótadó, amely az egyenesadókhoz csatlakozik, tekintet nélkül arra, hogy a megpótlékolt adó alanya rontja-e az utat, vagy sem s így fennállása végeredményben az egyenes hozadéki adózás függvénye. 3. A fogyasztási adók csoportjába a következő adónemek találhatók: a városi fogyasztási adó, a városi vámok, az italmérési illetékek, az idegenforgalmi járulék és a vigalmi adó. 4. A díjak, igen sokértékű változatban. Ezek között a burkolási járulék, a csatornázási járulék és a közigazgatási díjak.

Ez a sematizmus, mely a főváros 20 adóját négy osztályra csoportosította, már a háború után még teljesebben kifejlődött adórendszer szövevényét mutatja be, de nemcsak azért iktattuk itt bele dolgozatunk ezen fejezetébe, hogy elkerüljük a későbbi újra és újra való megismétlést, hanem azért is, hogy az egész képet még a békeéveken túlmenő kilakulásában is látva, alkalmunk legyen arra, hogy magát a kifejlődést, tehát a két adóhatalom által kiépített teljes adórendszernek legfontosabb arányait bemutathassuk, mindig szem előtt tartva azt, hogy amennyiben egy adórendszerben élet lakik és

fejlődőképes, mindig ezek az arányok s azoknak ilyen vagy olyan formálódása vagy deformálódása adja nemcsak a történelmi szempontból, hanem az adópolitika szempontjából is a legfontosabb és legeredményesebben mérlegelhető tanulságokat.

Hogy most már közeledjünk azokhoz az adatokhoz, amelyeket egy rövid táblázatban az előbbi IV. Fejezet végén fektettünk le, még egy megszorítást kell tennünk, jobban mondva, még pontosabban kell beállítanunk az adóvizsgáló távcsöveket és mikroszkópokat abból a célból, hogy nemcsak a statisztika által fölhalmozott számoszlopok meredjenek elénk, necsak a közigazgatási jog által megállapított pénzügyi sematizmus érdekeljen vagy untasson bennünket, hanem az adófejlődés igazi élő jelenségeit és azok messziről indult s ezért a messze jövőre kiható élő valóságait megtaláljuk. Ebből a szempontból annak az úttörő könyvnek, amelyet 1916-ban a Magyar Statisztikai Közlemények 58. kötete gyanánt dr. *Laky* Dezső adott ki »*Magyarország városainak háztartása az 1910. évben*« cím alatt a bevezető fejezetéhez kell fordulnunk, amely visszanyúlik röviden a városi háztartások multjába. Tökéletesen megerősíti a két Pest-város adófejlődésére nézve általunk a régi multban talált s a mai pénzügyi tudományban gyakran elfelejtett ama tanulságokat, amelyeket munkánk eddigi fejtegetésein fölépültek, amidőn megállapítja *Laky*, hogy »az első, amit a városok elérnek, a vásártartás nyilvánossága; a királyi vásár, községi vásárrá lesz, mert a község lakói adózás nélkül kereskedhetnek«. Ugyanezt tártuk mi is föl, amikor a vásárjoggal kapcsolatos forgalmiadókban és nem az állam által diktált egyenesadókban találtuk meg fővárosunk ősi adójogának kezdeteit. *Laky* később a következőket mondja: »A városok adóját eleinte terrágiumnak, földbérnek nevezik az oklevelek; később inkább a »cenzus« név használatos«. Ez világos felelet arra a mi megállapításunkra, amely szerint a földesúri jogból kell leszármaztatnunk az első vásári adókat és bizonyítéka annak is, hogy a királyi adó egyenesadó formájában borul először a városokra és így értjük meg a különféle adónemeknek azt a szövevényes találkozását, sőt adórendbeli birkozását, amelyet hiteles adatok alapján eddig megtaláltunk. Most *Laky*-nak még egy megállapítására van szükségünk, hogy ideszögezzük és az a következő: »A város közgazdálkodása elsősorban a magánértékek jövedelmén alapul s adót csak annyiban és akkor lehet a városokra kivetni, ha ezek a jövedelmek nem bizonyulnak elegendőknek.« Ez nemcsak azért fontos ránknézve, mert benne ismét a város ősi adózási jogának az elismerését látjuk, hanem azért is, mert utal arra, hogy a város, mint földesúr és magánjogi személy, mindig valamilyen formában közüzemet is tart fönn. Láttuk föntebb, hogy a jobboldali városnak, Budának a szőlőbirtoka s evvel kapcsolatos boreladása volt igazában az ottani boradónak az alapja, a baloldali Pest városában megfigyelhettük, hogy a város saját sörháza késztette a magisztrátust arra, hogy a másoktól behozott, vagy termelt sörre az ő magánjogi jövedelmének

biztosítása szempontjából vessen ki söradót. Ez azt jelenti, hogy most más szavakkal ismételjük azt, amire a két-egy főváros adótörténete bennünket okmányszerűen megtanított, hogy tudniillik a ma teljesen állami eredetűnek látszó fogyasztási adórendszereknek is megvannak a magánjogi alapjai. Viszont, ha könyvünk szigorúan kimért rendszerén nem akarunk túlterjengeni, (ami nemcsak stilisztikai szempontból volna helytelen, hanem azt a veszélyt rejtené magában, hogy szorosan vett nagy adózási tanulságaink elsekélyesednék) ez a könyv a közüzemek kérdését teljesen kivülhagyja az adórendszer földolgozásában. Mindössze annyiban van szüksége a közüzemek meglátására és ezért nem nélkülözhetjük, hogy éppen a közjárulékokkal való megterhelésnek az arányszámait ez is szemléltesse előttünk. Ebből következik, hogy a közüzemek problémája könyvünket nem érinti; le kell mondanunk tehát arról is, hogy azon nagyon izgató kérdéseket taglaljuk, amelyek éppen a mai időben a közüzemeknek a magángazdasággal való versenyét annyi vonatkozásban az érdeklődés körébe vonták. De le kell mondanunk arról is, hogy a közüzemek bevételi és kiadási rovataiban hozzányúljunk ahhoz a boncoláshoz, amely ott arra irányulna, hogy a villany, a gáz vagy akár a közvágóhíd, vagy vásárcsarnokok hatósági árszabályzatában a szorosan vett vállalkozási nyereség, tőke-kamat és az esetleg az ezenfölül burkoltan jelentkező községi járulék szétválasztása által jelentkezik. Mindez oly részletes és az illető közüzem technikai természetével összefüggő kutatást jelentene, amely könyvünk tervével össze nem egyeztethető. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy amidőn a világháború után kialakult állami és községi adórendszerre nézve bírálatos megjegyzéseket tegyünk, ne utaljunk megfelelő helyen a közüzemek szolgáltatásaiban megnyilvánuló közterhekre is.

Egyelőre, miután így pontosan megjelöltük azt, amit az adórendszer vizsgálatában találni akarunk, sőt azt is, aminek kutatásától az egyenes vonal betartása okából tartózkodunk, csupán egy ránknézve szociológiai és pénzügyfejlődési megállapításra kell szorítkoznunk. Vonatkozik ez arra a kérdésre, hogy adott esetben milyen viszonyban van egymáshoz egyrészt az adóztató hatalom és más oldalról az a működés, amelyet az állam vagy a főváros közüzem címén folytat, amellyel tehát a gazdasági erőszolgáltatás terén elveszi bizonyos számú alája rendelt polgárnak a termelési lehetőségét és ezzel keresetét. Ezt az úgyszólván bölcseleti elgondolást, amely az egész kérdést legmélyebb gyökerében ragadja meg, egy hasonlatban öltöztetném, amely visszamegy arra a munkánk legmélyebb alapját képező elgondolásra, hogy az adózás voltaképen nem egyéb, mint valamely óriási lénynek, nevezzük azt államnak, vagy Budapest fővárosnak, a polgárai által való állandó és mesterséges táplálkozása. Az én hasonlatom a következő. Akkor, amikor még Nagy-Magyarországon éltünk és az Adria gyöngye, Fiume hozzánk tartozott, gyakran jártam oda egy sajátságos gazdasági kísérlet kedvéért, amelynek

célja az adriai halászatnak modern (motoros alapokon való) megszervezése s ezáltal a magyar városi lakosságnak hallal való ellátása lett volna. Nagy érdeklődéssel, úgyszólva izgalommal fordultam e probléma felé, mert úgy képzeltem, hogy ez a kérdés minden olyan időben, amidőn a városi lakosság, különösen pedig annak rideg (fix) fizetésből élő rétege, a köztisztviselői kar és az ipari munkásság a drágaság hullámaival küzd, megoldhatná az olcsó táplálkozás kérdését anélkül, hogy viszont állattenyésztésünknek a külfölddel szemben való védelme ne csorbíttassék. Valahányszor lemehettem, e gondolatoktól hajtva Fiumébe, az Adria, a tenger mélye oly szövevényes rejtélyeket mutatott fel, a halaknak, a tenger alatt lévő moszatoknak tüneménye oly varázzsal hatott reám, hogy lassanként e gyakorlati kérdésből rám nézve élvezet, sőt filozófiai elgondolás lett. A holdvilágnál megpróbált és az általunk a német nagy halászati készségekkel megismételt halászati kísérleteknek az volt a célja, hogy megismerjük azoknak a nagy haltömegeknek lelőhelyeit, amelyek, épúgy, mint fönt Nordenhamban, a nagyszerű német halászat telepén, érdemessé teszik azt a vállalkozást, hogy nagy befektetéssel az Adrián valóban modern halászatot szervezzünk meg magyar tőkével. Midőn motoros csónakkal ezeket a kutatásokat megpróbáltuk, halászaink próbája sikerrel járt, fölismerhettük az Adria tömeghalvonulását. Ám ugyanakkor megtaláltuk példáját annak a természeti törvénynek, mely rám nézve feledhetetlenül egyedül volt képes a magasabbrendű lények táplálkozását, tehát közönséges szóval élve, az adórendszert is megértetni. A mi fiumei kísérleteink szerint ahhoz, hogy a tenger valamely részén hal élhessen tömegesen, elsősorban szükséges, hogy a parton vagy lombos erdő, vagy pedig lehulló folyondár legyen. Ahol sziklás, meddő a part, ott nincs hal. A folyondár és a hulló erdőlomb lehull a tengerbe. A hal ezt nem eszi. De ez a lehulló folyondár, vagy az erdő lombja alkalmat ad arra, hogy ott már a tenger fenekén tengeri fű, teremjen. Ezt a tengeri füvet sem eszi a hal. Ezen a fűvön azonban kicsi csigák telepednek meg. Ezeket a kis csigákat a mi halaink még mindig nem eszik, azaz nem táplálják azokat a halakat, amelyeknek a tömegekben való megjelenése alkalmas arra, hogy az ember reájuk halászati vállalatot alapítson. Jönnek azonban egész kis halak, picike teremtmények, amelyek meg tudják enni a lombon nőtt, tengeri fűvön levő kis csigákat és amikor ezek a kis halak megnőttek a kis csigák fölfalásából, akkor jöhetnek a nagy halak, az embernek való halak, amelyek megeszik e kis halakat addig, míg mi föl nem faljuk őket. A nagy közületek táplálkozásának ez a sajátsága. Amikor az ember megette a tengeri fűvön levő, csigákból táplálkozó kis halakat fogyasztó nagy halakat, jön egy nálánál magasabb hatalom, mely szintén táplálkozni akar és megeszi azt, amit az ember termelt. A törvény ugyanaz, maga az anyatermészet diktálja azt halásznak és adóztató hatalomnak egyaránt: a magasabbrendű lények táplálásához alacsonyabbrendű lények szükségesek. Tengeri fűnek rothadó lomb. Csigának tengeri moszat. Halnak csiga. Embernek hal. Állam-

nak és városnak emberi kereset, amely mikor már megvan, őt táplálja. Ezért minden adórendszer legmélyebb filozófiája azt diktálja, hogy az adóztató hatalom először engedje, hogy polgárai keressenek, ezen polgári keresetre építse föl a maga táplálkozását, mert különben polgár, állam és város egyaránt éhen maradnak. Ez a szabálya a közüzemek kérdésének.

Amire most könyvünk távlata szempontjából figyelmünket irányítanunk kell, azt egy új szóval »adóhangulatnak« nevezhetjük. Tudniillik arról van szó, hogy amikor az abszolutizmus letüntével és az 1867-es kiegyezés bölcsen egyensúlyozott rendszere alapján Magyarország megkezdte önálló és modern állami létét s amikor ugyanezen fölfejlődés következtében a két-egy kisvárosból előállott egy oly községi alakulat, mely nemcsak arra volt képes, hogy a magyar államnak központja és fővárosa legyen, hanem már egy világváros minden kellékét magában hordozta: hogy ebben az időben milyen adóképletek uralkodtak Európa és elsősorban az osztrák-magyar monarchia közháztartásainak boltozatán. Az 1866—1875. évek fentebbi táblázata alapján erre a következő számösszehasonlítással felelünk: míg 1866-ban Pestváros adószerű közszolgáltatásaiból 36·1%-ot fedeztek az egyenesadók és 53·1%-ot a fogyasztási adók, arra, mihelyst az új főváros előttünk áll, tehát először 1875-ben már teljesen megfordított arányt találunk, mégpedig szinte mathematikai pontossággal. 1875-ben 54%-nál többet fedeznek az egyenesadók és 36·2%-ra szállott le a közvetett adók aránya. Ez a megfigyelés rendkívüli jelentőségű. Hívebben semmi sem tükrözteti az akkori időknek »adóhangulatát«, vagyis egyrészt az adófejlődés terén bekövetkezett nagy fordulatot, másrészt azokat a gazdasági elveket, amelyeknek alapján az állam és a városok a járulék-elosztást keresztülvinni akarták. Ez az adóképlet gyökeresen eltér nemcsak az általunk eddig megfigyelt városadózási fejlődéstől, hanem a háború után előállott mai adórendszerünknek úgy pénzügyi szerkezetétől, mint az a mögött meghúzódó gazdasági és szociálpolitikai törekvésektől is. Mert úgy hiszem az olvasót megsérteném vele, ha azt kellene magyaráznom, hogy minden adópolitika egyúttal egyfelől gazdaságpolitikát, másfelől szociálpolitikát jelent; az elsőt azért, mert mindig a gazdasági termelésnek valamely éppen akkor meglévő berendezkedésére támaszkodik, másodikat azért, mert valahányszor az adóztató hatalom kényszerjárulékot vet ki, okvetlenül belenyúl az egyének vagyon- és jövedelemeloszlásába, akár tudja ezt az adóztató, akár nem. A különbség mindössze annyi, hogy míg a kiegyezés és a főváros egyesítése idejében egész Európában és így nálunk is a feudalizmus jármát levetett szabadkereskedelemi irány volt az uralkodó, ameddig ez az irány meg nem változott, addig, úgy az állami, mint a városi adózásnak szociálpolitikai célzatai a tulajdonképeni pénzügyi szándékok mögött a háttérben maradtak. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy az adóba bujt szociálpolitikai beavatkozások csak közvetlenül a háború előtt kezdenek

fővárosunk közháztartásának berendezéseiben jelentkezni és nyilvánosabban csak a háború után mutatkoznak. (Lásd VII. Fejezetet.)

Ennek az »adó-hangulatnak« és a mögötte mutatkozó szabadelvű közgazdasági elveknek kitűnő bizonyítékát kapjuk azokba a valóban úttörő adótanulmányokban, amelyeket a szóbanforgó évekre *Kőrösi* József, a Fővárosi Statisztikai Hivatal első igazgatója előbb »*Pestvárosi*«, majd »*Budapesti Adótanulmányok*« címén közzétett. Megengedem nemcsak azt, hogy maguk az adatok most már kevéssé köthetik le a közfigyelmet, sőt továbbmegyek, a mai óriási városi közháztartás mellett úgyszólván még az akkori számok is gyermekkorukat élik. Ellenben ez nem von le abból semmit, hogy *Kőrösi* éles szemmel meglátott tényeket csoportosít igen nagy szabatossággal, sőt — ami ránk nézve fontosabb — a számcsoportok mögött mutatkozó adózási szellemet is plasztikusan elénktárja. Ez nemcsak abban nyilvánul, hogy szinte tanítómester módjára, az akkor még pénzügyileg nem nagyon képzett olvasóknak, elmagyarázza az egyes adónemeknek külön-külön a természetét, hanem nyilvánul abban is, hogy oly reformjavaslatokat tesz, amelyek teljesen elárulják azt a gazdaságpolitikai fölfogást, amelyet a szerző magáénak vall. Ez a fölfogás pedig a szabadkereskedelmi iránynak az adórendszerben való lehetőleg tökéletes és maradéknélküli megvalósulását követeli. Ezt bizonyítja egyrészt az, hogy mindegyik tanulmányában az egyenesadókat és elsősorban a jövedelmi adót szemléli, de viszont elhanyagolja a többi adónemeket. Bizonyítja az is, hogy a részvénytársulati adózás érdekli leginkább és ismételten megjegyzi, hogy »A részvénytársulatok nagy jelentőségét a városi pénzügyre nézve a számok kétségtelenül bizonyítják« és mindegyik összehasonlításában részvénytársulati jövedelmekkel méri a konjunktúra hullámzásait. Végül bizonyítják mindazok a fejtegetései, amelyekben a kövezetvámok eredeti jelentőségét nem ismeri föl, hanem azokat, mint szerinte, egy az ország gazdasági fejlődését fenyegető belső védvámrendszert támadja. Mint látnivalók ezek az akkori helyzetnek megfelelő és a szabadkereskedelmi irányzatból elválhatatlanul levezetett eszméket és törekvéseket vagy a mi nyelvünkön szólva, adópolitikát jelentenek.

Innét van az, hogy midőn egymásra következő tanulmányaiban ezt a címet használja: »*A város összes adószolgáltatása. Kivetett, befolyt és hátrálékos összegeke*, egyedül az egyenesadóösszegekről szól és az alapon állapítja azt meg, hogy 1870—1874-ig az egyenesadóösszegek emelkedése úgy az állam részére beszedett adóösszegek, mint a község háztartását tápláló községi pótlék tekintetében a következő:

	1870	1871	1872	1873	1874
Befolyt állami adóra frt	4,233.477·22½	4,159.718·38½	4,873.810·40½	5,472.834·10	6,787.272·06
Befolyt közs. pótlékra frt .	840.196·69½	820.975·59	961.720·72	2,070.959·04	2,710.597·35

Nekünk azonban nemcsak azért van szükségünk arra, hogy *Kőrösi* akkori felfogásának a mai világ szempontjából észrevehető egyoldalúságára rámutassunk és ugyanakkor munkánk eddigi fejlődésmenetének megfelelően a forgalmi és fogyasztási adók nagy jelentőségét el ne felejtsük, hanem szükségünk van ezen elvek ismételt leszögezésére azért is, mert a *Kőrösi* felfogásában megnyilvánuló egyoldalúság még mai kiváló íróinkban is mindegyre kiütközik. Erre legvilágosabb példa *Laky* Dezsőnek, *Némethy* Károly nagyértékű munkásságának megünneplésére 1932-ben »*Fejezetek a közjogi és közigazgatási jog köréből*« címen kiadott műben található »*A helyhatósági adózás az adóstatisztika tükrében*« című értekezése, ahol is a következő, szerintünk helytelen elvi alapot foglalja el. »Véleményünk szerint az említett közületek (törvényhatóságok) által szedett vámok bár kétségtelenül közterhek gyanánt jelentkeznek, az érdekelt lakossággal szemben, mégis kizárandók az adók közül, mert az út-, híd- stb. vámok (a kövezetvámok is) közjavak igénybevételéért esedékesek.« Evvel szemben állunk mi munkánknak szilárd alapjain, amelyekre támaszkodva nemcsak nem zárhatjuk ki a kövezetvámokat az adók közül, hanem a városi adók eredetét éppen azokban találván meg, kétségtelen, hogy jövő fejlődésünk szempontjából is kötelességünk azokat a legteljesebb mértékben szem előtt tartani.

Ma már természetesen csak történelmi jelleggel bír, hogyha az előbbi fejezetekben bemutatott és annyi érdekes tanulságot rejtő városi vámszabályzatok egymásrakövetkezését avval az adattal egészítjük ki, hogy a Helytartótanács 1866. évi március 27.-ével 22.333. szám alatt kelt intézvényével adta ki utolsó díjjegyzékét a hirdetmény szerint avval a szándékkal, hogy az 1866. évi április 1-étől 1872. év március hó utóljáig legyen érvényben. A pestvárosi tanács 1866. évi április 3-án ki is hirdette azt. Azonban 1866-ban a königgrätzi csata következett be, az osztrák birodalom abszolutizmusa megbukott és Magyarország alkotmányának helyreállásával megszűnt a Helytartótanács minden jogával együtt. Budát illetőleg ez az »árszabályzat és vízivám« a Helytartótanács által 1866. május 5.-én 98.727/1865. sz. alatt szabályoztatott utoljára s a szabályzatot a városi tanács ugyancsak 1866. november 1-én léptette életbe. Így jutunk el a két-város első alkotmányos vámszabályzatához, amely is kelt a magyar királyi belügyminisztérium 1868. február 1-i 2017. számú rendeletével és a városi tanács által január 1-én meghirdettetett. Az alkotmányos korszak tehát teljes erejével fönntartotta a városnak ezt a járulékrendszerét. Magában a szabályzatban, ha azt összehasonlítjuk a régebbi századok általunk bemutatott hasonló táblázataival, kétségtelenül a differenciálódás további nyomait fedezhetjük fel. Ez nemcsak azt teszi, hogy az »állás- és helyilletékek« rovatában lehetőleg bőven sorolják most már föl, hogy mi mindent lehet *a)* földön árulni, *b)* állásokon és sátorokban árulni, *c)* szekérről, *d)* hajóról árusítani, hanem úgy látszik a régebbi vásártapasztalatok alapján arra is ügyelnek, hogy még

oly jelentéktelen cikkek is, mint például a hangyatojás se kerüljenek ki az adózás alól. További fejlődése, ha úgy tetszik modernizálása a 60-as évek városi vámszedési jogának abban mutatkozik, hogy mindegyre jobban igyekszik részben a vásárra kirakó kereskedők egyéniségét, részben pedig az áruk származási helyét megkülönböztetni. Már említettem az előbbi fejezetekben, hogy ebben egyfelől a kereseti adó osztályainak, másrészt a házadó, illetőleg a boltadó előrevetett képleteit látom. Így érthető például az 1868-i szabályzatnak I. Állás- és helyilletékek című *a)* földöni árulás alcímmel ellátott 10. tétele, megjegyzésével együtt, amely a következő: »Élelmiszerekért és pedig az egész tehertől, melyet egy személy elbír, fizetendő 4 krajcár. Megjegyzés: ezen díjak fizetése alól mentesek mindazon eladók, kik árucikkeiket a házakban bérfizetés iránt tartott udvari helyiségben, vagy kapuk alatt az utcai járda érintése nélkül naponta, nempedig csak kivételesen hetivásárokon vagy vasár- és ünnepnapokon árubabocsátják.« Tipikus példája ez annak, hogy maga a vásárrendészet hogy alakul át pénzügyőri közigazgatássá.

Az úgynevezett »régi jó időknek« hangulata mutatkozik a D. táblázat következő (25. számú) tételében: »Vidékiek, kik hajón kenyeret hoznak és hajóban árulják is, a hajóállomásért a bentlévő személyekre tekintet nélkül fizetnek az első nap osztrák értékben 10 krajcárt, minden következő nap 4 krajcárt, ha azonban a hajóban hozott kenyér nem abban, hanem a parton vagy meghatározott helyeken árultatik, úgy a fizetés a földöni árulás második tétele szerint történik, azaz 4 krajcár.«

Aki emellé a rendelkezés mellé odateszi Budapest székesfőváros 1937-ben életbe lépett legújabb vámtarifáját, az valóban azt a benyomást kapja, mintha a Közlekedési Múzeumban valamely kezdetleges talicskát hasonlít össze egy gőzmozdonnyal.

Ide kell még írnom az 1868-iki díjszabásnak az azt bevégző »Általános megjegyzéseit«, amelyek igen jellemzők abban a tekintetben, hogy a vásárjog, hogyan tapogatódzik abban az irányban, hogy valóságos adórendszerré tudjon átalakulni, illetőleg az adórendszerbe be tudjon illeszkedni. Ez a befejező rész a következő: »Általános megjegyzések. 1. Ezen javadalom által minden egyébb még fennálló vámok és a fogyasztási adó érintetlenül megmaradnak. 2. 1—40. tétel alatt díjak csak a hely és állás használatáért, az eladás helyén, vagy állásról fizetendők, tehát sem a vámoknál, sem a lánchídoni behozatalnál nem szedethetnek, annál kevésbé szedethetnek oly cikkek után, melyek nem eladás czéljából hozatnak Pestre. 3. Az 1—40. tétel alatti díjak minden a dunaparton (Quai) történt eladásokkor is fizetendők. 4. Ha egy helyen, egy és ugyanazon fél által különféle czikkek vegyesen árultatnak, a díj csak egyszer, hanem mindig a magasabb tétel szerint fizetendő; kivévén oly czikkeket, melyek iránt a díj darabszámra van megállapítva, melyekért külön díj fizetendő. 5. A vízen és vaspályákon szállított javak-

nak számításánál, amennyiben ezen jegyzékben külön intézkedések irántok nem foglaltatnak, szekerenként 20 mázsa teher fog felvétetni — mind azon szállítmányok, melyek helybeli czégre vagy kereskedőnek czímzetten érkeznek s e díjjegyzékben érintett helyektől új czímzés alatt tovább szállíttatnak, eladás tárgyaként tekintendők s helyi illetékfizetés alá esnek. Ennélfogva a szállítmány átkelő s így vásárdíj illetékmentes minőségének igazolásául már azon eredeti szállító levelen, melylyel az áru Pestre érkezik az első feladásnál ki kell jelöltetni azon hely- és czégnek is, melynek czíme alatt e szállítmány Pestről tovább indítandó.«

Mialatt mi ez adóvizsgálatokkal vagyunk elfoglalva, észrevétlenül a mi városunk rég lerúgta gyerekcipőit, szétszakította kamaszruháit s itt áll előttünk hatalmas, önálló, messze kiemelkedő egyéniség gyanánt. Mint modern városépítésünk egyik kiválósága, *Bárczy* István oly szépen tárja azt föl »*A negyvenéves Budapest*« című kötetben — így szólván — »a népszám az 1874. évi 300.000-ről 1914-re 930.000-re emelkedett; 1870-től 1910-ig a Budapesttel szomszédos községek népessége felszaporodott 36.000-ről 240.000-re.« »Ha — *Bárczy*-t idézem — a szomszéd községek közül csak azok népességét számítanók Budapesthez, amelyek vele már teljesen össze vannak építve s melyek, ha közigazgatásilag nem is, de egyébként a gyakorlati élet minden vonatkozásában vele egy szerves egészet alkotnak, úgy Budapest lakossága ma már (1913.) jóval túlhaladná a milliót, körülbelül 1,200.000-re menne, a szomszéd községek bekebelezésének kérdése közigazgatási, közgazdasági, városfejlesztési, közegészségügyi és szociális szempontból egyike lesz a jövő minden tekintetben nagyfontosságú kérdéseinek.« Ezeket mind *Bárczy* István mondotta, a főváros negyvenéves jubileuma alkalmából és mi munkánk befejező részében folytatni fogjuk ezt az ő elgondolását. Ugyancsak ő állapította meg azt is, hogy míg Budapest 1870-ben Európa nagy városai között a 16-ik volt, addig közvetlenül a háború előtt elérte a 9-ik helyet. *Bárczy* István végmegállapítása a következő: »Azt hiszem ez a tény meghaladja a 40 év előtti derék pestiek és budaiak legtúlzottabb reményeit.«

Nekünk viszont az, hogy Budapest főváros úgy negyvenéves, mint ötvenéves, valamint hatvanéves jubileuma alkalmából egy-egy hatalmas statisztikai könyvben mutatta be minden viszonyait, úgyszólván a kezünkbe adja, hogy e három mű főadatait iktassuk ide mielőtt ezt az V. Fejezetet tervünkhöz képest az adózási arányszámok bemutatásával befejeznők.

A »Negyvenéves Budapest« adatai szerint a budapesti községi alap bevételei közül a »Közjogi és közigazgatási bevételek« 1873-tól 1912-ig a következőleg alakultak tíz évenkint, amint azt a 126. oldalon bemutatjuk.

Ezek a számok, amelyek évtizedes időközökben tüntetik föl a főváros adózásának összegszerű fejlődését, a maguk egy-egy évtizedre szóló nagy közeivel első sorban arra alkalmatosak, hogy az adóterhelésnek megduzzadását jelezzék, amikor 1874-ben még 7·7 millió korona összadóösszeget adnak

és ez 1912-re 39·3 millió koronára, tehát több mint ötszörös összegre emelkedik. Ebben a megállapításban azonban nincs semmi meglepő, sőt semmi új sincs, hiszen nemcsak az évkönyvek, hanem az évkönyvek alapján készült tanulmányok is sokszor elénk tárták már ezt a törvényszerű fejlődést. Ha a mi munkánk szempontjából kívánunk e számrengetegből tanulságokat levonni, akkor azt csak úgy tehetjük, hogyha jóval részletesebb összeállításra vállalkozunk. Ezért kellett ahhoz a módszerhez folyamodnom, hogy nemcsak eddigi gondolatmenetünk ellenőrzésére, hanem a későbbi bírálatos megjegyzések lehetővétételére is oly táblázatot állítottam össze, mely megszakítás nélkül évről-évre bemutatja Budapest adóbevételeit adónemenként és ezáltal lehetővé teszi azt, hogy egy külön táblázat százalékos vetítéssel dolgozza föl az arányszámokat. Ezt a két nagy táblázatot I. Főösszesítés címen a 136—137. oldalon és II. Főösszesítés nevezet alatt munkám legvégén találja az olvasó és úgy ezen, mint a következő fejezetek gerincét képezvén, különösen fölhívom arra a figyelmet.

Mielőtt boncolni kezdenők a Főösszesítés által adott fölvételt, még (mint fejezetünk elején megjegyeztük) az van hátra, hogy felsoroljuk azt az időbeli fejlődést, amelyben a különféle adónemek tételesen beléptek Budapest székesfőváros pénzügyi jogába.

Miután könyvünk eredetileg is a városi vámokból indult ki, helyes az a megállapítás (*Homolyai* és Dr. *Takács* kódexe), mely szerint a főváros egyesítéséről szóló 1872. évi XXX. t.-c. 10. szakaszában a város vámszedési jogát fönntartotta s ha e legújabb kódexben is azt a megjegyzést találjuk, hogy »Buda és Pest városoknak régi királyi kiváltságleveleken alapuló vámszedési joga« akkor ismét meg kell jegyeznünk azt, hogy e kiváltságlevelek előtt is volt vámszedési jogunk, hogy az régi önjogú fejlődésnek az eredménye és úgy az 1703-iki I. Lipót által kiásott kiváltságlevél, mint a későbbi szabályozások voltaképpen csak vagy már meglévő városi járulékoknak a kodifikálását jelentik, vagy az egyes tételeknek az emelését, de semmiesetre sem azt, mintha a vámszedési jogot a Habsburg-korból származó oklevél adományozta volna. Nevezetes az, hogy ez a budapesti városi vám alapjában mennyire különbözik az 1890. évi I. törvénycikk 81. szakaszában foglalt attól a vámtól, mely a közutak, hidak, kompok, révek használatáért tényleg a kormányhatóság által nyert engedély alapján szedhető más közhatóság természetes vagy jogi személyek által, hogy a közigazgatási bíróság 1929-ben 1026. szám alatt hozott ítéletével, illetőleg 1323. számú elvi jelentőségű határozatával külön megállapította, kimondván, hogy »a székesfőváros vámszedési joga nem az 1890. évi I. törvénycikken, hanem az 1872. évi XXXVI. t.-c. 10. szakaszán alapszik.« Ezt a városi vámszabályzatot módosította aztán többízben a törvényhatóság, a háború előtt legutóbb 1899-ben, a háború után pedig kódexszerűleg megalkotta 1936-ban a maga vámrendszerét. Erről munkánk következő fejezetében lesz szó.

Megnevezés	1874	1880	1890	1900	1910	1912
Községi pótlék az állami egyenes adók után	3,196.744	3,288.916	3,840.910	6,815.670	11,444.248	13,982.620
Házbérkrajcár	1,143.746	1,261.640	1,934.000	3,590.776	4,860.919	6,093.732
Fogyasztási adópótlék	1,123.564	1,403.884	1,956.980	3,048.545	4,175.414	5,096.829
Az állami italmérési illeték tiszta jövedélméből (regale díjak)	112.006	—	129.448	2,263.382	1,481.353	1,481.353
Italmérési illeték	—	—	—	—	1,118.361	673.687
Kövezet- (városi)vám	1,320.728	1,394.334	2,346.292	3,201.122	5,089.354	6,053.070
Hegyvám	16.840	22.740	1.224	—	—	—
Kő- és téglavám	21.860	—	—	—	—	—
Telekátírási díjak	363.554	337.150	450.062	700.784	1,346.374	2,223.854
Ebtartási díj	27.240	38.612	28.058	52.481	72.300	68.442
Kerékpáradó	—	—	—	91.722	56.802	26
A fogyaszt. adóvonalon kívül eső területen bérben kezelt áll. közvetett adók	5.518	—	—	184.283	287.892	313.330
Adóösszeírási költségek megtérítése	—	—	—	14.472	13.860	3.573
Állami anyakönyvek	—	—	—	63.438	76.969	64.580
Mértékhitelesítő hivatalok	36.314	73.974	70.558	59.822	—	—
Mérleg- és vékahivatalok bevételei	8.250	—	—	—	—	—
Hordójelzés és mázsálás	—	—	—	—	73.080	63.283
Állandó katonabeszállásolási költs. megtérítése	110.542	69.432	332.708	474.156	444.802	464.517
Átvonuló katonaság beszállásolási illetéke	—	4.556	11.774	14.437	19.416	28.645
Végrehajtási díjak	25.838	66.904	59.026	176.051	135.466	193.492
Perköltségek megtérítése	1.692	—	—	4.240	2.419	2.903
A kerületekben készpénzben befolyt nyugtabélyegilleték	—	—	—	—	1.650	2.262
Építésrendőri díjak (építési és lakhatási engedélyekért)	—	—	77.656	208.857	915.762	581.898
Országutak jókarbantartásából befolyt díjak, útépítési és kövezési járulékok	73.580	—	—	373.170	503.831	371.983
Csatornaépítési járulék	150.140	—	—	124.087	247.007	327.116
Irodai és mérnöki díjak	—	19.892	40.966	72.215	136.203	159.519
A tiszti nyugdíjalap kamatjövedelméből	—	40.000	58.386	82.593	1,412.170	1,097.679
Egyéb közigazgatási bevételek	—	—	—	—	—	—
Összesen	**7,738.156**	**8,022.034**	**11,338.048**	**21,616.303**	**33,905.652**	**39,348.393**

Végigmenve a tételes jogfejlődés többi ágazatán, már az előbb bemutatott tíz évre szóló táblázat is kidomborítja azt, hogy a főváros egyesítésekor éppen az abszolutizmus által behozott modern állami adórendszer folyományaképpen megfordult az egész adóevolució és tényleg: a városi adók az állami adókra kezdenek rátelepedni, vagyis a nagyobb úrrá lett állami adóhatalom a saját szabályzatait általános érvényűvé tette és a községi háztartás ezen részében másodhelyre szorította a város saját adóztatási jogát. Ennek történelmi eredetét előttünk akkor láttuk föl-bukkanni, mikor megállapítottuk, hogy úgy Budán mint Pesten a királyi adó beszedése a városra bizatott, ez a királyi adó egyenesadó volt; de ugyanakkor láttuk azt is, hogy hiányos számadási könyveinkben már nyoma mutatkozik annak, hogy a város megragadja az alkalmat, hogy ezt a királyi egyenes adót pótlékolja. Ez történik először azon a tapogatódzó, esetleges módon, amidőn, miként megfigyeltük, a városi hatóság jogosan vagy jogtalanul több adót szed be, mint amennyi a királynak járna és ezt az összeget megtartja magának, de később úgy látszik már rendszerré teszi ezt a kezdetben kétségtelenül véletlennek mutatkozó pótlékolást. Nyomát láttuk annak is, bár történetírónk által vitatva, hogy a pesti polgármester számadáskönyve szerint ő az egyes polgároktól különféle kulcs szerint szedte be a városnak megmaradó adópótlékot, ami azt jelenti, hogy midőn a város az adóbeszedéskor rátelepszik az általa beszedett állami egyenesadóra, bizonyos önállóságot mer megkockáztatni az adókulcs alkalmazása terén. Ha ezt a képletet tartjuk szem előtt, akkor megértjük, hogy mikor a modern adózás az immár egyesített fővárosban működni kezd, akkor az 1874-iki adóeredmények szerint a 7·7 millió korona összbevételből 3·2 esik az állami egyenesadók után szedett községi pótlékra s viszont 1912-ben úgy vagyunk, hogy a kereken 40 millió bevételből kereken 14 millió az, ami az állami adóra rárakodott egyenesadóbevételnek mondható. Egészen külön jelenik meg, látszólag önálló városi egyenesadó gyanánt a házbérkrajcár, amelyet a fővárosi törvény alapján először az 1872-iki közgyűlési határozat szavazott meg. Ez az ingatlantulajdonos terhére vettetett ki, mértéke a nyersbérjövedelem 3%-a. Jellemző a kor hangulatának megváltozásával, hogy az adónem keletkezésekor a házbérkrajcár a lakásbérlők adója volt, amennyiben a háztulajdonos a lakóitól a házbérkrajcár megtérítését igényelhette, tehát lakásfogyasztási adónak nevezhető. Később azonban elhajlik az adóalakulás és átmegy a teher az ingatlan tulajdonosára, a lakó tehát attól mentesül. Ez 1909-ben történik meg, amikor a közgyűlés kimondja, hogy a bér a házbérkrajcárt is magában foglalja. Itt mutatkozik először az a megfigyelés, amelyet a kezdetben liberális és a tőkeképződést pártoló adóhangulatnak a későbbi évek, illetve évtizedek szociálpolitikai adóhangulatára való átváltozására vonatkozik. A szemétfuvarozási illetéket ugyancsak a főváros megalakulásától kezdve találjuk meg a költségvetésben és ez ugyancsak a házadóra támaszkodik,

amennyiben alapja a bérjövedelem 1·5%-a. 1909-től kezdve ez is teljesen az ingatlantulajdonos terhére megy és azt a bérlőnek fölszámítani nem lehet. Az a nagy, hintázásszerű adóegyensúlyozás, amely az egyenesadók és a fogyasztás megadóztatása között a főváros járulékrendszerében méltán leköti a pénzügyi vizsgálat érdeklődését, a községi fogyasztási adók igénybevételével lép elénk. Megállapítható, hogy a főváros az egyesítési törvény alapján kezdettől fogva szedett már fogyasztási pótadót a bor, ital és húsfélék, valamint a sör és az égetett szesz állami fogyasztási adója után ; az adó kulcsát kormányzóhatósági jóváhagyás mellett a székesfőváros törvényhatósága állapította meg. Ez a helyzet majd 1923-ban fog gyökeresen megváltozni állami beavatkozással. Egyelőre tehát úgy látszik, hogy a régi Pest és a régi Buda önálló fogyasztási adói, amelyek voltaképpen eredetileg földesúri jogaikból származtak, teljesen elmerültek a nagy állami fogyasztási adók rendszerében. Mondanom sem kell, hogy az italmérési engedély mindig követi a fogyasztási adók változásait, mert hiszen az italadók azok, amelyek legkívánatosabb tárgyai minden finánchatóság részére a megadóztatásnak már attól az időtől kezdve, amikor a Trencsénmegyéből leusztatott tutajokon a fenyőpálinka megadóztatásán különböznek össze az állami, a vármegyei és a városi hatóságok.

A világháború előtt a későbbi közlekedési adóról még nincs szó, valamint ugyancsak a háború utáni nagy pénzügyi erőfeszítéseknek eredményei azok az adófajták is, amelyek vigalmiadó, pezsgőadó, kerékpáradó, telekértékadó címén fognak megjelenni, de amint látni fogjuk, vajmi kevés befolyással lesznek a főváros tényleges pénzügyi állapotára.

A régi történeti fejlődésbe kapcsolódnak bele a telekátírási díjak, amelyek 1874-ben 363.000 korona, 1912-ben már 2·2 millió korona bevétellel szerepelnek a zárszámadásban. Ezeknek nevezetessége az, hogy a régi Budán és a régi Pesten is megtaláljuk őket azon a címen, hogy a telekátírás által a város közjogi funkciót végez s annak a díját szedi be. Ez nemcsak a régi városi autonómiának a maradványa, hanem leszármazottja ama kapcsolatoknak, amelyek az újkor elején a közjogok és a magánszolgáltatások között létesültek s melyek közül munkánk történeti része különösen a polgári jog adományozásáért járó díjakat tartotta érdekeseknek.

A kisebb járulékok nemcsak azért nem érdekelnek bennünket, mert a költségvetések szempontjából nincs jelentőségük, hanem azért sem, mert semmiféle adófilozófiai megfigyelésre alkalmat nem adnak. Műszaki boncolásuk éppúgy kívül esik könyvünk keretén, mint a közüzemek kérdésének vizsgálata. Ezek után most már rá kell térnünk munkánk két főtáblázatának, az I. és II. Főösszesítésnek bemutatására és boncolására. E fejezet csak vázlatosan, a háború kezdetéig számol be e táblázatok nagysúlyú tanulságairól. A következtetések levonását annyival is inkább a következő, háború utáni fejezetre kell hagynom, mert ezek a tanulságok tényleg akkor virágoztak ki sokkal

erőteljesebben, mint a békeéveknek unalmasnak mondott, de annál áldottabb évtizedeiben.

Az olvasó, ki most kezébe veszi az 1874-től 1937-ig terjedő, a főváros zárszámadásain alapuló összeállításunkat, azt fogja találni, hogy nyolc járuléknemre bontottam föl a bennünket érdeklő bevételeket, mégpedig: 1. egyenes adók, 2. fogyasztási adók, 3. forgalmi adók, 4. magánjogi bevételek, 5. közüzemi bevételek, 6. közigazgatási bevételek, 7. különleges adók, 8. illetékek. Kétségtelen, hogy még így is nagyon nehéz volt az elméleti alapon álló csoportosítást gyakorlatilag keresztülvinni, ennélfogva egyes bevételfajoknál bizonyos önkénnyel kellett őket a csoportokba besorozni. Mégis azt hiszem, hogy helyesen jártam el, amidőn a következő bevételnemeket csoportosítottam az egyes főcímek alá.

1. Egyenes adók.

Községi adópótlék.
Házbérkrajcár.
Telekértékadó.
Ált. kereseti adó.
Ínségadó.
Alkalmazottak keresetadója.

2. Fogyasztási adók.

Fogyasztási adópótlék (1923-tól fogyasztási adó).
Főváros által megváltott kültelki állami italmérési adó.
Állami italmérési jövedék tiszta jövedelme.
Kincstártól a fogyasztási adóvonalon kívül eső területen bérben kezelt állami közvetett adókból.
Italmérési illeték.
Vegyes adóbevételek (villamosárampótdíj, bortermelési adó).

3. Forgalmi adók.

Kövezetvám (1901-től városi vám).
Kő- és téglavám.
Hegyvám.
Mértékhitelesítő hivatal bevételei.
Útépítési és kövezési járulék (1923-tól útburkoló) járda- és szegélykövek eladásából.
Zsibárus tőzsdecsarnok és árubódé.
Utcatisztogatási költségek megtérítése (hótisztogatás is).
Dunapartok (viadukt raktárak bére)
Kövezetfenntartási költség megtérítése.
Idegenforgalmi járulék.
Fényűzési forgalmi adórészesedés.
Kövezetbér.
Szemétfuvarozási illeték.
Helypénz, kikötési és rakodóhelydíjak.
Vásárdíjak (marha-, sertésvásárok és évadvásárok után).

Hirdetési díjak (1926—1927. Hirdető vállalat).
Szálloda adó.
Általános forgalmi adórészesedés.
Lóversenyfogadási közv. vállal. jut.
Utak karbantartása (gőzhengerek kölcsöndíja is).
Közlekedési adó.
Csatornaépítési járulék.
Vámsorompók és vámárkok fenntartása.

4. Magánjogi bevételek.

Ház- és lakbérek.
Haszonbérek.
Nyilvános parkok utáni bevételek.
Termesztvények eladásából.
Ingóságok értékesítéséből.
Rudas-fürdőbevételek.
Haszonvételi jogok.
Cselekvőtőkék kamataiból.
Dunajobbparti temetők (1920-tól köztemetők).
Nádorszigeti (1898-tól Ártézi, 1914-től Széchenyi-fürdő).
Vigadók, kioszkok, nyilv. vendéglők bére.
Szent Gellért gyógyfürdő és szálló.
Nép- és Dunafürdők.
Fővárosi szőlőtelepek.
Nyilvános területek használata után.

5. Közüzemi bevételek.

Vízvezetéki bevételek (1920-tól vízművek, 1930-tól h. jár. a. községi házt.).
Közvágóhídi és marhavásári bevételek.
Vízvezetéki vállalatszerű kiadások megtérítése.
Anyagvizsgáló intézet.
Kátrányozó és bitumenező telep.
Gyógyszerüzem.
Községi élelmiszerárusító üzem (1932-től hozzájárulás a községi háztartáshoz.).
Községi kenyérgyár (1932-től hozzájárulás a községi háztartáshoz).
Községi lóhúsüzem.
Községi szappanüzem (1929-től beolvadt az állategészségügyi telepbe).
Házinyomda.
Gázművek (1930-tól hozzájárult a községi háztartáshoz).
Villamosművek (Elektromos Művek, 1930-tól hozzájárult a községi háztartáshoz).
Községi temetkezési intézet.
Fuvartelep.
Szemétfuvarozási és feldolgozó üzem.
Műszerüzem.
Állategészségügyi telep.
Községi ásványvízüzem.
Közp. és ker. vásárcsarnokok.
Vigadók házikezelése.
Közraktár.

Vegy- és élelmiszervizsgáló intézet.
Fertőtlenítő intézet.
Anyagszertár.
Tűzőrség.
Városházi étkező.
Árumintakiállítási csarnok.
Tattersal és lóvásártelep.
Autobuszüzem.
Állat- és növénykert.
Sertésközvágóhíd és vásár.
Közkórházak.

6. Közigazgatási bevételek.

Eljárási díjakból (1890-től Közbiztons. közegészség és közrend. j.).
Iparengedélyi díj gyors eladásából és pénzbüntetésekből.
Községi kisdedóvók.
Állami anyakönyvek.
Felsőkeresk. iskolák.
Felsőbb leányiskolák (1920-tól leánygimn., illetve leánylic.).
Ker. elöljáróságok pénzforgalma.
Helyhatósági díjak (építési eng. ipareng. közs. kötelékébe felv. stb.).
Iparos és keresk. tanonciskolák.
Zeneiskolák és tanfolyamok.
Iparrajziskolák.
Közjótékonysági és szegényügyi.
Reáltanodai (Főreálisk. bevételek.).
Polgári iskolai bevételek.
Elemi, nép és rajzisk. bevételek.
Gyámhiv. kiadások megtérítése.
Letéthiv. jövedékek.
Irodai és mérnöki díjak.
Állandó katonaszállásolási költségek megtérítése.
Átkelő katonaszállásolási illetékek.

7. Különleges adók.

Ebtartási díj (1923-tól ebadó).
Kerékpáradó.
Pezsgő és habzóbor adó.
Vigalmi adó.
Gáz- és elektromosáramadó.

8. Illetékek.

Adóvégrehajtási díjak.
Tűzoltási járulék.
Telekátírási díjak (1922-től ingatlanátruh. illeték).
Közigazgatási végrehajtási és intési díjak.
Kerületekben készpénzben befizetett nyugtabélyegilletékek.
Beadványi illetékek.

Végeredményben s előzetes tájékozásul azt látjuk, hogy a háborút megelőzőleg a főváros háztartásában a három legfontosabb adónem a következő fejlődési fokozatot mutatja:

	1874	1900	1913
Egyenesadók	44·8%	27·9%	33·5%
Fogyasztási adók	11·6%	14·6%	11 %
Forgalmi adók	14·1%	10·3%	10·2%

Midőn pedig a fejlődés mai végpontjához érünk, a következő kép jelenik meg szemünk előtt:

	1937
Egyenesadók	15·2%
Fogyasztási adók	4·1%
Forgalmi adók	8·2%

Evvel megkaptuk azt a nagy adótávlatot, amelyre a továbbiakban szükségünk van.

VI. FEJEZET.

Budapest adórendszere a világháború után.

Nem hiszem, hogy a Világ gazdasági történetében lenne még bárhol vagy bármikor példája annak, ami az 1914—1918-iki világháború vértivornyájának tombolása után itt, e Közép-Dunán bekövetkezett. Egy országot, mely földrajzi és történelmi egység volt, egyszerre szétdaraboltak: területileg több mint kétharmad részét (71·6%-át) és lakosságának 63·6%-át erőszakosan és véresen leszabdalták. Amikor ez a sebészeti műtét megtörtént, akkor úgy a nemzetbiológia, mint az embertörténet és közgazdaságtan minden szabálya szerint annak kellett volna bekövetkeznie, hogy ennek az államnak a fővárosa, központi és gazdasági szerve összezsugorodik, veszt lélekszámban, fejlődésképességben, veszt gazdasági jelentőségében és hozzásimul a megkisebbedett ország lecsökkentett méreteihez. Mindennek azonban tökéletesen az ellenkezője történt. Az ország, amelyről szó van a példában: *Magyarország*. Ezt a trianoni békeparancs felszabdalta és a felismerhetetlenségig megcsonkította. A város neve: *Budapest*. Ez a Budapest nemcsak túlélte a nemzet vérző akkori megcsonkítását, hanem ma nagyobb, mint valaha, még pedig nemcsak lélekszámban, hanem gazdasági és politikai jelentőségében is. Budapest ma feltartózhatatlanul halad azon az úton, hogy Nagy-Budapestté alakuljon több mint másfél millió lakossal és ezáltal valósággal uralja a Duna medencéjét — annál is inkább, mert legnagyobb versenytársát Bécset felszippantotta a nagy német birodalom, az a német birodalom, amelynek súlypontja nincs a Duna medencéjében s ennélfogva Ausztria, az immár 1939. óta Gau-okra osztott Ostmark, inkább nyúlványa a nagy Németországnak, semmint akár politikai, akár gazdasági vezetője.

Ez a páratlan jelenség egyrészt azt bizonyította — amint könyvünk elején a II. Fejezetben gondosan megfigyeltük — hogy tudniillik a két-

partú Pestnek, a mai Budapestnek természeti, föld- és vízrajzi adottságai oly ritka erővel hatnak az itteni ember-település sorsára, hogy hatásuk áttör minden történeti mulandóságon. Másodszor bizonyítja ez a fenomenon — mert valóságos tünemény előtt állunk — azt is, hogy míg például Bécs a világháború előtt nagyságát egyrészt mesterséges kormányzati beavatkozások sorozatának köszönhette, hiszen I. Lipót, a törökverő császár volt az, aki császári hatalmánál fogva a Wien melletti halászfalut gazdag udvari várossá emelte s császári nemzedékek központosító ereje hordotta oda a műkincseket s a nagy mű-zenét, épen úgy, mint a birodalmi arsenált: addig, amiként történeti szemléletünkben szintén megmutattuk, a magyar főváros szintén kierőszakolta a maga fölfejlődését. Ennek a következménye lett az, hogy míg a Monarchia széthullása után Bécstől és illetve ezáltal Ausztriától úgy váltak el az egyes részek, Galicia, Dalmácia és Csehország, ahogy a vasúti kocsikat egyszerűen lecsatolják és szétválasztják: addig Budapest, mint a magyarság központi városa s a Dunavölgyének époly természetes közlekedési csomópontja, szinte felszabadultnak érezte magát azáltal, hogy a Monarchia külső burkolata lehullott róla. Nem szabad elfelednünk azt sem, — sőt itt lehet ezt a nagy igazságot kézzelfoghatóan kitapogatnunk — hogy a fővárosnak ebben a továbbfejlődésében a lelkek mélyén megnyilvánult az a tudat az egész háború utáni korszakban, hogy a trianoni határok nem lehetnek mások, mint ideiglenes területi és ennélfogva gazdasági kimérések s hogy csupán ki kell várni azokat az éveket, vagy évtizedeket, amíg valamely változatban kitágulnak ezek a szűk sorompók. Ebből következik, hogy a trianoni térkép állandó berendezkedésében sem a politikai tudat, sem a gazdasági élet nem bízván, nem is adott alkalmat sem nekünk, sem szomszédainknak, hogy teljesen újjáalakuljanak a Közép-Dunának az összekötő szálai, ami megint azt jelenti, hogy a háború után még kevésbbé lehetett Budapestnek az uralkodó szerepét kétségbevonni, mint azelőtt, amit bizonyít az is, hogy még a kis-entente uralma alatt is növekedett a főváros jelentősége.

Ezek a nagy tanulságok elsősorban politikai természetűek, ámde ugyanakkor feledhetetlenek a gazdaság-történet és az adófejlődés szempontjából is. Ezért merem azt állítani, hogy amikoron most figyelmünket a háborús és illetve a háború utáni Budapest adóformáinak bemutatására és fejlődésének kitapogatására fordítjuk, akkor könyvünk távlata annyira tágul, hogy helyi eredményeken kívül oly tanulságok alapjait találhatjuk meg benne, amelyek messze túl nyúlnak egyetlen bármily jelentékeny város gazdasági biográfiájának a szemléletén s már az egyetemes pénzügytan problémái és megoldásai felé visznek bennünket.

Mindebből a szerzőre nézve a könyv beosztása szempontjából kettős útmutatás következik. Az egyik az, hogy maguknak a háborús éveknek pénzügyi rángásait, amelyek szinte idegsokkok gyanánt követték egymást,

igen kevéssé lehet a háború utáni évekre főtényező gyanánt tekintenünk. Elég, ha reájuk az immár bekövetkezett új békefejlődés szempontjából néhány utólagos visszapillantást vetünk és ezt is csak annyiban, amennyiben tanulságaik kiegészítik a háború után újraszületett és még fejlődésben lévő Budapest pénzügyi szerkezetének a meglátásait. A másik útmutatás pedig az, hogy annál több haszon, igazi közhaszon kecsegteti emez irodalmi vállalkozásunkat, mennél jobban be tudjuk anyagunkat és mondanivalónkat illeszteni az eddig kimunkált és közkinccsé vált tudományos és hivatalos föltárásokba. Ilyetén eljárással tudjuk elkerülni a fölösleges ismétléseket, sőt elődeink adatgyüjtését és levezetéseit a magunk kiegészítéseivel folytatva és egységessé forrasztva, elérhetjük azt, hogy az ő eredményeiket is a lehető legnagyobb közelségbe hozzuk a most zajló való élet és a jövőnek előttünk immár kitárult problémáival.

E kettős útmutatás alapján és követvén a IV. és V. Fejezetnek tanuságait, legelőször a háború utáni Budapest pénzügyi méreteinek és az ezen pénzügyi méretekben mutatkozó belső és külső eredményeknek a pontos látképét kell bemutatnunk. Erre szükség van egyrészt azért, hogy magának a városnak, mint adóztató hatalomnak a történeti kiterebélyesedése a szemünk előtt álljon, de másrészt azért, hogy a két Adóztató hatalomnak, az Államnak és a Városnak egymáshoz való viszonya, valamint egymásra és a polgárok gazdasági életére való kölcsönhatása eredményében tisztán álljon előttünk. Eddigi fejtegetéseink alapján tudjuk, hogy úgy elméleti szempontból, mint a történelmi kifejlődés ereit nyomon követve, épen a legnagyobb tanulságok és maradandó következtetések ott mutatkozhatnak, ahol ennek a két Adóztató Hatalomnak drámai küzdelme szemléltetően elénk tárul. Hiszen ezek a viszonylatok azok, amelyek a nagy Adó-színjáték igazi tartalmát alkotják és ha összeálló képünk nem helytelen és nem elsietett, akkor életbevágó igazságokat tudnak felmutatni a multra, a jelenre, sőt a jövőre nézve is.

Megfontolva könyvünk szerkesztése szempontjából a fenti nagy tanulságokat, alá kell vetnünk magunkat az így szigorúan kimért beosztásnak. Eleinte, hogy lehetőleg dinamikus alapon tudjam bemutatni az adóevolucionak azt a képletét, amelyet a háború utáni Budapest jelent, úgy az 1933. mint az 1934. és az 1935. évekre kidolgoztattam munkatársaimmal a Magyarország lakosságára eső közterheknek az állam, a vármegyék, Budapest székesfőváros, a törvényhatósági jogú városok, a megyei városok, a községek és egyéb közjogi társulatok közti megoszlását, még pedig az összes adónemekre nézve az állami statisztika alapján. Amint azonban előrehaladtam a könyv megírásában, arra az eredményre kellett jutnom, hogy az általunk keresett nagy távlatnak az egységességét zavarná, ha mindezen évekre nézve külön-külön mellékelném a táblázatot. El kellett ezt hagynom annál is inkább, mert a később megbeszélendő I. és II. Főösszesítések-

nek a főváros zárszámadásaiból való összeállítása, még pedig 1874-től kezdve 1937-ig, tehát majdnem 70 esztendőn keresztül úgyszólván magában foglalja, az egyes adónemek arányszámait is kidolgozva, mindazokat a jelenségeket, amelyek az előbb említett évekre vonatkozó táblázatokból kiderülnének. Stilisztikai szempontból formátlannak látszott ama nagy táblázatok mellett még ezen külön éves bemutatásoknak a fölsorakoztatása, miért is el kellett hagynom a már táblázatokba öntött anyagot és egyedül, egyelőre végeredmény gyanánt a XIX. mellékletben a legutolsó évi állami adóstatisztikából merítve, az 1936. évi összes közterheknek megoszlását mutatom be a nagy adóztató hatalmak között.

Ellenben mindazon szempontokból, amelyek arra vezettek, hogy a Fővárosi Statisztikai Hivatal rendszeres munkásságán építve a Statisztikai Közlemények kiadványsorozatát folytassam: ezt a folytatást szó szerint vettem és *vitéz Surányi-Unger* Tivadar kétkötetes művének, mely »*Budapest szerepe Magyarország gazdasági történetében 1925—1934.*« címmel jelent meg s amelyre már könyvem előszavában is hivatkoztam, nagy gonddal kiállított és úgy a gazdasági, mint a szociológiai szempontok teljes figyelembevételével közzétett adóstatisztikai és adómegoszlási táblázatait egyszerűen folytattam akként, hogy míg ő az 1928-tól 1933-ig terjedő éveknek az adathalmazát szedte világosan áttekinthető rendszerbe, én ezeket az adatokat az 1934., 1935. és 1936-os esztendőkre nézve ugyanolyan beosztásban, ugyanolyan százalékos vetítésekben folytattam. Ennélfogva az olvasó leghelyesebben teszi, ha könyvem II. részének XX.-tól XXIX. számú táblázatait a *Surányi-Unger* mű kiegészítéséül tekinti. Így a XX. táblázat a jövedelmi adóra kötelezettek számát és abban Budapest arányszámát vetítvén a táblára, megfelel a fentnevezett mű 105. táblájának. XXI. számú táblánk a jövedelmi adó megoszlását egyrészt Budapest és a vidék közt, másrészt ennek a ténynek százalékokban kimutatott jelentőségét, valamint a népesség egy-egy fejre jutó terhét ugyancsak Budapest és a vidék között a nevezett mű 107. táblázata szerint teríti elénk; míg a XXII. táblázat az 1936. évi jövedelmi adónak a megoszlását azután summárisan összefoglalja. Evvel áttérünk a vagyonadóra, amelynek eredményeit a XXIII. és XXIV. táblázat mutatja be, ugyancsak folytatva *Surányi-Unger* módszerét az 1934., 1935. és 1936. esztendőkre. A mi XXV. táblánk az ő 115. táblájának felel meg és a házadónak főösszegeit és arányszámait adja. Az ezt követő XXVI. és XXVII. tábla az elébb idézett könyv 117. és 119. összeállításait folytatja a fentemlített három évre nézve, amennyiben a kereseti adó statisztikát osztja széjjel úgy abszolút számokban, mint százalékokban Budapest és a magyar állam egész területe között. Végül a társulati adóról szóló *Surányi-Unger* 120. és 121. kimutatásainak továbbfejlesztése gyanánt a mi XXVIII. és XXIX. táblázatunk, melyek mind e II. rész végéhez vannak csatolva és két fő táblázatunk, az I. és II. Főösszesítés, teljesen kimerítik a statisztikai csoportosulás diorámáját.

I. Főösszesítés. Budapest adóbevételeinek

Év	1. Egyenes adók		2. Fogyasztási adók		3. Forgalmiadók		4. Magánjogi bevételek		5. Közüzemi	
	[1])	%	[1])	%	[1])	%	[1])	%	[1])	%
1874	2.170	44·8	562	11·6	684	14·1	707	14·6	294	6·0
1875	2.114	40·2	628	11·9	750	14·3	914	17·4	423	8·0
1876	2.388	42·8	575	10·3	748	13·4	917	16·5	468	8·4
1877	2.274	41·7	534	9·8	749	13·8	957	17·6	480	8·8
1878	2.216	41·1	502	9·3	744	13·8	1.009	18·7	478	8·8
1879	2.266	38·9	680	11·7	807	13·9	1.096	18·8	479	8·2
1880	2.275	38·9	702	12·0	745	12·7	1.105	18·9	512	8·8
1881	2.266	36·4	717	11·5	847	13·6	1.383	22·2	525	8·5
1882	2.237	34·4	750	11·5	948	14·6	1.464	22·5	636	9·7
1883	2.339	34·0	803	11·7	1.117	16·3	1.351	19·7	731	10·6
1884	2.377	33·2	875	12·2	1.111	15·5	1.352	18·9	774	10·8
1885	2.412	32·5	967	13·1	1.152	15·5	1.402	18·9	860	11·6
1886	2.448	32·5	964	12·8	1.119	14·9	1.416	18·8	890	11·8
1887	2.648	33·2	949	11·9	1.101	13·8	1.526	19·1	970	12·2
1888	2.746	33·2	979	11·8	1.255	15·2	1.505	18·2	989	12·0
1889	2.807	33·8	949	11·4	1.213	14·6	1.510	18·2	1.066	12·8
1890	2.887	32·8	1.043	11·9	1.208	13·7	1.627	18·5	1.226	13·9
1891	3.022	30·7	1.899	19·3	1.309	13·3	1.423	14·5	1.261	12·8
1892	3.113	30·4	1.781	17·4	1.484	14·5	1.627	15·9	1.312	12·8
1893	3.354	30·9	1.743	16·1	1.588	14·6	1.674	15·4	1.420	13·1
1894	3.645	30·2	2.101	17·4	1.756	14·5	1.758	14·6	1.626	13·5
1895	3.843	26·6	2.565	17·7	1.713	11·9	1.841	12·7	1.933	13·4
1896	4.370	27·6	2.831	17·9	1.863	11·7	1.971	12·4	1.895	11·9
1897	4.677	26·7	2.912	16·6	2.167	12·4	2.018	11·5	2.473	14·1
1898	4.733	26·0	2.748	15·1	2.281	12·5	2.287	12·5	2.708	14·9
1899	4.907	26·6	2.819	15·3	2.127	11·6	2.478	13·5	2.935	15·9
1900	10.407	27·9	5.496	14·7	3.861	10·3	5.337	14·3	6.058	16·2
1901	10.564	28·6	5.387	14·6	4.058	11·0	4.921	13·3	5.919	16·0
1902	10.229	27·0	4.909	13·0	3.544	9·3	5.030	13·3	7.703	20·3
1903	9.964	29·3	4.946	14·6	3.813	11·2	5.109	15·1	7.147	21·0
1904	10.467	29·6	5.151	14·6	3.955	11·2	5.319	15·0	7.296	20·6
1905	10.591	30·1	4.388	12·5	3.867	11·0	5.561	15·8	7.264	20·7
1906	10.603	27·9	6.314	16·6	4.564	12·0	5.770	15·2	7.043	18·5
1907	11.367	29·0	5.615	14·3	5.018	12·8	6.042	15·4	7.310	18·7
1908	14.880	33·6	6.155	13·9	5.158	11·6	6.452	14·6	7.715	17·4
1909	15.562	33·0	6.532	13·9	5.362	11·4	6.767	14·4	8.313	17·6
1910	16.305	32·5	7.062	14·1	5.913	11·8	7.584	15·1	8.441	16·8
1911	17.913	32·4	6.994	12·7	6.360	11·5	9.018	16·3	9.130	16·5
1912	20.077	31·9	7.565	12·0	6.815	10·8	10.652	16·9	12.052	19·1
1913	22.414	33·5	7.333	11·0	6.839	10·2	12.653	18·9	12.672	19·0
1914	20.299	30·4	7.689	11·5	6.418	9·6	12.615	18·9	14.899	22·4
1915	22.653	31·5	7.064	9·8	6.111	8·5	12.106	16·8	19.092	26·6
1916	23.796	31·0	6.293	8·2	6.076	8·0	13.059	17·1	21.587	28·2
1917	28.947	32·9	5.061	5·8	5.057	5·8	14.821	16·9	24.156	27·5
1918	37.009	30·6	4.748	3·9	8.344	6·9	18.027	14·9	33.295	27·6
1919	32.804	36·9	4.605	5·2	2.696	3·0	14.509	16·3	19.496	22·0
1920	90.292	18·1	9.974	2·0	101.255	20·3	127.372	25·5	129.072	25·8
1921	203.679	22·1	29.168	3·2	247.223	26·9	36.699	4·0	311.932	33·9
1922	299.138	6·9	65.562	1·5	1,415.603	32·6	1,681.782	38·7	573.956	13·2
1923	10,983.598	13·3	5,440.631	6·6	21,890.284	26·5	27,245.063	33·0	10,757.694	13·0
1924	144,272.665	13·9	126,654.024	12·2	210,888.228	20·3	379,479.290	36·5	123,423.886	11·9
1925	335,399.260	27·5	41,754.457	3·4	184,434.338	15·1	338,968.815	27·7	236,250.824	19·3
1926	531,545.504	18·4	242,309.520	8·4	483,426.521	16·7	1.046,423.159	36·2	481,322.630	16·6
1927	41.777	19·6	13.256	6·2	46.405	21·7	74.288	3·48	29.586	13·9
1928	53.485	10·5	13.431	2·6	34.632	6·8	367.171	72·2	30.748	6·1
1929	57.152	17·3	13.880	4·2	38.039	11·5	184.100	55·8	29.520	9·0
1930	63.864	20·9	12.801	4·2	34.783	11·4	163.550	53·7	22.228	7·3
1931	56.680	18·8	14.442	4·8	31.775	10·6	166.373	55·2	25.374	8·4
1932	44.761	14·5	13.106	4·3	27.410	8·9	181.418	59·1	31.288	10·5
1933	41.176	11·7	11.414	3·2	21.571	6·1	238.295	68·0	31.411	9·0
1934	38.993	15·9	11.873	4·9	20.163	8·2	131.500	53·8	35.424	14·5
1935	36.545	15·2	11.520	4·8	24.354	10·1	126.460	52·5	34.195	14·2
1936	38.972	14·7	11.542	4·3	23.758	9·0	147.434	55·5	35.929	13·5
1937	39.417	15·2	11.615	4·5	22.414	8·7	140.029	54·1	38.059	14·7

[1]) 1874-től 1899-ig bezárólag 1000 forintban, 1900-tól 1926-ig bezárólag 1000 koronában,

százalékos aránya 1874-től 1937-ig.

6. Közigazgatási		7. Különleges adók		8. Illetékek		9. Egyéb bevételek		10. Összesen		Év
[1])	%	[1])	%	[1])	%	[1])	%	[1])	%	
212	4·6	14	0·3	195	4·0	—	—	4.838	100	1874
244	4·6	14	0·3	176	3·3	—	—	5.263	100	1875
293	5·3	18	0·3	169	3·0	—	—	5.576	100	1876
208	3·8	17	0·3	231	4·2	—	—	5.450	100	1877
223	4·1	18	0·3	208	3·9	—	—	5.398	100	1878
259	4·4	21	0·4	213	3·7	—	—	5.821	100	1879
289	4·9	19	0·3	202	3·5	—	—	5.849	100	1880
242	3·9	18	0·3	223	3·6	—	—	6.221	100	1881
272	4·2	19	0·3	185	2·8	—	—	6.511	100	1882
303	4·4	17	0·2	214	3·1	—	—	6.875	100	1883
400	5·6	17	0·2	255	3·6	—	—	7.161	100	1884
404	5·5	16	0·2	202	2·7	—	—	7.415	100	1885
405	5·4	16	0·2	267	3·6	—	—	7.525	100	1886
515	6·4	15	0·2	256	3·2	—	—	7.980	100	1887
522	6·3	15	0·2	252	3·1	—	—	8.263	100	1888
517	6·2	15	0·2	231	2·8	—	—	8.308	100	1889
539	6·1	14	0·2	255	2·9	—	—	8.799	100	1890
551	5·6	14	0·1	362	3·7	—	—	9.841	100	1891
574	5·6	14	0·1	341	3·3	—	—	10.246	100	1892
624	5·7	15	0·1	449	4·1	—	—	10.867	100	1893
668	5·5	16	0·1	501	4·2	—	—	12.071	100	1894
1.986	13·7	16	0·1	560	3·9	—	—	14.457	100	1895
2.387	15·1	17	0·1	522	3·3	—	—	15.856	100	1896
2.593	14·8	26	0·1	673	3·8	—	—	17.539	100	1897
2.674	14·7	26	0·1	757	4·2	—	—	18.214	100	1898
2.625	14·2	43	0·2	497	2·7	—	—	18.431	100	1899
5.137	13·8	144	0·4	880	2·4	—	—	37.320	100	1900
5.072	13·7	136	0·4	891	2·4	—	—	36.948	100	1901
5.555	14·7	128	0·3	811	2·1	—	—	37.909	100	1902
1.975	5·8	124	0·4	881	2·6	—	—	33.957	100	1903
2.105	5·9	145	0·4	956	2·7	—	—	35.394	100	1904
2.207	6·3	136	0·4	1.126	3·2	—	—	35.140	100	1905
2.235	5·9	137	0·4	1.334	3·5	—	—	38.000	100	1906
2.340	6·0	132	0·4	1.331	3·4	—	—	39.155	100	1907
2.543	5·7	128	0·3	1.266	2·9	—	—	44.297	100	1908
2.935	6·2	126	0·3	1.522	3·2	—	—	47.119	100	1909
3.235	6·4	129	0·3	1.483	3·0	—	—	50.152	100	1910
3.415	6·2	75	0·2	2.336	4·2	—	—	55.241	100	1911
3.309	5·3	68	0·1	2.419	3·9	—	—	62.957	100	1912
3.266	4·9	77	0·1	1.603	2·4	—	—	66.857	100	1913
3.336	5·0	60	0·1	1.377	2·1	—	—	66.693	100	1914
3.646	5·1	63	0·1	1.128	1·6	—	—	71.863	100	1915
3.636	4·8	78	0·1	2.001	2·6	—	—	76.526	100	1916
5.032	5·7	190	0·2	4.611	5·2	—	—	87.875	100	1917
4.452	3·7	7.775	6·4	7.241	6·0	—	—	120.891	100	1918
4.188	4·7	6.858	7·7	3.677	4·2	—	—	88.833	100	1919
6.725	1·3	28.287	5·7	6.490	1·3	—	—	499.467	100	1920
12.424	1·4	62.869	6·8	15.275	1·7	—	—	919.269	100	1921
25.607	0·6	213.131	5·0	66.045	1·5	—	—	4,340.824	100	1922
1,066.833	1·3	4,403.947	5·4	745.596	0·9	—	—	82,533.646	100	1923
15,823.360	1·5	31,257.249	3·0	7,431.666	0·7	—	—	1.039,230.368	100	1924
28,768.655	2·4	39,306.806	3·2	1,725.121	1·4	—	—	1.222,138.276	100	1925
39,366.701	1·4	33,046.606	1·1	33,332.454	1·2	—	—	2.890,770.095	100	1926
3.125	1·5	2.275	1·1	2.678	1·2	—	—	213.390	100	1927
3.648	0·7	2.162	0·4	3.300	0·7	—	—	508.577	100	1928
2.360	0·7	1.710	0·5	3.108	1·0	—	—	329.869	100	1929
2.359	0·8	1.432	0·5	3.752	1·2	—	—	304.769	100	1930
1.862	0·6	1.169	0·4	3.516	1·2	—	—	301.191	100	1931
1.732	0·5	952	0·3	6.018	1·9	—	—	306.685	100	1932
1.672	0·5	914	0·3	4.153	1·2	—	—	350.606	100	1933
1.985	0·8	910	0·4	3.629	1·5	—	—	244.477	100	1934
2.150	0·9	910	0·4	4.567	1·9	—	—	240.701	100	1935
2.094	0·8	959	0·4	4.795	1·8	—	—	265.483	100	1936
2.215	0·8	843	0·3	4.406	1·7	—	—	258.998	100	1937

1927-től kezdve 1000 pengőben.

Most pedig kezdjük meg szemlélődő körsétánkat az előttünk meredő számoszlopok hatalmas tornyai között. Valóban úgy vagyunk, mint aki a Dolomitokat járja és az egymásra torlódó rovátkos szikla-csompok közt úgy érzi magát, mintha óriások dobáltak volna útjába köveket, azok egymásra hullottak és rovátkáikon neki kellene szédítő meredeken fölkapaszkodnia, hogy elérje azt, amiért útjára indult, a nagy kör-kilátásnak nagy távlatát. Itt van előttünk egy város, amely 1874-ben indul meg egyesülése után, hogy belőle Budapest legyen s abban az első esztendőben az a nyolc adóforrás, amelyekből ez a közület táplálkozni kíván nem tud több erőt szolgáltatni, mint 4,838.000 forint (9,676.000 korona) adót. A háború előtti utolsó évben, 1913-ban ugyanez a nyolc féle adóforrás már 66,857.000 korona közjárulékot szolgáltat be s a mi szemlélődésünk utolsó évében, 1937-ben Budapest fővárosnak ugyancsak a föntemlített nyolc különféle közjárulék címén több mint egynegyed milliárd, pontosan 258,998.000 pengő a polgáraitól a város eltartására beparancsolt eltartása. A háborút lezáró 1918-as év végösszegül 120,000.000 koronát mutat. Ettől kezdve azonban megkezdődik a számadatoknak a pénzromlással járó vitustánca, amelyek, miután a pénz vásárlóereje, amelyben a bevételek befolynak és viszont a kiadások megtörténnek, semmiféle logikai összefüggésben nincsen az előző évek számszerűleg fölvett tüneteivel; a pénzügytudomány szempontjából józanul éppoly kevéssé mérlegelhetők, amint valamely kórházban az elbocsátott betegnek ottmaradt láztáblájából az ő további életére éppoly kevéssé lehet bármely következtetést kiszámítani, aminthogy kinevetnék azt az orvost, aki az ottmaradt láztáblából ugyanazt a kórházi ágyat később elfoglalt beteg kórtüneteire, vagy egészségi állapotára akarna proféciákat elindítani. Ez a csudálatos számugrálás csak politikai, vagy ha úgy tetszik kortörténeti érdekesség és mutatja azt, hogy az I. Főösszesítés tükörképe szerint Budapest bevételei igazi adóforrásaiból (amelyeket nyolc részben tagoltunk) az itt következő piramidális elváltozásokat mutatták. Szemben az 1918-as összeomlási év 120,891.000 korona bevételi főösszegével, a város háztartása 1919-ben 88,833.000 korona adótermészetű járulék befizetésével kell hogy megelégedjék. 1920-ban ugyanez a tétel, mint főösszeg 499,467.000 koronát mutat, innét kezdve megkezdődik az a fantasztikus számduzzadás, mely mögött nem a polgárok gazdasági erejének megnövekedése, hanem a pénzromlás egészségtelen tünete rejtőzik. Így az adószerű bevételek végösszege a város pénztárában 1921-re már majdnem kétszeresére ugrik, amidőn végösszeg gyanánt 919,269.000 koronát mutat. Még egy esztendő és 1922-ben már 4·3 milliárdnál vagyunk, 1923-ra a milliárdok száma 82½-re növekedik. Az a három feledhetetlen esztendő, amelyet a magyar pénztörténet szempontjából 1924., 1925. s 1926. jelentenek, a következő, a csillagászat körében vagy a bacillusszámlálás módszereinél található három numerus szolgáltatja. 1924-ben 1,039.230.368 korona, 1925-ben 1.222,138.276

korona és 1926-ban 2.890,773.095 korona. A pénzhullámok 1927-től kezdve kezdenek megnyugodni és ettől kezdve a fővárosnak általunk kutatott és boncolt adószerű bevételei pengőben számítva a következő végadatokat mutatják. 1927-ben 213,390.000 pengő, 1928-ban 508, 577.000 pengő, 1929-ben 329,869.000 pengő, 1930-ban 304,769.000 pengő, 1931-ben 301,191.000 pengő, 1932-ben 306,685.000 pengő, 1933-ban 350.606.000 pengő, 1934-ben 244,477.000 pengő, 1935-ben 240,701.000 pengő, 1936-ban 265,483.000 pengő és 1937-ben 258,998.000 pengő.

Ime! Egy adóztató hatalom, mely 1874-ben, tehát 65 évvel ezelőtt megelégedett azzal, hogy saját polgáraitól saját eltartására kereken 9½ millió koronát követelt be, az 1937. végére már a negyedmilliárd pengőnél tart. Sőt ezt az összeget, amint a két Főösszesítés mutatja, ideiglenesen nem egyszer túl is haladta s elérte a maximumot 1933-ban a 350,000.000 pengő adóbevétel oly óriási összegével, mely bármely középalkatú állam ellátására elegendő lett volna. Ha egyebet nem teszünk, mint az utolsó évek adóbevételi főösszegeit, amelyek mindig a negyedmilliárd között járnak, csak az utolsó békeévnek, 1913-nak a végszámával hasonlítjuk össze: akkor minden magyarázat fölösleges arra, hogy a világháború után egy új és nagy adóztató hatalom fejlődött ki a Közép-Duna völgyében, meghaladva minden előzetes történelmi szakát és megcsúfolva az ország megcsonkításának összes hátráltató tényezőit, amelyeknél mind erősebbnek és fejlődésképesebbnek bizonyul. Ezt az adóztató hatalmat Budapestnek hívják.

Nem ok nélkül vittem rá az olvasót arra, hogy fölösleges ismétlések végett mostani kutatásainkat is illesszük bele egyrészt a Fővárosi Statisztikai Hivatalnak »*A Székesfőváros multja és jelene számokban*« című legutóbbi 1934. évi kiadványába, másrészt abba a két nagy műbe, amelyeket e Statisztikai Közlemények könyvsorozata egyrészt *Surányi-Unger* Tivadar e fejezetben többször idézett II. kötetes művében, másrészt *Szigeti* Gyula szakszerű könyvében: »*A gazdasági válság Budapest életében*« megtalálunk, mert távlati szemléletünk méretmérései ezekben teljesen elő vannak készítve. Így megállapítható, hogy az általuk földolgozott adóstatisztikai források szerint a legrendszeresebben kimunkált adócsoportnak, tudniillik, az egyenes adóknak mércéjét alkalmazva, Budapestnek a magyar állam összes egyenes adóbevételeivel való összehasonlítása arra a feledhetetlen eredményre juttat, hogy az országban befolyt összes egyenes adókból már 1932-ben Budapest 48%-ot ért el és 52% maradt az ország egész többi részének. Idevág *Móricz* Miklósnak a következő megfigyelése: (Városi Szemle 1933.) »Budapest közönsége által viselt valamennyi köztehernek háromnegyedrésze az állam, egynegyedrésze a helyi közigazgatás céljaira szolgál; ez az arány az utóbbi négy év alatt kisebb ingadozások mellett állandó volt. A vidék teherbíró erejét a válság növekedésével mind nagyobb mértékben veszi igénybe a helyi közigazgatás költségeinek előteremtése. 1928-ban a vidék

egész közteheráldozatának 77·3%-a ment állami célokra, 1931-ben már csak 70%.

A válság a közterheket csak állami viszonylatban csökkentette. Eddig még a helyi hatóságok közszükségletei nemhogy nem csökkentek, de még az 1928. évi szintnél is magasabbak egy árnyalattal. Amit tehát az állami közterheken meg lehetett takarítani, az mind a vidéknek esett a javára. Amikor az állami terhek súlya e négy év alatt Budapesten végeredményben mindössze egy százalékkal csökkent, a vidéken az állami közterhek apadása az 1928. évi szinthez viszonyítva 30% volt.

Budapestnek ez a szilárd állami teherviselése végeredményben az egyenesadóbeszolgáltatás meglepően nagy rugalmasságának köszönhető. Budapest állami egyenesadói már a régi adókulcsok és a régi adórendszer alapján is szüntelenül emelkedtek. 1931-ben pedig az életbeléptetett új szükségadók és pótadók Budapesten teljes mértékben meghozták a pénzügyi kormányzat által várt eredményt, a vidéken ellenben még azt sem tudták elérni, hogy az egyenesadók hozamát a régi szintre emelték volna. Budapest állami egyenesadóterhe e négy év alatt 45%-kal emelkedett, a vidéké 18%-kal csökkent.«

Ez alapon állapítja meg a vizsgálódás azt, hogy a közterhek fejátlaga Budapesten 1931-ben eléri fejenként a 674 pengőt, a vidéken pedig 224 pengőnél tovább nem emelkedik. Az állam és város adóztató erejét egymással szembeállítva ugyancsak ezen adatok tárják elé azt, hogy az állami egyenesadóknál a fejátlag, mindig 1931-ről beszélve, Budapesten 210 pengő, a vidéken pedig csak 41 pengő; az állam javára kirótt közvetett adóknál az arány 294—116. (Az egyenesadók és közvetett adók arányszámaiban való ezen nagyon nevezetes eltérésre, e könyv VII. Fejezetében fogunk visszatérni.) *Móricz* Miklós végkövetkeztetése az, hogy: a helyi közigazgatás céljaira szolgáló közterhek aránya Budapesten is, a vidéken is jóval kisebb azokénál, amelyeket az állam céljaira kell teljesíteni. A helyi közigazgatás céljaira a keresők a következő fejátlagokat viselik:

Év	Budapesten	Vidéken
1928.	171	67
1929.	178	74
1930.	175	71
1931.	170	67

Ez a teher ismét így oszlik szét: Egyenesadókra esik:

Év	Budapesten	Vidéken
1928.	100	48
1929.	104	53
1930.	105	51
1931.	104	50

Közvetett adókra esik:

Év	Budapesten	Vidéken
1928.	71	19
1929.	74	21
1930.	70	20
1931.	66	17

Hegymászó utunkon most már a nagy magasságban megjelent bércormok fölött kezd a köd fölszakadni és mi külön-külön megnézhettük sorra az egyes oszloppá meredt számmeredekek pénzügygeológiai összetételét. Arról van szó, hogy a méretek fölvetítését most már nemcsak 1874. és 1937. között, tehát történelmi egymásrarakodásban, nemcsak Budapest és az állam között, tehát az adóztató hatalmak összehasonlító körképében szemléljük, hanem közelebb lépjünk az egyes adókategóriák, tehát a különféle adóforrások által hozott és lerakott anyagnak az egybehasonlító vizsgálatához. Ennek nemcsak statisztikai érdekessége van még akkor is, ha oly nagy általánosságban történik az egymásmelléállítás, amint azt könyvünk rendszere kérlelhetetlenül előírja, hanem itt már a különféle geológiai folyamatok alatt kialakult adóformációkban jóval többet találhatunk, mint egyszerű pénzügyi számadási eredményeket. Maga a szociológiai életlüktetés épúgy le van verődve a már kiformálódott adóformákban, amint a gyakorlott geológus valamely cseppkőbarlang stalaktit orgonájának az egyes csappjait végigkopogtatva, ki tudja mutatni, hogy a földalatti barlangban jelentkező vízerek mennyi idő alatt és milyen természetű rétegeket halmoztak egymásra ama fantasztikus kristályszerű alakulatokban. Ezért nem meglepő, hogy táblázatainak eredményéről *Surányi-Unger* az összes adónemek közül a társulati adónak összehasonlításánál jut arra a méretezésre, amely szerint ebben az adónemben mutatkozik meg legvilágosabban az a főarány, mely Budapest és a vidék között adóerőszolgáltatásban, tehát adómegterhelésben is mutatkozik; ennél az adónemnél tudniillik Budapest több mint ötszörösen többet szolgáltat, mint az ország többi része. A megfigyelés itt nagyon helyes és messzire mutat, amennyiben szerző megállapítja a következőket: »Budapest nyilvános számadásra kötelezett társulatai nemcsak viszonylag nagyobb számúak, hanem általában nagyobbszabásúak is, mint a vidékiek. Ezt a különbséget fővárosunk nagyobbszabású gazdasági viszonyai indokolják. Nevezetesen pedig a kedvezőbb budapesti tőkeviszonyok játszanak itt fontos szerepet. Így nem lehet meglepő, hogy az ország összes társulati adójából már a huszas évek közepe táján is jóval több mint felerész jutott Budapestre. 1927. azonban a társulati adó összegének vidéken jóval nagyobb emelkedését hozta, mint Budapesten. Ennek legáltalánosabb magyarázata abban a körülményben lelhető, hogy a mezőgazdaság akkoriban bizonyos vonatkozásokban lendületesebben tudta még kihasználni a javuló gazdasági helyzet lehető-

ségeit, mint akár az ipar, akár pedig a kereskedelem. Utóbb viszont már erősebben érvényesülni kezdett a mezőgazdasági árolló szétnyílása és a Budapesten összpontosuló országos kereskedelem fellendülése. 1929-ben, azaz az általános gazdasági fellendülés tetőpontján Budapestre az ország összes társulati adójának már csaknem $^3/_5$-e jutott. Kisebb lemorzsolódással fővárosunk azután ezt a színvonalat egészen 1933-ig meg tudta őrizni. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy Budapestre az ország lakosságának csak valamivel több mint tizedrésze jutott, megállapíthatjuk, hogy az egész népesség egy fejére a fővárosban mintegy ötször oly magas társulati adó esett, mint vidéken. Fővárosunk tehát a társulati adó síkján is a vidéknél aránylag ötször nagyobb gazdasági erőt árul el.«

A *Surányi-Unger* táblázatok végkövetkeztetése az, hogy Budapestet a vidékkel szembeállítva, az adózás terén az ötszörös arány következetesen ismétlődik. Ezt lehet kimutatni már a vagyonadónál, sőt általában az ingatlanok adójánál is akkor, ha a föld- és házadót egyesítjük. A jövedelmi adónál a tapasztalati különbségek még sokkalta nagyobbak, viszont az általános kereseti adónál kisebb eltérésekkel ismétlődik ugyanaz. »Nagy vonalaiban most egyszeriben igazolást nyer az a tény, hogy fővárosunk az ország összes egyenesadóiban viszonylagosan ötször oly nagy arányban részesedik, mint a vidék. Az adózás megoszlására vonatkozó gondolatmenetünk itten zárt körré fejeződik be,« — mondja a szerző munkája II. kötetének 197. lapján.

Most már, következetesen kiépítve az itt elért eredményeket, a mi táblázatainknak 1936. évre vonatkozó sommája a következő:

I. Az adóhatalmi mozzanatok megoszlása tekintetében az 1936. esztendei összes közterheknek az állam, a vármegye, a városok, községek és közadók szedésére jogosult más közületek között való osztozkodás a következő eredménnyel jár: 1936-ban a magyar állam egyenesadóban beszedett összesen 244,540.000 pengőt. Budapest főváros 66,430.000 pengőt, a vármegyék kereken 43,000.000-t, a törvényhatósági jogú városok 15,000.000-t, a megyei városok 19,600.000-t, a községek 42,700.000-t, egyéb közjogi társulatok 39,314.000 pengőt, összes egyenesadóbevétel: 470,985.000 pengő.

Áttérve a forgalmi adókra, itt 1936-ban az állam kapott 160,400.000 pengőt, Budapest 4·5 milliót, a törvényhatósági jogú városok együtt 878.000 pengőt, a megyei városok 1,803.000 pengőt, a községek 2,318.000 pengőt. A forgalmi adó összbevétele 169,967.000 pengő. Az illetékek megoszlása a következő: A 143,936.000 pengő összbevételből az állam szedett 116,812.000 pengőt, Budapest kapott 11,358.000 pengőt, a törvényhatósági jogú városok 3,700.000 pengőt, a megyei városok 4,900.000 pengőt, a községek 7,000.000 pengőt.

Ha most áttérünk a fogyasztási adók csoportjára, abban tizennégy adónemet találunk, úgymint: szeszadó, söradó, cukoradó, margarinadó, ásványolajadó, gyujtószeradó, szivarkahüvelyadó, villamosfényforrás adója,

borfogyasztási adó, húsfogyasztási adó, szeszfogyasztási adópótlék, sörfogyasztási adópótlék, ásványvíz- és szikvízadó, italmérési illeték. Ez a tizennégyrendbeli fogyasztási adó és illeték összesen 131,960.000 pengőt hozott, amelyből maga az állam 101,727,000 pengőre tette rá a kezét. Budapestnek mindössze 11,982.000 pengő a jövedelme, amely négy adónem közt oszlik meg. Ezek: a borfogyasztási adó 4,399.000 pengővel, a húsfogyasztási adó 6,401.000 pengővel, a szeszfogyasztási adópótlék kereken egy félmillióval, a sörfogyasztási adópótlék kereken 100.000 pengővel és az italmérési illeték ugyancsak egy félmillióval.

A vámbevételeknél, melyek együttvéve 58,401.000 pengőre rúgnak, a határvám az államé. Ez hozott 1936-ban 43,662.000 pengőt. A híd- és a városi vámok terén részesednek: a mi fővárosunk 7,354.000 pengővel, a vármegyék 3,322.000 pengővel, a törvényhatósági jogú városok 2,187.000 pengővel, míg a megyei városokra másfél millió, a községekre pedig összesen 300.000 pengő jut.

Állami adóstatisztikánkban a következő tétel a jövedékeké, amelyek nem kevesebb, mint 108,279.000 pengőt hoztak 1936-ban. Ezek azonban mind az államot illették és bennünket ezen a helyen nem érdekeltek. Épúgy elhagyjuk a társadalmi biztosítás megterhelését is. Ellenben érdekel bennünket az adónemek összefoglalása és annak helyi megoszlása, amely a következő: az összes közjárulék főösszege 1.083,528.000 pengőt tett ki. Ebből az állam adóztató hatalma szippantott föl 775,420.000 pengőt, Budapest fővárosé 101,692.000 pengőt s maradt még a vármegyékre 46·4 millió, a törvényhatósági jogú városokra 25·9 millió, a megyei városokra 32·6 millió, a községekre 62·1 millió és az egyéb közjogi társulatokra (vízszabályozás stb.) 39,314.000 pengő.

Az adóhatalmi megoszlás után a főváros és vidék népességének adóarányokban való méretezése XX—XXIX. táblázataink szerint a legutolsó statisztikai évben, vagyis 1936-ban a következő fejlődést érte el.

XX. táblázatunk szerint a jövedelmi adókötelezettek száma abszolút számokban 1936-ban Budapesten 68.624 lélek, a vidéken 133.680 lélek, egész Magyarországon 202.308. Ez azt teszi, hogy százalékokban Budapestre jutott 33·92%, az ország többi részére 66·8%; az egész népesség százalékában kifejezve pedig az országos átlag 2·3%, Budapesté 6·5%, a vidéké pedig 1·7%.

XXI. táblázatunk szerint a jövedelem adó kivetésének megoszlása tekintetében 1936-ban a helyzet az volt, hogy Budapestre 21,368.000 pengő, a vidékre 16,135.000 pengő jutott a 37·5 millió összjövedelmi adóbevételből. Ez nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy Budapest a jövedelmi adó 56·98%-át viselte, az ország többi részének maradt 43·02%; a fejkvóta az országos átlagban 4 pengő 17 fillér, Budapesten 20 pengő 32 fillér, a vidéken 2 pengő 03 fillér. Ezt a vetítést a XXII. számú tábla közigazgatási megoszlásban mutatja be.

A vagyonadó tekintetében a XXIII. táblázat eredménye 1936-ra vonatkozólag az, hogy Magyarországon ezen adónem alá 147.748 adóalany tartozott, ebből vidéken volt található 111.593, Budapesten 36.155, vagyis Budapest 24·47%-kal áll a vidék 75·53%-ával szemben. Ezt a lakosság összszámára vetítve, azt találjuk, hogy átlag a lakosság 1·64%-a tartozott vagyonadó alá, ellenben Budapest 3·44%, a vidék pedig az országos átlag alá jut 1·41%-kal.

A XXIV. tábla szerint a vagyonadó főösszege Magyarországon 1936-ban 15,896.000 pengő volt, ami 1932-vel szemben, amikor ezen a címen 20 milliót lehetett beszedni, lényeges hanyatlást szenvedett. A legutóbbi év összegéből Budapestre esett 5·8 millió vagyonadó, vagyis 36·54%, a vidékre kereken 10 millió, vagyis pontosan 63·43%. Ha a fejkvótát keressük, azt találjuk, hogy az országos átlagban 1 pengő 77 fillér, a vidéken 1 pengő 27 fillér, Budapesten ellenben 5 pengő 52 fillér, vagyis az ötszörös arány teljesen világos.

XXV. táblázatunk tanulsága az, hogy a házadó 1936-ban Magyarországon 75,779.000 pengőt hozott. A maximuma 1932-ben 101,952.000 pengőben mutatkozott. Ezen 77·7 millióból Budapest viselt 40,580.000 pengőt, az összes vidékre marad 35,000.000 pengő. Ez először is jelzőszámokban azt teszi, hogy 1926-ot száznak véve, az országos átlag 1936-ban 167, a vidéken 144 és Budapesten 193. A százalékos megoszlás pedig arról szól, hogy Magyarország egész házadójából Budapestre 53·57% jutott, a vidék városainak és falvainak 46·43%-ával szemben.

A XXVI. és XXVII. táblák az általános kereseti adó megoszlási statisztikáját adják az 1936-os eredmények szerint. Ebből az tűnik ki, hogy adónemkötelezetteinek száma az egész országban 500.000 volt és ebből a vidékre jutott 423.189, vagyis 84·58%, a fővárosra pedig 77.144, azaz 15·42%. Megjegyezzük, hogy ez az arány 1928. óta nagyon keveset változott. Ami most már a kereseti adó adóösszegeit illeti, az egész bevétel megette a 20,460.000 pengőt, ebből Budapestre jut 7,468.000 pengő, a vidékre 12,992.000 pengő, vagyis Budapest és a vidék úgy állnak egymással szemben mint 36·50% kontra 63·50%-kal.

Végül a XXVIII. és XXIX. tábla a társulati adóról számol be. Ennek adókötelezetteinek száma 1936-ban összesen 6.084 volt, még pedig Budapesté 2.293 (37·69%), vidéké 3.791 (62·31%). Az adóösszeg pedig így oszlott meg: A 12,479.000 pengő összbevételből budapestiek fizettek 7,308.000 pengőt, a vidéki kötelezettek 5,170.000 pengőt, tehát Budapest 58·56%-ot, a vidék 41·44%-ot mutat.

E statisztikai szemlélődésünk zárószámadatai gyanánt a »*Magyar városok statisztikai évkönyvének*« most megjelent 1937-ről szóló kötetéből iktatjuk ide a következő főadatokat: az adókezelési bevételek táblája ezt az összeállítást mutatja:

A községi háztartás rendes bevételeinek részletezése. 1937. évi költségvetés pengőben.

Megnevezés	Budapest székesfőváros	Törvényhatósági jogú városok	Megyei városok	Összesen
Önálló városi adók:				
Vigalmi adó	850.000	299.500	255.677	1,405.177
Házbérfillér	7,500.000	336.000	35.500	7,871.500
Ingatlanvagyonátruházási illeték	4,550.000	605.000	951.671	6,106.671
Értékemelkedési illeték	—	7.000	—	7.000
Egyéb városi adó	11,228.923	—	26.330	11,255.253
Fogyasztási adópótlékok.				
S zeszfogyasztási adópótlék	490.000	98.949	181.316	770.265
Sörfogyasztási adópótlék	100.000	19.839	38.950	158.789
Állam által átengedett fogyasztási adók				
Borfogyasztási adó	5,500.000	1,868.497	2,514.292	9,882.789
Húsfogyasztási adó	5,110.000	1,165.780	1,411.523	7,687.303
Önálló alapon kivetett fogyasztási adók.				
Ásványvíz és szikvízfogyasztási adó	—	99.700	112.116	211.816
Egyéb fogyasztási adók	—	90.900	3.293	94.193
Állam által átengedett egyéb adók.				
Százalékos kereseti adó	6,000.000	2,370.976	3,675.240	12,046.216
Alkalmazottak kereseti adója	9,100.000	1,178.000	1,628.832	11,906.832
Forgalmiadó részesedés	4,500.000	1,263.466	1,876.625	7,640.091
Italmérési illeték	550.000	323.869	503.079	1,376.948
Különfélék.				
Késedelmi kamatok	300.000	337.450	468.367	1,105.817
Végrehajtási díjak	450.000	238.638	348.408	1,037.046
Birságok	—	9.700	19.410	29.110
Megtérítések	—	124.244	51.248	175.492
Vegyes bevételek	20.400	62.274	23.875	106.549
Általános igazgatási bevételek összesen	**59,063.839**	**12,493.370**	**15,912.406**	**87,469.615**

Ha az olvasó számképeinket belérakja azokba a mozaikokba, amelyeket *Bene* Lajosnak »*A magyar városok háztartása*« című művében (Statisztikai Közlemények 1935.), *Szigeti* Gyulának »*Magyarország községeinek háztartási viszonyai az 1934. évi költségelőirányzatok szerint*« (Magyar Statisztikai Közlemények 93. kötet) című szakmunkájában és *Laky* Dezsőnek »*Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900-tól 1920-ig*« (Statisztikai Közlemények 57. kötet) című művében s különösen annak II. részében megtalál, akkor teljes a kép és vizsgálódásunknak ezt a részét befejezettnek tekinthetjük. Ez azt teszi, hogy itt az ideje, hogy igen rövid visszapillantást tegyünk arra, ami a háború alatt és az utána következő rendkívüli események folytán Budapest főváros pénzügyi terén végbement. Itt megint kiegészítés a dolgunk,

mert a fővárosi pénzügyek kiváló szakértője, *Homolyai* Rezső már »*A főváros pénzügyei 1919-től 1931-ig*« című művében, mely a Statisztikai Közlemények során 1934-ben adatott ki, oly teljes módon lepergette e hiszterikus éveknek a filmjeit, hogy nekünk elég, hogyha a következő sorokban röviden vázoljuk az ő eredményeit. Ezzel úgy statisztikailag, mint a történelmi fejlődés szempontjából elértünk oda, hogy a fejezet többi részét a városi pénzügyek háború utáni szemléletére fordítsuk.

A községi háztartás kiadásai és bevételei módszeres csoportosítás szerint, a városok közigazgatási jellege szerinti összefoglalásban. 1937. évi költségvetés.

Megnevezés	Budapest székesfőváros	Törvényhatósági jogú városok	Megyei városok	Összesen	Budapest székesfőváros	Törvényhatósági jogú városok	Megyei városok	Összesen
	Pengő				Százalék			
Adók:								
1. Önálló városi adók ..	24,328.923	1,339.275	1,626.547	27.294.745	16·6	3·5	5·0	12·7
Fogyasztási adók:								
2. Fogyasztási adópótlékok	590.000	118.788	220.266	929.054	0·4	0·3	0·7	0·4
3. Állam által átengedett fogyasztási adók	10,610.000	3,034.277	3,925.815	17,570.092	7·3	8·3	12·1	8·2
4. Önálló alapon kiv. városi fogyasztási adók	—	190.600	115.409	306.009	—	0·5	0·3	0·1
5. Állam által átengedett egyéb adóbevételek ...	19,600.000	4,812.442	7,180.697	31,593.139	13·4	13·2	22·1	14·7
6. Italmérési illeték	550.000	323.869	503.869	1,376.948	0·4	0·9	1·5	0·6
7. Az adók behajtásával kapcsolatos bevételek .	770.400	647.462	851.022	2,268.884	0·5	1·9	2·6	1·1
Összesen	**56,449.323**	**10,466.713**	**14,422.835**	**81,338.871**	**38·6**	**28·7**	**44·3**	**37·8**

Eme pragmatikus megállapítás szerint a háborús rendkívüli kiadások következtében a főváros háztartásában a fedezetlen hiányok 1914-től 1919-ig 231·8 millió koronára szaporodtak s ezeknek nem volt költségvetési fedezetük. Ezt az óriási hiányt a főváros nem tudta a maga erejéből fedezni s a kormányhoz fordult, amidőn is a háború alatt fölmerült rendkívüli kiadásoknak, valamint a kommün és a román megszállás által okozott károknak megtérítését kérte az államtól. A kormány azonban nem volt abban a helyzetben, hogy ennek a kívánalomnak eleget tegyen s ezért a főváros 1921-ben a 231 millió korona hiány fedezésére törlesztési tervet készített, amely szerint 30 éven át a következő évek költségvetésében lett volna e hiány részletekben fedezendő. Erre azonban nem került a sor, mert már az 1920. és 1921. év zárszámadásai feleslegeket mutattak, amiből az időközben értékben sokat veszített 231 millió korona hiányt csaknem tel-

jesen fedezni lehetett. »A háborús hiányok ilyenmódon a viszonyok különös alakulása folytán szinte önmaguktól hamarosan rendezést nyertek.« Mondja *Homolyai* s ugyancsak ő használja ezt a különös kitételt is »Akkor születtek meg az »adószimfóniák« »Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter nevezte így az adójavaslatait.«

Erre az adószimfóniára még visszatérünk, itt csak azt kell kiemelni, hogy épen ezen állami adószimfóniák folytán a városnál magánál adóproblémák épen ezen kritikus évek alatt nem jelentkeztek, illetőleg jelentkeztek annyiban, hogy amíg a pénzérték váltakozott, addig a kereseti, a jövedelem- és a vagyonadót nem állapították meg évről-évre, hanem egyszerűen az előző évek többszörösében vetették ki. És most következik az »adószimfóniák« igazolása, mert szerző bevallja azt, hogy: »az infláció idején ennélfogva az egyenes adókkal nem lehetett a közületek háztartását egyensúlyban tartani. Ott kellett tehát a bevételeket keresni, ahol lehetett. Minden kivetési eljárás nélkül való, azonnal befizetett adó kellett. Ilyen volt a forgalmi adó. Ezekben az években a közvetett adók voltak a legfontosabb adóbevételek. A viszonyoknak ilyen alakulása vezetett később a közterhek emelkedéséhez. Az elsorvadt egyenesadók pótlására közvetett adók léptek életbe. Amikor pedig az aranykorona-értékszámítás bevezetésével az adótételek valorizálódtak, az életbeléptetett új vagy felemelt közvetett adók nem szűntek meg, hanem továbbra is érvényben maradtak, aminek következtében a közterhek emelkedtek.« Ennek az emelkedésnek számbeli képe azt mutatja, hogy a községi szolgáltatások fejkvótája, mely 1913-ban 49 pengő 85 fillér volt, 1920-ban 8 pengő 57 fillérrel indult, 1927-ben elérte a 100 pengő 16 fillért s emelkedett ekként: 1928-ban 113 pengő, 1929-ben 112 pengő 13 fillér, 1930-ban 111 pengő 31 fillér, 1931-ben 105 pengő 12 fillér.

Ezek után a következőt halljuk: »Az 1919. és 1931. évek között a nagy válságok idején természetesen kiütköztek a fővárosi községi adórendszer fogyatékosságai. Ennek eredménye volt, hogy a főváros községi adórendszere ebben a korszakban lényegesen megváltozott.« Most lássuk, hogy miben történt e változás a terhek számszerű emelkedésén kívül? Erre a következő feleletet kapjuk. »A községi adózás reformja, amelyre már a háború előtt tizenhárom évvel, 1901-ben egy harminc tagból álló bizottságot küldtek ki, »— mindegyre új terveket szült, vagyis a mi nyelvünkön szólva megkezdődött a két nagy adóztató hatalom, úgymint az Állam és a Város között az a nagy és izgatott és igen sokszor meddő adólabdázás, amely csakugyan egy adófilm vásznára kívánkozik.« Már akkoriban tervbevették az általános jövedelmi adó községi pótlékolását, tervbevették az 5%-os iskolaadó, az önálló örökösödési adó behozatalát, az állami üzemek, valamint az állami hivatalnokok, katonatisztek fizetésének községi megadóztatását. Állandóan kísértett a telekérték növekedésének és az üres

telkek megadóztatásának terve. Tervezték a szikvíz-, ásványvízadót, a pezsgőadót, a kártyaadót, a színházi jegyadót, a »szegényügyi adót«, a fogatok megadóztatását, a lakásadót, a gyógyszertár engedélyezési jog, a hirdetésügy és tűzkárbiztosítás községesítését a községi takarékpénztár felállítását stb.

A főváros az 1919—1931. években szintén sűrűn foglalkozott új adótervekkel. A főváros ekkor is kérte a községi jövedelemadó engedélyezését, amire most már a 171.000/1924. B. M. számú körrendelet is megadta a lehetőséget; kérte a házadó átengedését, a lakás- és üzletadó, a szállás- (albérleti) adó, a községi italadó engedélyezését, az útadó fölemelését. De ezeket a kormány nem engedélyezte.

A főváros községi adórendszere azonban így is több jelentős új adóval bővült. Új községi közszolgáltatás volt a tűzoltási járulék, az ínségadó (ínségjárulék), a szállodaadó, idegenforgalmi járulék, a községi hatósági díj. Még a háború alatt lépett életbe a közlekedési adó és a vigalmi adó. De ezeknél nagyobb jelentősége van az állam részéről átengedett kereseti adónak és a részesedésnek, amit az állam a forgalmi adó bevételéből a fővárosnak ad.

A forgalmiadórészesedés pengőre átszámítva 5·2 millió bevételt eredményezett 1922-ben, amikor az egész községi adóbevétel 9·5 millió pengő volt. A forgalmiadórészesedés 1927-ben 14·5 millió pengőre, a kereseti adó bevétele pedig 1928-ban 24 millió pengőre emelkedett. Ez mutatja a két adóbevétel jelentőségét. A forgalmi adó tekintetében 1938. január 1-én lépett életbe a főváros és az állam között létrejött az a megállapodás, amely szerint a beszedett forgalmi adóból annak átlag egyhatoda illeti a fővárost és ezenkívül az állam a fővárosnak három és félmillió pengő kiegészítő hozzájárulást fizet.

A kereseti adóval és a forgalmiadórészesedéssel a főváros fejlődésképes adóbevételekhez jutott. A főváros lakossága főképen bevándorlással növekedett. De a bevándoroltak jórészt vagyontalanok voltak, akik a fővárosban alkalmazást és elhelyezkedést kerestek. Ezek olyan adót, amiből a főváros pótadóval részesedett, nem nagyon fizettek. Minthogy a kereseti adót és a forgalmiadót mindenki fizeti, az átengedett kereseti adóval és a forgalmi adórészesedéssel a főváros most olyan bevételekhez jutott, amelyek a lakosság szaporodásával és a gazdasági fejlődéssel automatikusan növekednek.

A főváros községi adórendszere ebben a formában a háború előttihez képest nagy fejlődést mutat. Az adórendszernek ez az átformálása adta meg a lehetőséget arra, hogy a községi adóbevételek az 1913. évi 43·9 millióról 1930-ban 112 millió pengőre emelkedtek.«

Homolyai pénzügyi krónikája 1931-ben zárul. Mi most egészítsük ki és tetőzzük be ezt a képletet a főváros adópolitikájának 1938-ban bekövetkezett két legnevezetesebb tényével: az egyik, hogy rendkívüli és heves viták után megszületett a »A budapesti városi vámokról szóló új szabályrendelet« és 1938. augusztus 24-én dr. Szendy Károly polgármester kihirdette a »székesfővárosi fogyasztási adókról szóló új szabályrendeletet«, mely

a 73/1938. közgyűlési szám alatt állapíttatott meg. Evvel a fogyasztási adók kérdése nyugvópontra jutott, mert az 1925-i régi szabályrendeletnek az 1937-ben megkísérelt újjáalkotását a kormány nem hagyta jóvá. Ezután a szabályrendeletnek kormányhatósági felülvizsgálata során a pénzügyminisztériumban tartott sorozatos értekezleteken történt meg a közeledés a fogyasztási adók terén a két adóztató hatalom között, ahol is megállapíttatott, hogy a régi szabályrendeletnek a szövege az új állami szesztörvény folytán már nem tartható fönn, minthogy az állam az új szeszadótörvény szerint szeszfogyasztási és szesztermelési adót nem szed.

Mert e könyv íróját egyaránt érdeklik az adóevolució gyakorlati kérdései, valamint az azokkal szemben jelentkező elméleti tervezések, ezért nem tagadhatja meg magától és olvasóitól azt, hogy még a város által kisebb-nagyobb sikerrel tett adópróbálgatások hátterébe is be ne tekintsen.

1911-ben találjuk meg azt a kísérletet, amely a mutatványok, előadások, játékok után fizetendő helydíjak kiszabásának ügyét, amely az 1881. évi XXI. törvény életbelépte óta állandó surlódási ok volt a rendőrség és a főváros között, valahogy rendbehozza. A javasolt megoldás abból állott, hogy kettéválasszák a színháznyitási díjat, az egyes színielőadások után szedendő taksáktól, amelyeknek megint különféle sorozata lett megállapítandó a rendes színielőadásoktól kezdve, a (14. pont) labdadobás, karikadobás, paprikajancsi és minden néven nevezendő egyéb eddig meg nem nevezett játékok, mutatványok és előadások engedélydíjai tekintetében. Ebből nőtt ki 1921-ben az a szabályrendelet, amely »a mulatság és szórakozás, valamint a kártyajáték községi megadóztatásáról« szól. Midőn 1916-ban ebből az adópróbálkozásból »községi vigalmiadó« lett, határozottan magán viselte azt a szándékot, hogy a mulatozásokat úgyszólván megbüntesse. A pénzügyi eredmény azonban époly kevéssé volt elérhető, mintahogy túlzottak voltak azok az erkölcsi elgondolások, amelyek lelkesítették ennek a reformnak a híveit. A reformnak következménye az volt, hogy bár az 1916. évi 1259-iki közgyűlési számú szabályrendeletet a kormány jóváhagyta és az 1918. februárban életbe is lépett, az adónak a mértékét mindegyre meg kellett változtatni. Legutóbb az 1925. évi közgyűlés intézkedett akként, hogy a vigalmi adó legtöbb tételét lényegesen leszállította, fönnhagyván azon alapelvet, hogy: »1. szakasz. A székesfőváros a mulatságok és szórakozások, valamint a kártyajáték és ezzel egy tekintet alá eső bármely más játék, dominó, sakk, billiárd, tekézés, gép stb. után a jelen szabályrendelet értelmében szegényügyi és népjóléti célokra fordítandó községi vigalmi adót szed.« A vigalmi adó voltaképen jegy és kártya-, billiárdadó s alapelve az, hogy a belépőjegy árának 5%-a fizetendő rendesen adóban, a mozgószínházaknál 2½%-ot, hangversenyeknél a 10 pengőnél magasabb belépőjegyek után 7½%-ot, 10%-ot az idegennyelvű előadások után.

20%-ig megy az adó oly helyiségekben, ahol ételeket szolgálnak ki és 25% maximumot ér el legmagasabb kártyaadó formájában. A községi vígalmi adóról a főváros 1938-ban alkotott új szabályrendeletet 283. közgyűlési szám alatt, amely abból indult ki, hogy vígalmi adót tartozik fizetni, aki a székesfőváros területén hatósági engedély alá eső bármiféle előadáson (szín-, opera-, operett-, orfeum-, kabaré-, varieté-, mozi-, hangverseny-, balett-, cirkusz-, artista-, élőkép-, némajáték- stb. előadás), mulatóhelyen, táncvigalomban (bál, táncünnepély), zenével, tánccal szórakoztató kávéházban, vendéglőben, kocsmában, bármiféle versenyen (lóverseny, ügetőverseny), sportmérkőzésen, (labdarugás, vívás, box, stb.), kiállításon megjelenik, aki kávéházban, vendéglőben vagy egyesületben (kaszinó, kör, klub, társulat stb.) kártyajátékban részt vesz.

(3. §.) Az adó mértéke a következő: 1. a vigalmi adó a belépődíjnak (a belépőjegy árának) a következő százaléka: bálokon, táncvigalmakon, önálló táncelőadásokon 10%, bemutató (elsőhetes) filmszínházakban 400 személy befogadóképességig 5%, azon felül 6%, másodhetes (utánjátszó-) filmszínházakban 600 személy befogadóképességig 4%, azonfelül 5%, ügető- és lóversenyeken 4%, a professzionisták labdarugómérkőzésén 3%, a magánszínházak előadásain ½%, idegennyelvű vagy felemelt helyárú előadásain azonban 5%, a hangversenyeken 4%, a külföldi művész felléptével rendezett hangversenyeken azonban 5%, minden más helyen 5%, kivéve a mulatóhelyeket, ahol a vigalmi adó tekintet nélkül a belépődíj nagyságára, személyenkint 50 fillér. A filmszínházakban május 1-től szeptember 30-ig a vigalmi adó fele az előzőkben megállapított százalékoknak.

Ha belépődíj nincsen, ellenben a ruhatár vagy a műsor stb. megváltása kötelező, akkor a ruhatár vagy a műsor után kell 5% vigalmi adót fizetni.

2. Ahol belépődíjat nem fizetnek, a vigalmi adó személyenkint a következő: kávéházban, vendéglőben, kocsmában, ahol cigányzene játszik, négy fillér, ahol bármilyen más zene (jazz, szimfónikus, sramli stb.) játszik, nyolc fillér, ahol a közönség táncolhat, 24 fillér, mulatóhelyeken 50 fillér. A kártyajátékosok vigalmi adója a fizetett kártyapénz 25%-a.

A vigalmi adó története azt mutatja, hogy bár ennek az adónemnek épen a városi pénzek szempontjából való jogosultságát tagadni nem lehet, merthiszen éppen községi és nem állami adóformában mutatkozik alkalmasnak, mégis magának a városnak mihelyt az ilyen adónem az idegenforgalom nagy érdekeivel összeütközik, tisztában kell lenni avval, hogy úgy a város, mint a polgárok keresete szempontjából, de politikai okokból is, az idegenforgalom nyomatékosabb ügy magánál a vigalmi adónál.

Az ebadóval 1927. óta kísérletezik a főváros (690. számú közgyűlési szabályrendelet) s ennek tételei akként szólnak, hogy az adó a haszon célra tartott eb után 2 pengő, a telivér-ebtenyésztés vagy vadászat céljára tartott fajtiszta eb után évi 15 pengő és a kedvtelésből tartott eb után évi 35 pengő.

A kerékpárok megadóztatásával 1899-ben tett próbát a főváros, de 1912-ben abba kellett hagynia, amely kezdő évében 91.722 koronát hozott és 1912-ben 26 korona bevétellel szűnt meg.

Tiszta adóképletet ad a fővárosnak közlekedési adója, amely visszaemlékeztet minket könyvünk történeti részének ama fejezeteire, amelyek a földesúri jogból és a közutak használatából építették föl az egyes adónemeket.

A közlekedés megadóztatását a székesfőváros törvényhatósága az 1917. július 11-én tartott közgyűlésében határozta el. Az adó behozatalát főkép az a körülmény indokolta, hogy a főváros meglévő bevételeiből nem tudta fedezni az egyre növekedő útfenntartási költségeket. Önként adódott tehát az az elgondolás, hogy az útfenntartás költségeinek előteremtésénél elsősorban azoknak a szolgáltatását kell igénybevenni, akik leginkább látják hasznát és élvezik előnyeit a főváros jól kiépített és kitűnően gondozott úthálózatának.

Az 1006/1917. kgy. sz. első szabályrendelet a belügyminiszter jóváhagyásával 1918. január 1-én lépett életbe. A szabályrendelet azóta többször módosult. Ezidőszerint az 1924. augusztus 11-én 1044/1924. kgy. számú határozattal megállapított szabályrendelet van érvényben némi módosítással. Az 1027/1925. kgy. számú közgyűlési határozat néhány adótételt leszállított. Módosult azután még a szabályrendelet a közúti gépjárművek közúti célokra való megadóztatásáról szóló 1928. évi VI. t.-c. folytán. A szabályrendeletet ugyanis a belügyminiszter azzal a kikötéssel hagyta jóvá, hogy a főváros az autók után megállapított közlekedési adót csak addig szedheti, míg azt az állam a maga számára igénybe nem veszi. Az idézett törvénnyel az állam az autókat adó alá vonta, ennélfogva 1928. január 1-től kezdve az autók után fővárosi közlekedési adót nem kell fizetni.

A községi közlekedési adóról a főváros 1938-ban 72/1938. közgyűlési határozat alatt új szabályrendeletet alkotott, amely modernizálta a régi adót, mégpedig azt a modern közlekedési eszközökre szorította.

Budapest területén a személyszállítási közforgalmat lebonyolító közúti jellegű közlekedési eszközöket, tehát a villamos vasutat, az autobuszt, a fogaskerekű vasutat, a siklót, a helyihajókat stb. igénybevevő utasok a viteldíj 10 százalékát fizetik közlekedési adó fejében. Az adót a közlekedési vállalatok kötelesek beszedni és a székesfővárosnak beszolgáltatni. A közlekedési adót a viteldíjba kell beszámítani. (Az autótaxik adómentesek.)

Az az olvasónk, aki szíves visszaemlékezni könyvünk előző fejezeteire, amelyekben Pest városának, Pest vármegyének és a Helytartó Tanácsnak a közúti járulékok körüli romantikus csatái kerültek bemutatásra, ezeknek igen távoli nyomait fogja megtalálni ebben a modern, mechanikus és egyszerűnek látszó közlekedési adóban. Hogy azonban az adó kialakulásának tényleg ilyen volt a háttere, azt elég egyetlen idézettel bizonyítanunk, amelyet a főváros adófölterjesztésekben gazdag irattárából írunk ide, amidőn is 1916. október 28-án a tanácsi VI. pénzügyosztálynak a tanácshoz éppen ezen

adónem tárgyában tett fölterjesztése igen tömören a következőket mondja: »Első pillanatra úgy tetszik, mintha a főváros által szedett kövezetvám (városi vám) pótolná a vidéki törvényhatóságok által szedett útadót; és így a kövezetvám (városi vám) mintegy rekompenzációja volna a főváros községi alapjától a törvény által elvont útadónak. Csakhogy a vidéki törvényhatóságok is szednek kövezetvámot anélkül, hogy ezáltal jogukat veszítenék a 10, kivételesen 13%-os útadó kivetéséhez. Ilymódon áll elő a fővárosnak az a hátrányos helyzete, hogy míg a többi törvényhatósági város csak harmadsorban kénytelen az útadó és a kövezetvámból származó bevétele elégtelensége esetén egyéb közjövedelméből fedezni útfenntartási költségeit, a főváros már másodsorban kényszerül terhelni egyéb közjövedelmeit az útfenntartási költségekkel. Pedig a főváros »egyéb közjövedelmeit« a felhívott törvény életbelépte óta lefolyt és nagy átalakulásokat ért 26 év alatt annyira igénybe vették, más — az utóbbi években különösen népnevelési, kulturális és szociális feladatok — hogy a közjövedelmek mai kerete teljesen elégtelen a közszükségleteknek — melyek közé a közutak kiépítése és jókarbantartása is tartozik, — olyan méretű kielégítéséhez, mint amilyent a főváros rohamos fejlődése megkövetel.«

A sokszázados közúti vámcsatának, amely oly nagy közjogi hullámokat vetett városunk adótörténetében, íme ezek utolsó csöndes hullámcsobbanásai. Azaz nem egészen így áll a dolog. Mégegyszer megszólal a régi kürt, amikor tudniillik 1917. május 3-án a tanács VI. pénzügyi ügyosztálya előterjesztést tesz »az állás- és helyilletékek, valamint a kikötési és rakodódíjak újabb megállapítása ügyében, hogy ez alapon az új szabályrendelet megalkottassék« (a Főváros 1917. június 20-án és 22-én tartott közgyűlésében), akkor megint megjelennek a régi pesti vásárok apró földesúri megkülönböztetései, igaz, hogy most már »helypénz« cím alatt mert íme halljuk a következőket: »A régi díjjegyzéknek« földöni árulás« és »sátrakban és állványokon való eladás« közötti megkülönböztetése az új tervezetben elhagyatott és pedig nemcsak a díjtételek egyszerűsítése céljából, de különösen azért, hogy így egyrészt eleje vétessék az állvány fogalmának gyakorlati meghatározása körül felmerült számos vitának, másrészt és főleg azért, hogy ekként az árusok lehetőleg elszoktattassanak a közegészségi szempontból mindenkor kifogás tárgyát képezett földön való árusítástól. Az eddigi díjjegyzék szerint ugyanis állványnak tekintetett a megfordított puttony vagy kosár is, úgyhogy az árusok szinte kényszeríttettek arra, hogy áruikat a poros, sáros földre kirakják s így a járó-kelő közönség által fölvert por vagy sár közvetlen érje a földre kirakott élelmiszereket. Másrészt az állvány mellé a földre rakott kosarak, puttonyok, zsákok stb. által, elfoglalt bármily nagyságú terület is az állvány területéhez számíttatott s ezen terület után is az állványok magasabb díjtétele számíttatott, ami természetesen szintén számos panaszra és zúgolódásra adott okot.«

Az ősi földesúri adójog régi hangjai tehát újra megszólalnak, mintha csak a XII. században volnánk ismét, vagy legalább I. Lipót kiváltságlevelének korát élnénk. Míg azonban a város így magával hurcolja régi századok adótörténetének rátapadt nyomait, addig egyszerre csak meg akarja haladni saját korát s a jövő század adótechnikájával akar kísérletezni. Ez mutatkozott tudniillik abban a sokat tárgyalt és sok port felvert kísérletben, amelyet szakértők és hatóságok 1907-től kezdve a telekértékadó behozatalával, illetőleg a telekjáradék megadóztatásával akartak szociálpolitikai alapon szolgálni. Hosszas külföldi tanulmányozások után a pénzügyi és gazdasági ügyosztály 1907. április 17-én tett igen terjedelmes jelentést a tanácsnak, bevallván azt az elméleti elgondolását, hogy az építési célokra szolgáló föld járadékának, a telekjáradéknak a pénzügyi lecsapódását a meg nem érdemelt jövedelem egy nemének tartja és a köz javára akarja ezt elkobozni. »Azonkívül — mondja — a városigazgatás politikája ezzel még más két célt is akar elérni: egyrészt korlátozni a telekspekulációt, amelynek túltengése a nagyvárosokban az építkezésügy egészséges fejlődésének a rovására érezteti kártékony hatását, másrészt szert tenni olyan új jövedelmekre, amelyek nem az általános adóteher növeléséből erednek.«

Az előterjesztésen erősen meglátszik a bizottság tagjainak habozása és önmagával való küszködése. Végül is az ügyosztály a következő határozati javaslattal lépett a közgyűlés elé: »1. Határozza el a közgyűlés a főváros területén levő üres háztelkeknek tényleges (forgalmi) értékük szerint való megadóztatását.

Az üres háztelkekkel egyforma elbírálás alá esnek azok a telkek, amelyeken viskó, barakk, bódé vagy ilyesféle építmények vannak, amelyek részletesebben majd a szabályrendeletben fognak körüliratni.

Az adózás keresztülvitele céljából a főváros területe három övezetre osztandó s a belső övezetben az évi adó kulcsa az érték 4‰-e, a középső övezetben 3‰, a külső övezetben 2‰ leend.

2. Határozza el továbbá a közgyűlés, hogy úgy a beépített, valamint a be nem épített telkeket az ötévenként hatósági becslés útján megállapítandó értéknövekedés alapján megadóztatja.

Az adó az ötévi ciklus ideje alatt esetleg kirótt útépítési, csatornázási és burkolási járulékok levonásával meghatározandó értéknövekedésnek a 10%-a s az adóösszeg öt évre felosztva is fizethető.«

Budapest főváros törvényhatósági közgyűlése 1917. júliusában el is fogadta a telekértékadót. Csakhogy olyan formában fogadta el, hogy az adó szociálpolitikai elgondolói nem igen ismerhettek reá. Nevezetesen az 1917. évi 842. számú szabályrendelet értelmében a főváros városi telekértékadót szed a város területén lévő minden, akár beépítetlen, akár beépített és akár parcellázott, akár parcellázatlan telek (föld), illetve annak piaci értéke után, amely piaci értéket (négyszögölenkint kifejezve) a telekérték-

nyilvántartó hivatal nyilvántartása és javaslata alapján a telekértékadót kivető bizottság állapítja meg. A szabályrendelet értelmében városi telekértékadó címén évenkint a telekérték ½ (fél) százalékát kell fizetni.

Ezt a szabályrendeletet a közgyűlés az 1917. évi 1376. kgy. számú határozatával a belügyminiszter kívánsága szerint módosította, aminek kormányhatósági jóváhagyása után a telekértékadó 1919. január 1-én életbelépett.

A kicsinyke telekadó azonban nem tudott megélni. 1921-ben a főváros közgyűlése hatályon kívül helyezte azt. Ezóta nem is támadt föl halottaiból. Nyilvánvaló, a jövő század szociálpolitikájának volt a gyermeke és akkor, mikor a világháború romboló ereje az egész nemzeti életet és így annak adórendszerét is visszavetette a fejlődésben, a koraszülött adókísérlet már azért is életképtelennek bizonyult, mert a telekérték emelkedése helyett egyelőre a telekértékek áresése következett be. Nagy tanulság ez számunkra azért, mert az adórelativitás elmélete, amelyet annyi támadással szemben annyiszor állítottunk fel igazság gyanánt, kézzelfogható és letagadhatatlan bizonyítékot kapott ebben a különös és ép azért megszívlelendő adóbuboréknak az elpattanásában.

Mindezeket megismervén, most már e fejezetben csak az van hátra számunkra, hogy még egyszer és legmélyebb valójában áttekintsük az egyesítés óta kifejlődött Budapest adóformációjának gerincalakulását. I. és II. Főösszesítéseink félreismerhetetlen világossággal tárják elénk e célból tanulságaikat.

Íme!

Mikor Budapest megindult adó-útján 1874-ben, a nyolc fő jövedelmi forrás aránya akként állott, hogy a városi lakosságra kivetett egyenesadók 44·8%-ot, a fogyasztási adók 11·6%-át, a forgalmiadók 14·1%-át, a magánjogi bevételek 14·6%-át, a közüzemi jövedelmek 6%-át, a közigazgatásiak 4·6%-át tették az összes bevételnek és ehhez még 0·3% különleges adók címén és 4% illetékek címén járult. Ha most már 1874-től kezdve végigmegyünk az egyenesadók rovatán, azt látjuk, hogy arányuk folyton csökken és 1899-ben, tehát 25 évi fejlődés után a negyedszázad végén már csak 26·6% folyt be egyenesadókból. Ezzel szemben a fogyasztási adók 11·6%-ról mindjobban fölemelkednek és ugyancsak 1899-ben már 15·3%-nál vannak. A forgalmi adóknál a 25 év alatt ez a változás jóval csekélyebb, amennyiben a maximumot eléri 1883-ban, amikor az összjövedelemnek 16·3%-át adják, ellenben 1899-ben már 11·6%-nál vagyunk. Az illetékeknél igen rendetlen fejlődést látunk, amely 2·7% (1899-ben) minimum és 4·2% (1894-ben) maximum között ingadozik.

A második 25 évben, 1900-tól kezdve tehát az egyenesadók arányapadása tovább tart ugyan, illetőleg soha sem tér vissza a kezdeti évek magas adóterhéhez, mert 1900-ban 27·9%-ot adtak az összbevételből az egyenesadók, a háború előtti utolsó esztendőben, 1913-ban pedig 33·5%-ot.

Ez a harmincas számokban való arány azután ingadozásokkal ittmarad 1919-ig, amennyiben 1914-ben az összes bevételeknek az egyenesadók adják 30·4%-át, 1915-ben 31·5%-ot, 1916-ban 31%-ot, 1917-ben 32·9%-ot, 1918-ban 30·6%-ot. Ellenben 1919-ben viszontlátjuk a 36·9%-ot, amilyen magasságot az egyenesadók hozzájárulása a város költségeihez 1881. óta nem ért el. Ekkor, 1920-tól kezdve kezdődik a nagy hullámzás, majdnem azt mondhatjuk, rángás. A fogyasztási adóknak az aránya e második 25 esztendőben, vagyis 1900-tól kezdve 1913-ig a következő: 1900-ban 14·7%, 1901-ben 14·6%, 1902-ben 13%, 1903-ban 14·6%, 1904-ben 14·6%, 1905-ben 12·5%, 1906-ban 16·6%, 1907-ben 14·3%, 1908-ban 13·9%, 1909-ben ugyanennyi; 1910-ben 14·1%, 1911-ben 12·7%, 1912-ben 12%, 1913-ban 11%. Mindezeket egybevetve, azt a fejlődési vonalat kell megállapítanunk, hogy míg 1874-től 1899-ig azt láttuk, hogy az egyenesadók arányszáma folyton fogy, a fogyasztási adók bevétele ellenben a városi háztartás számai között lassan előrenyomul, addig a háborút közvetlenül megelőző tizennégy esztendő alatt az egyenesadóknak a fogyasztási adókhoz való viszonya csak évenkinti, de nem állandó változásokat mutat. Mindkettővel szemben nő az úgynevezett magánjogi (I. Főösszesítés negyedik számhasáb) és a közüzemi (ötödik számhasáb) jelentősége. Ezt legjobban az mutatja, hogy míg a közüzemi bevételek 1874-ben 6%-ot tettek ki, addig 1899-ben már 15·9%-ra rúgnak az úgynevezett magánjogi bevételeknek körülbelül egyforma számaránya mellett. Ez a fejlődés 1900-tól 1913-ig továbbmegy ebben az irányban annyira, hogy a magánjogi bevételek (I. Főösszesítés, 4. hasáb) az 1900-ik év 14·3% arányáról 1913-ban 18·9% arányra nőnek; a közüzemi bevételek pedig (I. Főösszesítés, 5. hasáb) 16·2%-ról 22·4%-ra. Az 1920-as kritikus esztendőben mind a két természetű bevétel 25·5, illetőleg 25·8%-át fedezik a kiadásoknak, vagyis ha e kettőt összeadjuk, ebben az esztendőben Budapest költségvetésének a felét magánjogi szerzeményeiből szerezte be. A közüzemi, illetőleg magánjogi jövedelmeknek az a felduzzadása nyomja az adóbevételeknek a számtáblázatát és teszi mind karcsúbbakká a statisztikai oszlopokat. Miután, amiként már több ízben jeleztük, könyvünk szemlélődésének körébe kizárólag a kényszerjárulékok, tehát az adók evolúciója tartozik, a közüzemi és magánjogi kérdéssel nem foglalkozunk, csupán a növekedésük által okozott negatív lenyomatot kellett ideiktatni. Ha most már Budapest háború utáni adófejlődésének legizgalmasabb éveire tekintünk, akkor 1920-tól bezáróan 1937-ig a következő sommás megfigyeléseket tehetjük, leolvasván az I. és II. Főösszesítés szemberikító tanulságait.

1920-ban a város összbevételének 18·1%-át adják az összes egyenesadó természetű jövedelmei. Ez a szám 1921-ben 22·1% kvótát jelent, tehát emelkedik, anélkül, hogy megközelítené az előző évek 30—36%-os arányszámát. Az egyenesadó beszolgáltatása terén 1922-ben rendkívüli csökkenés mutatkozik, amennyiben az leszáll 6·9-re. A következő években az egyenes-

adókvóta ilyetén képet mutat: (mindig a nyolc különféle bevétel együttes számához mérve) az egyenesadók hoztak 1922-ben 6·9%-ot, 1923-ban 13·3%-ot, 1924-ben 13·9-et, 1925-ben 27·5-öt, 1926-ban 18·4%-ot; a további évek pedig a következő csoportosulást mutatják. 1927-ben az egyenesadók aránya az összbevételhez 19·6%, 1928-ban 10·5%, 1929-ben 17·3%, 1930-ban 20·2%, 1931-ben 18·8%, 1932-ben 14·5%, 1933-ban 11·7%, a következő évben 15·9%, 1935-ben 15·7, 1936-ban 14·5%, 1937-ben 15·2%. Ha most a fogyasztási adók táblázatát nézzük, akkor az 1920-ban mutatkozó 2%-os minimális arányszámtól kezdve, amely 1921-ben 3·2, 1922-ben 1·5% kis kvótákat mutat, 1923-ban kezdődik egy nagy emelkedés, 6·6 arányszámmal, hogy a következő évben, 1924-ben már duplájára emelkedjék. Ez a kvóta 1925-ben megint leesik 3·4-re, 1926-ban fölszáll 8·4 arányszámra és a legutolsó években átlag 4—5% körül mozog, egyedül 1927-ben ütve meg a 6·2% mértékét. Harmadik számoszlopunk a forgalmi adókról szól és nyugodtan mondhatjuk a legizgatóbb képletet tárja elénk. A forgalmi adók, amelyek 1874-ben 14·1 részét, 1899-ben 14·6 részét képezték a városi bevételeknek, 1900-ban 10·3 kvótát mutatnak, ami a háború előtt alig változik. 1913-ban jelzőszámuk 10·2%. 1919-ben az összes forgalmiadók nem fedeznek többet, mint 3%-ot a város háztartásából. Ellenben 1920-ban megindul az ő nagy skálájuk s már ebben az évben egyötödét a város terheinek ez az adócsoport viseli, pontosan 20·3%-ot. Ennek az igen érdekes számoszlopnak a magassági kvóta mértéke azután a következőleg alakul: 1921-ben 26·9%-a az összjövedelemnek, 1922-ben már majdnem egyharmad 32·6%. A további számok a következők. 1923-ban 26·5%, 1927-ben 20·3%, 1925-ben 15·1%, 1926-ban 16·7%, 1927-ben 21·7. Ekkor beáll a nagy csökkenés, 1928-ban a forgalmi adók nem hoznak többet, mint az összbevétel 6·8%-át. Ez 1929-ben mégegyszer föltápászkodik 11·5%-os kvótára, 1930-ban azonban kezd lecsúszni és 1931-től 1937-ig a következő, inkább fogyó, mint növekvő számsort mutatja: 10·6%, 8·9%, 6·1%, 8·2%, 10·1%, 9%. 1937-ben a forgalmiadó az összes városi bevételeknek 8·7%-át adták, ugyanakkor, amikor a fogyasztási adók 4·5%-ot, az egyenesadók pedig 15·2%-ot szolgáltattak be.

Budapest székesfőváros utolsó esztendeje azt mondja nekünk a számok nyelvén, hogy a főváros polgáraitól beszedett összegekből pontosan majdnem kétszer annyi jött be (15·2%) egyenesadóból, mint amennyit a forgalmi adók hoztak (8·7%) és viszont a forgalmi adók hozamának a fele jött fogyasztási adóból (4·5%). A sematikus fölállítás tehát a következő képet mutatná: fogyasztási adó 1, forgalmiadó 2, egyenesadó 4. A tábla másik oldalán ott vannak a magánjogi bevételek és a közüzemek hozama. Az I. Főösszesítés 4. és 5. hasábjai szerint az utóbbi években a magánjogi bevételek több mint felét adják a főváros összes jövedelmének, 1937-ben 50·1%-ot. Ezt a számot azonban már az 1933-as esztendő meghaladta, amikor is ugyan-

ezen címen 68%, 1928-ban pláne 72·2% kvótával szerepelnek a főváros magánjogi hasznai. A közüzemi bevételek (5. hasáb) legutolsó 1930-i adata 14·7 arányszámot mutat és jóval kevesebbet változik, mint a magánjogi bevételek rovata. Ellenben, ha az utolsó évet véve alapul, 1937-et a magánjogi és közüzemi bevételeket összeadjuk, ezek akkor együtt összesen 68·8%-át fedezték a főváros háztartásának, míg a három főadófaj (egyenesadó, fogyasztási adó, forgalmi adó) összesen 28·4%-ot hozott, ami azt teszi, hogy felét sem érték el a két magánjogi bevételnek. E nagyobb természeti jövedelmi csoportok mellett csöndesen húzódnak meg jelentéktelen számaikkal a közigazgatási bevételek, melyek 1874-ben 4·6%-át adták az összes beszedett városi pénznek, 1896-ban, a Millenium évében érték el a 15·1%-ot és jelenleg, 1937-ben 0·8%-át szolgáltatván a bevételeknek, körülbelül a minimum körül vannak. A különleges adók rovata (I. Főösszesítés 7. rovat) igen sovány, amint azt ezen adófajoknak pragmatikus előadása után várni is lehetett, míg 1874-ben a számoszlop 0·3%-kal mutatja a kvótát, 1899-ben 0·2% és annyi próbálkozás után 1937-ben megint csak 0·3%. Az illetékek (I. Főösszesítés, 8. rovat) szintén fogynak, igen csöndesen a város összbevételének 1874-ben 4%-át szolgáltatják, a negyedszázados évforduló, 1899-ben 2·7%-ot, a háború előtti utolsó évben, 1913-ban 2·4%-ot, 1920-ban 1·3%-ot, hogy 1927-től kezdve, amikor még 1·2%-ot adtak, lassan lecsússzanak 1937-ben 1·7%-ra.

Ha az olvasó évenkint és adónemenkint átnézi most azt a két Főösszesítést, amelyekben úgyszólván a fővárosi adófejlődés gerince van bemutatva, akkor — ugyanezen hasonlatot folytatva — a röntgenkép igen határozott tanulságokat szolgáltat. A főváros háztartásában a közüzemek előrenyomulnak, amint ez megtörténik ma az összes modern világvárosokban. Ez jelenti azt, hogy a mai modern technikai összpontosulás a polgári üzemeket közüzemekké és közvállalkozásokká alakítja át. A problémának ez a része kívül van vizsgálódásunk körén, azt összezavarnunk nem lehet, mert különben maguk az adóképletek szenvednek, ezek pedig igen világosak. Első pillanatra látszik e röntgenképen az, hogy Budapest, amidőn modern közigazgatását kiépíti, akár kulturális, akár szociálpolitikai tekintetben, azt nem bevételi forrásként kezeli, nem bujtat el benne, vagy csak igen kevéssé adószerű jelenségeket s ennélfogva a közigazgatási bevételek igen kis hányadát fedezhetik csak a folyton növekvő kiadásoknak. Feledhetetlenül kiemelkedik előttünk az a belső birkózás, amely a három kényszerjárulék, nevezetesen az egyenesadók, a fogyasztási adók és a forgalmi adók között néma küzdelemben végbement. Világosan látszik, hogy a főváros egyesítésekor az egyenesadók vannak fölényben, ami megfelelt az akkori általános gazdasági felfogásnak, de annak is, hogy az abszolutizmus alatt állami fennhatóság alá került adórendszer szándékosan elterelte az autonóm testületeket a fogyasztási adóktól azért, mert

ezekben az akkor fejlődőben levő szabadkereskedelemnek az akadályát látta. Ez az oka annak, hogy épen a forgalmiadók nemcsak állandó elméleti támadásoknak voltak kitéve, amint azt látjuk *Kőrösi* Józsefnek, a Fővárosi Statisztikai Hivatal kiváló első igazgatójának általunk idézett megjegyzéseiből, hanem azért is, mert úgyszólván kiment a divatból, hogy egyes árucikkek fogyasztási árában rejlő minimális összegek akár a kincstár, akár a város által olyannak tekintessenek, amelyekből egy ilyen nagy közigazgatási szervezetnek a fenntartási költségeit bármimódon fedezni lehetne. Ellenben, amint láttuk, 1920-ban megtörténik a csoda, az elhanyagolt forgalmi adók oly erővel törnek be a város háztartásába, hogy háttérbe szorítva minden más bevételt, még a közüzemeket is, egyszerre csak a rendkívüli időkön át akként segítik át a várost, hogy pótolják csökkenő egyenesadó és fogyasztási adó bevételeit, amennyiben 1920-tól 1924-ig, míg a rendszerváltozás be nem áll, előbb több mint 20%-át, 1921-ben majdnem 27-et, 1922-ben 32·6%-ot hoznak s 1923-ban még mindig 26·5%-át öntik az összes bevételeknek. Az egyenesadók, forgalmi adók és fogyasztási adóknak ez a szembeállítása tehát azt mutatja, hogy rendkívüli idők, rendkívüli nehézségei csak forgalmi adó által győzhetők le, dacára annak, hogy senki azokat másnak mint keserű kényszernek nem tekintheti, egyrészt antiszociális hatásuk, másrészt a gazdasági életre vetett béklyóik miatt. De mind e népszerűtlenségen és akadályon felül áll az a feltétlen parancs, hogy vannak idők és helyzetek, amikor az adóztató hatalmat meg kell menteni a tönkremenéstől, és a nemzetet és a várost a szétbomlástól. E sorok írója tehát nem oszthatja a Statisztikai Közlemények 57. kötet 3. száma gyanánt dr. *Laky* Dezső tollából megjelent igen terjedelmes, 476 oldalra terjedő műnek »*Az általános forgalmiadó Budapesten 1921—1927.*« felfogását, amely valóságos vitairat a forgalmi adók ellen. Nem oszthatja annál is inkább, mert a válságos években e könyv szerzője átsegítette úgy az államháztartás, mint Budapest pénzügyeit a veszedelmektől, épen a csúfolt és gúnyolt forgalmi adó által. Ha tehát a nevezett könyv tudós szerzője munkájának az elején és még adatainak földolgozása előtt úgy nyilatkozik, hogy »a forgalmi adó adórendszerünk Rettenetes Iványa«, akkor evvel szemben a mostani munka írójának azt kell állítania, hogy magára vette ez adónemért a felelősséget mind a két adóztató hatalom összes polgárival szemben és nem hiszi, hogy ez a nemzedék megérhesse azt, hogy a forgalmi adó által a magyar állam háztartásába beépített több mint 170 millió évi bevételt bármely más adónemmel pótolni lehetne. De épen e könyv szerzője hiszi azt is, hogy magának Budapestnek adórendszere nem nélkülözheti a forgalmi adókat és hogy csak ezeknek a többi adónemekkel való kombinációja tudja megoldani azt a nagy kérdést, amely a magyar politikának legközelebbi legnagyobb problémája: Nagy-Budapest megszervezését.

Munkánk utolsó része erre nézve tesz kísérletet.

Táblázatok a II. Részhez.

	Oldal
X. Pest város 1850—1851-iki adóbeszedése	160—161
XI. Budaváros 1850—1851-iki kereseti és földadó kivetése	162
XII. Budaváros jövedelmei 1851-ben	163
XIII. Pest város helypénzszedési tarifája 1852-ből	164—166
XIV. Pest város partjogi díjszedése 1852-ből	167—168
XV. Pest város pénztári adatai 1847—1848-ban	169
XVI. Pest város adóhátralékai 1851-ben	170
XVII. Pest város egyenesadó bevételei 1870-ben	171
XVIII. Pest város bevételei 1873-ban	172
XIX. Az összes közterhek megoszlása 1936-ban	173—175
XX. Jövedelmi adókötelezettek száma 1928—1936-ig	176
XXI. A jövedelmi adó megoszlása 1926—1936-ig	176
XXII. A jövedelmi adó 1936. évi megoszlása a lakosság arányában	177
XXIII. Vagyonadókötelezettek 1928—1936-ig	177
XXIV. A vagyonadó megoszlása 1926-tól 1936-ig	178
XXV. A házadó összege 1926—1936-ig	178
XXVI. A kereseti adókötelezettek száma 1928—1936-ig	179
XXVII. A kereseti adó megoszlása 1926—1936-ig	179
XXVIII. A társulati adókötelezettek száma 1928—1936-ig	180
XXIX. A társulati adó megoszlása 1926—1936-ig	180

X.

Sz. kir. Pest városára 1850—1851. közigazgatási évre kivetett adó beszedéséről készített kimutatás.

Megnevezés	Az 1849—1850. évi előtti adót illetőleg		Az 1849—1850. évre kivetett jövedelmi adót illetőleg		Az 1849—1851. évre kivetett folyóadót illetőleg								Álladalmi adó összege		Község adó		Összesen	
					Házbéradó		Telekadó		Sz. kereset adó		Álladalmi adó összege							
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
A dicalio adó hátralékok tettleg	34.416	[1])44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
A hatóság részéről kivetett adó	—	—	33.679	12	370.408	10	4.310	5	86.453	43	—	—	461.171	58	123.716	19	584.888	17
Ezekből beszedetett 1851. decemb. utólsóig.....	—	—	26.048	25	210.335	56	2.355	12	41.162	22	399	—	253.853	30	87.824	33	341.678	3
Marad december végével hátrálék	34.416	44	7.630	47	160.072	14	1.954	53	45.291	21	—	—	207.318	28	35.891	46	35.891	14

[1]) 1850—1851. évre kivetett jövedelmi adó csak a kivetés végképeni befejezése és a könyvek összesommázata után tétethetik ki.

XI.

Kiszámítása a Buda sz. kir. főváros adóközségre kivettetett személyes kereseti- és földadónak 1850—1851-ik évre.

Osztály	Rovat	I. Személy-adó		Ezüst pénz frt	kr
I.	1	Házas zsellér s napszámos	1.946 à — frt. 40 kr.	1.297	20
	2	Legények stb.	3.056 à 1 « — «	3.056	—
	3	Cselédek	2.257 à — « 30 «	1.128	30
	4	Ezen 1-ső oszt. családtagjai	5.425 à — « 30 «	2.712	30
II.	1	Mezei gazdák összesen	244 à 1 « — «	244	—
	2	Honoratiok stb.	1.111 à 3 « — «	3.333	—
	3	Activ szolgálatbanlevők stb.	543 à 2 « — «	1.086	—
	4	Nyugalmazottak stb.	51 à 1 « — «	51	—
	5	Ipar és kereskedést üzők	822 à 2 « — «	1.644	—
		« « « «	676 à 3 « — «	2.028	—
		« « « «	335 à 4 « — «	1.340	—
		« « « «	407 à 6 « — «	2.442	—
	6	Ezen II. oszt. családtagjai	544 à 3 « — «	1.632	—
		« II. « «	466 à 2 « — «	932	—
		« II. « «	2.191 à 1 « 30 «	3.286	30
		« II. « «	1.831 à 1 « — «	1.831	—
		« II. « «	270 à — « 30 «	135	—
III.	1	A III. oszt. 1-ső rovata	113 à 4 « — «	452	—
	2	« III. « 2-ik «	3 à 6 « — «	18	—
	3	« III. « 3-ik «	— à 8 « — «	—	—
	4	« III. « 4-ik «	— à 10 « — «	—	—
	5	« III. « 5-ik «	198 à 2 « — «	396	—
			5 à 3 « — «	15	—
			— à 4 « — «	—	—
			— à 5 « — «	—	—
		Összesen a személyi adó.....		**29.059**	**30**

XII.

Buda főváros jövedelme 1851-ben.

	Frt	kr
1850-böli maradék	18.692	$3^{4}/_{10}$
Haszonbér és kamat	55.619	$42^{2}/_{.}$
Pálinka mérésből	1	.....
Vásár — karó s helypénz jogért	2.643	25
Malomkaró s mészárszékbér	1.284	$40^{4}/_{.}$
Vám fejében	70.749	25
Halotti szekerekért	1.708	52
Sírokért	916	48
Tized	800	—
Eladott ingókért	198	12
Eladott lovakért	24	—
Széna s sarjuért	302	$56^{6}/_{.}$
Telkekért	1.732	$54^{8}/_{.}$
Erdőjövedelem	5.673	$52^{5}/_{.}$
Bírság fejében	4	—
Hegyjövedelem	4.000	—
Magszakadási örökségek, levonásdíj s veszteglő javak	9.099	9
Eladott gazdátlan anyagokért	4	6
Bérkocsi s halászat díjak	417	4
Polgárjogi díjak	484	—
Védpénz	3.100	—
Telekdíjak	400	$57^{6}/_{.}$
Vidéki must behozataláért	91	$19^{3}/_{.}$
Adópótlék	86.864	$57^{9}/_{.}$
Az ó-budai adó község házi adója	7.000	—
Ideiglenes bevételek	43.402	—
Visszapótlandó ideiglenes kiadások	53.220	$17^{5}/_{.}$
2% kamatok fizetésére a telekhivatalnak adott előlegezés	323	51
Cs. kir. kincstári előfogatokért	43.300	—
A visegrádi kőbánya és a lánczhídtól a várbavezető új útra	5.700	—
Cs. kir. kórházakra	54.000	—
Cs. kir. katonajárulék és pótlék fejében	56.113	$8^{3}/_{.}$
Egyéb előlegezések	7.096	$54^{4}/_{.}$
Hiánytételek	1.211	$14^{4}/_{.}$
Újon felvett szenv. tőkék	107.025	12
Kintlevő követ. tőkék	146.484	$30^{2}/_{.}$
Kamatok fejében	20.748	$49^{4}/_{.}$
Az irgalmasszerzet által ápolt férfibetegekért fizetett összeg visszapótolva	1.125	$24^{5}/_{.}$
Járulék az egyetemi alapból	85	54
Csatornajárulék	39	$25^{5}/_{.}$
A sz. Mária oszlop utáni járulék	62	48
Egyéb különféle járulékok	6.489	$48^{3}/_{.}$
Eladott földnemekért stb.	195	19
Ültetési illetmények	1.000	14
Áttéti öszlet a vámokért	654	$15^{4}/_{.}$
Rendkívüliek	10.532	$47^{7}/_{.}$
Tűzoltó pénztárhozi járulék	40	—
Tűzoltókádak	40	—
Hagyományok	131	—
Kétséges tételek	53.383	51
Hátramaradt segélypénzek	4.293	$5^{4}/_{.}$
E két utóbbi együtt	62.676	$56^{4}/_{.}$
Összesen	830.836	$6^{8}/_{10}$

XIII.

Pest város helypénzszedési tarifája 1852-ből.

Szabad királyi Pest város tanácsa ezennel köztudomásra adja ahhoz való alkalmaztatás végett, hogy a' Nagyméltóságú cs. kir. Helytartótanácsnak 1852-ik évi február hó 16-án 3242. sz. a. kelt k. intézvénye szerint következő illetékek ezüst pénzben, mindenkitől rang és állás különbség nélkül szedetni fognak. Ennek szedése pedig f. 1852. évi március hó 1-ső napjával kezdetét veszi.

Szám		Frt	Kr
	I. Állás 's hely illeték.		
	a) *A' földöni árulás (naponkint fizetendő).*		
1	Mindennemű zöldség, burgonya, 's gyümölcs árulók	—	1
2	Kenyér, vetemény, tojás, aszalt gyümölcs, keménymag, majorán, paprika, baromfi, (tisztítva 's tisztítatlanul) tej és hal árulók	—	2
3	Szalag, czérna, pipa, pipaszár, gyufa, cserépedény, tözsérek, kosár, szék, szitakötő, kádár és asztalos készítmények (mint mosóteknő, zsámoly 's a' t.) árulói, végre dobozkészítők 's kicsinybeni tüzi fa eladók	—	2
4	Zsibárusok óvitt vas árulók, kik czikkeiket boltjaik előtt kirakják, továbbá mind azok, kik kapuk alatt vagy az átházak udvarain árulgatnak	—	2
5	Rőfös és nürnbergi árukkal kereskedők	—	3
6	A' szó valódi értelmében vett zsibárusok, kik különféle ruha és bútorneműeket árulnak	—	4
7	Lisztkereskedők	—	4
	b) *Állásokon 's sátorokbani eladás (naponkint fizetendő).*		
8	Gyümölcs, zöldség, sajt, zsír, paczal 's baromfiért	—	2
9	Vadhús, hal és füstölt húsért	—	4
10	A' kézművesek és iparosoknak készítményeik eladására szánt állványaért	—	2
11	Nürnbergi 's rőfös portékákért	—	6
12	Élelmi czikkeket eladó vidékiek minden tekintet nélkül a' kosarak, puttonyok számára 's azok tartamára fizetnek fejenkint	—	2
13	Ha az iménti czikkek dragacson hozatnak, akkor fizetendő	—	3
14	És ha két kerekű taligán, ez esetben a' díjj	—	4
15	Ha kenyér hajón hozatik, egy napra	—	6
	de ha több napokig árultatik, naponkint	—	2
	c) *Szekéren való eladás (az árulás idejére).*		
16	Szekerek zöldség, kenyér, moha, széna, szalma, zöld lóhere, abrak, muhar, káposzta, csádé, fa, kerítésoszlop, és mésszel	—	6
17	Zab, árpa, tengeri (kukorica) bükköny, pohánka, dinnye (sárga 's görög), fa és kőszénkorpa, szurok, kátrány, gyánta, keménymag, anismag, majorán, tojás, baromfi és zöldséggel	—	10
18	Rozs, kétszeres és tiszta búza, disznóhús, hal, vörös- és foghagyma, gyümölcs, baromfi, bőrhulladék, óvitt vas, rongy, szarovégek, enyv, szilva, dió és mogyoróval	—	20
19	Főzelékkel ú. m. bab, borsó, lencse, 's kásával, továbbá szárított hal, gubacs, kádár készítmények, lapát, villa, gereblye, kész és faragatlan bognár készítmények, vastag deszka (Pfosten), hajó orr, forgács, gyufa, szitafa, kasza, szék, cserépedény, gyékény, sóőrlő kő, savanyú víz, angol tégla (englische Ziegel) és lekvárral	—	30

Szám		Frt	Kr
20	Ökör, tehén, ló, birka, 's bárány bőrökkel, hamuzsír, székső, timsó, bor, borszesz (spiritus), pálinka, gyökerek, füvek, csörgő kolomp, ekevas és lóheremaggal	—	40
21	Kendermag, mák, repcze, mustár, olaj, méz syrop, viasz, veteménymagok és gyapjúval	—	50
22	Szalonna, zsír, háj, sajt, írósvaj, faggyú, here, szürposztó, pokrócz 's tarisznyával	1	—
23	Festett bőr, kender, len, gyapjú, toll, lószőr, üveg, nyúlbőr, sörte, 's vászonnal	1	20
	d) *Hajóvali eladás (az eladás idejére).*		
24	Gyümölcsért kosarakban vagy puttonyokban	—	2
25	Ha csónakban van kiöntve	1	—
26	Nagyobb gyümölcsös hajóktól a' díj a' rajtok lévő gyümölcsnek mérő szerinti mennyiségétől szedeték és pedig 200 mérőtől	2	30
	200 mérőtől 400 mérőig	5	—
	400 « 600 «	7	30
	600 « 800 «	10	—
	800 « 1000 «	12	30
	Ezen felől, minden 200 mérőért 2 frt. 30 krral több szedeték		
27	Ladik uborkával		30
28	Dereglye «	1	—
29	Dereglye zöldséggel és káposztával	2	—
30	Hajó zöldség és káposztával	4	—
31	Halász bárka 5 öl hosszúsággal	2	30
32	« « 5 ölön felül	5	—
33	Széna és szalmával rakott hajó egész 10 szekérnyi mennyiségért	2	30
34	Széna vagy szalmával rakott hajó 10 szekérnyi mennyiségtől 20-ig	5	—
35	« « « « « 20-on felül	7	30
36	Felső országi hajók, épületfa, deszka, bognár fa, hajó orrok, székek, szita és kádárfa, vastag deszka (Pfosten), gyufa fával minden fuvar után	—	30
37	Búzával 's egyéb honi terményekkel rakott hajók után a' díj a' rajtok levő teher mennyiségétől szedetik 's pedig:		
	egész 20 fuvarig, fuvarját húsz mázsájával számítva	4	—
	« 40 « « « « «	8	—
	« 60 « « « « «	12	—
	« 80 « « « « «	16	—
	« 100 « « « « «	20	—
	« 150 's azon felül	30	—
	e) Talpakróli eladás (minden 14 napra).		
38	Cser, fenyőszál, lécz, deszka, zsindely, kádárfa, vastag deszka, (Pfosten), szén, seprő, 's cserép edények 's a' t.	1	—
39	Bőr, papiros, fa-láda, faeszközök 's gyümölcscsel	2	—

Szám		Frt	Kr
	II. Vásári illetékek.		
	(Az országos vásár idejére).		
40	Kiskereskedők (tőzsérek) és zsibárusok, kész czikkeiket földön árulgatják	—	15
41	Kiskereskedők és zsibárusok, ha czikkeiket falakra függesztik.....	—	20
42	Kikészített bőr, kender, len, gyapjú, toll, lószőr, üveg, nyúlbőr, sörte, és vászonért szekerenkint	1	20
43	Lakatos, sarkantyús, könyvkötő, fésűs, kosárkötő, asztalos és kádár készítmények, köteles, fehér ruhanemű, czipész, csizmadia, edény, avitt vas, bádogos, mézeskalácsos, 's pipaállványokért.....	—	24
44	A' magyar kalaposok, sapka csinálók, szijgyártók, szűcsök, tímárok, zsibárusok, 's rőfös kereskedők állványaiért	—	30
45	Vas és szita árukért, szatyán, kordovány, bélés bőr, köpenyeg, kittel, 's magyar szabó készítményekért, czérna, kádár munka, gyermek ruha, divat áruk, (főkötők), kész zsákok, zsákvászon, és szappanért 's a' t.	—	45
46	Szerkovácsok, posztó, flanér, kanavász, vászon, czitrom, pipa és edény kereskedők, akár piaczon, akár pedig kapuk alatt árulják czikkeiket, fizetnek	1	—
47	Állványokért, vászon, kötél, finomabb posztó, továbbá rézműves 's sárgaréz öntői készítményekkel.....	2	—
	Vásári fa sátorokért.		
48	Egy I-ső osztálybelitől minden lábtól homlok hosszában.....	—	20
49	Egy II. osztálybelitől minden lábtól.....	—	15
	Boltok és raktárakért.		
50	Egy 6 □-ölnyi nagyságú bolt vagy raktárért	3	—
51	Egy 9 □-ölnyi « « « «	5	—
52	Egy ennél nagyobb « « « «	9	—

Helybéli kebelezett kereskedők, vagy iparosok bérben tartók állandó boltjokért vagy raktárukért, mellyeket üzletükhöz szükségelnek, akár nyitva, akár csukva tartják azokat, sem vásár alkalmával, sem azon kívül, vásári vagy hely díj fizetése alól mentesek. Ha azonban ezenkívül különösen vásár idején czikkeik eladására még más bérbevett alkalmatosságot használnának, ettől a' fönnebb érintett díjat tartoznak fizetni.

Megjegyzendők.

1-ször. Jelen javadalom által minden netán fennálló accisák 's fogyasztási adó érintetlenül hagyatnak.

2-szor. A' vámoknál az ezen átkelőktől helypénz czime alatt mi díj sem követeltethetik, úgy ezen jegyzékben felsorolt minden czikkekért sem, ha ezek nem eladás, hanem csak lerakás tekintetéből hozatnak Pestre.

3-szor. Czikkek, mellyek hajón szállíttattak, csak azon esetre vannak a' fennebbi díjazásnak alávetve, ha áruba bocsájtatnak.

4-szer. A' vizen szállított javak díjjazása, a' mennyiben ezen jegyzékben külön intézkedés irántok nem foglaltatik, fuvaronként 20 mázsa tehert véve, fog felszámítatni.

Kelt az 1852-dik évi Február 14-én tartott

Tanács ülésből.

XIV.

Pest város partjogi díjszedése 1852-ből.

Szabad kir. Pest város tanácsa részéről, maga mihez tartása végett, mindenkinek tudtára adatik: hogy csász. királyi Budapest kerületi Főispán ő méltóságának folyó évi Martius 19-én 4372. szám alatt kibocsájtott k. rendelete folytán, a' partjogi díj szedése pengő pénzben, e' következendőkép állapíttatott meg.

A)

Folyó szám	Pengő frt	pénzben kr
1. Egy nagy vásári hajóért 15 öl hosszú, vagy gőzhajóért átalában, egész itt léte alatt naponkint	—	15
2. Egy olly hajóért, mellyek hossza 15 ölnél kevesebb, úgy szinte egy vonatkozó hajóért (Schleppschiff) naponkint	—	8
3. Egy tüzi fával rakott hajóért, a' rajta lévő tüzi fát bele nem értve, egész annak kirakásáig, naponkint	—	6
4. Egy gyümölcs, kenyér, vagy zöldséggel, káposztával, burgonyával, 's ehhez hasonló tárgyakkal megrakott felső vidéki, Dévényi és Pozsonyi, 's átalában minden káposztás hajóért, naponkint	—	4
5. Olly ladikokért, mellyeken gyümölcs, kenyér, zöldség és más ehhez hasonlók hozatnak, naponkint	—	2
6. Minden nemű talpakért, naponkint	—	3
7. Tanácsilag felvett, 's üzletüktől rendesen adózó épületfa kereskedők, minden ide érkezett talptól, a' kirakodás idejére nem figyelve, egyszerre mindenkorra fizetnek	—	20
8. A' pozsonyi fazekasok, és cserép-edény kereskedők naponkint fizetnek karó pénz fejében 8 kr p. p. és szabadságukban áll az 1819-ik évi Junius 19-én 3451. szám alatt hozott tanácsi határozatnál fogva, két ladikot hajójuk mellett díjmentesen tartani, a'mennyiben azonban többet tartanának, a' kettőn kívül, minden eggyes ladikért az illető járandóság fizetendő	—	20
9. Egy duna fördőért, naponkint	—	20
10. A' polgári uszoda naponkint fizet	—	20

B)

Tüzi fáért fizetendő.

Egy öl tüzi fáért, melly a' fa-rakhelyeken, vagy magán telkeken, vagy a' tanács különös engedelmével a' farakhelyek kívül is a duna parton, vagy más nyilvános helyen felállíttatik, az egész időre, mellyben felállítva leend, egyszerre fizetendő, és pedig:

a) helypénz fejében	3	—
b) öl pénz «	3	8
c) kórházi járandóság fejében	2	—

C)

1. Egy köb öl homok, vagy kemény fal vagy kút-kőért, általában minden nemű építéshez használható kőért	—	10
2. Egy köb öl kövezett kőért	—	10
3. Egy köb öl mész kőért	—	10
4. Egy köb öl koczka; vagy járda kőért	—	30
5. Egy ezer minden nemű égetett tégláért, és cserép sindelért	—	10
6. Egy mázsa kőszénért	—	½
7. Egy mázsa coaxért	—	1
a) Márvány, vagy kemény faragott kőért, köb mérték szerint egy köb lábért	—	½
b) Az illyen kövekért négyszeg mérték szerint, egy □ lábért	—	¼
c) Ugyan illyen kövekért folyó mérték szerint, egy folyó láb	—	¼

Ezen kő-neműek, nyers- és ki nem faragott állapotban értendők.

A folyó mérték azon köveknél értetődik, mellyek szellessége és vastagsága egy lábon alul esik, úgy szinte a' □ mérték is.

Hirdetmény.

A' főmélt. cs. kir. helytartóságnak f. évi január hó 31-én 1960. számú magas rendelvényében, minden e' város területébe akár a cs. kir. délkeleti vaspályán, akár vizen a' cs. kir. szabadalmazott duna-gőzhajózási 's egyébb hajókon, behozott szállítmányi javak mázsájától boritékostól (Sporco) egy ezüst krnyi beviteli díjnak szedését kegyesen megengedé.

A' kirakodott gabona pozsonyi mérőjének sulyszabálya következőkép határoztatott meg:

Tiszta buzának	80	font
Kétszeres, rozs, kukoricza és repczének	75	«
Árpának	60	«
Zabnak	45	«
Minden ázalék nemeinek, mint bab stb.	80	«
A' gubacsnak köböle vagy szapujának	120	«

Kivétetnek azonban minden gyümölcs-fajak, egyedül a' száritottat, aszaltat, továbbá kenyér, hagyma, foghagyma, káposzta, zöldségek és burgonyák (krumpli, és ama termesztményi czikkek, mik a' parti jog árszabályában foglaltatnak, nevezetesen:

A' hajókon ide szállított tüzi-fa, kemény fal és alapkövek, vagy az építéshez használtató romkövek, kövezeti és mészkövek, akármi néven nevezendő égett vagy fedőtéglák, kőszenek, koaksz, márvány és egyébb kemény kőnemüek, fazekas-edények és mindenféle építészi fa-fajok, deszkák és fa-edények.

Ezen, a' cs. kir. vaspályán vagy gőzösökön behozandó szállítmányi javakérti vámdíjaknak beszedése iránt, az illető igazgatóságokkali egyezkedés fog tétetni, az egyébb hajókon szállítandó javak vámdíjai szedése iránt pedig folyó hó 23-án a' gazdasági bizottság előtt nyilvános árlejtés fog tartatni, mellyre a' vállalkozni szándékozók 1000 pftnyi bánatpénzzel ellátva megjelenni kéretnek.

A' fentebbi határozatok f. évi mártius hó 1-jén léptetendnek életbe, mi is ezennel köztudomásul tétetik.

Pesten, február 13-kán 1852.

Appiano József, s. k.
hely. polgármester.

XV.

Pest város házi pénztári számadó könyvének adatai 1847—1848-ban.

Bevételek. (Lefizetés.)

Pénztári maradvány 1847. okt. végével	15.980 frt.	27	kr.
Haszonbérek és házbérek	213.991 «	23 $^{45}/_{60}$	«
Széna, marha és egyébb, uratlan jószág eladásából	216 «	68 $^{36}/_{60}$	«
Termények, anyagok, szerek eladásából	1.266 «	01 $^{48}/_{60}$	«
Eladott telkekért	26.492 «	48	«
Bérkocsis díjak	1.060 «	24	«
Telekkönyvi díjak	36.355 «	21	«
Polgári taksák	1.848 «	—	«
Gábák	180.395 «	19 $^{30}/_{61}$	«
Kamarai cselekvő tőkék	12.607 «	54	«
« « « 6% kamatai	4.682 «	03	«
« alapítványi tőkék	1.300 «	—	«
« « « kamatai	120 «	35	«
Körözött árvák tőkéinek «	16 «	10 $^{48}/_{60}$	«
Ferencvárosi iskola építés tőke kamatai	74 «	51	«
« « « pénzeihez	21 «	36	«
Tűzi pénztár tőkéinek kamatai	1.253 «	02	«
« « pénzeihez	380 «	38 $^{48}/_{60}$	«
Dologház pénzeihez	226 «	41 $^{36}/_{60}$	«
Polgári kórház pénzeihez	153 «	06 $^{24}/_{60}$	«
« « « polgárdíjak	1.018 «	24	«
Szegény ápoló intézet pénzeihez	373 «	04	«
« « « « engedélydíjak	7.766 «	—	«
Kölcsönvett tőkék:			
a) szenvedő tőkék visszafizetésére	108.087 «	30	«
b) városi szükségletekre	20.990 «	—	«
c) a 2 kamatú fizető hivatalra	19.922 «	—	«
d) a kaszárnya építésére	70.000 «	—	«
e) a kir. szépítési alapra	24.000 «	—	«
f) a vár. képviselői ház építésére	3.800 «	—	«
g) nemzetközi szabad zászlóaljra	8.529 «	49 $^{06}/_{60}$	«
Számviteli konvikciók	57 «	33	«
Caducitások	796 «	57 $^{24}/_{60}$	«
Bélyeg és láttamozási díjak	18 «	44	«
Engedélydíjak a gazdasági hivatalnak	110 «	—	«
Térítés bebörtönzöttek élelméért	6 «	21 $^{36}/_{60}$	«
Kövezési és csatornázási járulékok	4.364 «	26	«
Régi restanciák	2.843 «	0 $^{48}/_{60}$	«
A letéti hivatalból	1.667 «	23	«
A 2 kamatu fizetőpénztárból maradék	36 «	28	«
Átmeneti bevételek	12.433 «	—	«
Visszafolyt átmeneti kiadások	32.360 «	41	«
Külön bevételek	1.091 «	41 $^{29}/_{60}$	«
A bevétel összege	**838.541 frt.**	**37** $^{33}/_{60}$	kr

XVI.

Pest város adóhátrálékai 1851-ben.

Kimutatása az 1851-iki október hó végén beszedett s hátramaradt valamennyi Pest város adóknak.

I. Hadi-adó hátrálék 1849/50-ik év óta befizetendő maradt 70.376 frt. 19 kr.

II. Rovat-adó hátrálék 1849/50-ik év végén 60.279 frt. 5 kr., ebből 41.401 frt. 16 6/. kr. kifizettetvén, maradt 188.77 frt. 48 2/. kr.

III. Föld-adó 185 0/1-re fizetendő volt 4057 frt. 32 kr., ebből lefizettetvén 1804 frt. 56 kr., maradt 2252 frt. 36 kr.

IV. Ház-adó 185 0/1-re 375.676 frt. 3 kr., lefizettetett 169.098 frt. 2 kr., maradt 206.528 frt. 1 kr.

V. Személy s kereset-adó 185 0/1-re 862.08 frt. 20 kr., lefizettetett 33.787 frt. 31 kr., maradt 52.420 frt. 49 kr.

VI. Jövedelmi adó 1849/50-re 32.134 frt. 16 kr., 1850/A-re 177.322 frt. 22 4/. kr., lefizettetett 25.496 frt. 53 kr., maradt 183.959 frt. 45 4/. kr.

VII. Az utóbbi négy rovat alatti adók összesen tettek tartozásba 675.398 frt. 33 4/. kr., lefizettetett 230.187 frt. 22 kr., maradt fizetendő 445.211 frt. 11 4/. kr.

XVII. táblázat. Pest város egyenes adó bevétele 1870-ben.

A Pest városára 1870-re kivetett összes egyenes adók összege községi pótlékkal együtt 5.073,673 frt. 92 krt. tett, miből

az állami pénztárba ..... 4,233.477 frt. 22½ kr.
és a községi pénztárba ..... 840.196 « 69½ «
folyik.

A városi adószámviteli osztály kimutatásai szerint tesz ebből:

	Állami adó	Községi pótlék	Összesen
Telekadó	21.596 frt. 54 kr.	4.355 frt. 02 kr.	25.951 frt. 56 kr.
Házbéradó	2,222.530 « 63 «	448.143 « 44 «	2,670.674 « 07 «
Jövedelmi adó	1,572.493 « 79½ «	315.142 « 30 «	1,887.636 « 09 «
Személyes kereseti adó	234.672 « 49 «	46.934 « 50 «	281.606 « 99 «
Közmunka-váltság ...	54.403 « — «	— « — «	54.403 « — «
Szaporodások	127.780 « 77 «	25.621 « 43½ «	153.403 « 20½ «
Összesen	**4,233.477** frt. **22½** kr.	**840,196** frt. **69½** kr.	**5,073.673** frt. **92½** kr.

Az 1870. év alatt tényleg befizetett állami adóösszeg teszen ..... 3,154.756 frt. 29½ kr.

Ehhez hozzá a közmunkaváltsági adófizetést ..... 26.171 « 48 «
3,180.927 frt. **77½** kr.

A késedelmi kamatok tesznek ..... 43.538 « 73 «

E szerint az állam pénztárába folyt ..... **3,224.466** frt. **50½** kr.

A községi adópénztárba pedig folyt ..... 699.185 frt. 93½ kr.

E szerint Pest városa összes egyenes adófizetése 1870-ben ..... **3,923.652** frt. **44** kr.

Ugyanez évben 61 millióra rugott az egész országnak egyenes adójövedelme (közmunkaváltság nélkül), Pest városa tehát egymagában az egész ország egyenes adójövedelmének egytizenkilencedrészét fizeti.

XVIII.

Pest város valóságos bevételei 1873-ban.

A bevétel tesz (ezer forintban):

Rendes bevételek:

1. Adó	1,057.000
2. Javadalmak és jövedék	1,373.000
3. Ház- és haszonbérek	207.000
4. Csatorna és kövezési járulék	107.000
5. Közvágóhíd és marhavásár jövedelme	180.000
6. Állami megtérítés a rendőrs. kiadások után	259.000
7. Állami megtérítés katonaszállásolási kiadások után	41.000
8. Gyámhivatali kiadások megtérítése	18.000
9. Városligeti jövedelem	22.000
10. Eljárási díjak	28.000
11. Ebtartási díjak	12.000
12. Engedélyi díjak	30.000
13. Kamatok és lánchidi jövedelem	181.000
14. Vízfogyasztás	130.000
15. Vegyes bevétel	36.000
16. Rókus-kórházi bevétel (Az intézeti tőkék kamatjával.)	4.000
17. Szegényházi bevétel « « « «	27.000
18. Dologházi bevétel « « « «	13.000
19. Árvaházak bevétele « « « «	23.000
Összes valóságos bevétel	**3,430.000**
« átfutó «	318.000
Összes rendes «	**3,748.000**

Rendkívüli bevételek.

1. Állami járulék az iskolák fenntartására	85.000
2. Telkek eladásából	800.000
Összes rendkívüli bevétel	**885.000** frt.

E szerint tehát az egész valóságos bevétel 4,315.000 forintot, vagyis kerekszámban majd $4^1/_3$ millió forintot.

XIX.

Összes közületi kiadásaink.

Az 1936. évi összes közterhek összegszerű megoszlása az állam, a vármegye, a városok, a községek és közadók szedésére jogosult más közületek között.

Sorszám	A közteher megnevezése	1936. évben							Együtt
		az állam	a vármegyék	Budapest székesfőv.	a törvényhatósági jogú városok	a megyei városok	a községek	egyéb közjogi társulatok stb.	
		javára esett a közterhekből ezer P							
1	Földadó	33.269	.	.	.	.	.	[1] 954	34.223
2	Házadó	76.315	.	.	.	.	[2] 1.778	.	78.103
3	Kereseti adó:								
	a) általános kereseti adó	.	.	5.757	2.146	3.099	6.394	.	17.396
	b) alkalmazottak kereseti adója	.	.	8.580	1.288	1.771	4.123	.	15.762
4	Társulati adó:								
	a) társulati adó	12.820	.	.	.	.	.	.	12.820
	b) tantiémadó	1.345	.	.	.	.	.	.	1.345
	c) társulati adó alá eső vállalatok hozzájárulása	4.684	.	.	.	.	.	.	4.684
5	Jövedelemadó	38.677	.	.	.	.	.	.	38.677
6	Vagyonadó	16.437	.	.	.	.	.	.	16.437
7	Alkalmazottak különadója	26.412	.	.	.	.	.	.	26.412
8	Nyilvános betegápolási pótadó	15.612	.	[3] 7.000	.	.	.	.	22.612
9	Rokkantellátási adó:								
	a) általános rokkantellátási adó	13.772	.	.	.	.	.	.	13.772
	b) alkalmazottak rokkantellátási adója	1.863	.	.	.	.	.	.	1.863
10	Gépjáróművek közúti adója	3.334	.	.	.	.	.	.	3.334
11	Vármegyei pótadó	.	17.672	.	.	.	.	.	17.672
12	Útadó	.	9.991	779	1.552	.	.	.	12.322
13	Ebadó	.	1.027	160	98	.	.	.	1.285
14	Községi pótadó	.	.	16.847	6.130	8.291	25.883	.	57.151
15	Közmunkaváltság	.	14.303	.	.	507	2.598	.	17.408
16	Kereskedelmi és iparkamarai illeték	.	.	.	.	.	.	1.064	1.064
17	Mezőgazdasági kamarai illeték	.	.	.	.	.	.	895	895
18	Vízszabályozási járulék	.	.	.	.	.	.	7.578	7.578
19	Párbérváltság, egyházi adók és felek. isk. (irodai) adók	.	.	.	.	.	.	21.644	21.644
20	Vegyes adók	.	37	27.307	4.121	5.934	1.948	4.136	43.483
21	Kéményseprési díj	.	.	.	.	.	.	3.043	3.043
	I. Egyenes adók összesen	**144.540**	**43.030**	**66.430**	**15.335**	**19.602**	**42.734**	**39.314**	**470.985**

Sorszám	A közteher megnevezése	1936. évben							
		az állam	a vármegyék	Budapest székesfőv.	a törvényhatósági jogú városok	a megyei városok	a községek	egyéb közjogi társulatok stb.	Együtt
		javára esett a közterhekből ezer P							
	Forgalmiadók.								
1	Általános forgalmiadó	156.623	.	4.412	857	1.767	2.283	.	165.942
2	Cukorrépa «	564	.	.	.	.	.	.	564
3	Értékpapír «	664	.	.	.	.	.	.	664
4	Fényűzési «	**2.549**	.	156	21	36	35	.	2.797
	II. Forgalmiadók összesen	**160.400**	.	**4.568**	**878**	**1.803**	**2.318**	.	**169.967**
	Illetékek.								
1	Vagyonátruházási illeték	33.464	.	4.016	624	974	858	.	39.936
2	Illetékegyenérték	5.102	.	.	.	.	.	.	5.102
3	Okirati illeték	39.578	.	.	.	.	.	.	39.578
4	Törvénykezési illeték	8.629	.	.	.	.	.	.	8.629
5	Közigazgatási illeték	4.930	.	.	.	.	.	.	4.930
6	Fuvarozási illeték	10.561	.	.	.	.	.	.	10.561
7	Egyéb illetékek és díjak	.	49	7.342	3.146	3.924	6.191	.	20.652
8	Közszolgáltatásszerű áll. tárcabevételek	14.548	.	.	.	.	.	.	14.548
	III. Illetékek összesen	**116.812**	**49**	**11.358**	**3.770**	**4.898**	**7.049**	.	**143.936**
	Fogyasztási adók.								
1	Szeszadó (ellenőrzési illetékkel, sajtolt élesztő utáni fogy. adóval, nem erjesztéssel előállított ecetsav után járó kincstári részesedéssel együtt)	16.694	.	.	.	.	.	.	16.694
2	Söradó	2.360	.	.	.	.	.	.	2.360
3	Cukoradó	50.725	.	.	.	.	.	.	50.725
4	Margarin, margarinsajt, ételzsír és ételolaj adó	609	.	.	.	.	.	.	609
5	Ásványolajadó	20.811	.	.	.	.	.	.	20.811
6	Gyujtószeradó	3.136	.	.	.	.	.	.	3.136
7	Szivarkahüvely és szivarkapapír adó	5.410	.	.	.	.	.	.	5.410
8	Villamos fényforrások és elektroncsövek adója	1.982	.	.	.	.	.	.	1.982
9	Borfogyasztási adó	.	.	4.399	1.846	2.517	6.732	.	15.494
10	Húsfogyasztási adó	.	.	6.401	1.220	1.429	1.703	.	10.753
11	Szeszfogyasztási adópótlék	.	.	556	114	206	327	.	1.203
12	Sörfogyasztási adópótlék	.	.	107	24	34	40	.	205
13	Ásványvíz- és szikvízadó	.	.	.	194	113	.	.	307
14	Italmérési illeték	.	.	519	335	481	936	.	2.271
	IV. Fogyasztási adók összesen	**101.727**	.	**11.982**	**3.733**	**4.780**	**9.738**	.	**131.960**

Sorszám	A közteher megnevezése	1936. évben							
		az állam	a vármegyék	Budapest székesfőv.	a törvényhatósági jogú városok	a megyei városok	a községek	egyéb közjogi társulatok stb.	Együtt
		javára esett a közterhekből ezer P							
	Vámok.								
1	Behozatali vámok	43.662	.	.	.	.	.	.	43.662
2	Útvám	.	.	.	106	.	6	.	112
3	A vármegyei útalap javára befolyt útvám és a vasúti hozzájáró utak után szedett vámpénz	.	3.297	.	.	.	.	.	3.297
4	Hídvám	.	21	.	52	99	55	.	227
5	Kövezetvám	.	.	.	2.020	1.393	213	.	3.626
6	Révátkelési (komp) díj	.	4	.	9	73	3	.	123
7	Városi vámok	.	.	7.354	.	.	.	.	7.354
	V. Vámok összesen	**43.662**	**3.322**	**7.354**	**2.187**	**1.565**	**311**	.	**58.401**
	Jövedékek.								
1	Dohányjövedék	85.294	.	.	.	.	.	.	85.294
2	Sójövedék	20.430	.	.	.	.	.	.	20.430
3	Mesterséges édesítőszerek	184	.	.	.	.	.	.	184
4	Osztálysorsjáték	2.371	.	.	.	.	.	.	2.371
	VI. Jövedékek összesen	**108.279**	.	.	.	.	.	.	**108.279**
	Összesítő.								
	I. Egyenesadók	244.540	43.030	66.430	15.335	19.602	42.734	39.314	470.985
	II. Forgalmiadók	160.400	.	4.568	878	1.803	2.318	.	169.967
	III. Illetékek	116.812	49	11.358	3.770	4.898	7.049	.	143.936
	IV. Fogyasztási adók	101.727	.	11.982	3.733	4.780	9.738	.	131.960
	V. Vámok	43.662	3.322	7.354	2.187	1.565	311	.	58.401
	VI. Jövedékek	108.279	.	.	.	.	.	.	108.279
	Együtt	**775.420**	**46.401**	**101.692**	**25.903**	**32.648**	**62.150**	**39.314**	**1,083.528**
	VII. Biztosítási járulékok:								
	a) OTI	.	.	.	.	.	.	68.739	68.739
	b) MABI	.	.	.	.	.	.	14.273	14.273
	c) OGM	.	.	.	.	.	.	432	432
		775.420	**46.401**	**101.692**	**25.903**	**32.648**	**62.150**	**122.758**	**1,166.972**

XX.

Jövedelmi adókötelezettek száma.

É v	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban			c) Az egész népesség százalékokban		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1928	73.393	269.000	342.393	21·43	78·57	100·00	7·4	3·5	4·0
1929	76.336	273.658	349.994	21·81	78·19	100·00	7·6	3·5	4·0
1930	77.126	247.417	324.543	23·76	76·24	100·00	7·7	3·2	3·7
1931	77.360	233.349	310.709	24·89	75·11	100·00	7·6	3·0	3·5
1932	73.883	206.640	280.523	26·33	73·67	100·00	7·2	2·6	3·1
1933	70.495	169.269	239.764	29·40	70·60	100·00	6·8	2·1	2·7
1934	70.479	145.081	215.560	32·69	67·31	100·00	6·8	1·8	2·4
1935	69.532	134.997	204.529	34·00	66·00	100·00	6·7	1·7	2·3
1936	68.624	133.684	203.308	33·92	66·08	100·00	6·5	1·7	2·3

XXI.

A kivetett jövedelmiadó megoszlása.

Megnevezés	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
	A) *Ezer pengőben.*										
Budapest ..	21.206	19.706	22.620	24.544	23.875	22.726	27.023	22.584	20.022	20.036	21.368
Vidék	23.827	23.613	23.341	24.097	20.027	17.091	22.605	17.530	15.433	15.145	16.135
Magyarország összesen .	**45.033**	**43.319**	**46.961**	**48.641**	**43.902**	**39.817**	**49.628**	**40.114**	**35.460**	**5.181**	**37.503**
	B) *Százalékokban.*										
Budapest ..	47.09	45·49	48·16	50·45	54·38	57·07	54·45	56·29	56·48	56·95	56·98
Vidék	52·91	54·51	52·84	49·55	45·62	42·93	45·55	43·71	43·52	43·05	43·02
Magyarország összesen .	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**
	C) *A népesség egy fejére jutó pengőben.*										
Budapest ..	21·96	20·22	23·01	24·75	23·86	22·50	26·49	21·92	19·33	19·20	2·032
Vidék	3·19	3·14	3·21	3·16	2·60	2·21	2·91	2·24	1·96	1·92	2·03
Magyarország összesen .	**5·34**	**5·10**	**5·48**	**5·64**	**5·05**	**4·55**	**5·64**	**4·53**	**3·99**	**3·93**	**4·17**

XXII.

A jövedelmi adó 1936. évi előírásának megoszlása a lakosság arányában.

Megnevezés	A lakosok száma	Az adókötelesek száma			A lakosság hány %-a adóköteles	Jövedelemadó (helyesbített folyó előírás)
		10.000 pengő adóalapig	10.000 pengőn felüli adóalapnál	összesen		ezer P
Budapest székesfőváros	1,051.804	62.180	6.444	68.624	6·52	21.368
Törv. hat. j. városok	702.642	19.608	623	20.231	2·88	2.558
Megyei városok	1,293.057	34.534	738	35.272	2·73	4.025
Összesen	**3,047.503**	**116.322**	**7.805**	**124.127**	**4·07**	**27.951**
Kis- és nagyközségek	5,941.033	76.601	1.580	78.181	1·32	9.552
Együtt	**8,988.536**	**192.923**	**9.385**	**202.308**	**2·25**	**37.503**

XXIII.

Vagyonadókötelezetteink száma.

Év	*a)* Abszolút számokban			*b)* Százalékokban		*c)* Az egész népesség százalékában			
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1928	35.278	226.298	261.576	13·48	86·52	100·00	3·58	2·98	3·05
1929	34.266	229.596	263.862	12·98	87·02	100·00	3·45	3·01	3·06
1930	34.262	209.749	244.011	14·04	85·96	100·00	3·42	2·72	2·80
1931	34.731	198.344	233.075	14·90	85.10	100·00	3·43	2·56	2·66
1932	34.616	176.540	211.156	16·39	83·61	100·00	3·39	2·27	2·40
1933	35.725	144.287	180.012	19.84	80·16	100·00	3·46	1·84	2·03
1934	36.822	122.556	159.378	23·10	76·90	100·00	3·55	1·56	1·79
1935	36.354	113.384	149.738	24·28	75·72	100·00	3·48	1·43	1·67
1936	36.155	111.593	147.748	24·47	75·53	100·00	3·44	1·41	1·64

XXIV.

Kivetett vagyonadó összege.

É v	a) Ezer pengőben			b) Százalékokban			c) A népesség egy fejére eső pengőben		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1926	3.478	9.539	13.017	26·71	73·29	100·00	3·60	1·27	1·54
1927	3.639	9.346	12.985	28·02	71·98	100·00	3·73	1·24	1·53
1928	3.982	9.798	13.780	28·89	71·11	100·00	4·05	1·29	1·61
1929	4.001	9.112	13.113	30·51	69·49	100·00	4·03	1·19	1·52
1930	4.014	8.703	12.717	31·57	68·44	100·00	4·01	1·13	1·46
1931	3.874	8.128	12.002	32.27	67·73	100·00	3·83	1·05	1·37
1932	6.654	13.419	20.073	33·14	66·86	100·00	6·52	1·73	2·28
1933	6.285	11.534	17.819	35·27	64·73	100·00	6·10	1·48	2·02
1934	5.871	10.462	16.333	35·94	64·06	100·00	5·67	1·33	1·84
1935	5.744	10.022	15.766	36·43	63·67	100·00	5·51	1·27	1·76
1936	5.809	10.087	15.856	36·54	63·46	100·00	5·52	1·27	1·77

XXV.

A házadó összege.

Megnevezés	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
	A) *Ezer pengőben.*										
Budapest ..	21.030	26.195	35.967	38.603	40.762	40.775	55.705	51.079	45.688	42.164	40.583
Vidék	24.382	29.449	35.333	35.297	35.751	35.295	46.247	31.044	39.257	37.133	35.176
Magyarország összesen .	**45.412**	**55.644**	**71.300**	**73.900**	**76.513**	**76.070**	**101.952**	**92.123**	**84.945**	**79.257**	**75.759**
	B) *Jelzőszámokban.*										
Budapest ..	100	124	171	183	194	194	265	243	217	200	193
Vidék	100	121	145	145	147	145	190	168	161	152	144
Magyarország összesen .	**100**	**122**	**157**	**163**	**168**	**167**	**224**	**203**	**187**	**175**	**167**
	C) *Százalékokban.*										
Budapest ..	46·90	47·07	50·44	52·23	53·27	53·60	54·63	55·44	53·78	53·17	53·57
Vidék	53·10	52·93	49·56	47·77	46·73	46·40	45·37	44·56	46·22	46·83	46·43
Magyarország összesen .	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**	**100·00**

XXVI.

Az általános kereseti adóra kötelezettek száma.

Év	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1928	68.200	403.118	471.318	14·47	85·53	100·00
1929	66.461	407.984	474.445	14·00	86·00	100·00
1930	67.102	404.620	471.722	14·22	85·78	100·00
1931	68.848	407.839	476.687	14·44	85·56	100·00
1932	70.921	405.668	476.589	14·88	85·12	100·00
1933	71.696	399.410	471.106	15·21	84·79	100·00
1934	73.672	404.412	478.084	15·41	84·59	100·00
1935	76.365	411.505	487.870	15·65	84·35	100·00
1936	77.144	423.189	500.333	15·42	84·58	100·00

XXVII.

A kereseti adó megoszlása.

Év	a) Ezer pengőben			b) Százalékokban		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1926	8.927	17.757	26.684	33·45	66·55	100·00
1927	8.869	18.106	26.975	32·87	67·13	100·00
1928	9.261	19.065	28.326	32·69	67·31	100·00
1929	8.931	19.013	27.944	31·96	68·04	100·00
1930	8.382	17.477	25.859	32·41	67·59	100·00
1931	7.994	16.211	24.205	33·02	66·98	100·00
1932	7.376	14.580	21.956	33·59	66·41	100·00
1933	7.236	12.941	20.177	35·86	64·14	100·00
1934	6.801	12.299	19.100	35·61	64·39	100·00
1935	7.488	12.466	19.954	37·53	62·47	100·00
1936	7.468	12.992	20.460	36·50	63·50	100·00

XXVIII.

A társulati adó kötelezettek száma.

É v	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1928	2.643	4.683	7.326	36·07	63·93	100·00
1929	2.457	4.372	6.829	35·97	64·03	100·00
1930	2.661	4.471	7.132	37·31	62·69	100·00
1931	2.590	4.162	6.752	38·35	61·65	100·00
1932	2.877	4.756	7.633	37·69	62·31	100·00
1933	2.397	3.767	6.164	38·88	61·12	100·00
1934	2.254	3.684	5.938	37·96	62·04	100·00
1935	2.356	3.594	5.950	39·60	60·40	100·00
1936	2.293	3.791	6.084	37·69	62·31	100·00

XXIX.

A társulati adó megoszlása.

É v	a) Ezer pengőben			b) Százalékokban		
	Budapest	Vidék	Magyarország	Budapest	Vidék	Magyarország
1926	6.108	4.830	10.938	55·89	44·11	100·00
1927	6.309	6.574	12.883	48·97	51·03	100·00
1928	11.948	8.796	20.744	57·59	42·41	100·00
1929	14.142	9.485	23.627	59·85	40·15	100·00
1930	12.917	9.313	22.230	58·10	41·90	100·00
1931	10.092	7.427	17.519	57·60	42·40	100·00
1932	9.608	7.072	16.680	57·60	42·40	100·00
1933	7.255	5.321	12.576	57·68	42·32	100·00
1934	6.932	3.893	10.830	64·06	35·94	100·00
1935	6.624	4.444	11.068	59·85	40·15	100·00
1936	7.308	5.171	12.479	58·56	41·44	100·00

III. RÉSZ.

Nagy-Budapest.

VII. FEJEZET.

Nagy-Budapest adórendszere.

Aki Bécs felől repülőgépen száll Budapest felé, feledhetetlen benyomásokat él át. A berregő masináról először a Jánoshegy zöld kúpja látszik, amelyen Erzsébet királynő piros kilátótornya nyúlik bele a légtengerbe, azután a Gellérthegy kopár szürkesége jelenik meg tetején a Citadellával. És azután mintegy óriási legyező terül ki szemei előtt a város. Ha a felhőviszonyok kedveznek, a napsugár csodálatos fénysávokat rajzol bele a máris festői képbe s az egész olyanná válik, mint valamely idevarázsolt nagy látomány. Olyan a város, mintha épen ő is, miként a gép, a levegőégből leszállott volna az emberek közé. (E sorok írója egyszer egy körszivárványon repült át, mikor Moson felől a géppel Pest felé közeledett és sokáig az a káprázata volt, hogy mindaz, amit lát, túl van az emberi fogalmakon és valahol az Örökkévalóság határát verdesi szemlélete.) A légi Budapest — hogy így nevezzem — meglepő volta annál váratlanabb, mert míg Bécs fölött jár a gép, lapos okkerszürke színfoltok maradnak meg csak a szem látományában azért, mert az összezsúfolt magas házak és templomtornyok felülről, a nagy magasságból teljesen ellapulnak és a császárvárosnak monumentális jellegéből úgyszólván semmi sem marad a légiutas előtt, már azért sem, mert épen felülről látszik legjobban, hogy mily esetlenül van elhelyezkedve az a nagy osztrák város, a felülről nézett Duna kékesfehér kanyarjai közé. Ellenben Pesten a Duna annyira az elénktáruló látkép központjává válik, hogy Buda és Pest úgyszólván ennek a hatalmas színsávnak, a kékzöldes víznek a szárnyaiként emelkednek felénk. A levegőbeli Buda-Pesti panorámának azonban van egy még különösebb benyomása és e benyomásnak még feledhetetlenebb beidegzése is. Tudniillik a város felülről nézve legyezőképen kitáruló óriási ember-tanyának látszik, még pedig akként, hogy a Vár és a pesti belső városrészek karaja után a Duna jobb felső partjától

kezdve addig, míg a szem a Duna alsó szakaszáig ér, egy kopár sáv látszik, azután újra kezdődik a város, látszólag még nagyobb formában, mint az a háztömb, amelyet előbb ama lakatlan sáv, majd a szélesebb külső városperem ad. Tudniillik felülről minden jól kivehető, csak az emberek által kitalált közigazgatási beosztás nem; felülről nemcsak hogy nincs vége a városnak ott, ahol a földön járó embert a sorompók figyelmeztetik arra, hogy Budapest székesfővárosnak immár vége van, hanem ellenkezőleg úgy tűnik fel, mintha ott kezdődnék csak a város terjeszkedő életzöme, mintha csak valamely kitalált kertépítő vágott volna körös-körül egy szürke füves sávot a hivatalos Budapest és az aköré körös-körül lekanyarodott övváros közé. Az a község- és városcsoport, amely északon Újpesttől kezdve nekirohan a Rákosnak és a hivatalos, a belső Budapestet átölelve, délen valahol a Csepelsziget övezetében végződik s azután átkanyarodik a budai oldalra, ez Nagy-Budapest, amelyet a természet és az embertelepedés önkéntelenül és azért feltartózhatatlanul ugyanavval az őserővel teremtett meg egységessé, mint amely embertelepítő erő mindannyiszor megjelent Buda és Pest nagyszerű adottságában, valahányszor a történet folyamán ennek a városnak önmagától újra föl kellett emelkednie, hogy minden hamupipőkei elhagyatottsága, sőt minden leveretése után új erővel és még nagyobb kialakulással támadjon föl a Dunavölgy közepén. A repülőgép utasa, ha hivatalos Baedeker nincs a kezében, itt máris egy nagy várost lát: Nagy-Budapestet, amelyről világosan kitűnik az, hogy mesterségesen van szétdarabolva az elismert székesfővárosra és ama külső, őrajta lógó városokra és községekre, amelyek láncszerű összekapcsolódással egész testét körülölelik, mert hiszen tényleg az ő testéből valók.

Aki a városalakításnak ezen, a természeti erők által megindított és a néplerakodás öntudatlan hatása által immár beteljesülés felé közeledő alkatát nem akarja szándékosan semmibe venni, vagy — ami ugyanannyit jelent — aki nincs a megszokottság jelenlegi kiéltségében annyira beléfogódva, hogy azt hiszi, hogy mindaz a hivatalos beosztás, amellyel ma élünk, mindig így volt és mindig is így lesz, az, ismétlem, nagy erőszakot kell hogy tegyen e benyomások után magán, ha nem látja be, hogy immár itt él közöttünk Nagy-Budapest problémája. Ez már felütötte a fejét, többé ezt a semmibe visszakergetni nem lehet és épen ezért nagyon erős, sőt követelő, mert úgyszólván tudatosan senkisem akarta, hogy a probléma előálljon s mégis itt van közöttünk, tagadhatatlanul és lebírhatatlanul. Miután pedig a politika tudománya azt tanítja, hogy a nemzetek sorsában mindazok a problémák, amelyeket ők maguk nem tudnak vagy nem mernek megoldani, már meg vannak oldva ellenük, vagy mások által; azonképen a mai magyarság előtt csak az a választás van, hogy merje saját nemzeti céljait, fajának jövője és legelsősorban magának Budapest fővárosnak léte érdekében megoldani Nagy-Budapest kérdését, vagy pedig visszaretten attól és a meg-

szokottság renyhe tehetetlenségével várja ki, míg a nagy kérdőjel a feje fölé nő és esetleg reáhull vissza. Szociológiailag összefoglalva ez a mi Nagy-Budapestünk kérdése azt teszi, hogy amint Európa összes fővárosai épen az utolsó évtizedek alatt új életre rázkódtak azáltal a tény által, hogy volt bátorságuk a központi városteleplüléshez bátran és okosan hozzácsatolni az elérhető külvárosokat, hogy így óriási és modern életcentrumot teremtsenek egész nemzetük haladásának ugyanakkor vajjon a magyarság megszalad-e saját fővárosának immár nemcsak a kínálkozó, de tolakodó problémája előtt. A szociológiai elmélkedés tudniillik az összes modern nagyvárosok létrendjében azt a törvényszerűséget fedezte fel, hogy Bécsből a Gross-Wient, Berlinből a Gross-Berlint, Londonból az óriási nagy Londont s a nagyobb Rómát azért kellett elhalaszthatatlanul törvényes formába ölteni, mert különben törvénytelen fattyú alakulatok készülnek, amelyek nemcsak a be nem csatolt, úgynevezett külvárosnak az egységes városi vérkeringésbe való beleállását akadályozzák meg a maguk kicsinyes és félszeg, mert tisztán alkalomszerű csoportosulást képező lerakodásával, hanem egyenesen inficiálják úgy közegészségügyi, mint politikai tekintetben magát a nagyvárost és rendkívül megnehezítik annak az egységes városi erőnek a döntő felemelkedését, amelyet már ha egyéb nem, maga a modern technikai haladás megkövetel. Nagyon egyszerű, de hogy úgy mondjam ép oly mélyreható az a kétségtelen fölfedezés is, hogy valamely nagyvárost körülvevő hatósági sorompók, nem tudják megakadályozni azt, hogy a sorompón belül és kívül levő embertelepedés ne hasson mindkét oldalon közre a helyzet kialakulására, amely azt teszi, hogy a külvárosnak hagyott részek rendesen magukban tartogatják azokat a népelemeket, amelyekből magának a belső városnak, a közigazgatási fővárosnak polgári rétegeződése és ennélfogva a jövendő lelkisége észrevétlenül kialakult. Itt semmi hivatalos beosztás az elméletben és semmi leeresztett fogyasztási sorompó a gyakorlatban nem segít, mert a nép ki- és beszűrődése állandó és ha kellő időben a belső és külső város törvényes és természetes egyesítése, nagyvonalú technikai egybeépítése meg nem történik, akkor nemcsak a műszaki berendezések terén támadnak vagy hiányok vagy pazarlások, hanem ami még sokkal fontosabb, a kormányzásra hivatott belső városnak a lelkisége is észrevétlenül úgy átalakul, hogy többé nem lesz ura a saját sorsának, hanem mindig ki lesz téve annak, hogy általa ki nem termelt néptömegek beléjetörő indulatai vagy épen háborgásai veszedelembe döntsék. Ezért kell kikiáltanom azt az igazságot, hogy Nagy-Budapest problémája annyira megérett, hogy vagy a jelenlegi nemzeti és városi vezetőosztályok által, vagy azok ellenére, de okvetlenül meg fog oldatni.

Ha a modern nagyvárosok történetéből merített ez a letagadhatatlan következtetés általában helyes, úgy még sokszorosan igaz ez a mi városunk szempontjából. Hogy ez így van, arra az olvasónak nem kell semmi egyebet tennie, mint mégegyszer átlapoznia Budapest adórendszeréről szerkesztett

könyvünknek eddigi fejezeteit és akkor a fejlődési vonal csúcspontjai mind ugyanezen tanulságot készítik elő, elméletileg és gyakorlatilag egyaránt. Hiszen láttuk azt, hogy a két Pest önmagától természeti és történeti adottságánál fogva hogy válik Budapestté. Megfigyeltük, hogy ez az embersokadalom, amelyet sem az egyház, sem a királyi hatalom nem szánt fővárosnak, hogyan vívja ki magának uralkodó helyzetét és ragadja kezébe az egész magyarságnak központi lélekformálását. Legutóbb pedig láttuk azt is, hogy mikor a világháború példátlan országdaraboló pusztítása széjjelmarcangolja területét és nemzeti berendezkedését a magyarságnak, Budapest nemcsak hogy nem süllyed el az országkicsinyítés tragédiájában, hanem váratlanul még nagyobb erővel emeli fel fejét. Felemeli a fejét mifölénk is, akik nem vettük eddig észre, hogy Nagy-Budapest már itt van s nekünk evvel számolnunk kell és ez a Nagy-Budapest előre megkövetelheti, hogy polgárainak vezetőrétegei a saját jelenünk és jövőnk érdekében kezdjenek hozzá ahhoz, hogy a felénk meredt új probléma a nemzet és a város történelmi nagy érdekeinek vonalában úgy oldassék meg tétovázás nélkül, hogy valahogy el ne késsünk azért, mert nem akartuk észrevenni saját magunkat.

Ha most már a légben járó elmélkedések után leszállunk a földre, akkor mindjárt a magunk területére léphetünk, tudniillik az adórendszer kérdésének, tehát Nagy-Budapest pénzügyi problémájának a fölvázolására kell gondolnunk. Ha nem volt teljesen meddő az a kutatás, amelyet a mi városunk pénzügyi megszületése és evolúciója tekintetéből a fenti hosszú fejezetekben és az azok alapjául szolgáló még nagyobb számcsoportokon bemutattunk, akkor nem kergethetjük el magunktól azt a beállítást, amelyet a következőkben foglalhatunk össze.

Az első tétel az, hogy az előttünk álló nagy városformálási feladat nemcsak egy községi problémának a megoldása, hanem valóságos nagy nemzeti cél, talán legnagyobb állami kérdése a most élő magyarságnak azért, mert ez az egyetlen pont, ahol teljesen a magyarságtól függ, tud-e egy olyan hatalmas magyar várost alkotni, amely lehetetlenné teszi, hogy bármely külső hatalom addig is hozzányúlhasson a nemzet függetlenségéhez, ameddig az országnak természetes hegy- és vízrajzi határai nincsenek meg. Ennek a tételnek a következménye az, hogy a Nagy-Budapest törvényes megteremtése három külön feladatot foglal magában. Az egyik törvényhozási alkotás; az eddigi Budapestnek tőle független községi egyedekkel való egyesítése. A második azoknak a közműveknek egységes megteremtése, amelyeket sem a mostani hivatalos főváros, sem a becsatolandó két város és 25 község a maga erejéből meg nem teremthet, hanem okvetlenül állami segítségre szorul. A harmadik az adóhatalmaknak, amelyek a jelen esetben az államból, másodszor az eddigi Budapestből, harmadszor a huszonhét községegyedből állnak olyatén berendezkedést hozzon, hogy életképes gazdasági élet, lehető méltányos közmegterhelés egyesítse Nagy-Budapest egész lakosságát.

A hármas megvalósítás az igazságot hüvelyéből kihámozva a következőképen jelentkezik.

A közigazgatási és közjogi részre nézve megállapítható, hogy a vármegyei szerkezet teljesen alkalmatlan arra, hogy modern adminisztrációval láthassa el azokat a községeket, amelyeket nem a vármegyei élet, hanem magának Budapestnek a világvárosi élete hozott létre, hogy úgy mondjuk durván szólva, melléktermény gyanánt. Az Újpesttől Csepelig húzódó városi öv semmiféle vármegyei adminisztrációba beilleszthető nem lesz, aminthogy nem is volt, hiszen a bajok legfőbb forrásai éppen ebből származnak. Még inkább illik ez a budakörnyéki községekre. Mihelyst pedig arra gondolnak, hogy a központi Budapesten kivülálló, de körülötte elhelyezkedett s az ő erejébe belekapcsolt, mert abból élő községcsoportból egy másik várost alkossanak, vagy esetleg ezt az övvárost egy vagy két megyei városba egyesítsék, ez nem más, mint félbemaradt munka és valószínűleg egyéb eredménye nem lenne, mint Nagy-Budapest problémájának részben elrontása, részben pedig kártékony elhalasztása. Ennek folytán nincs más megoldás, mint egyetlen városba, Nagy-Budapestbe egyesítése magának a fővárosnak, hat megyei városnak és 17 községnek, amelyek a következők:

Megyei városok:

Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Újpest.

Községek:

Alag, Albertfalva, Békásmegyer, Budakeszi, Budatétény, Cinkota, Csepel, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom.

Itt bemutatott csoportosításom a statisztikai és várospénzügyi irodalom eddigi munkálataitól csupán abban különbözik, hogy Budakeszit is fölvettem Nagy-Budapest tagjai közé. Semmi okát sem látom annak, hogy mikor Tétény és Budafok idesoroltatnak, miért válasszuk külön azt a Budakeszit, amely télen és nyáron egyaránt teljesen a fővárosból él és amely épen azért, mert a főváros törvényhatósági tulajdonjogán való üdülőberendezései ideszorultak, úgyszólván közegészségügyi kiegészítése Budapest egészségtermelésének. (Budapest a budakeszi erdő tulajdonosa.) Nem túlzás, ha azt állítom, hogy a természetes adottságoknak az itt fölvázolt csoportosítás felel meg és hogy bármely részének elhagyása csak mesterséges letörése egy összenövő természetes és élő összetartozandóságnak. Mindezekből az következik, hogy a közjogi megoldást másban, mint egy Nagy-Budapestet megalkotó egységes törvényben, nem láthatom.

Arra a szokásos érvre, hogy meg kell várni, míg a környékbeli községek és a központi Budapest kulturális különbözetei eltűnnek, azt kell válaszolnom, hogy evvel az okoskodással a mai Budapestet is föl kellene darabolni, mert hiszen ugyanily kulturális különbségek vannak annak egyes részei között.

Ami alaptételünknek technikai következményeit illeti, fölösleges fölsorolnom a különféle sorompó-bajokon és egészségügyi veszedelmeken épülő mindazokat a jelenségeket, amelyek napról-napra megismétlődnek s amelyek valószínűleg mindent összefogva már sokkal több budapesti és budapestkörnyéki lakost pusztítottak el, mint amennyi akármelyik idecsatolandó községben valaha letelepedett. Miután a kérdésnek ezt a részét a városi, sőt az orvosi tudomány épúgy tisztázta, mintahogy a geológiai és mérnöki szakértők már ismételten a közfigyelem elé hozták, ennélfogva teljesen felesleges volna továbbidőznöm ennél. Ha valaki csak arra gondol, hogy Budapest közvetlen közelében az elválasztó út tulsó oldalán oly községek telepedtek le, ahonnan vízvezeték hiányában ezrek járnak be Budapestre, hogy nyilvános kutakról vizet vihessenek, vagy eszébejut az, hogy Budapest hivatali főorvosa évtizedek óta küzd azért, hogy a környékbeli falvakból behozott fertőzött jégtől megmentse a mesterséges, tiszta jéghez szoktatott fővárosi közönséget, akkor valóban nem kell gondolkozni azon, hogy mit jelent az egységes szabályozásnak és ennélfogva az egységes közüzemeknek a hiánya. Amint azonban munkánk kezdetén nagy történetírónk, *Salamon* Ferenc munkájából idézve utaltunk arra, hogy egész várostelepedésünk a kék agyag ittlététől kezdve, a Duna változó sodráig és a vízellátásig, mint a földtani parancs kérlelhetetlen törvényszerűsége által korlátozva, úgy ugyanezen föld- és vízrajzi kutatások eredménye kétségtelen abban is, hogy a pesti oldalon becsatolandó községek lejtési viszonyai oly rendkívüli nehézségeket mutatnak, hogy állami közremunkálás nélkül a fővárosi közműveket egyszerűen oda kiterjeszteni nem lehet, tehát a fővároson és a községek erején kívül okvetlenül szükséges a csatorna- és vízvezetéki hálózat kiépítéséhez az állami közmunka és közköltség. Szinte maga a föld mutatja azt evvel a parancsával, hogy egy egész nemzetnek kell munkába állnia azért, hogy a maga nagy fővárosát meg tudja alkotni egységesen és így ebben késő századokra biztosítson lebírhatatlan élő energiákat a magyarság számára. Amint *gróf Széchenyi* István elvetett minden kicsinyességet akkor, mikor a Lánchidat építve, áttörte vele még a régi nemesi alkotmány szabályait is, amint *gróf Andrássy* Gyula nem volt kicsinyes ahhoz, hogy a Budát és Pestet egyesítő törvényben e nemzeti feladat elvégzésére az egész országra hárított pénzügyi terheket; úgy utódaiknak sem szabad visszariadni attól, hogy igenis Nagy-Budapest kialakítása nemcsak a város és a beolvadó községek polgárainak, hanem az egész magyar nemzetnek, minden magyar adófizetőnek érdeke és ennélfogva terhe is kell hogy legyen. Bár mellékesnek látszik, pénzügyi szempontból nem hagyhatom említés nélkül azt, hogy amit itt az államtól, tehát jelen esetben az országnak azon lakosaitól is várunk, kik nem Budapesten és a környékbeli városokban laknak, hanem távolabb, hogy mondom az itt szükséges közmunkáknak állami finanszírozása szerencsére épen oly természetű, ahol a kiadott közköltség leggyorsabban térül meg, tudniillik legnagyobbrészt

földmunkából áll. Már pedig épen a beruházások terén szerzett újabb pénzügyi tapasztalatok azt mutatják, hogy minden oly közmunkánál, mely elsősorban földmunkából áll, az itt alkalmazott nagyszámú munkás fogyasztási adójában a lehető leggyorsabban térül vissza ismét a rájuk kiadott költség. Legutóbbi számításaim szerint, amelyek részben *Wekerle* Sándornak a nagy állami megrendelések pénzügyi megalapozására gyüjtött adataiból, részben a mérnökvállalkozók ellenőrzött számadásaiból merítvék, arra az eredményre kellett jutnom, hogy a földmunkákra kiadott adópénznek mintegy 30—32%-a a legrövidebb idő alatt a közpénztárba folyik, még pedig fogyasztási adó alakjában azért, mert bár sajnos, de igaz, a földmunkás nem takarít meg semmit, tehát mindent elfogyaszt és úgyszólván mindent, amit elfogyaszt, meg van adóztatva ; a sör, a bor, a dohány, a petróleum és a só. *Wekerle*, midőn nagy tehetségéhez mérten Budapest fejlődésének új irányokat szabott — a Belváros szabályozása, a laktanyák kihelyezése, a hidak felépítése és a Wekerle-telepi munkásváros megteremtése által — azon az álláspontón volt, hogy az állami megrendeléseknél minden 100 koronából 1912-ben 40 korona tér vissza az adópénztárba. E számítás azonban elsősorban az ipari munkára vonatkozott és így több oly adónemet foglal magában, mint a kereseti adót is, ami csatornaásásnál alig fordul elő, erre tehát csak bizonyos fokig támaszkodhatunk. Ellenben 1932-ben az útépítővállalkozók adatai arról szólnak, hogy 100 pengő közmunkára kiadott összegből 35·80 pengő az, ami adónak tekinthető, ebbe beleszámítva a fogyasztási adón kívül a kereseti, jövedelmi és az ínségadókat is. Viszont a Magán-mérnökök Szövetségének a cementépítkezések tekintetében tett fontos számításai azt mutatják, hogy teljesen kézenfoghatólag olyan esetekben is, amidőn a személyi adókra nem lehet számítani, 100 pengőből 20 pengő az, ami visszatér úgyszólván azonnal a közület pénztárába. A magam részéről, miután a városegységesítésnél a csatornázásra és vízvezetékre kiadandó munkák kubikos természetűek, 30—32%-ra merem becsülni azt a hányadot, amely a kiadott milliókból azonnal visszatér az adózó hatalomhoz és ennélfogva újra kiadható.

Nagy-Budapest kialakításának, miként föntebb már jeleztük, első feladatcsoportja a közjogi törvényalkotás, a második az egyesülő főváros közmunkáinak állami költségen való elrendelése. A harmadik gyanánt követi ezeket, amiként szintén föntebb jeleztük, az adóhatalmi kérdések tisztázása, tehát Nagy-Budapest pénzügyi programmjának fővonásokban való fölvázolása. Ama két első feladat, tudniillik a közjogi és a technikai kérdéscsoportok megoldása, az előbbi bekezdésekben tömörítve jeleztetett azért, mert bár szoros összefüggésben van Budapest pénzügyi rendszerének kifejlődéséről szóló munkánkkal, csak előzménye és velejárója a mi problémánk belső magvának, amely maga a pénzügyi kérdés. Épen azért a fenti mondatokban összevont tételünk stilisztikailag akként hat, mintha külön

a közjogi és külön a műszaki városegyesítési elképzelés szempontjából a fölületes olvasót két egyforma tévedés felé ringathatja. Vagy azt hiheti, hogy a közigazgatási egyesítést külön el lehet választani a Nagy-Budapest egységes közmunkáinak kiépítésétől. Ez kétségtelenül tévedés. Üres közjogi keret semmivel sem viszi előbbre a problémát, hogyha a Nagy-Budapest összeforrásának a műszaki előfeltételeit is meg nem teremtjük. A második tévedés az, mintha a két, a pénzügyi kérdést megelőző két főkövetelménynek, tudniillik a Nagy-Budapest megteremtésének alkotmányos és másfelől technikai megalkotásának a fölállítása, látszólag azt jelentené, hogy a nagy programm megszületésének egyetlenegy és egyszeri ténnyel kellene létrejönnie. Az ilyen felfogás az egymásrakövetkező feladatokat egymásbatorlasztja és egyetlen pillanatban akarja szemléltetni. Ez a második tévedés, mert egészen világos, hogy amint Buda és Pest városoknak a hetvenes évek elején való közigazgatási összeforrasztása különféle közigazgatási stádiumok egymásután következő sorozatából állott, azonképen a csatornázási és vízvezetéki vagy egyéb közüzemi avagy iskolai létesítések is nem egyetlen évben termelhetők ki a földből, hanem mindkét fejlődési vonalon hosszú időkre beosztott programmról van szó, amelyet csak az egységesen fölépített terv mutat úgy be, mintha az idő folyásán kívül hirtelen lehetne Nagy-Budapest szervezetét úgyszólván készen odaállítani az életbe.

Miután így tisztáztuk könyvünk szemléletének álláspontját, most már a harmadik feladatcsoportra kell egész figyelmünket összpontosítani, tudniillik könyvünk eredeti és állandó célzata szerint beszélnünk kell mindezek alapján arról a pénzügyi programmról, amely lehetővé teheti, hogy Nagy-Budapest mint egészségesen és modernül berendezett emberi és magyar nemzeti közösség továbbindulhasson hatalmas történelmi feladatának elvállalására. Itt vagyunk tehát annál a tételnél, amelyet föntebb a következő szavakkal szögeztünk papírra s mely szólott eképen: »az adóhatalmak, amelyek a jelen esetben az államból, másodszor az eddigi Budapestből, harmadszor a huszonhét községegyedből állnak, olyatén berendezéseket hozzanak szervesen létre, hogy életképes gazdasági élet és lehető méltányos közmegterhelés egyesítse Nagy-Budapest egész lakosságát.«

E könyv szerzője előtt a feladat a maga legegyszerűbb és legbiztosabb világos arányaira van most már leegyszerűsítve. Amint e fejezet kezdősoraiban a repülőgépről leszállva, megismerhettük Nagy-Budapest földi valóságos megjelenését, azonképen az adóevolució széles nagy és kanyargó fejlődésének vonalát régi századoktól kezdve a jelenig gondosan követve, ideérkeztünk Nagy-Budapest pénzügyi problémájához, melynek más megoldása nem lehetséges, mint az, amelyet maga az adófejlődés városunknak legkezdetlegesebb pénzügyi berendezkedésétől kezdve mind a mai napig kétségtelenül igazsággal föltárult előttünk. Ha ezt mind nem felejtjük el, akkor önmagától époly természetesen és kristálytisztán hull kezünkbe Nagy-

Budapest pénzügyi problémáinak a megoldása, amint a levegőből szállva, földreérve, városunk lábbal tapodható igazi talaját, szülőföldünket megérinthettük, hogy tőle kapjunk erőt a város küzdelmeihez.

Ha az olvasó visszatekint e könyv eddigi hat fejezetére, akkor lehetetlenség, hogy Budapest adóhatalmi kialakulásának minden egyes fordulatában ne érezze az élet itt lüktető valóságos erejének megnyilvánulásait. Emlékezzünk arra, hogy Róbert Károly idején a városi jogból, a vásártartásból kialakuló községi forgalmi adók elsődleges és naiv eszközeiből alkotja össze a maga községi erejét. A XVII. századtól kezdve a vásári pénzből és a kövezetvámból, az azokra rakodó kezdetleges fogyasztási adókból építi ki a két Pest azt a községi pénzügyi alapot, amelyre reátámaszkodva először a vármegyei hatalmasságokkal szemben védi meg a maga saját gazdasági életének az önállóságát pénzügyi fegyvereivel, másrészt pedig midőn a királyi adózás fölé emelkedik, akkor az ősi jogon kifejlesztett vásári és fogyasztási járulékokat úgy igyekszik hozzásimítani a királyi (idegenből hozott) adórendszerhez, hogy a modern egyenesadók folyondárja betakarja ugyan, de meg ne fojthassa Buda és Pest város autochton pénzügyi rendszerét. Nevezetes tanulságokat tapasztalhatunk akkor is, amikor az abszolút osztrák kormány a császári hatalom pénzügyi rendszerét a magyar fővárosra is ráborította, ámde mihelyst 1867. után az alkotmányos évek alatt a városi pénzügyjog is alkotmányosan működhetett, akkor, amint táblázataink röntgenszerű fölvételekben mutatták, azt tapasztaltuk, hogy egyrészt a város által önmagában kitermelt, másrészt az állami adókra rárakodott pótlékok elég alkalmasak voltak az egymáshoz alkalmazkodásban s egymásbazökkenő adórendszerbe állottak össze ; így erős oszlopokat építettek bele a gazdasági életbe, hogy elbírhassák az új magyar főváros pénzügyi alkotmányát. Végül ne feledjük el Budapest bordázatának azt a hallatlan megrázkódtatását, amelyet a világháború és a trianoni megcsonkítás jelentett községünk életére nézve s amelynek történelmi megrázkódtatásainál az élet folytonosságát a község táplálása, tehát az adórendszer jogfolytonossága szempontjából csak úgy lehetett fenntartani, hogyha a legválságosabb évek községi megsegítésére megint a forgalmi adónak kellett az állam részéről közbelépnie. Ezáltal azt mondhatjuk, hogy 1921-ben a magyar pénzügyi politika kénytelen volt ugyanoda visszamenni, ahonnan Pest első pénzügyi ellátása elindult, tudniillik a régi forgalmi adókhoz. Az adórendszer más neveket kapott, de a községi pénzügyek szempontjából történelmi igazságul hirdette azt, hogy a legmodernebb adóformák idejében sem lehetséges valamely nagy községi pénzügyi evolúciót megteremteni, hogyha akár az elmélet, akár a politika szempontjából ezeket a nagy, milliókat termelő és igen széles adózó rétegekre kiterjedő ősadók nélkül, tehát a közvetett és forgalmi adók nélkül, a községi pénzügyek újabb evolúciója el nem képzelhető. Mindebből következik, hogy akkor, amikor Nagy-Budapest jövendő adórendszeré-

nek e nagyszerű nemzeti cél érdekében vázlatot készítünk, könyvünk egész történelmi tanusága elénktárul és azt hirdeti, hogy Nagy-Budapestnek a községekkel való összeforrasztása csak úgy lehetséges, ha úgy a pénzügyi tudomány, mint a szociológiai alakulás szempontjából az ily nagy adóforradalomban okvetlenül mutatkozó repedéseket csak kizárólag közvetett és elsősorban forgalmiadók közbevetésével lehetséges kipótolni. Aki enélkül az elhatározás nélkül mer hozzányúlni Nagy-Budapest pénzügyi megalkotásához, az hagyja abba a munkát és vonuljon vissza a bátortalanságba vagy az előítéletekbe.

A nagy történeti távcsőbe, amelyen át most úgyszólván tízszázad év pesti adó történetevolucziójába tekintettünk belé, ugyanezzel a történeti tekintettel kell fordulnunk az ezután következő századok felé s ez az, amit Budapest jövendő pénzügyi rendszere gyanánt elindítani a mi nemzedékünknek a kötelessége.

Megvetve lábunkat az adókifejlődésnek könyvünkben összegyüjtött tanulságain, az a rendkívüli szociológiai igazság, amely váratlan erővel lép elénk akkor, mikor Nagy-Budapest kapuján döngetünk, ez a közvetlen igazságfölfedezés, mely itt elénk mered, új természetű. Valahányszor valaki ki akarja kerülni ezt az utunkba álló valóságot, a város, az újváros, a Nagy-Budapest kapuzatain bejutni soha nem fog. Úgyszólván Nagy-Budapest városkapujának homlokzatára van írva a pénzügyi jelszó úgy, amint a Középkor nagy látnoka, Dante látta földöntúli útjának kapuján az örökbetűket. Ez a pénzügyi jelszó azt mondja, hogy annak a Budapestnek, melyet ma 1,100.000 polgár lakik, az adórendszere mai formájában oly szűk gúlának van fölépítve, amely nem bírná meg ezen az alapon Nagy-Budapest pénzügyi épületét. Az a kőbe metszett igazság, mely a jövendő kapuján olvasható s melynek elolvasásától annyian rettegnek, az a lapidaris megállapítás, hogy e milliós városnak valóságos számbavett községi adózója nincs több, mint 150.000 egyenes adózó, ki közvetlen összekapcsolta a maga gazdasági életét a községi háztartással. Ez azt jelenti, hogy ha a Budapesti Statisztikai Hivatal által kiszámított szorzószám alapján 3·4-el szorozzuk meg a 150.000 magyar fővárosi adózót, így családtagjaikat belevettük az egyenes községi adóztatásba, akkor azt modhatjuk, hogy legjobb esetben 5—600.000 adózója van Budapest városának, evvel szemben azonban több mint 1 millió olyan lélek van, akiről ugyanennek a községi háztartásnak kell gondoskodnia, közegészségügyi és közoktatásügyi költségek egész sorozatán, kezdve attól, hogy a város milliós lakosságának biztonságát, közegészségügyi berendezését, vízzel való ellátását magára veszi és végeredményben odáig ér el, hogy igyekszik legszegényebb lakosságát ingyen oktatással, ingyen tanszerrel és az iskolákban ingyen fogkefével is ellátni. Látnivaló, hogy ez a döntő tény szembeállítása annak, hogy 150.000 adózó polgár magára veszi a községtartásnak egész látható terhét s evvel szemben a milliót meg-

haladó községi lakosság költségeket fogyasztó tömegei sorakoznak. Azért mered most elénk ez a fantasztikusnak látszó szembeállítás ebben a pillanatban, mert épen ott állunk Nagy-Budapest kapujánál, amelyen ha belépünk még újabb százezreket, oly tömegeket, melyek *egyenes* adót nem termelnek, fogunk szembeállítani az idecsatlakozó községek kis személyi adókataszterben fölvett vékony társadalmi rétegével. Ez a perspektíva az egyéb fölmerülő nagy pénzügyi problémának a legmélységesebb megnyilvánulása és ez kötelez bennünket arra, hogy az adótehernek a megoszlását nem a mai helyzet, hanem a Nagy-Budapestért való kiterjedés szempontjából vizsgáljuk meg. Minden túlzás nélkül meg kell állapítanom, hogy ezen az elhatározáson nyugszik az, hogy bírunk-e és merünk-e a mostani Budapest fővárosból és a 27 környékbeli önálló adóztató erőből egy együttes egészséges vérkeringéssel bíró hatalmas élő szervezetet megszervezni. Most ébredünk, a jelen emberei, Nagy-Budapest nagyságára. Mihelyst a pénzügyi fáklyát meggyujtottuk, akkor az óriási arányok közvetlenül előttünk vannak. Budapest fővárosnak ma kiszámított lakossága meghaladja az 1,100.000 lakost. Könyvünk III. részéhez csatolt XXX. táblázatunk *Budapest és a Nagy-Budapest körzetbe tartozó városok és községek lakosainak száma az 1930. és 1937. években*, a XXXI. táblázat bemutatja *Budapest és a Nagy-Budapest körzetbe tartozó városok és községek népességének foglalkozási viszonyait az 1930. évi népszámlálás szerint.* Fősommázata az, hogy 1937-ben hat megyei város összlakossága 347.991 lakos (7 év előtt 293.070) a 17 község lakossága 1937-ben 155.497 lakos (7 év előtt 128.242). E két számoszlopot összeadván, megtudjuk azt, hogy a hat megyei város és 17 község együttes lakossága 1937-ben félmillión felül emelkedett (503.488 lakos) tehát 7 esztendő alatt a 6 megyei és 17 község 122.000 lélekszámmal duzzadt meg. Nagy-Budapest lakossága tehát fölötte van 1,600.000 lakoson. Ez a Nagy-Budapest, amellyel mindenkinek számolnia kell: Európa egyik leghatalmasabb lakosságegyesülése itt áll a Dunavölgy közepén egy egységes nemzet akaratából, egységes magyar Nagy-Budapest gyanánt.

Az eddigi előkészületek után egyetlen mozdulattal fölgöngyölhetjük azt az adótérképet, melynek egyik oldalán a mostani Budapest főváros, a másik oldalán pedig a Budapestet környező városok és községek adórendszerének külön kockákból összeállított képlete látható. A központi városnak, Budapestnek, a Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyvének legutolsó, 1936-iki (XXIV. évfolyam) összefoglalt adatai szerint azt látjuk, hogy a mai adóelemek a következők.

Az egyenes adók főösszege 1935-ben 62,994.456 pengő, ez a főtétel következő hét adónemre oszlik, mégpedig: általános kereseti adó 8,842.717 pengő, alkalmazottak kereseti adója 8,205.315 pengő. Községi pótadó 21,513.780 pengő, házbérkrajcár 8,065.689 pengő, szemétfuvarozási illeték 4,022.658 pengő, inségjárulék 11,617.492 pengő, italmérési illeték 726.800

pengő. Miután ez az összefoglalás nem felel meg a pénzügytan kategorizálásának, az egyenes adók főösszegéből le kell vonnunk az italmérési illetéket, amely mint föntebb jeleztük 726.800 pengőt mutat. Ez azt jelenti, hogy az igazi egyenes adók főösszege tényleg a fenti főösszeggel szemben 62,726.800 pengőből áll.

Itt meg kell már jegyeznem, hogy a főváros adószámviteli osztálya a fogyasztási adókat is helytelenül osztja meg, mégpedig azért, mert egyrészt »fogyasztási adókat«, másrészt pedig »illetékeket« különböztet meg. Ezen »illetékek« címén a következő adók szerepelnek: pezsgőadó, vadászatalány, vágó- és vásárdíj, városi vám, közlekedési adó és bírság. Az »illetékben« csoportosított hat bevétel közül a pezsgőadó kétségtelenül a fogyasztási adó alá tartozik és nem illeték. A teljesen jelentéktelen vadászatalánytól (mindössze 11.634 pengő) eltekintve és a bírságokat, amelyek 17.132 pengőre rúgnak ugyan, de külön adónemet nem képeznek, így a vágó- és vásárdíj marad egyedül városi illetéknek. Ennek a bevétele nem nagyobb, mint 155.122 pengő, tehát szintén mellőzhető a mi megfigyelésünkből. Evvel szemben a »városi vám« és a »közlekedési adó« valóságos forgalmi adó. Ezek számlája a következő: a városi vám beszedetett 9,216.474 pengő és 29 fillér. Ez a fő forgalmi adó a város szempontjából nézve és közlekedési adó címén ebben az összesítésben mindössze egy jelentéktelen szám, 1348 pengő, amit szintén mellőzhetünk. Most már az »illetékek« csoportjában megtalált pezsgőadót a maga 36.367 pengő 93 fillérjével hozzá kell adnunk a fogyasztási adók főcsoportjához. A Statisztikai Hivatal 1935-re vonatkozó számadatai szerint a fogyasztási adók Budapesten 11,467.650 pengőt hoztak, amelyhez a pezsgőboradót hozzászámítva, kereken 11 és fél millió pengő az a főösszeg, amelyet a fogyasztási adók hoztak Budapestnek. A statisztika 36 különféle fogyasztási adót sorol itt fel, amelyeket a város szed és amelyek a megadóztatott, illetőleg a megvámolt tárgyak szerint vannak felsorolva. Ezek között 100.000 pengőn felül hoznak a szeszadók 293.000 pengőt, a boradók 3·7 milliót, a must 270.000 pengőt, a húsadó 3·4 millió pengőt, az élőállat után 1,377.000 pengőt, a libák adója 715.000 pengőt és a csirkeadó 486.000 pengőt. A többi vámtétel egészen kicsi, például szalonkák megadóztatása mindössze 7 pengő 70 fillér. Ez a számkép három főalkatrészre válik most már széjjel, még pedig az így megtisztított egyenesadók főösszege 62,267.656 pengő, a fogyasztási adók főösszege 11 és fél millió, a forgalmi adók összege pedig kereken 9 és ¼ millió pengőt hoz.

A Magyar Városok Statisztikai Évkönyvének most megjelent kötete szerint 1937-re vonatkozólag ugyancsak költségvetési alapon a főszámadatok azt mutatják, hogy Budapest székesfőváros háztartásában a vigalmi adó 850.000 pengővel, a házbérfillér 7½ millióval, az ingatlanvagyonátruházási járulék 4,550.000 pengővel szerepel. Az »*Önálló városi adók*« rovatában »Egyéb városi adók« címén 11,228.923 pengő összbevétel foglaltatik, amelynek

megoszlása a következő: 6,300.000 pengő a városi vámjövedelem, 4,848.923 pengő a közlekedési adó és ehhez 80.000 pengő idegenforgalmi járulék csatlakozik. Áttérve a »Fogyasztási adók« csoportjára, ebből »szeszfogyasztási adópótlék« címén 490.000 pengő, »sörfogyasztási adópótlék« címén 100.000 pengő bevétel szerepel, míglen az állam által a városnak átengedett két nagy fogyasztási adó közül a borfogyasztási adó 5,500.000 pengőt, a húsfogyasztási adó valamivel kevesebbet, 5,110.000 pengőt hoz. Már itt meg kell jegyeznem, hogy Nagy-Budapest adórendszerében elvileg e két adónemen változtatni nem lesz szükséges, csupán a növekvő fogyasztásnak a növekvő jövedelme fog majd Nagy-Budapest háztartásában jelentkezni.

A községi háztartás rendes bevételi részletezése az 1937. évi költségvetés alapján a következő sorozattal végződik: Budapestre nézve az állam által átengedett százalékos kereseti adó eddig végeredményben 6,000.000 pengőt, az alkalmazottak kereseti adója 9,100.000 pengőt tett. A forgalmiadórészesedés a rendes és rendkívüli részesedést összeadva 4,500.000 pengőre rúg, míg az italmérési illeték hozama 550.000 pengővel szerepel. A teljesség kedvéért »késedelmi kamat« címén 300.000 pengőt, »végrehajtási illeték« címén 450.000 pengőt soroztak a város bevételei közé és »Vegyes bevétel« is van 20.000 pengő.

Hogy ez a látlelet ma is élő valóság, arról meggyőződhetünk akkor, ha a Magyar Gazdaságkutató Intézet Gazdasági Helyzetjelentésének bármely legújabb füzetét kezünkbe vesszük és akkor az adóforrások ott havonkint bugyogó ereikben láthatók. Így a legutolsó 42. számú füzet, mely 1939. május 31-én záratott le, 21. számú táblázatában havonkint mutatja be azt, hogy Budapest saját adó- és illetékbevételei hogyan oszlanak szét és akkor mozgásban láthatjuk az adóerők működését. A számok nevezetesen azt mondják, hogy 1938. tizenkét hónapjában Budapest saját adó- és illetékbevételei összesen 82,674.000 pengőre emelkedtek s ennek megosztása a következő. Ebből egyenes adók alakjában jött be 48.678.000 pengő, községi fogyasztási adóban 12,231.000 pengő, a vigalmi adó 900.000 pengő volt, a közlekedési adó 5·1 milliót adott, városi vám címén pedig 6,953.000 pengő folyt be. Ha egyetlen hónapot, tudniillik az 1939. áprilisát kiragadjuk, akkor az adómérőkészülék a fölbuggyanó adókat egy normális hónap alatt a következőképen méri. Összes havi adóbevétel 6·5 millió, ebből az egyenes adó több mint a fele, 3,591.000 pengő, ezután a következő tétel egy hónapra 1 millió a fogyasztási adó, 602.000 pengő a városi vám, 439.000 pengő a közlekedési adó és a vigalmi adó, április lévén, csak 92.000 pengő, holott természetesen márciusban a vigalmi adó, mint az előző évben is a 100.000 pengőt meghaladta. Hozzá kell tennünk természetesen, hogy ebben a táblázatban a beruházási járulék, amely rendkívüli vagyonváltságnak számít, nem fordul elő sem az egyik, sem a másik számadásban.

Egészen világosak tehát Budapest háztartásában a különféle társadalmi osztályokat terhelő adónemek egymáshoz való viszonyukban. Most a központi város nagy adómegoszlási táblázatát, amelynek kifejlődését történelmi arányaiban könyvünk I. és II. Főösszesítése építette fel, rakjuk körül a jövendő Nagy-Budapesthez csatolandó községi egyedek adótáblázataival. Az összes idevonatkozó számok XXXII., XXXIII. és XXXIV. táblákban vannak összefoglalva oly célból, hogy általános összesítést adjanak s ezáltal az arányokat a Nagy-Budapest mellett szemléltessék. Ezenképen a XXXII. tábla Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségelőirányzatának kiadási összesítését mutatja be, mégpedig költségvetési főcsoportokba tagozva. XXXIII. táblánk Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségelőirányzatainak bevételi költségvetését főcsoportok szerint hozza. Kiegészíti ezeket a XXXIV. és XXXV. számú tábla, mely a hátteret adja meg a városegyedek vagyoni állapotához azáltal, hogy a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városok és községek szenvedő vagyoniállapotát az önálló vagyonkezelési üzemek nélkül, az 1936. év végén veszi föl. Budapest, a főváros és vele szembeállítva hat megyei város és a tizenhét község a következő számgúlákat mutatja. Összes kiadás, az 1937. költségvetési év előirányzata szerint Budapesten 157,000.000, a hét megyei városban 10·2 millió, a tizenhét községben 2·431 millió, a körzeti megyei városok és községek együtt 12·6 millió. Vagyis Budapest kiadási aránya 157 millió szembeállítva 12·6 millióval.

A bevételek számgúlája a következő: Budapest költségvetési bevételei 1937-ben 134 millió. A hat megyei város 8·4 millió, a tizenhét község 2 millió. Vagyis a huszonhárom körzeti hely a főváros 134 milliójával szemben 10·4 milliót mutat. Ezek után Budapest és az idecsatolandó hat megyei város és tizenhét község belső pénzügyi életét az adónemek szempontjából kell megvizsgálnunk, vagyis Budapest adónemeinek fentebb adott taglálását ki kell egészítenünk a becsatolandó városok és községek adóforrásainak egymásmellé állításával.

A XXXVI-tól XLI-ig szóló táblák Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek legújabb statisztikai anyagát adják, amelyekért külön hálával tartozom *Szigeti* Gyula miniszteri tanácsosnak, a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal kiváló szakértőjének. Az anyag földolgozása tekintetében az ő úttörő munkája alapján fogok továbbhaladni, amely a Statisztikai Közlemények 70. kötet 4. számaként, »*Nagy-Budapest terve pénzügyi vonatkozásban az érdekelt városok és községek háztartási előirányzatai alapján*« címmel jelent meg. A mi táblázataink a következők: XXXVI. táblázat. *A Nagy-Budapesthez tartozó városok és községek községi pótadóalapjainak abszolút és átlag egy-egy lakosra eső összegei és községi pótadókulcsai 1937-ben.* XXXVII. táblázat. *Budapest és a Nagy-Budapest körzetbe tartozó városok és községek 1937. évi költségvetés szerinti összes és átlag egy-egy lakosra eső*

kiadásai, bevételei és pótadóból fedezendő költségvetési hiánya. XXXVII. táblázat. *A fogyasztási adók és italmérési illeték 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest szempontjából figyelembejövő városokban és községekben.* XXXIX. táblázat. *A kereseti adó 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben.* XL. táblázat. *A forgalmiadó részesedés 1937. évi költségvetés előirányzata a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben.* XLI. táblázat. *Az egyéb adók és illetékek 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest szempontjából figyelembe jövő városokban és községekben.*

Munkánk számgúlaépítését e táblázatokkal be is fejezzük, de hogy főaránya Budapest fővárosnak az idecsatolandó adóegyedekkel szemben mégegyszer felvillanjon előttünk, a fönt adott XXXIV. táblázat vagyonösszehasonlítását zárlat gyanánt a következőkben szögezzük le. Cselekvővagyona Budapestnek 1,236,280.657 pengő, a hat megyei városé 66,704.619 pengő, a tizenhét községé 7,748.413 pengő, vagyis a becsatolandó községek 74,453.000 pengő összvagyona áll szemben Budapest több mint 1.236,000.000 vagyonával. Miután úgy a vagyoni, mint az adózási táblázatok összehasonlítása befejeztetett, ránknézve az első benyomás ismét az, hogy nem lehetetlen feladat egy ilyen nagy adó- és vagyonhatalomhoz, mint Budapest, belécsatolni a körötte letelepedett és rendkívüli messzeségben utánakapaszkodó pénzügyi kisebb hatalmakat, a hat megyei várost és tizenhét községet. Ezek közül egyetlen egy sincs, amelynek a nagysága az eredeti Budapesttel szemben oly jelentős volna, mint annak idején volt Budának, Pesthez vagy Óbudához való adóviszonya. Ha az 1870-es években a városegyesítést meg lehetett oldani annak a három város adórendszerének egységesítésével, akkor semmi akadálya nem lehet annak, hogy a messze kimagasló Budapest főváros adóhatalma józan elgondolás alapján kiterjeszthető legyen az ide beolvasztandó jóval kisebb, huszonhárom adóztató hatalom területére.

Idevonatkozó adóvizsgálatunk legkönyebb része az, amidőn az állami egyenes adókra rárakodott városi és községi adópótlékokat akarjuk elszámlálni. Budapest jelenleg az állami adókra rávetett 50%-os községi pótadóval dolgozik. Ha ehhez most sorba odaállítjuk a hat megyei várost és a tizenhét községet, amelyről itt szó van, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a következő községi adókulcsot kapjuk:

	%		%
Budapest	50	Cinkota	80
Budafok	50	Csepel	30
Kispest	50	Mátyásföld	90
Pestszenterzsébet	50	Nagytétény	40
Pestszentlőrinc	44	Pesthidegkút	35
Rákospalota	48	Pestújhely	40
Újpest	48	Rákoscsaba	42
Alag	20	Rákoshegy	20
Albertfalva	—	Rákoskeresztúr	15
Békásmegyer	26	Rákosliget	56
Budakeszi	46	Rákosszentmihály	50
Budatétény	46	Sashalom	34

Községi pótadó összesített kulcsa:

	%
Budapest	50
6 megyei város	48
17 község	38
6 megyei város és 17 község együtt	45

A számok igen egyszerű nyelven beszélnek. A hat megyei város községi adójának kulcsa 48%, tehát majdnem ugyanannyi, mint Budapest 50%-os pótadója. A tizenhét község közül kettő ugrik ki magas kulccsal, Mátyásföld 90%-ot, Cinkota pedig 80%-os pótadót szed be. Ha, amint látható, összefoglaljuk a hat megyei város és tizenhét község adókulcsát, átlag 45% jön ki, amely mindazt bizonyítja, hogy a központi Budapest 50%-os kulcsának a kiegyenlítő kiterjesztése, a környékből idecsatlakozandó városokra és községekre semmiféle nehézséget nem jelent. Bármely idecsatlakozó város vagy község lakosságával szemben, még ha a Budapesthez való idecsatlakozás a pótadókulcsát növelné, ez teljesen jelentéktelen tény azzal szemben, hogy mihelyst a becsatlakozó városok és községek és Budapest közt lehull a közbenső fogyasztási vámvonal sorompója, mindezen községeknek és városoknak rendkívüli könnyebséget fog jelenteni, hogy városi vámtól mentesen vihetik majd be portékájukat az ő úgyszólván egyetlen nagy fogyasztó területükre, Budapestre. Gazdasági szempontból hiszen Nagy-Budapest kialakulása azt jelenti, hogy egy hatalmas és egységes fogyasztási piac alakul, amelyben az adóhárítás szabályai szerint az adó vérkeringése egyforma ritmussal indul meg. Ez nem jelent egyebet, mint azt, hogy bármely Budapesthez csatlakozó falu vagy község, azt az esetleges egyenesadó-emelést is, amelyet Budapest adókörzetébe való besorakozása jelent minden egyes termelőjére, bő és állandó anyagi javulásban kapja meg azt az áldást, hogy szerves része lesz Nagy-Budapestnek. Miután már fentebb célzást tettem arra, hogy elgondolásom alapján a környékbeli övvárosnak a központi Budapesttel való testi egyesülése az adóteher kiegyenlítődése szempontjából az első években ugyan kétségtelenül fog kiszámítható apró hullámzásokkal, vagy kevésbbé kiszámítható utórezgésekkel járni: bármily nagyok vagy töredékesek legyenek is ezek az átmeneti adóhullámzások, azokon minden adóhatalom egyesülésénél a nagy cél érdekében át kell esni; de ugyanakkor jeleztem azt is, hogy nézetem szerint nemcsak ezeket az első években tapasztalható kiegyenlítő adórezgéseket kell kiegyenlíteni, hanem a fogyasztási vámvonal kihelyezése folytán kétségtelenül ugyanezen években gondoskodni kell a becsatolandó községek és a mostani Budapest közötti állandó árucserének az újonnan életbelépő vámmentessége által itt előálló fogyasztási adó hiányának kiegyenlítéséről. Ez a kiegyenlítés máskép pedig, mint a forgalmiadó közbevetésével nem lehetséges.

Nagy-Budapest pénzügyi problémája érdekessé és bonyolulttá azáltal válik, hogy ha a környékbeli városokat és helységeket becsatoljuk a köz-

ponthoz. Ez a művelet első pillanatra az egyenesadók pótlékának igen egyszerű nivellálása által megtörténhetik. De maga az, hogy az egyenesadók terén a nagy városegyesítés, a felületes szemlélő előtt egy közönséges számviteli kérdésnek tűnik fel, ugyanakkor a mélyebben tekintő kutató előtt a pótadókérdésnek ez a rendkívüli egyszerűsége és símasága világosan fölhozza a mélységből azt az igazságot, hogy nem a pótlékkérdés dolgában vannak azok a mély problémák, amelyek egyúttal azt jelentik, hogy nem egyszerű közigazgatási idecsatolásról, avagy fölszívódásról van szó a mi esetünkben, hanem egészen másról, egy nagyszerű másfélmilliót erősen fölülmúló, hatalmas új élő szervezetnek, Nagy-Budapestnek az organikus kiépítéséről. Nagy-Budapest pénzügyi rendszerében nem a községek és kisebb városok idefoltozásáról van szó, hanem az egész egységes vérkeringés által áthatandó nagy adóztató hatalomról; azaz Nagy-Budapestről. Itt látszik meg az, hogy sem a mostani Budapest adókérdését, sem akár Újpest, vagy Cinkota saját külön pénzügyeit foszlányokban, mechanikus földaraboltságban nem tekintheti az, aki a nagy problémát igazán meg akarja ragadni, mert csak az egységes elgondolás tudja élővé tenni azoknak az erőknek pénzügyi áramlását is, amelyekre az immár előttünk kibontakozó Nagy-Budapestet meg lehet teremteni, a mi korunkban, sőt az utánunk következő nemzedékek magyar munkája számára.

Ezért van az, hogy azok a tanulságok, amelyek Nagy-Budapest környékéhez tartozó községegyedek pénzügyi állapotáról, sőt a bennük lakó lakosság foglalkozás szerinti taglalásáról táblázatainkból elénk lépnek, csak akkor változnak a reform számára fölhasználható anyaggá, hogyha épen a központi probléma, vagyis Nagy-Budapest és annak polgári társadalma szempontjából egységesen tekintünk rájuk. Budapest adórendszerének az a történelmi kifejlődése, amely városunk adóevolúciójának mély erőit az eddigi fejezetekben világosságra hozta, könnyen segít bennünket arra, hogy a természetes kifejlődés folyamán magától megérlelt problémát kézzelfogható valóságban megérinthessük. E szempontok érvényesítésénél, amely könyvünk célját eléri, akként kell összefognunk kutatásaink eddigi fölvonulását, hogy mindaz az indítvány, amely itt következik, a már kitermelt igazságok eredménye, sőt követelménye gyanánt kerüljön az olvasó bírálata elé.

Híven munkánkban folytatott módszerünkhöz, most ugyancsak hiányzó kocka gyanánt a magunk eredményeit a fővárosi statisztikai irodalom eddigi föltárásaiba helyezzük belé, minden fölösleges magyarázat nélkül azért, mert előzőink becses eredményeit így tudjuk legegyszerűbben és leghelyesebben kiegészíteni. *Laky* Dezsőnek *Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900-tól 1920-ig* című, 1935-ben megjelent műve 70. oldalán külön fejezetet szentel a következő feladatnak »Az első szó a Budapestkörnyéki városok és községek szerepéről«. Ő a vállalati statisztikából indulva ki, jut

arra az eredményre, mely szerint »annak, hogy a vidéki ipar fokról-fokra való előnyomulásának és különösen a nagyipari tendenciának nagyrésze volt abban, hogy a vidék népfeleslegének nem olyan nagy áradata zúdult 1900. után be a főváros területére, semmint a korábbi évtizedben. A vállalati statisztika még tompítva mutatja be azt a különbséget, mely Budapest s a vidék ipari vállalataiban a vidék javára mutatkozik. Gyakran találkoztunk azzal a magyarázattal, hogy a vidék ipari fejlődésének egy része a budapestkörnyéki ipartelepek munkájának megélénkülésére vezethető vissza. Ez valóban meg is felel az igazságnak. Nem szabad szem elől téveszteni azt a fontos körülményt, hogy a budapesti munkásság egyrésze is az a munkásság, mely a vállalati statisztikában budapesti munkásként szerepel s nem is épen csekély része nem budapesti lakos, hanem Budapest elővárosaiból, vagy a szomszédos községekből jár be munkát végezni, mint a fővárosi vállalatok munkása s ilyen formán a vállalati statisztika nagyobbnak mutatja ki a budapesti vállalatok munkáslétszámát, mint amennyi annak a tulajdonképeni fővárosi munkástörzse volna. Valószínű, hogy az ebben az irányban jelentkező hatást ellensúlyozza az ellenkező irányú mozgalom, mely épen a budapestkörnyéki ipar fellendülésével viszont nyilván elég számos, lakása szerint budapesti munkáskéznek juttatott foglalkozást.» — E megállapítás után *Laky* így kiált fel: »Végtelen kár, hogy a magyar statisztikai munka finomsága még nem emelkedett akkora fokra, hogy ebből az adott helyzetből támadó zavaró körülményeket ki tudta volna küszöbölni.« — Mi a magunk részéről azt felelhetjük erre, hogy épen a vállalati statisztika e próbálkozásának köszönhetjük azt az alapigazságot, hogy Budapest vonzóereje nemcsak a városban magában letelepedett lakosságra hatott ki, hanem ugyanez a központi vonzóerő hozta fel azokat a néphullámokat, melyek nem juthattak be magába Budapestre, hanem a környékbeli övvárosban letelepedtek és ennélfogva szintén a központi vonzóerőnek tulajdoníthatók. A kitűnő statisztikus ugyan azt állítja, hogy ez a tünemény »eminenter közlekedési probléma«. Ezzel szemben mi azt állítjuk, hogy ez elsősorban pénzügyi probléma s annak vázolásával foglalkozunk, miután *Laky* munkája is fölvázolta Nagy-Budapest jövendő valóságát. Óvatos szavai a következők: »Ki kételkedik abban, hogy még akkor is, ha máról-holnapra Budapest környékének a főváros területébe való bekebelezése törvényhozási úton elrendeltetnék, különösen a lakosság némely egészségügyi igényei (csatornázás, vízvezeték, közvágóhíd stb.) tekintetében nem maradnának fönn a nagyranőtt városterület egyes részei között oly eltérések, melyek elsimítása csak hosszú ideig tartó munka eredménye lehet?« — Nem érdektelen, hogy az utolsó napokban a Városi Szemle 1939. évi 3. számában Nagy-Budapest problémájának egyik legkiválóbb kutatója *Szigeti* Gyula »*A részvénytársaságok a Nagy-Budapest területén fekvő budapestkörnyéki városokban és községekben*« című dolgozatában Budapestnek a budapestkörnyéki városok és községekhez való arányait az

itt benn és másfelől a környéki községekben letelepült részvénytársaságok vagyoni erejének összeméréséből kiindulva szemlélteti. — Ez a kutatás, mely most arra vezetett, hogy »az összehasonlítás azt mutatja, hogy átlagban a budapestkörnyéki megyei városokban és községekben kedvezőbb üzletmenetűek, mint a Budapest területén székelő társaságok«, továbbá midőn ezt írja: »Részvénytársaságainknak üzleti megalapozottsága, életképessége szempontjából a budapestkörnyéki városok és községek átlagban határozottan fölötte állnak Budapestnek«, itt megint más szempontból nézve tűnik ki ugyanaz, hogy a budapestkörnyéki munkatelepeknek Budapest közvetlenül termeli ki az eredményeit és adóalapjait. Vagyis a legújabb szemlélet megint odavezet, amelyet *Laky* Dezső fentidézett művében 12 év előtt elfoglalt, amikor a budapestkörnyéki községek szaporodását kapcsolatba hozta magának Budapestnek a fellendülésével, amikor azonban a hely fekvésének túlnagy fontosságot tulajdonított és nem azon általánosan adott közgazdasági előnyöknek, amelyeket Budapest szomszédsága adott. (Idézett munka 154. lap.) Egy bizonyos, hogy az eltéphetetlen életkörülmények Budapestet a környékbeli községekkel gazdasági sorsközösségre kényszerítették, ami mindannyiszor kiderül, ha e két városcsoportnak, tudniillik egyrészt Budapestnek, másrészt a huszonhárom környékbeli községnek felemelkedési ütemét bármely oldalról megvilágítják.

Nagy-Budapest adóproblémáját épen ez az egybehangzás s annak szemlélete árulja el. Miután Budapest központi erejének a város falain kintmaradt kereseti lehetőségekre való állandó és teremtő vonzóereje a gazdasági életet kormányozza, ennélfogva az adó szempontjából az ipari és vállalkozási keresetet megragadó adóhatalmi beavatkozás képezi Nagy-Budapest első igazi centrális adóproblémáját. Bármely gyakorlott közgazda előtt fölösleges volna azt fejtegetni, hogy mikor a Budapest körül letelepedett tizenhét község és hat megyei város egymástól teljesen eltérő módon kaptak mind több vagy kevesebb ipartelepet, akkor Nagy-Budapestbe való beolvadásuk után azt a rosszul sikerült adóautonómiát fenntartani nem lehet, amely voltaképen egyrészt a tizenhét becsatolandó községegyedben, másrészt velünk szemben Budapesten egymástól teljesen eltérő és a valóságos pénzügyi háztartási viszonyokkal semmineműarányban nem álló adóeredményeket termelt ki. Nagy-Budapest megalkotásánál a kereseti adó eredményeknek ezt a szakgatott és egész egyenlőtlenségében igazságtalan megoszlását tovább fenntartani nem lehet. Miután pedig a kereseti adó eltérő eredményeinek kiegyenlítése az idecsatlakozó, de egymástól a kereseti adóban rendkívüli távolságban levő adóztató községek számára értelmetlen problémává változik, ennélfogva Nagy-Budapest egységes pénzügyi problémája, nézetem szerint abban oldandó meg, hogy a kereseti adót, amelyet 1923-ban a háború utáni pénzügyi ingadozások alatt az állam a községeknek adott át, az államnak vissza kell vennie és ezt a községek, illetőleg Nagy-

Budapest számára a városi pénzügyek igaz természetének jobban megfelelő adóval kell pótolni.

Az európai kontinens adófejlődésének történetéből világosan megl átható, hogy a kereseti adónak az állami háztartásból a községek háztartásába való áttolása az évtizedeken át kialakult előbb porosz, azután német adófejlődésnek az eredménye volt; Miquelnek, a nagy porosz pénzügyminiszternek az 1891. június 24-iki jövedelmi adója s az 1893-iki »kiegészítő adója« (Ergänzungssteuer) alapján állott elő a személyes adók behozatalának visszahatásaképen a tárgyi adóknak a községi háztartások számára való átengedése s így került az Erwerbssteuer is a nagy autonómiától felruházott nagy német városok adókivetési hatalmába. Ennek a német folyamatnak a világháború után elkésett hullámcsapása volt a magyar törvényhozásnak az a ténye, hogy 1923-ban az állam a kereseti adóról lemondott és a városoknak adta át, dacára annak, hogy az 1921-iki forgalmi adó behozatala már utat mutatott arra, hogy a mi viszonyaink között a városi adófejlődésnek más úton kell segítségre sietnie. Elméletileg véve egyenlő érveket lehet felhozni amellett, hogy vajjon az ipari keresetet megadóztató kereseti adó melyik adóhatalomnak a kezébe helyeztessék el, tehát polgáraival szemben az állam vagy valamely község élhessen-e a polgárok ezen csoportjának kényszerjárulékkal való megterhelésével. Ha elképzeljük azt, hogy egyfelől a magyar állam, a másik oldalon Budapest osztozkodjanak a kereseti adó kivetésén, akkor a vitát csak addig a pontig lehet folytatni, amíg nem derül az ki, hogy valamely gyárnak vagy kereskedelmi vállalatnak a léte és fejlődésének feltételei vajjon az állami politikától függenek-e, avagy az illető szűkebb község helyi viszonyai verődnek le az illető vállalkozásban. Az első esetben az állam adóztatása, a másodikban az illető város járulékszedési joga a természetesebb. Ez az elvi kérdés azonban Nagy-Budapest problémája esetében teljesen elméletivé változik, miután a budapestkörnyéki községekben és városokban a kereseti adó átengedésének hatása gyanánt a községi háztartásokban oly szeszélyes föllendülések és összezsugorodások mutatkoztak, amiből világosan kitűnt, hogy egymással összehasonlítva ezek az így pazaron vagy szűken kiosztott kereseti adóbevételek mindenre alkalmasabbak voltak, mint arra, hogy egészséges kis külön pénzügyi világokat tudtak volna kialakítani. A kereseti adó kusza községi mappájának Nagy-Budapest szempontjából más eredménye nem lehetséges, mint az állami iparpolitika egységes szempontjai alapján a kereseti adónak ismét állami adóvá való visszaalakítása. Nagy-Budapest megalkotása nem ürügye, de kitűnő alkalma annak, hogy az adóhatalmak közti helytelen megosztás ismét helyreállíttassék. Evvel könyvünk szempontjából annak a sokszázados történelmi adóevolucionak is eleget kell tennünk, amelyet Pest és Buda városok különleges adószervezetében megláttunk.

Ezen az alapon elmélkedve, Nagy-Budapest pénzügyi rendszerének előkészítésén, igen könnyű visszatérnünk *Szigeti* Gyulának 1934-ben kiadott

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

amaz alapvető tanulmányára, amelyben Nagy-Budapest tervének pénzügyi vonatkozásait az érdekelt városok és községek háztartási előirányzatai alapján vizsgálta. A mi könyvünknek itt való elhelyezkedése annál könnyebb ránknézve, mert *Szigeti* az 1933., illetve 1934. évi költségvetési adatok alapján az összes szükséges pénzügyi kalkulációkat keresztülvitte és az ő segítségével mi ezekhez az adatokhoz ugyanazon az alapon a legutóbbi számeredményeket csatolhatjuk. (Mindenesetre meg kell jegyeznünk azt, hogy ezen problémánál is kizárólag az adókérdéseknél maradtunk és amint Budapest esetében vizsgálódásunkat az adóforrásokra fordítottuk, a környéki községeknek vagyoni és közüzemi adatai szintén nem férhettek bele könyvünk keretébe.) *Szigeti* vizsgálódásainak főbb eredményét öt évvel ezelőtt így foglalta össze: »Határozottan kidomborodik az az általános eredmény, hogy Nagy-Budapest tervének egész terjedelmében és nem távoli időben történő megvalósítása — amennyiben ennek a jelen s a közeljövő gazdasági és pénzügyi állapota szerint mellőzhetetlennek látszó az a feltétele volna, hogy az odatartozó városok és községek adott háztartási kereteire kell támaszkodni, — pénzügyi vonatkozásokban igen nagy nehézségekbe ütközik.« — Végül így szól: »Nagy-Budapest tervének pénzügyi irányú előbbrevitelénél a lépésről-lépésre való fokozatos haladás látszik ajánlatosnak«. »Számolni kell azzal, hogy még ezeknek a helyeknek a fővárossal való egyesítése is néhány millió pengő évi többkiadást vonna maga után, tehát Nagy-Budapest tervének ez a részletmegoldása is — a teljes egyesítés formájában — kedvezőbb gazdasági és közháztartási viszonyok bekövetkeztéig halasztandó feladatnak látszik.« Ez öt év alatt azonban nemcsak a gazdasági, hanem a politikai viszonyok is annyira tovább érlelték Nagy-Budapest problémáját, hogy ugyanez az írónk, 1939-ben a következő követelményt állítja fel: »Az erős koncentráló hatás, melyet a népességnek, valamint a gazdasági és kulturális tényezőknek területi elhelyezkedésénél a nagyváros vonzóereje kifejt, tudvalevőleg rendszerint a nagyváros közigazgatási határain kívül, de azokhoz még közeleső bizonyos területi övezetben is megnyilvánul. Midőn e hatás folytán a nagyváros a környékbeli községekkel vagy városokkal már a népességnek meglehetős szorosan összefüggő tömörülésévé válik, az élettel lépést tartó kormányzatnak foglalkoznia kell azzal a feladattal, hogy a nagyvárost a vele néptelepülés szempontjából egész közeli kapcsolatba került városokkal és községekkel közigazgatásilag összefűzze. E feladatkörben alakult ki a magyarországi városi élet vonalán Nagy-Budapest fogalma, mely alatt a vonatkozó vizsgálódásoknak általánosan elfogadott eredménye szerint Budapest székesfőváros, valamint az ennek környékén elterülő 5 megyei város és 17 község értendő.«

Mindenkinek, aki Nagy-Budapest problémáját eleven valóságnak látja, le kell számolnia avval, hogy mihelyst mesterségesen, a bürokratizmus szempontjából sorakoztatja fel ellenérveit, akkor rögtön megölte az egész

tervet. Mindazok a számítások, amelyek abból indulnak ki, hogy a mostani Budapest bürokratikus rendszere, összes szolgálati illetménytáblázataival hogyan terjesztessék ki a becsatolandó városokra és községekre, oly elriasztó holt terhekről beszélnek, amelyek egyet felejtenek el, azt a friss életet, amelynek érdekében az 1,600.000 lakossal meginduló új Nagy-Budapest az egyesülés által friss gazdasági erőket teremt. Ezért és nem a bürokratizmus holt súlyáért követeljük a nemzet érdekében fontos városegyesítésnek életbevágó ügyét. Le kell számolnunk avval, hogy a különböző községi egyedeknek a beolvasztása okvetlenül kell hogy a több példányban meglevő kisebb és nagyobb községi berendezkedéseket lecsökkentse s a közigazgatás egyszerűsítésére, nem pedig annak még bonyolultabbá tételére vezessen. Le kell számolni avval is, hogy egy élő Nagy-Budapestet kell megteremtenünk, ennélfogva nem azon kell gondolkodni, hogy a kisebb és elmaradt kerületek mindjárt a drága, nagyszámú és a magasabb fizetési osztályokba, vagy nyugdíjfokozatokba előrerukkolt tisztviselői karral láttassanak el. Hiszen ilyen túlméretezett és nehéz súlyú bürokratikus apparátus nemcsak Nagy-Budapest pénzügyeit nyomná rögtön agyon az első pillanatra, hanem közvetlen és közvetett terheivel rögtön el is taposná azt a nagy budapesti életet, amelynek itt a városegyesítés folytán, mindnyájunk érdekében okvetlenül fel kell sarjadnia. Az irodalomnak és a bürokratizmusnak ezeket a számolgatásait és elindulásait kezdettől fogva el kell hárítani magunktól. Nem ezek a fő szempontok, nem is a fő nehézségek, mert a cél az egybeolvadó, egészséges Nagy-Budapest, amely önmagából ki fogja teremteni egy nagyobb gazdasági területnek egészséges tömörülése által azokat az erőket, amelyeket nem szabad egy túlméretezett bürokratizmus mesterséges súlyaival agyonlapítani. Miután meg vagyunk győződve arról, hogy Nagy-Budapestnek törvényhozási, műszaki és pénzügyi megteremtése a nemzetnek elodázhatatlan feladata, ezért ennek a nemzeti követelménynek alá kell rendelnie a bürokratizmusnak vagy az annak következményeképen fellépő túlhivatalos berendezkedésnek a szabad gazdasági élet lüktetésével szemben koronként megjelenő, bármiféle aggályát és akadályát.

Megvédelmezve Nagy-Budapestet a mesterséges elgáncsolásnak ezen bürokratikusnak nevezhető és főkép a megszokottságból származó ellenvetésekkel szemben, nekünk a pénzügyi eszközök belső megteremtésének gondolatát kell továbbvezetnünk, mert ezen fog megfordulni az a kérdés, hogy tudjuk-e a Nagy-Budapestet tápláló adóforrásokat úgy csoportosítani, hogy azok egy erős gazdasági élet talajából felfakadva, csakugyan el tudják látni közerővel annak az új, fölénk emelkedő közlénynek a táplálását, amelyet Nagy-Budapestnek nevezünk. Itt indulva tovább, észre kell azt vennünk, hogy mióta a magyar városok a jelen század első évtizedeiben úgyszólván saját jelentőségükre és adózásuknak autonóm voltára ráébredtek, mindazok a kísérletek, amelyek városok részéről, elsősorban a magyar városok

különféle országos kongresszusain megnyilvánultak, álhatatosan abban az irányban mozogtak, hogy miképen lehetséges az államhatalom adóztatási rendszere mellett a városokat tápláló adórendszernek az alapjait kiásni, az állami adórétegek alól. Munkánknak történeti föltárásai mindennek a törekvésnek voltak szentelve. Ennélfogva befejezésül ennek az adófejlődési megfigyelésnek, a legérdekesebb nagyobb kísérletét a világháború után e tekintetben a kormányhatóság tervezéseiben találjuk, mégpedig legrendszeresebben *Lukács* Ödön ny. pénzügyminiszteri osztályfőnöknek magában a pénzügyminisztériumban és belügyminisztériumban tárgyalásra bocsátott emlékirataiban és javaslataiban. Ezen előterjesztéseknek alapkiindulása az volt, hogy »a városi szervezet elavult, az adminisztráció a mai viszonyok gyors változásához alkalmazkodni nem tud. Az élet aktualitásaira felkészülve nincs, a rohanó események után lomhán kullog.« Ebből a helyes felismerésből kifolyólag mindjárt a háború után és fokozottabb mértékben az 1931-iki nagy pénzügyi és gazdasági válság óta, magában a kormányhatóságokban az önkormányzati testületek háztartásának a boncolása mindig akörül forgott, hogy — amint azt az 1931. évi tárgyalási anyagban megtalálhatjuk — valamely módon a városok céljaira a házadót kell felszabadítani a községi költségvetés főoszlopa gyanánt. Így már a minisztériumi emlékirat, amelynek *Lukács* Ödön volt a szerzője, elismerte azt, hogy »csakis adóztatási rendszerünket is érintő mélyreható reform segíthet, ez pedig olymódon valósítható meg, hogyha a ház, önálló adóztatási célokra a városoknak és községeknek átengedtetnék.« Az akkori számítás szerint »e reform megfosztaná az államot az 1922/23. költségvetési év bevételi adatai szerint házadóban és kincstári haszonrészesedésben közel 2 milliárd korona bevételtől, viszont azonban ekkor már a tisztviselők és egyéb alkalmazottak terhei minden aggály nélkül át volnának a városok terhére tolhatók, mert a házadó nem a jövedelem, de az érték alapjára volna helyezhető s ez alapon a szükséglet előteremthető volna. E reform — mondja a szerző — a községi adók önállóságának úgyszólván teljes kiépítéséhez vezetne. Megszüntetné azt a kölcsönös féltékenységet, amelyet a közös adóalap egyik vagy másik oldalról való megterhelése támaszt s végleg elejét venné annak a lehetetlen állapotnak, hogy a sokféle magas százalékkal kivetett pótadóztatás miatt az adózók elkeseredetten panaszolják, hogy házadó terheik jövedelmeiket felemésztik, sőt azt meghaladják. E reform a községi pótadóztatás jelentőségét teljesen lefokozná s módot nyujtana ahhoz is, hogy a községi adóztatás szociális alapgondolatra felépíthető legyen.« Ugyanakkor, amidőn az illetékes minisztériumok tárgyalásain a házadónak városi adóvá való kialakulása itt előrenyomul, szinte következetes fényvetődéssel jelent meg az az árnyék, amely abból állott elő, hogy a kereseti adót 1923-tól sietve és helytelenül állami adóból kereseti adóvá deklarálták. Azon nehézjárású tárgyalásokban, amidőn az 1931. évben a gazdasági életre, az államháztartásra és a városok közületére

egyszerre rohantak rá a pénzügyi gondok, ennek a magábaszállásra késztető eredménye az volt, hogy az általunk említett emlékirat a következő bírálati eredményre jutott. »A törvényhozás az általános kereseti adó bevételt már korábban átengedte a városoknak (községeknek.) Ez adóból eredő jövedelem azonban a városok egy részénél, a községeknek pedig túlnyomó részénél nincs arányban a közszükségletek mérvével. Ez adójövedelem átengedése tehát egymagában a helyi közteher szélsőségeinek megszüntetésére s az egyenletes községi fejlődés biztosítására célravezetőnek nem bizonyult. Ez adójövedelmet tehát más anyagi erőforrással lehetne felcserélni, amelynek hozama egyfelől a községi élet fejlődésével együtt gyarapszik, másfelől a közszükségletek mérvével is arányosan oszlik meg. Ez anyagi erőforrás volna a házadó. Lehetne a kereseti és házadó hozamából a városokat és községeket csak részeltetni. Ilymódon az államkincstár nem volna mértéken túl igénybevéve, a kereseti adó egymagában való átengedése folytán előállott bevételi aránytalanságokat a lehetőségig kiegyenlíteni, a bevételeket a szükségletek mérvéhez idomítani, a községi háztartást tehát életképessé tenni lehetne. A községi élethez közelfekvő ez erőforrások hozamából való részeltetés az a mód, amelyet a pénzügyi tudomány az önkormányzati pénzügyek fejlesztésénél célravezetőnek tart. Azon az úton volna tehát egy nagy lépés előre tehető, amely az önkormányzati pénzügyek evolúciójához, a községi adó önállóvá és függetlenné való kifejlesztéséhez vezetne«.

Miután magyar szokás az, hogy minden fölbukkanó kérdésről elhisszük azt, hogy az csak nálunk fordulhat elő és sehol a világon máshol nincsen, evvel szemben meg kell állapítanunk azt, hogy a városi adózásnak ugyanez a fordulata, amiről most szólunk, európai jelenség. *Ereky* István a Magyar Tudományos Akadémia által a nagydíjjal kitüntetett munkájában, amely a »*Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata*« címmel ugyancsak a Statisztikai Közlemények sorozatában 1932-ben jelent meg, bemutatja az 1925-iki nagy angol adóreformot, amely a helyiadókat egységessé teszi és a városokat illető ötféle adót az érdekeltség fokának megfelelően szabályozta. Itt az alapelv az, hogy »mennél több haszna van az adóalanynak valamely a közegészségügy körébe vágó intézkedésből, annál nagyobb mértékben köteles hozzájárulni a költségek fedezéséhez.« Minket közelebbről érint azonban az, hogy a volt Ausztria és az új Németország idevágó adóreformjai mind a városi házadó különféle kialakulásai körül forognak. Ma már teljesen elavult filmnek a lepergetésére emlékeztet a házadókísérletnek az a sorozata, amelyet a még osztrák Bécsben az 1918-iki összeomlástól kezdve az 1938-ban megtörtént Németbirodalomhoz csatlakozásig a helyi pénzügyi történet bemutatott s ahol mondhatjuk, hogy a házbirtokban leverődött polgári vagyonnak akár mint vagyonrésznek, akár mint lakásfogyasztási objektumnak az adórendszerbe való beillesztése az egymást folyton váltó legkülönbözőbb járulék, sőt vagyonelkobzási formában jelentkezett. Ehelyett

a legújabb nagy-német általános adóreformok betetőzését láthatjuk az 1936. december 1-iki törvényben, amelyek a legfontosabb városi adók, a reáladók egységes birodalmi szabályozásáról szólanak. E reformról igen világos beszámolót adott nekünk a Városi Szemle 1937-iki évfolyamában *Peisner* Károly »*A legfontosabb városi adók egységes birodalmi szabályozása Németországban*« címmel. A német új birodalmi törvényhozásnak legfontosabb újítása az, amely a reáladókat tisztán községi adókká minősíti. A reáladók az új birodalmi adótörvények életbeléptével tisztán községi (városi) adókká válnak. Ez igen nagyfontosságú volt még a birodalom pénzügyeinek szempontjából is, mert a Reich adóbevételeinek több mint egyötöd része ezáltal átment a városok táplálására. Az új törvény értelmében a »telekadó« tisztán községi adó. A községek állapítják meg évről-évre a beszedési kulcsokat és külön-külön a telektulajdonok adóját, amely a régi beépített és be nem épített telkek megkülönböztető adója helyébe lép. Az iparadó a régi porosz rendszernek megfelelően szintén a városoknál maradt, ellenben megtörténik a házbéradó újabb szabályozása azon különös elnevezés szerint, hogy a régi épülettehermentesítési adó (Gebäudeentschuldungssteuer) voltaképen igazi házbéradóvá lesz. Bár eleinte a házbéradó átmeneti jellegű adónemnek volt szánva, az 1936. december 1-iki törvény szerint már 1937. április 1-től kezdve az előzőleg tervezett 25%-os házbéradócsökkentés elmaradt s ezáltal elmaradt az adónak ideiglenes jellege is. Igaz, hogy 1938-ra a legmagasabb kulcsfokozatokra, amelyek már szocializálás jellegét viselték magukon, házbéradócsökkenés terveztetett. Avval szemben, hogy a birodalmi pénzügyi kormány az átmeneti időszak végére a házbéradó eltörlését akarta keresztülvinni, ez csak arra az alig elképzelhető időre ígértetett meg, ha »az időközben lejáró ideiglenes adómentességek megszűnésével a telekadó jövedelme megfelelő mértékben emelkedni fog.«

(A német városok pénzügyi helyzetének legújabb alakulásáról a Városi Szemle 1937. évi évfolyamának 3. számában van egy rövid beszámoló, amelynek értelmében a Deutscher Gemeindetag számítása szerint a házbéradónak 1935. április 1-ével megkísérelt leszállítása némi rosszabbodást hozott.)

Az angol, a német és az osztrák városi adóalakulások mind a házadónak ezen központi problémája felé visznek bennünket. Hogy pedig Budapest az, amely a legkiáltóbb példája annak, hogy ezen a mesgyén kell a megoldást találnunk, erre tömören egyetlen mondatban látta a helyzetet előre országos szempontból *Surányi Unger* Tivadar »*Budapest szerepe Magyarország gazdasági életében*« című művének második kötetében, ahol is a 187. lapon a következő megfigyelést teszi. »Az összes házadó Budapesten jóval több mint kétszer oly ütemben emelkedett, mint vidéken, világosan látjuk tehát, hogy adópolitikánk mily eréllyel igyekezett főleg a budapesti háztulajdon fokozott megadóztatásával kitölteni azokat az üröket, amelyek közületi erszényünkben a földadó csökkenése nyomán támadtak.«

Vállalkozásunk vége felé közeledik. Amint a hatalmas Duna végighömpölyög a nagy magyar főváros partjai között, úgy vonult végig majdnem ezredév folyamán az adófejlődésnek az a szemmel látható rendkívül érdekes folyamata, ahol hullám-hullámra torlódott a történelem kérlelhetetlenségével. Könyvünk eddigi fejezetein lebírhatatlan erővel rohantak ránk azok a benyomások, amelyek megismertettek bennünket azokkal a nép és gazdasági erőkkel, amelyek itt községi életet teremtettek, várost fejlesztettek, a Duna két partján kialakult ember-településeket egységes központi fővárossá formálták. Ennek a történeti nagy evolucionak mai végcélja: *Nagy-Budapest.* Evvel ér véget a mi vázlatunk, amely elérte célját, hogyha főbb vonásokban tudja azokat a legfontosabb elveket leszögezni, amelyek megvalósulását a törvényhozás által megállapítandó időpontban a pénzügyi adatok részleteivel Nagy-Budapest megszületésének időpontjában az akkori statisztika tudja majd minden ágazatban kimérni. Ma még Nagy-Budapest megvalósulása előtt az egybeolvadó számcsoportok természetesen matematikailag pontos háztartási részleteredményeket azon egyszerű okból nem tárhatnak az olvasó elé, mert az ilyen nagy városalakulás egyrészt a már meglevő állapotoknak az összetömörítésén, viszont más eddig együvétartozásoknak a szétválasztásán alapszik. A pénzügyi vetítésnek tervezésünk szempontjából meg kell elégednie avval a kettős feladattal, hogy egyrészt egyesíti a jelenlegi Budapesthez csatolandó megyei városok és községek adóforrásait, másrészt ezeket a Nagy-Budapest körzetébe ezután belépő, tehát az új nagyváros körzetén belül jutó településeket elválasztja Pest-Pilis-Solt vármegye azon területeitől és adóereitől, amelyek Nagy-Budapesten kívül maradva, az ide belépő pénzügyi erőktől elválnak. E kettős, egyszerre fellépő jelenség, tudniillik a belépő községeknek Nagy-Budapestbe való belépése és a vármegyéből való pénzügyi elszakadása jelenti épen a Nagy-Budapestben létrejövő összetalálkozását az adóforrásoknak.

Csak a legutolsó években kezdett a közháztartási statisztika az elénk fölmeredt Nagy-Budapest adóereinek lemérésével foglalkozni. Az úttörő munkát dr. *Szigeti* Gyula előbb már idézett munkájában igen helyesen az adóforrások összehasonlító szemléletével kezdette meg. Az egyenesadók pótlékainak egybehasonlításában, amire mi már előbb utaltunk, a következő eredményre jutott. Az 1934. évet véve alapul, a kereseti adó előirányzatául Nagy-Budapestre nézve az általános kereseti adóban 4,500.000 pengőt, a hat megyei városban és tizenhét községben 1,184.821 pengőt, összesen tehát általános kereseti adó címén 5,684.821 pengőt számított össze. Az alkalmazottak kereseti adója Budapestre 6,600.000 pengőt, a bekapcsolandó községcsoportra 764.148 pengőt, összesen tehát az alkalmazottak kereseti adója egész Nagy-Budapestre 10,364.148 pengőt tesz. Ha most már a kereseti adónak ezt a két fajtáját összeadjuk, akkor Nagy-Budapest kereseti adóban nem kevesebb, mint kereken 16,000.000 pengő adóforrást adna vissza az

államnak. 1937-re nézve XXXIX. táblázatunk szerint az általános kereseti adó főösszege Budapestre nézve pontosan 6,000.000 pengőt a hat megyei város és tizenhét község általános kereseti adóbevétele 1,232.629 pengőt, tehát Nagy-Budapest általános kereseti adó összege együttvéve 7¼ millió pengőt jelent. A másik számlán, az alkalmazottak kereseti adójánál Budapest 9·1 millióval, a becsatolandó városcsoport pedig nem több, mint 758.974 pengővel szerepel; az összeadás az alkalmazottak kereseti adója Nagy-Budapestre nézve 9,860.000 pengő főösszeget jelent. Itt is összeadván a kétféle kereseti adó fősommázatát s azt egész Budapestre vetítve, összesen 17,000.000 pengő kereseti adót kapunk 1937-ben; egymillióval tehát többet, mint három esztendővel azelőtt. A kereseti adó azon aránytalan megoszlására, amely a körzeti adóztató községekben előfordul, teljesen elegendő példát mutat az, ha az egymásután felsorolt községek ugráló számaira és másrészt ugyancsak náluk az általános kereseti adó és másfelől az alkalmazottak kereseti adóinak egymással szembeállítására utalunk. Erre nézve jellemző az, hogy Budapesten az alkalmazottak kereseti adója egyharmaddal nagyobb, mint az általános kereseti adó, viszont az általunk övvárosnak nevezett községcsoportban az alkalmazottak kereseti adója körülbelül 40%-át képezi csak az ugyanazon községekben beszedett általános kereseti adó összegének. Budapesten az általános kereseti adó 6 milliót, az alkalmazottak kereseti adója 9,100.000 pengőt hozott, amint már föntebb bemutattuk és most megfordítva áll a két szám egymással szemben a hat megyei városban és tizenhét községben, vagyis 758.000 pengő alkalmazotti kereseti adóval szemben az általános kereseti adó eredménye ezekben a Budapest körüli háztartásokban félmillióval több. Most már ezt a különös elgörbüléseit a lerakodó adórétegeződésnek egész szembeszökő módon mutatják a százalékos arányok. Míg Budapest háztartásában az általános kereseti adó az összes bevételeknek 1937-ben az előirányzat szerint 4·5%-át, az alkalmazottak kereseti adója pedig 9·1%-át mutatja, addig valóságos külön láztáblát mutat a százalékoknak a kiszámítása ezen felsorolt községek pénzügyi képletében. Alagon a kereseti adó nem kevesebb, mint 32·5%-át adja az összes községi bevételnek és Csepel 29·8, Budatétény 24·1%-kal és Rákoshegy 21·5%-kal, mint az összes bevételek ötödrészén felül. Alag esetében majdnem egyharmad részesedést jeleznek. Az alkalmazottak kereseti adójánál Budapest háztartásában ezen adónemnek a százaléka 6·8. Magasabb arányt ennél Alag, Albertfalva és Nagytétény mutatnak, mindegyik 15%-os kvótával. A végeredmény az, ha Budapestet a becsatolandó városokkal és községekkel egybehasonlítjuk, akkor az általános kereseti adó Budapest háztartásában a bevételek 4·5%-át, a hat megyei város és tizenhét község 11·8%-át szolgáltatja. Viszont az alkalmazottak kereseti adójának kvótája az illető adóztató hatalom háztartásában Budapestnél 9·1%-ra szökik, az övváros együttesének átlaga pedig nem több 1·8%. Ha hozzávesszük azt, hogy az egy-egy lakosra

eső összeg az általános kereseti adónál Budapesten 6%, a legmagasabb Csepelen, 10%, a legkisebb pedig Budakeszin, 1·7%, akkor evvel szemben az alkalmazottak kereseti adójának fejenkinti terhe 1937-iki előírásban Budapesten 9·1%-ot, az összes övvárosok átlagában 1 pengő 8 fillért mutatott. Az alkalmazottak kereseti adójában természetesen Budapestet egyik község sem közelítette meg a fejkvótában és ez a hányad a kisebb községekben annyira lecsökkent, hogy Buda-Téténynél fejenkint már csak tíz fillért számíthatunk. Ugyanez mutatkozik még három községnek, úgymint Pestújhelynek, Rákoscsabának és Rákoshegynek községi előirányzatában. Ez a táblázat teljes pontossággal mutatja azt be, hogy Nagy-Budapest pénzügyi egyesítése fölfedi a kereseti adóterheknek teljes aránytalan hullámait, ezen pedig máskép segíteni nem lehet, mint a kereseti adóknak az államháztartásba való visszautalásával. Mihelyst a nagy átalakulásnak evvel az oldalával tisztába jöttünk, tehát Nagy-Budapest bevételének negatív részével, akkor magától tárul fel ennek kiegyenlítése gyanánt a pozitív adóalkotás kívánalma.

Az adók egyensúlybeli helyzetét a fogyasztási adók és az italmérési illeték állapota nem fogja felborítani, mert Budapesthez való odacsatolása a hat megyei városnak és a tizenhét községnek mindaddig, míg akár az adótételek meg nem változnak, akár a fogyasztásban nincs eltérés, ez a pénzügyi részprobléma tisztán összeadási művelet. Az 1937-iki előirányzat szerint Budapest fogyasztási adóból 11,200.000 pengőt, az övvárosok 1,782.182 pengőt adnak, Nagy-Budapest fogyasztási adója tehát 1937. szempontjából nézve, főösszegben kereken 13,000.000 pengőre rúg. Ugyanezt az összeadási műveletet az italmérési illetékre alkalmazva, Budapest bevétele ebből a tételből 550.000 pengő, a becsatolandó övvárosé 173.374 pengő, összesen tehát Nagy-Budapest italmérési illetéke 723.374 pengő volna. Itt csak azt kell kiemelnünk, hogy a városegyesítés kétségtelenül úgy a termelés, mint a fogyasztás terén a gazdasági erők természetes nekilendülése folytán okvetlenül emelkedést fog jelenteni és ez az emelkedés a fogyasztási adót hűségesen fogja Nagy-Budapest bevételeiben visszatükrözni. Fogyasztási adóink azonban, e természetes fellendülés megnyitásán kívül, Nagy-Budapest szempontjából különleges pénzügyi beavatkozást nem kívánnak.

Menjünk most már arra a két nagy adójövedelmi ágra, amelyet hosszú tanulmányunk alapján minden történelmi korban és minden vonatkozásban annyira figyeltünk; ez tudniillik a következő két nagy kérdés, úgymint: először a kövezetvámból kiindult városi vámnak forgalmiadó jellegű városjövedelme, a második a kereseti adó helyébe lépő autochton városi házadó kérdése.

A városi vám kérdésénél a gazdasági és pénzügyi sejtések rendkívül érdekes sorozata merült fel, amelyeknek körvonalai elég mutatót adnak arra nézve, hogy meddig ér el a mai számítások határa s viszont hol érünk el a tervezésnek ahhoz a további részletéhez, amit egyelőre egész pontosan

semmiféle alapon kalkulálni nem lehet. A vámvonalnak a mostani Budapest határából a becsatlakozó városöv külső határára való kihelyezése a gazdasági egységesítés szempontjából a legnagyobb tény. Nagy-Budapest itt fogja bemutatni, hogy az összeforrott részek egymásratalálása mennyire emelni fogja a felszabadított gazdasági tényezők egymásra hatása által az itt kifejlődő nagy világvárosi életet. Miután a vámvonalnak a kitolása, illetőleg a hat megyei városnak és tizenhét községnek Nagy-Budapest fogyasztásába való beleolvasztása új pénzügyi képletet fog adni, ennélfogva gondos pénzügyi politika kell hogy az előre pontosan kiszámíthatatlan tényezők ellensúlyozásáról és belső egyensúlyról gondoskodjék s ezt ugyanabban a pénzügyi rendszabályban kell keresnem, amelyet 1921-ben találtam meg, amidőn is az új általános forgalmi adónak az egész jövedelméből, amely másfél százalékos kulccsal dolgozott, a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok területén a bevétel egyharmad részét a városnak engedtem át. *Laky* Dezső »*Az általános forgalmiadó Budapesten 1921—1927.*« című munkájában a város forgalmi adó részesedésének egész filmjét leperegtette és amennyiben elvi szempontból arra megjegyzéseimet meg kellett tennem, könyvem eddigi folyamán már éltem evvel az alkalommal. Most eredmény gyanánt azt kell kiemelnem, hogy nemcsak a vámvonal kihelyezése, hanem a kereseti adónak állami adóvá való visszavétele is abban az irányban hatnak, hogy egyedül a forgalmi adóban való részesedés által lehet a nagy átalakulásra hidat verni. Számszerint a mai helyzet költségvetésileg az, hogy a forgalmi adó részesedésből való bevétele Budapestnek 4,100.000 pengő, a hat megyei városé 754.100 pengő, a tizenhét községé 230.000 pengő, így Nagy-Budapest forgalmi adó részesedése tehát 1937-re vetítve kereken mintegy 5,000.000 pengő. A forgalmi adó részesedés igazi kiszámítását Nagy-Budapest egyesülése alkalmából az a további nagyszerű statisztikai feltárás fogja rovatok szerint szemléltetni, útmutatóul, amelyet dr. *Illyefalvy* I. Lajos »*Budapest székesfőváros áruforgalma*« címmel 1935-ben gyönyörű színes táblázataiban bemutatott. A Nagy-Budapest megalakulásával bekövetkező kövezetvámvonal-kihelyezés kitapogatható adatcsoportjainál a legbiztosabb az élelmiszerek és vámtárgyak területi feljövetelére való rátalálás és épen ennek a nagyszerű munkának a járások szerinti adatszolgáltatásain kell a pénzügyi kiszámításnak is továbbmennie. Nagy-Budapest táplálásában, mihelyst járások szerint a Fővárosi Statisztikai Hivatal a maga hatalmas adatgyüjtését avval fejezi be, hogy elválasztja járásonkint a becsatolandó községeket azoktól, amelyek ugyanazon járásokban kintmaradnak Nagy-Budapestből, akkor úgyszólván már az eddigi hatalmas előkészítés után a jövendő pénzügyi reform számára készen lesz a hozzávetőleges megállapítása annak, hogy a vámvonal kihelyezése mennyiben változtatja meg a kövezetvám eddigi bevételeit Nagy-Budapest jövendő vámbevételével szemben. Az általános forgalmi adóban való részesedése a városnak a mappából így kiemelkedő grafikonokon nyugodhatik és már

megállapítható hogy senki Nagy-Budapest jövendő pénzügyi tervének kialakítására annyi és fontos előmunkálatot nem tett, mint a grafikus kivitelében is tökéletes mappája a főváros áruforgalmának.

Mihelyst az igazságok levezetése erre a pontra hozott minket, akkor a megszületendő terv immár vissza kerül arra az alapra, amit szociológiai szempontból könyvünk e fejezetének elejére tettünk, tudniillik, amikor figyeltünk arra, hogy úgy a jelenlegi Budapesten, mint a szemünk előtt megszülető Nagy-Budapesten a városi terheket az egyenes adót fizető polgároknak egy igen kis rétege viseli, dacára annak, hogy a város mint kommunitás épen szociális terheit természetszerűleg a városi egyenes adókat *nem* viselő rétegekért kell hogy vállalja. Ennek az adószociológiai képletnek a villámszerű megjelenése vezet bennünket arra, hogy épen a forgalmi adóban való kiegyenlítésben kell a pénzegyensúlyt Nagy-Budapest pénzügyi berendezkedésénél keresnünk. Ha most már azt is láttuk, hogy Nagy-Budapest, vagyis Budapest és az övváros a kereseti adó kétféle formájának visszaadása által összesen nem kevesebb mint 17,000.000 pengő adóösszeget ad vissza az államnak, akkor az ellentételt a házadó vagy teljes vagy részleges átengedésében kell keresnünk. Másutt az megtalálható nem is lesz. Az 1937-iki táblázat szerint házadókból Budapesten 29,000.000 pengő, a hat megyei városban 3,643.615 pengő, a tizenhét községben 883.153 pengő, a három tételben tehát a házadókban összesen kereken 33—34,000.000 pengőre lehet számítani. Miután pedig a kereseti adó visszavétele épen ennek a fele összegét teszi ki, kétségtelen, hogyha az eddigi házadó felét az állam megosztja, illetőleg Nagy-Budapestnek átengedi, az elvett kereseti adó és az odaadott fél házadó számban egymást kiegyenlítik. Ezáltal megérkeznénk a törvényhatósági adóreformnak abba a stádiumába, amelyet a háború óta szakadatlanul kerestek a kormányok nálunk, amely — amint e fejezetben már kifejtettük — az európai adóevolúciónak is megfelel, miután a ház elsősorban értékében és egész jelentőségében városi termék, tehát ahhoz a benne levő adóerő elsősorban az illető községnek a joga, amely azt létrehozta. Amint láttuk előbbi fejezeteinkben már a legkezdetlegesebb adószakaiban Budának és Pestnek az egyszerű földesúri jogokból és a kövezetvámokból a királyadók felé fejlődve, a polgári házak adója jelenik meg a városi adórendszer belső lényege gyanánt, ezt a természetes rendszert fogja helyreállítani Nagy-Budapest oly adórendszere, amely az általunk a történet folyamán gondosan megfigyelt két adóztató hatalom ; az állam és a város együttes akaratából itt kialakulhat. Ennek igen nagy jelentősége van, nemcsak az adóhatalmak megosztozása tekintetében, hanem még inkább abból a szempontból, hogy egy oly nagy emberi összességben, melyet Nagy-Budapest jelenteni fog, a községi adókra felhasználható házadónak bármely önálló formáját lehetséges alkalmazni, azaz a várostól függ, hogy megmarad-e az államtól neki átadandó házadóalapok tekintetében az egyszerű kulcs szerinti reáladóban való

osztozásnál, avagy saját adóegyenlőtlenségeinek kiegyenlítésére esetleg lakfogyasztási adót is konstruál. Ez utóbbi attól fog függeni, hogy Nagy-Budapest a szociális terheknek megosztásában mikor tud oly igazságos egyensúlyrendszerhez elérni, amikor felemelkedő társadalmi osztályok szociális igényeit az új nagyváros az eddigi alakulatnál még erőteljesebben és messzebbtekintő módon fogja majd kielégíteni.

Viszont világos, hogy az adóevolucionak ezt a nagy s most türelmetlenül ránk-váró átalakulási időszakát, mint 1921-ben is történt csak a forgalmi adó kiegyensúlyozó erejével tudja a két adóztató hatalom: Állam és Nagy-Budapest biztosan áthidalni.

Könyvünk e sorokkal elérkezett hosszas kutatásának végéhez. Megálltunk itt az előttünk felemelkedő Nagy-Budapest kapui előtt. E sorok írója életének előrehaladott idejében arra vállalkozott, hogy szülővárosának jövőjét csekély tehetsége, de buzgósága által szolgálja s ezért töredékes eszközeivel Nagy-Budapest kialakulásához kívánt hozzájárulni. Mély emberi és történetírói meggyőződése a szerzőnek az, hogy Budapest egyes részeinek egyesítése volt mindig az egész magyar nemzeti történelemnek az a szerencsés korszaka, mikor bátor volt a Duna középmedencéjében megteremtett vezetővárosát szélesen kiterjeszteni. Most ismét ily történeti időponthoz értünk. A világháború után az elszakított részeket darabonkint visszaszerző magyarság mindaddig, amíg mindenfelől fajunkat nem őrzik természetes határok, nemzeti önállóságának minden veszéllyel szemben legnagyobb biztosítékát Nagy-Budapest megteremtésében kell hogy megtalálja.

Táblázatok a III. Részhez.

Oldal

XXX. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek lakosainak száma az 1930. és 1937. években 215

XXXI. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek népességének foglalkozási viszonyai az 1930. évi népszámlálás szerint ..... 216—217

XXXII. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségelőirányzatainak kiadásai költségvetési főcsoportonkint ..... 218—219

XXXIII. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségelőirányzatainak bevételei költségvetési főcsoportonkint ..... 220—221

XXXIV. A Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városok és községek cselekvő vagyonának értéke az önálló vagyonkezelésű üzemek vagyona nélkül az 1936. év végén 222

XXXV. A Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városok és községek szenvedő vagyonállapota az önálló vagyonkezelésű üzemek nélkül az 1936. év végén 223

XXXVI. A Nagy-Budapesthez tartozó városok és községek községi pótadó-alapjainak abszolút és átlag egy-egy lakosra eső összegei és községi pótadókulcsai 1937-ben 224

XXXVII. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségvetés szerinti összes és átlag egy-egy lakosra eső kiadásai, bevételei és pótadóból fedezendő költségvetési hiánya 225

XXXVIII. A fogyasztási adók és italmérési illeték 1937. évi előirányzata a Nagy- Budapest szempontjából figyelembejövő városokban és községekben 226

XXXIX. A kereseti adó 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben 227

XL. A forgalmiadórészesedés 1937. évi költségvetés előirányzatánaka Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben 228

XLI. Az egyéb adók és illetékek 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest szempontjából figyelembe jövő városokban és községekben 229

XXX.

Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek lakosainak száma az 1930. és 1937. években.

A város vagy község neve	[1]) 1930.	1937.
Budapest	1,006.184	1,059.287
Budafok	19.691	23.130
Kispest	64.512	75.674
Pestszenterzsébet	67.907	84.664
Pestszentlőrinc	30.611	42.727
Rákospalota	42.949	47.013
Újpest	67.400	74.783
Alag	3.015	3.474
Albertfalva	3.331	4.708
Békásmegyer	8.447	11.142
Budakeszi	6.099	6.206
Budatétény	2.546	3.062
Cinkota	5.506	[3]) 9.121
Csepel	22.901	28.917
Mátyásföld	2.943	L. Cinkotánál
Nagytétény	7.160	8.508
Pesthidegkút	6.030	7.729
Pestújhely	11.340	12.814
Rákoscsaba	8.189	9.688
Rákoshegy	4.198	5.921
Rákoskeresztúr	7.550	8.539
Rákosliget	3.112	3.256
Rákosszentmihály	14.083	17.142
Sashalom	11.792	15.270

Összesítés.

Budapest	**1.006.184**	**1,059.287**
6 megyei város	**293.070**	**347.991**
17 község	**128.242**	**155.497**
6 megyei város és 17 község együtt	**421.312**	**503.488**

[1]) Népszámlálási eredmény.
[2]) Kiszámított népesség.
[3]) Mátyásfölddel együtt

XXXI.

Budapest és a Nagy-Budapest körzetbe tartozó városok és községek népességének foglalkozási viszonyai az 1930. évi népszámlálás szerint.

A város vagy község neve	Őstermelés	Bányászat és kohászat	Ipar	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Közszolgálatok és szabadfoglalkozások	Véderő	Napszámosok	Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb.	Háziseléd	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Budapest :												
összesen	10.824	1.198	410.378	166.931	61.775	123.875	12.136	16.803	75.093	65.062	62.109	1,006.184
kereső	5.334	523	234.720	90.973	27.073	65.765	7.406	10.411	40.915	63.294	26.747	573.161
eltartott	5.490	675	175.658	75.958	34.702	58.110	4.730	6.392	34.178	1.768	35.362	433.023
Budafok :												
összesen	469	13	10.942	2.415	1.913	1.538	180	475	1.190	323	233	19.691
kereső	203	4	5.417	1.068	661	627	83	228	562	304	107	9.264
eltartott	266	9	5.525	1.347	1.252	911	97	247	628	19	126	10.427
Kispest :												
összesen	531	41	34.718	6.289	7.827	5.372	423	1.188	5.935	1.001	1.187	64.512
kereső	237	20	18.056	3.315	2.692	2.225	164	687	2.809	929	530	31.664
eltartott	294	21	16.662	2.974	5.135	3.147	259	501	3.126	72	657	32.848
Pestszenterzsébet :												
összesen	563	30	39.966	7.726	5.266	5.149	370	2.413	3.998	877	1.549	67.907
kereső	249	8	19.659	3.693	1.871	1.952	122	1.256	1.904	810	737	32.261
eltartott	314	22	20.307	4.033	3.395	3.197	248	1.157	2.094	67	812	35.646
Pestszentlőrinc :												
összesen	765	12	15.420	2.639	3.797	3.466	280	589	2836	410	397	30.611
kereső	344	3	7.572	1.236	1.294	1.263	88	247	1.227	386	135	13.795
eltartott	421	9	7.848	1.403	2.503	2.203	192	342	1.609	24	262	16.816
Rákospalota :												
összesen	1.651	11	22.287	3.836	4.487	2.995	160	958	4.932	637	995	42.949
kereső	820	3	11.052	1.882	1.586	1.326	63	494	2.258	594	305	20.383
eltartott	831	8	11.235	1.954	2.901	1.669	97	464	2.674	43	690	22.566
Újpest :												
összesen	507	22	43.472	7.069	3.722	4.438	194	859	3.452	1.736	1.929	67.400
kereső	178	8	23.576	3.650	1.449	2.078	108	487	1.832	1.646	914	35.926
eltartott	329	14	19.896	3.419	2.273	2.360	86	372	1.620	90	1.015	31.474
Alag :												
összesen	273	—	1.093	168	187	170	31	71	250	131	641	3.015
kereső	125	—	541	78	64	71	14	30	112	112	316	1.463
eltartott	148	—	552	90	123	99	17	41	138	19	325	1.552
Albertfalva :												
összesen	23	—	1.751	374	251	469	29	38	269	96	31	3.331
kereső	13	—	875	162	98	185	7	15	112	95	15	1.577
eltartott	10	—	876	212	153	284	22	23	157	1	16	1.754
Békásmegyer :												
összesen	732	4	4.959	603	434	561	197	296	498	126	37	8.447
kereső	357	1	2.266	271	150	203	69	150	250	121	20	3.858
eltartott	375	3	2.693	332	284	358	128	146	248	5	17	4.589
Budakeszi :												
összesen	894	—	2.483	302	403	497	104	911	195	85	225	6.099
kereső	446	—	1.050	126	138	216	45	436	101	73	64	2.695
eltartott	448	—	1.433	176	265	281	59	475	94	12	161	3.404
Budatétény :												
összesen	422	—	1.196	149	189	176	9	132	159	46	68	2.546
kereső	179	—	522	70	59	84	4	61	75	45	14	1.113
eltartott	243	—	674	79	130	92	5	71	84	1	54	1.433
Cinkota :[1])												
összesen	1.309	—	3.163	580	1.118	705	82	235	794	291	172	8.449
kereső	614	—	1.411	246	347	259	45	102	334	265	64	3.687
eltartott	695	—	1.752	334	771	446	37	133	460	26	108	4.762
Csepel :												
összesen	513	8	18.132	1.076	783	914	59	330	645	220	221	22.901
kereső	246	4	8.834	514	307	382	17	182	333	209	86	11.114
eltartott	267	4	9.298	562	476	532	42	148	312	11	135	11.787
Mátyásföld	Lásd Cinkotánál!											
Nagytétény :												
összesen	719	19	4.138	472	565	306	51	268	424	118	80	7.160
kereső	336	8	1.893	214	169	117	21	141	214	100	22	3.235
eltartott	383	11	2.345	258	396	189	30	127	210	18	58	3.925

[1]) Mátyásfölddel együtt.

A város vagy község neve	Őstermelés	Bányászat és kohászat	Ipar	Kereskedelem és hitel	Közlekedés	Közszolgálatok és szabadfoglalkozások	Véderő	Napszámosok	Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb.	Háziselédek	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Pesthidegkút :												
összesen.....	823	—	2.702	555	611	477	37	314	332	96	83	6.030
kereső	414	—	1.217	229	210	204	18	150	152	84	40	2.718
eltartott	409	—	1.485	326	401	273	19	164	180	12	43	3.312
Pestújhely :												
összesen.....	115	6	6.121	1.151	1.207	1.120	96	183	960	225	156	11.340
kereső	52	3	3.091	556	443	528	28	111	468	213	75	5.568
eltartott	63	3	3.030	595	764	592	68	72	492	12	81	5.772
Rákoscsaba :												
összesen.....	881	5	3.404	508	1.410	455	35	117	1.156	109	109	8.189
kereső	402	1	1.552	242	414	191	16	49	469	98	39	3.473
eltartott	479	4	1.852	266	996	264	19	68	687	11	70	4.716
Rákoshegy :												
összesen.....	133	2	1.930	465	453	412	1	35	564	91	94	4.198
kereső	55	1	838	216	160	163	7	21	248	88	17	1.814
eltartott	78	1	1.092	249	293	249	14	14	314	3	77	2.384
Rákoskeresztúr :												
összesen.....	1.717	1	3.390	439	531	305	23	636	355	51	102	7.550
kereső	808	1	1.458	208	144	104	10	265	150	42	41	3.231
eltartott	909	—	1.932	231	387	201	13	371	205	9	61	4.319
Rákosliget :												
összesen.....	10	—	868	409	399	464	26	20	745	152	19	3.112
kereső	7	—	410	193	148	200	12	12	362	151	8	1.503
eltartott	3	—	458	216	251	264	14	8	383	1	11	1.609
Rákosszentmihály :												
összesen.....	488	—	6.926	1.463	1.368	1.278	67	335	1.550	354	254	14.083
kereső	242	—	3.058	651	458	543	18	180	725	343	95	6.313
eltartott	246	—	3.868	812	910	735	49	155	825	11	159	7.770
Sashalom :												
összesen.....	171	6	6.338	1.110	1.307	1.054	141	389	978	144	154	11.792
kereső	81	2	2.873	455	447	374	41	155	455	123	66	5.072
eltartott	90	4	3.465	655	860	680	100	234	523	21	88	6.720
Összesítés.												
Budapest :												
összesen.....	10.824	1.198	410.378	166.931	61.775	123.875	12.136	16.803	75.093	65.062	62.109	1,006.184
%	1·1	0·1	40·8	16·6	6·1	12·3	1·2	1·6	7·5	6·5	6·2	100·0
kereső	5.334	523	234.720	90.973	27.073	65.765	7.406	10.411	40.915	63.294	26.747	573.161
eltartott	5.490	675	175.658	75.958	34.702	58.110	4.730	6.392	34.178	1.768	35.362	433.023
6 megyei város :												
összesen.....	4.486	129	166.805	29.974	27.012	22.958	1.607	6.482	22.343	4.984	6.290	293.070
%	1·5	0·0	57·0	10·2	9·2	7·8	0·5	2·2	7·7	1·7	2·2	100·0
kereső	2.031	46	85.332	14.844	9.553	9.471	628	3.399	10.592	4.669	2.728	143.293
eltartott	2.455	83	81.473	15.130	17.459	13.487	979	3.083	11.751	315	3.562	149.777
17 község :												
összesen.....	9.223	51	68.594	9.824	11.216	6.363	1.008	4.310	9.872	2.335	2.446	128.242
%	7·2	0·0	53·5	7·7	8·7	7·3	0·8	3·4	7·7	1·8	1·9	100·0
kereső	4.377	21	31.889	4.431	3.756	3.824	372	2.060	4.560	2.162	982	58.434
eltartott	4.846	30	36.705	5.393	7.460	5.539	636	2.250	5.312	173	1.464	69.808
6 megyei város és 17 község együtt :												
összesen.....	13.709	180	235.399	39.798	38.228	32.321	2.615	10.792	32.215	7.319	8.736	421.312
%	3·2	0·0	55·9	9·5	9·1	7·7	0·6	2·6	7·6	1·7	2·1	100·0
kereső	6.408	67	117.221	19.275	13.309	13.295	1.000	5.459	15.152	6.831	3.710	201.727
eltartott	7.301	113	118.178	20.523	24.919	19.026	1.615	5.333	17.063	488	5.026	219.585

XXXII. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek

A város vagy község neve	Általános igazgatás			Közegészségügy			Közoktatás, közművelődés, vallás			Szegényügy és népjólét		
	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában
	pengő			pengő			pengő			pengő		
Budapest	34,655.149	34·5	22·1	18,770.803	18·7	12·0	35,487.786	35·3	22·6	14,570.197	14·5	9·3
Budafok	332.914	16·8	45·0	34.855	1·8	4·7	90.765	4·6	12·3	46.324	2·4	6·3
Kispest	695.150	10·8	37·8	95.377	1·5	5·2	154.415	2·4	8·4	162.256	2·5	8·3
Pestszenterzsébet	636.867	9·4	26·6	217.480	3·2	9·1	194.901	2·9	8·1	184.800	2·7	7·7
Pestszentlőrinc	293.711	9·6	43·8	31.964	1·0	4·7	98.855	3·3	14·8	57.988	1·9	8·7
Rákospalota	477.342	11·1	43·1	66.202	1·5	6·0	201.353	4·7	18·2	100.210	2·3	9·1
Újpest	1,229.619	18·2	35·5	633.988	9·4	18·3	405.990	6·0	11·7	308.300	4·6	8·9
Alag	26.414	8·8	50·6	1.510	0·5	2·9	17.041	5·7	32·6	1.260	0·4	2·4
Albertfalva	29.296	8·8	49·5	1.710	0·5	2·9	9.413	2·8	15·9	4.974	1·5	8·4
Békásmegyer	56.419	6·7	49·6	4.989	0·6	4·4	22.273	2·6	19·6	2.200	0·3	1·9
Budakeszi	42.245	6·9	53·0	7.765	1·3	9·7	12.721	2·1	16·0	1.400	0·2	1·8
Budatétény	14.866	5·8	49·4	920	0·4	3·0	3.042	1·2	10·1	800	0·3	2·7
Cinkota	34.355	6·3	34·9	807	0·2	0·8	21.480	3·9	21·8	6.300	1·1	6·4
Csepel	287.920	12·6	33·6	44.737	2·0	5·2	86.042	3·8	10·1	39.540	1·7	4·6
Mátyásföld	27.375	9·3	31·8	1.574	0·5	1·8	17.571	6·0	20·3	1.165	0·4	1·4
Nagytétény	44.837	6·3	40·5	5.643	0·8	5·0	17.272	2·4	15·6	2.694	0·4	2·4
Pesthidegkút	42.495	7·0	46·4	5.736	1·0	6·3	10.387	1·7	11·4	2.600	0·4	2·8
Pestújhely	66.244	5·9	45·0	7.771	0·7	5·3	20.783	1·8	14·1	7.178	0·6	4·9
Rákoscsaba	61.966	7·5	58·0	3.959	0·5	3·7	19.622	2·4	18·4	2.305	0·3	2·2
Rákoshegy	28.837	6·9	60·4	1.582	0·4	3·3	8.931	2·1	18·7	640	0·1	1·4
Rákoskeresztúr	43.005	5·7	55·5	1.500	0·2	1·9	12.142	1·6	15·6	1.814	0·2	2·3
Rákosliget	27.489	8·8	36·6	1.349	0·4	1·8	29.855	9·6	39·9	3.430	1·1	4·6
Rákosszentmihály	100.200	7·1	40·0	6.543	0·5	2·6	44.698	3·2	17·9	6.368	0·4	2·6
Sashalom	71.727	6·1	48·1	4.530	0·4	3·0	25.099	2·1	16·8	9.300	0·8	6·2
Összesítés.												
Budapest	34,655.149	34·5	22·1	18,770.803	18·7	12·0	35,487.786	35·3	22·6	14,570.197	14·5	9·3
6 megyei város	3,665.603	12·5	35·9	1,079.866	3·7	10·6	1,146.279	3·9	11·2	859.878	2·9	8·4
17 község	1,005.690	7·9	41·3	102.625	0·8	4·2	378.372	2·9	15·6	93.968	0·7	3·9
6 megyei város és 17 község együtt	4,672.293	11·0	37·0	1,182.491	2·8	9·4	1,524.651	3·6	12·1	953.846	2·3	7·5

1937. évi költségelőirányzatainak kiadásai költségvetés főcsoportonkint.

Közélelmezés			Középítés			Vagyonigazgatás			Hitelügy			Összesen		
összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában
pengő			pengő			pengő			pengő			pengő		
5,967.912	5·9	3·8	19,453.817	19·3	12·4	5,764.627	5·7	3·7	22,267.707	22·1	14·1	156,937.998	156·0	100·0
9.200	0·5	1·2	117.934	6·0	15·9	33.356	1·7	4·5	74.816	3·8	10·1	740.164	37·6	100·0
105.323	1·6	5·7	496.071	7·7	27·0	44.272	0·7	2·4	85.338	1·3	4·7	1,838.202	28·5	100·0
101.362	1·5	4·2	631.927	9·3	26·4	174.442	2·6	7·3	253.480	3·7	10·6	2,395.259	35·3	100·0
17.622	0·6	2·6	151.068	4·9	22·6	7.248	0·2	1·1	11.268	0·4	1·7	669.764	21·9	100·0
20.695	0·5	1·9	146.200	3·4	13·2	52.933	1·2	4·8	41.637	1·0	3·7	1,106.572	25·7	100·0
114.207	1·7	3 3	493.987	7 3	14·3	171.471	2·5	5·0	104.157	1·6	3 0	3,461.719	51·3	100·0
—	—	—	3.200	1·1	6·1	1.627	0·5	3·1	1.180	0·4	2·3	52.232	17·4	100·0
—	—	—	6.891	2·1	11·6	1.045	0·3	1·8	5.875	1·8	9·9	59.204	17·8	100·0
400	0·0	0·3	18.045	2·1	15·9	4.445	0·5	3·9	5.076	0·6	4·4	113.847	13·4	100·0
100	0·0	0·1	7.885	1·3	9·9	1.294	0·2	1·6	6.305	1·0	7·9	79.715	13·0	100·0
—	—	—	3.325	1·3	11·1	510	0·2	1·7	6.609	2·6	22·0	30.072	11·8	100·0
200	0·0	0·2	5.319	1·0	5·4	3.494	0·6	3·5	26.607	4·8	27·0	98.562	17·9	100·0
6.200	0·2	0·7	142.787	6·2	16·7	18.761	0·8	2·2	230.300	10·1	26·9	856.287	37·4	100·0
246	0·1	0·3	21.119	7·2	24·5	2.305	0·8	2·7	14.798	5·0	17·2	86.153	29·3	100·0
60	0·0	0·1	9.796	1·4	8·8	1.334	0·2	1·2	29.213	4·0	26·4	110.849	15·5	100·0
160	0·0	0·1	17.234	2;9	18·8	1.523	0·3	1·7	11.390	1·9	12·5	91.525	15·2	100·0
—	—	—	14.600	1·3	9·9	5.857	0·5	4·0	24.712	2·2	16·8	147.145	13·0	100·0
—	—	—	11.206	1·4	10·5	3.929	0·5	3·6	3.853	0·5	3·6	106·840	13·1	100·0
—	—	—	3.636	0·9	7·6	1.272	0·3	2·7	2.792	0·7	5·9	47.690	11·4	100·0
300	0·1	0·4	9.873	1·3	12·8	2.310	0·3	3·0	6.583	0·9	8·5	77.527	10·3	100·0
—	—	—	4.574	1·5	6·1	2.957	1·0	3·9	5.358	1·7	7·1	75.012	24·1	100·0
360	0·0	0·2	13.621	1·0	5·5	10.742	0·8	4·3	67.475	4·8	26·9	250.007	17·8	100·0
—	—	—	13.859	1·2	9·3	4.011	0·3	2·7	20.695	1·8	13·9	149 221	12·7	100·0
5,967.912	5·9	3·8	19,453.817	19·3	12·4	5,764.627	5·7	3·7	22,267.707	22·1	14·1	156,937.998	156·0	100·0
368.449	1·3	3·6	2,037.187	6·9	20·0	483.722	1·7	4·7	570.696	1·9	5·6	10,211.680	34·8	100·0
8.026	0·1	0·4	306.970	2·4	12·6	67.416	0·5	2·8	468.821	3·7	19·2	2,431.888	19·0	100·0
376.475	0·9	2·9	2,344.157	5·5	18·5	551.138	1·3	4·4	1,039.517	2·4	8·2	12,643.568	29·8	100·0

XXXIII. Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek

A város vagy község neve	Általános igazgatás			Közegészségügy			Közoktatás, közművelődés, vallás			Szegényügy és népjólét		
	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában
	pengő			pengő			pengő			pengő		
Budapest	57,561.163	57·2	42·9	16,609.570	16·5	12·4	22,742.747	2·7	2·0	14,153.930	14·1	10·6
Budafok	373.138	18·9	62·6	12.400	0·6	2·1	1.400	0·1	0·2	6.108	0·3	1·0
Kispest	805.914	12·5	52·1	22.800	0·4	1·5	9.380	0·1	0·6	16.200	0·3	1·1
Pestszenterzsébet	845.644	12·4	40·9	166.200	2·5	8·0	7.054	0·1	0·3	15.000	0·2	0·7
Pestszentlőrinc	453.213	14·8	75·6	650	0·0	0·1	2.000	0·1	0·4	8.400	0·3	1·6
Rákospalota	600.265	14·0	68·7	78.500	1·9	9·0	3.800	0·1	0·4	9.800	0·2	1·1
Újpest	1,530.340	22·7	54·3	452.611	6·7	16·1	27.500	0·4	1·0	23.220	0·4	0·8
Alag	40.386	13·4	87·4	1.647	0·5	3·6	—	—	—	220	0·1	0·5
Albertfalva	51.165	15·4	86·4	100	0·0	0·2	—	—	—	380	0·1	0·6
Békásmegyer	85.127	10·1	86·4	2.400	0·3	2·4	—	—	—	440	0·1	0·5
Budakeszi	40.834	6·7	72·4	7.137	1·2	12·6	—	—	—	720	0·1	1·3
Budatétény	15.477	6·1	80·4	460	0·2	2·4	—	—	—	460	0·2	2·4
Cinkota	42.827	7·8	55·9	500	0·1	0·6	6.715	1·2	8·8	1.418	0·3	1·9
Csepel	678.579	29·6	87·8	12.610	0·6	1·6	4.500	0·2	0·6	3.948	0·2	0·5
Mátyásföld	31.256	10·6	59·6	440	0·2	0·9	4.146	1·4	7·9	660	0·2	1·2
Nagytétény	76.108	10·6	87·7	1.870	0·3	2·2	—	—	—	1.040	0·1	1·2
Pesthidegkút	66.304	11·0	84·6	2.880	0·5	3·7	—	—	—	950	0·2	1·2
Pestújhely	85.893	7·6	74·1	7.295	0·7	6·4	—	—	—	1.570	0·1	1·4
Rákoscsaba	63.565	7·8	81·2	390	0·1	0·5	793	0·1	1·0	450	0·1	0·6
Rákoshegy	31.664	7·5	75·9	356	0·1	0·9	—	—	—	290	0·1	0·7
Rákoskeresztúr	58.869	7·8	82·3	10	0·0	0·0	—	—	—	450	0·1	0·6
Rákosliget	24.622	7·9	46·6	1.100	0·4	2·1	7.286	2·4	13·8	344	0·1	0·6
Rákosszentmihály	145.087	10·3	76·5	8.200	0·6	4·3	1.861	0·1	1·0	2.100	0·2	1·1
Sashalom	96.210	8·1	75·4	2.500	0·2	2·0	—	—	—	4.280	0·4	3·4
Összesítés.												
Budapest	57,561.163	57·2	42·9	16,609.570	16·5	12·4	2,742.747	2·7	2·0	14,153.930	14·1	10·6
6 megyei város	4,608.514	15·7	54·7	733.161	2·5	8·7	51.134	0·2	0·6	78.728	0·3	0·9
17 község	1,633.973	12·8	80·7	49.895	0·4	2·5	25.301	0·2	1·2	19.720	0·1	1·0
6 megyei város és 17 község együtt	6,242.487	14·7	59·7	783.056	1·9	7·5	76.435	0·2	0·7	98.448	0·2	0·9

1937. évi költségelőirányzatainak bevételei költségvetési főcsoportonkint.

Közélelmezés			Középítés			Vagyonigazgatás			Hitelügy			Összesen		
összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában	összesen	egy lakosra eső összege	az összes kiadás %-ában
pengő			pengő			pengő			pengő			pengő		
8,532.161	8·5	6·4	2,583.884	2·6	1·9	20,502.391	20·4	15·3	11,406.099	11·3	8·5	134,091.945	133·3	100·0
20.992	1·1	3·5	56.313	2·9	9·5	103.922	5·3	17·4	21.786	1·1	3·7	596.059	30·3	100·0
172.500	2·6	11·1	404.250	6·3	26·1	86.860	1·3	5·6	29.600	0·5	1·9	1,547.504	24·0	100·0
182.860	2·7	8·8	457.130	6·8	22·0	197.512	2·9	9·5	203.450	3·0	9·8	2,074.850	30·6	100·0
33.000	1·1	6·3	14.783	0·5	2·8	17.151	0·5	3·2	—	—	—	529.197	17·3	100·0
65.600	1·5	7·5	62.550	1·4	7·2	52.679	1·2	6·0	500	0·0	0·1	873.694	20·3	100·0
364.000	5·4	12·9	151.100	2·2	5·4	242.483	3·6	8·6	27.000	0·4	0·9	2,818.254	41·8	100·0
1.620	0·5	3·5	2.260	0·7	4·9	50	0·0	0·1	—	—	—	46.183	15·2	100·0
1.400	0·5	2·4	393	0·1	0·7	5.766	1·7	9·7	—	—	—	59.204	17·8	100·0
5.600	0·6	5·7	2.878	0·3	2·9	2.047	0·2	2·1	—	—	—	98.492	11·6	100·0
2.210	0·4	3·9	1.294	0·2	2·3	4.216	0·7	7·5	—	—	—	56.411	9·3	100·0
800	0·3	4·1	747	0·3	3·9	121	0·0	0·6	1.200	0·5	6·2	19.265	7·6	100·0
2.600	0·5	3·4	2.247	0·4	2·9	5.092	0·9	6·7	15.203	2·7	19·8	76.602	13·9	100·0
53.640	2·3	7·0	4.534	0·2	0·6	7.596	0·3	1·0	7.120	0·3	0·9	772.527	33·7	100·0
1.480	0·5	2·8	4.988	1·7	9·5	4.062	1·4	7·7	5.452	1·8	10·4	52.484	17·8	100·0
3.600	0·5	4·1	1.854	0·3	2·1	1.670	0·2	1·9	695	0·1	0·8	86.837	12·1	100·0
2.250	0·3	2·9	2.140	0·4	2·7	3.273	0·5	4·1	600	0·1	0·8	78.397	13·0	100·0
9.500	0·9	8·2	6.060	0·5	5·2	5.504	0·4	4·7	—	—	—	115.822	10·2	100·0
4.800	0·6	6·1	3.500	0·4	4·5	4.792	0·5	6·1	—	—	—	78.290	9·6	100·0
4.365	1·0	10·5	1.979	0·5	4·8	2.377	0·5	5·7	637	0·2	1·5	41.668	9·9	100·0
5.400	0·7	7·5	3.076	0·4	4·3	2.757	0·4	3·9	1.000	0·1	1·4	71.562	9·5	100·0
4.022	1·3	7·6	2.567	0·8	4·9	4.230	1·3	8·0	8.660	2·8	16·4	52.831	17·0	100·0
19.020	1·4	10·1	8.062	0·6	4·3	4.800	0·3	2·5	296	0·0	0·2	189.426	13·5	100·0
18.000	1·5	14·2	3.117	0·3	2·4	3.367	0·3	2·6	—	—	—	127.474	10·8	100·0
8,532.161	8·5	6·4	2,583.884	2·6	1·9	20,502.391	20·4	15·3	11,406.099	11·3	8·5	134,091.945	133·3	100·0
838.952	2·9	9·9	1,146.126	3·9	13·6	700.607	2·4	8·3	282.336	0·9	3·3	8,439.558	28·8	100·0
140.307	1·1	6·9	51.696	0·4	2·6	61.720	0·5	3·1	40.863	0·3	2·0	2,023.475	15·8	100·0
979.259	2·3	9·4	1,197.822	2·8	11·5	762.327	1·8	7·2	323.199	0·8	3·1	10,463.033	24·7	100·0

XXXIV.

A Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városok és községek cselekvő vagyonának értéke az önálló vagyonkezelésű üzemek vagyona nélkül az 1936. év végén.

A város vagy község neve	A cselekvő vagyon értéke pengőben					
	Ingatlanok	Ingók	Folyószámla takarékbetétek és értékpapirok	Jogok és javadalmak	Egyéb követelések	Összesen
Budapest	799,287.177	60,696.720	20,232.446	18,989.360	337,080.954	1.236,286.657
Budafok	2,424.267	120.864	30.776	2.400	247.810	2,826.117
Kispest	4,493.327	414.337	2.389	1,889.199	1,186.764	7,986.016
Pestszenterzsébet	7,079.476	364.764	652.265	1,043.045	1,927.281	11,066,831
Pestszentlőrinc	2,165.613	109.821	79.633	—	223.124	2,578.191
Rákospalota	2,884.248	356.713	8.056	7,873.160	396.815	11,518.992
Újpest	21,393.479	602.783	613.804	6,489.673	1,628.733	30,728·472
Alag	108.125	15.394	1.978	—	45.558	171.055
Albertfalva	359.530	44.338	63.010	—	70.746	537.624
Békásmegyer	115.602	38.800	—	12.194	153.925	320.521
Budakeszi	89.360	17.590	2.866	46.600	2.388	158.804
Budatétény	92.750	4.970	60	—	5.000	102.780
Cinkota	461.950	42.329	2.929	—	55.851	563.059
Csepel	1,646.000	430.000	151.940	27.000	191.000	2,445.940
Mátyásföld	124.676	—	—	—	—	124.676
Nagytétény	89.002	4.015	20.800	9.000	82.531	205.348
Pesthidegkút	517.940	—	57.044	—	72.897	647.881
Pestújhely	110.839	11.377	9.312	—	80.024	211.552
Rákoscsaba	184.080	24.272	20	—	—	208.372
Rákoshegy	243.536	58.662	93.837	—	55.555	451.590
Rákoskeresztúr	163.512	13.691	441	26.000	75.132	278.776
Rákosliget	183.369	18.566	—	30.000	—	231.935
Rákosszentmihály	434.900	35.593	—	102.000	200.026	772.519
Sashalom	167.860	46.680	—	—	101.441	315.981
Összesítés.						
Budapest	799,287.177	60,696.720	20,232.446	18,989.360	337,080.954	1.236,286.657
6 megyei város	40,440.410	1,969.282	1,386.923	17,297.477	5,610.527	66,704.619
17 község	5,093.031	806.277	404.237	252.794	1,192.074	7,748.413
6 megyei város és 17 község együtt	45,533.441	2,775.559	1,791.160	17,550.271	6,802.601	74,453.032

XXXV.

A Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városok és községek szenvedő vagyonállapota az önálló vagyonkezelésű üzemek nélkül az 1936. év végén.

A város vagy község neve	Hosszúlejáratú	Rövidlejáratú	Összes
	tartozások pengőben		
Budapest	274,084.895	[1]) 114,158.126	[1]) 388,243.021
Budafok	1.005.347	328.599	1,333.946
Kispest	823.778	717.424	1,541.202
Pestszenterzsébet	1,623.371	633.907	2,257.278
Pestszentlőrinc	20.000	224.673	244.673
Rákospalota	566.306	250.392	816.698
Újpest	2,022.466	1,921.679	3,944.145
Alag	—	—	—
Albertfalva	—	14.543	14.543
Békásmegyer	73.404	—	73.404
Budakeszi	—	24.000	24.000
Budatétény	52.754	—	52.754
Cinkota	29.867	21.300	51.167
Csepel	—	—	—
Mátyásföld	36.683	22.980	59.663
Nagytétény	62.505	17.149	79.654
Pesthidegkút	16.400	7.988	24.388
Pestújhely	37.751	48.999	86.750
Rákoscsaba	—	—	—
Rákoshegy	—	1.100	1.100
Rákoskeresztúr	46.400	69.182	115.582
Rákosliget	59.049	—	59.049
Rákosszentmihály	141.384	157.977	299.361
Sashalom	38.400	81.539	119.939
Összesítés.			
Budapest	274,084.895	[1]) 114,158.126	[1]) 388,243.021
6 megyei város	6,061.268	4,076.674	10,137.942
17 község	594.597	466.757	1,061.354
6 megyei város és 17 község együtt	6,655.865	4,543.431	11,199.296

Ebből kiadási hátralék 41.897.592, egyéb tehertételek 27.830.385 pengő.

A Nagy-Budapesthez tartozó városok és községek községi pótadóalapjainak abszolút és átlag egy-egy lakosra eső összegei és községi pótadókulcsai 1937-ben.

A város vagy község neve	Földadók	Házadók	Társulati és tantiemadók	Összes községi pótadóalapok	Földadókból	Házadókból	Társulati és tantiemadókból	Összes községi pótadóalapokból[1])	Községi pótadókulcs %-a
	összege pengő				átlag egy-egy lakosra eső összeg pengő				
Budapest	100.000	29,000.000	4,900.000	34,000.000	0·1	28·8	4·9	33·8	50
Budafok	5.269	205.434	90.989	301.692	0·3	10·4	4·6	15·3	50
Kispest	3.692	532.522	54.104	590.318	0·1	8·3	0·8	9·2	50
Pestszenterzsébet	4.173	604.767	33.234	642.174	0·1	8·9	0·5	9·5	50
Pestszentlőrinc	7.996	257.054	5.133	270.183	0·3	8·4	0·2	8·8	44
Rákospalota	10.116	639.697	2.109	651.922	0·2	14·9	0·1	11·2	48
Újpest	4.440	1,404.141	609.521	2,018.102	0·1	20·8	9·0	21·3	48
Alag	3.047	36.834	18	39.899	1·0	12·2	0·0	10·1	20
Albertfalva	1.372	28.141	10.661	40.174	0·4	8·4	3·2	12·1	—
Békásmegyer	5.314	53.874	1.904	61.092	0·6	6·4	0·2	7·2	26
Budakeszi	13.905	38.300	442	52.647	2·3	6·3	0·1	8·3	46
Budatétény	2.385	21.769	—	24.154	0·9	8·6	—	9·2	46
Cinkota	4.600	22.719	545	27.864	0·8	4·1	0·1	5·0	80
Csepel	3.794	152.912	122.536	279.242	0·2	6·7	5·3	12·2	30
Mátyásföld	1.873	48.571	—	50.444	0·6	16·5	—	12·7	90
Nagytétény	9.317	37.376	16.472	63.165	1·3	5·2	2·3	8·4	40
Pesthidegkút	5.202	33.573	97	38.872	0·9	5·6	0·0	6·2	35
Pestújhely	676	76.822	1.268	78.766	0·1	6·8	0·1	6·9	40
Rákoscsaba	6.477	60.449	1.225	68.151	0·8	7·4	0·2	8·3	42
Rákoshegy	753	29.939	—	30.692	0·2	7·1	—	7·3	20
Rákoskeresztúr	9.529	29.784	759	40.072	1·3	3·9	0·1	5·3	15
Rákosliget	201	38.339	1.070	39.610	0·1	12·3	0·3	12·7	56
Rákosszentmihály	4.113	113.936	3.398	121.447	0·3	8·1	0·2	8·6	50
Sashalom	1.253	59.815	2.824	63.892	0·1	5·1	0·2	5·4	34
Összesítés.									
Budapest	100.000	29,000.000	4,900.000	34,000.000	0·1	28·8	4·9	33·8	50
6 megyei város	35.686	3,643.615	795.090	4,474.391	0·1	12·4	2·7	12·7	48
17 község	73.811	883.153	163.219	1,120.183	0·6	6·9	1·3	8·5	38
6 megyei város és 17 község együtt	109.49	4,526.768	958.309	5,594.574	0·3	10·7	2·3	13·2	45

[1]) A mentesek adójának levonásával.

XXXVII.

Budapest és a Nagy-Budapest körzetébe tartozó városok és községek 1937. évi költségvetés szerinti összes és átlag egy-egy lakosra eső kiadásai, bevételei és pótadóból fedezendő költségvetési hiánya.

A város vagy község neve	Az 1937. évi háztartási költségvetés szerint					
	összes	átlag egy-egy lakosra eső	összes	átlag egy-egy lakosra eső	összes	átlag egy-egy lakosra eső
	kiadás		bevétel		költségvetési hiány	
	pengő					
Budapest	156,937.998	156·0	134,091.945	133·3	22,846.053	22·7
Budafok	740.164	37·6	596.059	30·3	144.105	7·3
Kispest	1,838.202	28·5	1,547.504	24·0	290.698	4·5
Pestszenterzsébet	2,395.259	35·3	2,074.850	30·6	320.409	4·7
Pestszentlőrinc	669.764	21·9	529.197	17·3	140.567	4·6
Rákospalota	1,106.572	25·7	873.694	20·3	232.878	5·4
Újpest	3,461.719	51·3	2,818.254	41·8	643.465	9·5
Alag	52.232	17·4	46.183	15·2	6.049	2·0
Albertfalva	59.204	17·8	59.204	17·8	—	—
Békásmegyer	113.847	13·4	98.492	11·6	15.355	1·8
Budakeszi	79.715	13·0	56.411	9·3	23.304	3·8
Budatétény	30.072	11·8	19.265	7·6	10.807	4·2
Cinkota	98.562	17·9	76.602	13·9	21.960	4·0
Csepel	856.287	37·4	772.527	33·7	83.760	3·7
Mátyásföld	86.153	29·3	52.484	17·8	33.669	11·5
Nagytétény	110.849	15·5	86.837	12·1	24.012	3·4
Pesthidegkút	91.525	15·2	78.397	13·0	13.128	2·2
Pestújhely	147.145	13·0	115.822	10·2	31.323	2·8
Rákoscsaba	106.840	13·1	78.290	9·6	28.550	3·5
Rákoshegy	47.690	11·4	41.668	9·9	6.022	1·5
Rákoskeresztúr	77.527	10·3	71.562	9·5	5.965	0·8
Rákosliget	75.012	24·1	52.831	17·0	22.181	7·1
Rákosszentmihály	250.007	17·8	189.426	13·5	60.581	4·3
Sashalom	149.221	12·7	127.474	10·8	21.747	1·9
Összesítés.						
Budapest	156,937.998	156·0	134,091.945	133·3	22,846.053	22·7
6 megyei város	10,211.680	34·8	8,439.558	28·8	1,772.122	6·0
17 község	2,431.888	19·0	2,023.475	15·8	408.413	3·2
6 megyei város és 17 község együtt	12,643.568	29·8	10,463.033	24·7	2,180.535	5·1

XXXVIII.

A fogyasztási adók és italmérési illeték 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest szempontjából figyelembejövő városokban és községekben.

A város vagy község neve	Fogyasztási adó			Italmérési illeték		
	bevétel					
	összesen pengő	átlag egy-egy lakosra eső összege	az összes bevételek %-ában	összesen pengő	átlag egy-egy lakosra eső összege	az összes bevételek %-ában
Budapest	11,200.000	11·1	8·4	550.000	0·6	0·4
Budafok	89.200	4·5	15·0	14.000	0·7	2·4
Kispest	252.200	3·9	16·3	23.000	0·4	1·5
Pestszenterzsébet	258.700	3·8	12·5	28.500	0·4	1·4
Pestszentlőrinc	144.000	4·7	27·2	16.620	0·6	3·1
Rákospalota	201.800	4·7	23·1	18.000	0·4	2·1
Újpest	384.200	5·7	13·6	32.000	0·5	1·1
Alag.....	8.500	2·8	18·4	946	0·3	2·0
Albertfalva	9.000	2·7	15·2	500	0·2	0·9
Békásmegyer	25.500	3·0	25·9	4.264	0·5	4·3
Budakeszi	13.460	2·2	23·9	1.700	0·3	3·0
Budatétény	5.400	2·1	28·0	600	0·2	3·1
Cinkota	15.000	2·7	19·6	1.411	0·3	1·8
Csepel	142.000	6·2	18·4	11.330	0·5	1·5
Mátyásföld	7.000	2·4	13·3	716	0·2	1·4
Nagytétény	18.500	2·6	21·3	1.678	0·2	1·9
Pesthidegkút	27.100	4·5	34·6	3.100	0·5	4·0
Pestújhely	33.000	2·9	28·5	2.745	0·2	2·4
Rákoscsaba	22.500	2·8	28·7	2.122	0·3	2·7
Rákoshegy	11.362	2·7	27·3	1.159	0·3	2·8
Rákoskeresztúr	30.000	4·0	41·9	2.400	0·3	3·4
Rákosliget	5.560	1·8	10·5	700	0·2	1·3
Rákosszentmihály ...	46.200	3·3	24·4	3.134	0·2	1·7
Sashalom	32.000	2·7	25·2	2.749	0·2	2·2
Összesítés.						
Budapest	11,200.000	11·1	8·4	550.000	0·6	0·4
6 megyei város	1,330.100	4·5	15·8	132.120	0·5	1·6
17 község	452.082	3·4	22·4	41.254	0·3	2·0
6 megyei város és 17 község együtt	1,782.182	4·2	17·0	173.374	0·4	1·7

XXXIX.

A kereseti adó 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben.

A város vagy község neve	Az általános kereseti adónak összege pengőben	Az általános kereseti adónak összege az összes bevétel %-ában	Az általános kereseti adónak átlag egy-egy lakosra eső összege pengőben	Az alkalmazottak kereseti adójának összege pengőben	Az alkalmazottak kereseti adójának összege az összes bevétel %-ában	Az alkalmazottak kereseti adójának átlag egy-egy lakosra eső összege pengőben
Budapest	6,000.000	4·5	6·0	9,100.000	6·8	9·1
Budafok	60.000	10·1	3·1	42.000	7·0	2·1
Kispest	132.000	8·5	2·1	110.000	7·1	1·7
Pestszenterzsébet	160.000	7·7	2·4	92.000	4·4	1·4
Pestszentlőrinc	78.007	14·7	2·6	62.000	11·7	2·0
Rákospalota	108.000	12·4	2·5	64.000	7·3	1·5
Újpest	241.500	8·6	3·6	270.000	9·6	4·0
Alag	15.000	32·5	5·0	7.000	15·2	2·3
Albertfalva	8.500	14·4	2·6	9.000	15·2	2·7
Békásmegyer	18.474	18·8	2·2	5.760	5·8	0·7
Budakeszi	10.459	18·5	1·7	3.255	5·8	0·5
Budatétény	4.647	24·1	1·8	153	0·8	0·1
Cinkota	10.196	13·3	1·9	3.300	4·3	0·6
Csepel	230.000	29·8	10·0	54.685	7·1	2·4
Mátyásföld	7.265	13·9	2·5	1.200	2·3	0·4
Nagytétény	16.000	18·4	2·2	13.000	15·0	1·8
Pesthidegkút	13.503	17·2	2·2	2.488	3·2	0·4
Pestújhely	21.349	18·4	1·9	5.400	4·7	0·5
Rákoscsaba	13.839	17·7	1·7	958.	1·2	0·1
Rákoshegy	8.741	21·0	2·1	315	0·8	0·1
Rákoskeresztúr	12.754	17·8	1·7	460	0·6	0·1
Rákosliget	8.683	16·4	2·8	1.000	1·9	0·3
Rákosszentmihály	33.068	17·5	2·4	7.000	3·7	0·5
Sashalom	20.644	16·2	1·8	4.000	3·1	0·3
Összesítés.						
Budapest	6,000.000	4·5	6·0	9,100.000	6·8	9·1
6 megyei város	779.507	9·2	2·7	640.000	7·6	2·2
17 község	453.122	22·4	3·5	118.974	5·9	0·9
6 megyei város és 17 község együtt	1,323.629	11·8	2·9	758.974	7·3	1·8

XL.

A forgalmiadórészesedés 1937. évi költségvetési előirányzata a Nagy-Budapest körzetén belül fekvő városokban és községekben.

A város vagy község neve	A forgalmiadórészesedésből eredő bevételnek		Az összes bevételekből a forgalmiadórészesedésre esik %
	teljes	átlag egy-egy lakosra eső	
	összege pengőben		
Budapest	4,100.000	4·1	3·1
Budafok	121.000	6·1	20·3
Kispest	50.000	0·8	3·2
Pestszenterzsébet	100.300	1·5	4·8
Pestszentlőrinc	39.200	1·3	7·4
Rákospalota	43.000	1·0	4·9
Újpest	400.600	5·9	14·2
Alag	2.500	0·8	5·4
Albertfalva	15.832	4·8	26·7
Békásmegyer	2.800	0·3	2·8
Budakeszi	1.700	0·3	3·0
Budatétény	500	0·2	2·6
Cinkota	800	0·1	1·0
Csepel	185.500	8·1	24·0
Mátyásföld	250	0·1	0·5
Nagytétény	11.000	1·5	12·7
Pesthidegkút	1.500	0·2	1·9
Pestújhely	1.500	0·1	1·3
Rákoscsaba	700	0·1	0·9
Rákoshegy	168	0·0	0·4
Rákoskeresztúr	500	0·1	0·7
Rákosliget	200	0·1	0·4
Rákosszentmihály	4.350	0·3	2·3
Sashalom	500	0·0	0·4
Összesítés.			
Budapest	4,100.000	4·1	3·1
6 megyei város	754.100	2·6	8·9
17 község	230.300	1·8	11·4
6 megyei város és 17 község együtt	984.400	2·3	9·4

XLI.

Az egyéb adók és illetékek 1937. évi előirányzata a Nagy-Budapest szempontjából figyelembe jövő városokban és községekben.

A város vagy község neve	A költségvetésileg előirányzott »egyéb« adóbevétel		
	összesen	átlag egy-egy lakosra eső összege	az összes bevételek százalékában
	pengő		
Budapest	25,326.843	25·2	18·9
Budafok	23.760	1·2	4·0
Kispest	124.500	1·9	8·0
Pestszenterzsébet	132.000	1·9	6·4
Pestszentlőrinc	61.900	2·0	11·7
Rákospalota	91.776	2·1	10·5
Újpest	169.250	2·4	6·0
Alag	2.850	1·0	6·2
Albertfalva	3.200	1·0	5·4
Békásmegyer	13.672	1·6	13·9
Budakeszi	3.800	0·6	6·7
Budatétény	2.000	0·8	10·4
Cinkota	3.880	0·7	5·1
Csepel	18.000	0·8	2·3
Mátyásföld	5.900	2·0	11·2
Nagytétény	4.700	0·7	5·4
Pesthidegkút	10.600	1·8	13·5
Pestújhely	7.680	0·7	6·6
Rákoscsaba	9.700	1·2	12·4
Rákoshegy	2.271	0·5	5·5
Rákoskeresztúr	4.600	0·6	6·4
Rákosliget	3.360	1·1	6·4
Rákosszentmihály	25.942	1·8	13·7
Sashalom	18.216	1·6	14·3
Összesítés.			
Budapest	25,326.843	25·2	18·9
6 megyei város	603.186	2·1	7·1
17 község	140.371	1·3	6·9
6 megyei város és 17 község együtt	743.557	1·8	7·1

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

II. Főösszesítés. Budapest bevételei 1874—1937-ig a zárószámadások alapján.

É v	Községi adópótlék	Házbérkrajcár	Fogyasztási adópótlék (1923-tól fogyasztási adó)	Kövezetvám (1901-től városi vám	Telekátíratási díjak (1922-től ingatlanátruházási illeték)	Kő- és téglavám	Hegyvám	Ebtartási díj (1923-tól ebadó)	Ház- és lakbérek	Haszonbérek	Nyilvános területek használata után	Nyilvános parkok utáni bevételek (Városligeti bevételei) 1932-től népl ig. sétányok és kert. telep	Termesztmények eladásából (1911-től erdő- és mezőgazd., 1924-től mezőrendészeti bev. is)	Ingóságok értékesítéséből	Rudasfürdői bevételek	Vízvezetéki bevételek (1920-tól vízművek, 1930-tól hozzájárul. a közs. háztartásokhoz) utóbbi csak tőketörl. és kamat	Haszonvételi jogok	Cselekvőtőkék kamataiból	Eljárási díjakból (1890-től közbiztons., közegész. és közrendészeti díj)	Közvágóhídi és marhavásári bevételek	Mértékhitelesítő hiv. bevételei (1890-től mázsálási bev., 1923-tól hordójelző hiv. bevét. is)	Körjótékonys. és szegényügyi bevételek	Reáltanodai (főreáliskola) bevételek	Polgári iskolai bevételek	Elemi népi (és rajz-) isk. bev.	Gyámhivat. kiadások megtérítése	Letéthivatali jövedelem	Irodai és mérnöki díjak	Állandó katonaszállásolási költségek megtérítése	Átkelő katonaszállásolási illetékek	Adóvégrehajtási díjak	Vegyes címek alatti (különféle) bevételek	Rendkívüli bevételek	Ingatlanok értékesítéséből	Kölcsönpénzekből	Tőkeforgalom	Átfutó bevételek	Pénztári maradvány	É v
1874	1,598.372	571.873	561.782	660.364	181.777	10.930	8.420	13.260	73.229	173.794	11.063	25.224	6.064	2.221	57.753	119.000	357.778	—	23.954	174.639	4.125	—	17.029	5.732	34.302	17.867	14.757	—	42.600	55.271	12.919	196.735	40.000	—	—	615	318.942	155.703	1874
1875	1,545.849	568.481	627.856	691.192	163.333	2.053	6.434	13.804	432.587	153.138	10.682	23.691	5.519	219	55.640	266.424	158.657	71.545	17.386	157.219	51.445	1.463	24.398	14.910	77.050	17.334	18.037	11.392	64.084	—	13.452	36.099	194.185	462.005	—	793.311	865.962	182.515	1875
1876	1,652.175	575.421	695.308	737.716	—	8.795	7.810	17.834	424.378	151.504	10.481	34.335	5.643	1.353	54.444	319.614	169.710	65.872	14.067	148.015	54.205	3.064	25.039	21.003	102.216	42.500	15.019	10.396	54.653	4.891	30.825	60.077	196.795	177.199	—	826.301	1.388.680	161.535	1876
1877	1,522.595	750.817	534.394	704.382	193.027	—	10.017	17.476	385.785	147.002	11.729	31.893	6.618	1.741	50.323	325.647	242.001	79.436	9.767	154.192	35.358	3.588	23.149	13.031	45.423	39.492	7.052	10.975	51.627	4.384	37.644	19.839	206.699	54.989	—	1,105.582	850.281	100.342	1877
1878	1,518.577	697.449	501.668	700.995	157.408	—	9.702	18.396	397.502	146.659	10.506	27.203	6.090	39	46.808	323.803	315.228	57.571	11.752	153.647	32.944	2.056	21.818	16.943	63.965	38.690	8.404	10.438	46.380	2.965	51.181	22.752	188.027	37.374	331.057	952.406	549.040	3.350	1878
1879	1,598.765	667.153	679.725	757.858	168.919	—	10.535	21.182	398.674	158.068	15.956	31.942	4.527	2.614	46.376	325.210	376.846	60.168	11.675	154.465	37.897	6-207	21.337	19.774	67.581	62.260	—	11.562	53.586	3.782	44.021	30.347	185.364	24.570	11.386	495.004	1,058.177	173.765	1879
1880	1,644.458	630.820	701.942	697.167	168.575	—	11.370	19.306	402.612	163.521	12.304	25.792	5.789	3.533	44.185	349.727	378.545	67.074	17.858	161.610	36.987	13-893	21.288	21.350	74.639	62.503	29.609	9.946	34.716	2.278	3.452	58.748	125.746	33.596	3,043.100	2,029.996	2,091.639	22.314	1880
1881	1,635.179	631.493	717.356	807.734	192.920	—	11.097	17.653	416.026	168.632	13.830	25.372	6.864	3.392	56.768	360.931	382.535	299.386	14.686	164.408	27.954	8-288	20.670	19.587	51.314	53.424	10.113	11.885	50.218	2.211	30.286	54.070	109.191	33.797	2,946.214	4,953.450	1,698.086	186.360	1881
1882	1,610.111	626.550	750.338	907.085	162.255	—	10.973	18.829	435.524	175.427	14.463	24.783	4.933	1.134	84.303	466.183	375.302	323.418	18.514	170.075	30.124	7-973	20.371	24.460	79.130	57.725	8.775	12.309	41.074	2.004	23.047	39.544	164.036	158.756	1,255.205	6,534.916	1,772.517	137.786	1882
1883	1,668.280	802.886	1,075.119	192.519	—	10.408	16.568	464.103	170.665	13.433	26.240	8.060	2.148	99.051	146.811	390.351	179.421	32.311	13-024	21.096	29.149	83.062	56.114	15.894	13.656	43.022	3.804	22.852	67.656	162.074	353.920	2,211.362	1,647.616	3,024.308	119.004	1883
1884	1,685.214	691.686	874.673	1,073.530	231.545	—	2.547	17.358	424.396	166.557	14.408	28.999	6.990	1.533	111.462	590.098	410.640	149.488	28.565	183.992	33.969	15-107	23.321	34.414	115.866	60.692	5.970	14.641	90.291	4.120	22.852	67.656	162.074	353.920	2,211.362	1,647.616	3,024.308	119.004	1884
1885	1,660.653	750.615	967.160	1,108.932	181.138	—	1.697	15.660	481.940	178.842	15.437	27.511	13.029	4.996	116.477	641.162	476.313	47.314	32.073	218.743	41.225	16.432	24.296	36.231	92.195	59.818	18.027	12.140	80.416	3.223	20.787	102.766	290.994	234.629	191.011	1,893.906	2,818.727	70.323	1885
1886	1,664.342	783.508	964.327	1,078.439	241.063	—	847	15.729	532.185	189.163	18.397	29.498	18.260	953	79.649	655.615	463.946	38.910	36.455	233.857	40.715	10.726	25.270	33.790	64.526	64.765	15.050	16.502	93.843	4.734	25.588	40.502	175.186	241.628	107.403	1,757.939	2,435.602	131.913	1886
1887	1,761.032	887.000	949.120	1,060.289	228.869	—	1.000	15.028	632.895	182.472	18.807	26.680	13.936	2 792	85 382	724 476	461.807	50.596	35.345	245.760	39.559	11.456	25.247	37.622	63.984	73.079	18.305	18.876	191.698	4.052	28.715	44.878	190.317	228.104	58.762	608.485	2,939.991	95.864	1887
1888	1,830.100	916.000	978.901	1,213.843	221.505	325	1.900	14.718	637.288	190.515	18.583	28.504	10.488	1.520	81.058	730.998	448.559	28.168	33.294	258.082	38.576	16.009	24.431	41.039	63.633	71.736	16.561	17.195	194.623	6.012	31.074	60.267	189.928	208.775	526.707	402.892	2,085.639	346.620	1888
1889	1,852.149	954.800	948.728	1,175.598	200.532	—	1.006	14.655	658.472	180.754	21.551	31.963	16.346	4.466	79.868	757.461	445.382	21.157	38.996	308.527	36.151	20.445	23.574	44.681	65.557	77.352	8.077	26.814	166.446	5.975	29.097	93.116	158.989	223.273	270.706	156.581	2,705.479	289.726	1889
1890	1,920.455	967.000	978.490	1,173.146	225.031	—	612	14.029	684.929	166.772	39.570	34.392	12.919	1.986	79.719	884.155	527.483	19.580	54.763	341.982	35.279	18.693	23.631	49.713	65.686	77.257	16.069	20.483	166.354	5.887	29.513	66.084	212.683	135.818	2,515.779	2,757.187	3,473.329	205.112	1890
1891	2,026.372	995.758	891.162	1,278.317	333.446	—	275	14.240	704.842	170.566	30.128	33.821	15.870	5.848	73.863	907.468	141.336	189.600	59.975	354.488	32.342	20.508	22.946	55.201	60.948	78.886	14.373	20.371	168.320	5.513	28.384	64.449	135.454	156.860	637.023	10,878.943	3,790.447	658.460	1891
1892	2,077.546	1,035.291	988.336	1,310.441	311.818	—	117	13.998	730.750	203.183	31.390	39.751	19.020	9.324	75.559	1,032.573	141.386	313.422	85.520	279.261	32.263	21.533	24.319	56.705	52.868	78.654	15.425	17.790	179.300	5.808	28.883	9.350	87.578	171.123	4,102.282	1,413.805	4,253.131	752.658	1892
1893	2,263.361	1,090.546	1,045.525	1,446.783	418.686	—	—	14.817	762.206	214.311	31.354	41.020	13.331	3.457	76.057	1,062.302	140.583	358.147	103.368	318.185	35.569	29.343	25.731	60.857	53.501	79.735	18.986	21.044	173.603	6.086	30.428	8.081	49.830	511.029	2,388.415	2,960.187	4,315.424	504.102	1893
1894	2,477.655	1,166.821	1,180.125	1,624.280	462.112	—	—	16.052	812.739	213.804	32.106	41.150	17.762	5.418	78.410	1,116.221	162.697	310.536	105.761	509.967	35.750	39.071	27.869	74.312	56.097	81.880	19.583	21.058	180.276	7.745	39.236	8.061	70.811	278.684	2,714.739	1,733.507	4,646.295	703.594	1894
1895	2,594.361	1,248.657	1,638.844	1,567.708	508.920	—	—	16.378	863.828	214.524	40.596	43.107	16.237	4.866	77.227	1,389.270	169.293	310.088	190.912	544.243	35.540	37.123	27.830	62.648	58.239	84.555	35.668	30.566	186.845	8.316	51.071	15.935	75.733	134.086	4,912.600	3,127.366	4,525.284	1,151.711	1895
1896	2,946.651	1,433.100	1,792.041	1,703.459	452.959	—	—	16.686	890.206	214.794	117.764	54.621	21.977	2.739	97.524	1,340.789	171.152	306.223	344.747	538.726	36.902	36.371	41.920	86.405	66.391	83.518	19.550	38.154	187.251	9.714	68.808	12.745	38.261	276.260	5,638.400	3,529.927	4,043.755	1,721.592	1896
1897	3,126.035	1,551.438	1,720.365	1,712.725	585.575	—	—	26.242	936.028	213.384	181.825	47.654	18.911	4.294	95.909	1,526.033	117.017	315.701	453.384	516.129	3.797	37.712	51.259	107.195	72.861	85.737	20.316	41.384	191.404	6.741	86.770	12.065	87.627	394.851	7,729.849	12,577.807	5,079.535	1,543.396	1897
1898	3,109.289	1,623.088	1,698.889	1,868.764	669.565	—	—	26.223	1,115.523	208.637	223.697	50.432	31.045	6.964	97.511	1,546.840	93.505	328.242	409.065	643.438	32.868	39.438	48.709	109.042	64.729	87.602	19.575	46.397	253.766	5.737	86.261	15.885	225.833	635.291	10,105.705	6,911.239	3,701.716	1,370.929	1898
1899	3,211.891	1,694.623	2,038.700	1,796.251	419.260	—	—	20.117	1,336.585	200.177	261.727	46.162	26.106	3.283	84.507	1,713.300	86.511	339.244	300.888	680.407	34.146	41.624	43.357	215.909	108.792	63.693	37.595	41.758	237.253	15.808	75.146	24.476	91.563	168.714	4,618.807	7,720.989	1,180.917	170.016	1899
1900	6,815.670	3,590.776	3,048.545	3,201.122	700.784	—	—	52.481	3,040.269	401.136	554.465	122.269	47.057	10.636	152.135	3,562.695	249.620	592.595	457.946	1,340.962	59.822	67.161	83.357	215.909	134.720	167.234	36.835	72.215	474.156	14.437	176.054	29.236	32.744	30.877	8,686.524	24,020.153	3,008.048	849.310	1900
1901	6,894.566	3,668.497	3,745.809	3,392.502	714.756	—	—	51.706	3,188.102	389.059	573.842	105.456	37.470	7.984	144.305	3,629.147	224.129	79.494	443.109	1,165.141	68.758	59.940	80.539	216.550	125.772	161.270	46.468	63.478	475.734	13.855	173.162	15.856	33.566	64.917	23,870.482	20,912.984	2,743.194	1,481.033	1901
1902	6,674.287	3,555.249	3,209.643	3,221.213	650.402	—	—	54.556	3,273.987	416.269	603.291	94.751	20.346	4.764	140.134	4,329.463	202.006	71.844	374.495	1,432.763	70.377	58.112	105.114	268.980	265.475	169.700	41.690	86.981	475.705	16.272	158.361	20.040	696.931	67.851	277.015	16,340.259	2,898.986	1,445.585	1902
1903	6,500.132	3,463.751	3,304.005	3,619.735	789.258	—	—	54.462	3,408.152	405.746	645.161	105.382	22.713	5.623	151.659	4,490.316	224.398	40.441	257.900	1,490.454	74.292	63.027	113.864	334.951	232.362	157.300	44.044	77.409	477.858	12.536	91.743	22.160	451.030	9.141	—	—	—	—	1903
1904	6,856.263	3,610.533	3,504.274	3,746.540	806.681	—	—	77.378	3,431.897	426.018	702.797	106.138	19.400	8.736	167.435	4,740.447	315.770	50.919	290.810	1,465.206	71.140	80.949	124.490	345.607	220.606	165.570	48.291	85.752	474.866	9.838	147.783	23.500	443.950	107.346	—	—	—	—	1904
1905	6,926.347	3,665.177	2,710.898	3,586.608	1,052.616	—	—	71.940	3,570.739	435.295	767.782	107.611	25.776	18.039	166.458	4,789.027	334.796	29.807	387.112	1,425.941	71.113	57.863	119.270	354.450	237.318	174.780	55.081	93.328	466.777	9.962	72.138	18.928	1,378.741	84.097	—	—	—	—	1905
1906	6,873.525	3,729.203	4,607.490	4,238.575	1,260.092	—	—	74.645	3,608.850	440.528	900.564	121.305	35.028	1.720	173.634	4,876.189	341.709	31.691	426.930	966.767	73.969	48.699	122.985	366.421	178.877	186.660	51.069	96.796	492.886	8.339	73.792	48.199	276.777	73.034	—	—	—	—	1906
1907	7,504.464	3,862.783	3,894.441	4,553.135	1,152.003	—	—	74.318	3,702.130	494.285	1,085.512	91.368	35.612	11.611	175.001	5,121.350	280.290	42.862	383.794	910.052	75.310	56.542	123.497	408.516	229.094	206.800	46.515	96.048	481.847	11.360	177.641	23.486	176.422	1,173.562	—	—	—	—	1907
1908	10,563.860	4,316.128	3,908.298	4,412.462	1,055.200	—	—	72.061	3,736.831	380.407	1,431.431	119.202	33.009	9.667	180.155	5,184.650	307.603	31.458	416.318	1,143.334	85.775	53.741	130.471	402.128	227.782	215.000	32.851	103.523	485.233	16.594	211.096	38.654	127.127	391.445	—	—	—	—	1908
1909	11,191.117	4,377.492	4,212.015	4,649.175	1,327.134	—	—	73.495	3,789.419	464.780	1,646.315	80.446	40.963	10.511	188.732	5,420.768	329.639	86.410	763.170	1,428.898	69.385	46.898	133.928	504.585	219.140	258.944	112.216	98.335	498.350	18.246	193.221	34.144	148.286	548.993	—	—	—	—	1909
1910	11,444.248	4,860.919	4,175.414	5,089.354	1,346.374	—	—	72.300	4,111.062	542.301	2,004.359	90.113	45.024	16.694	195.556	5,712.832	309.744	127.837	1,072.044	1,232.858	73.080	39.851	138.590	554.087	185.198	233.400	40.766	136.203	444.802	19.416	135.466	31.027	433.725	749.880	—	—	—	—	1910
1911	12,505.909	5,407.151	4,519.812	5,592.027	2,165.009	—	—	74.049	4,914.697	552.543	2,372.296	95.895	46.793	33.227	183.237	5,814.886	300.135	370.826	1,091.896	967.693	70.826	46.811	144.392	606.176	186.747	243.800	62.994	158.688	456.802	19.724	168.927	35.505	567.654	1,372.737	—	—	—	—	1911
1912	13,982.620	6,033.732	5,096.819	6,503.069	2,223.854	—	—	68.442	5,551.608	620.708	2,733.284	92.510	31.079	13.606	190.574	6,534.604	337.563	867.782	1,229.159	976.166	63.283	43.227	154.785	673.658	294.889	250.000	98.129	159.519	464.517	23.945	192.437	47.659	1,977.517	521.860	—	—	—	—	1912
1913	15,754.777	6,659.061	4,765.423	5,673.025	1,405.119	—	—	77.369	5,728.482	781.670	3,153.050	112.039	42.518	24.041	195.355	6,942.209	338.176	2,216.029	599.940	1,044.873	70.058	16.353	166.705	759.097	211.104	250.000	89.363	140.690	470.255	24.558	195.118	36.693	1,259.809	662.524	—	—	—	—	1913
1914	15,347.685	4,950.822	5,156.331	5,195.652	1,247.788	—	—	60.054	5,868.571	657.451	3,404.532	104.553	41.487	23.171	155.003	7,000.398	246.413	1,957.024	715.468	2,019.301	67.587	11.295	155.078	698.513	185.384	250.000	35.530	140.127	467.486	153.777	125.583	42.549	947.255	1,311.081	—	—	—	—	1914
1915	16,076.876	6,576.468	4,678.634	4,968.224	979.284	—	—	63.024	5,888.599	723.831	3,002.964	96.980	48.528	15.536	134.147	7,775.045	331.931	1,755.873	468.089	2,985.432	69.971	12.222	161.926	700.648	213.524	339.000	55.774	179.785	452.879	486.517	146.312	34.188	5,708.566	1,185.997	—	—	—	—	1915
1916	16,884.460	6,912.398	3,930.785	4,975.513	1,827.990	—	—	78.052	5,914.376	772.444	3,680.530	87.417	33.037	32.811	215.520	8,246.258	278.479	1,775.613	339.737	3,089.209	71.615	13.564	167.495	733.618	213.774	250.000	77.844	125.178	453.158	642.648	173.040	53.231	7,083.711	2,209.448	—	—	—	—	1916
1917	21,426.139	7,520.741	2,726.319	4,026.175	4,423.468	—	—	72.733	6,074.770	1,146.584	4,497.544	94.328	81.274	25.078	347.128	8,124.313	410.025	1,729.101	1,008.819	5,458.367	82.572	13.061	173.757	916.829	213.237	250.000	65.706	148.368	452.910	889.079	187.860	65.667	5,690.272	1,458.492	—	—	—	—	1917
1918	29,527.712	7,481.291	3,341.867	3,793.657	6,571.032	—	—	73.315	6,313.943	1,303.775	6,629.958	95.969	354.590	10.087	636.960	7,255.866	630.280	1,163.197	—	8,028.970	106.216	10.322	163.055	931.078	215.317	250.000	75.825	276.836	338.896	993.299	490.165	84.378	3,217.597	1,154.839	—	—	—	—	1918
1919	26,276.692	6,526.857	4,430.775	2,050.988	3,367.469	—	—	303.607	6,225.994	1,039.336	110.547	62.526	2,230.571	28.704	2,148.908	4,808.875	1,767.716	693.275	1,009.050	6,030.736	123.727	6.636	169.904	817.457	146.718	250.000	90.017	256.988	225.250	251.268	310.094	160.772	2,880.372	39.940	—	—	—	—	1919
1920	56,985.935	6,839.226	6,761.222	44,153.071	6,489.721	—	—	368.399	1,024.655	1,290.917	1,110.471	112.201	233.057	—	3,040.699	48 988	—	112,271.979	—	14,281 381	265.846	—	403.365	2,106 715	476.464	—	—	—	557.870	330.112	—	—	—	—	—	—	—	—	1920
1921	173,593.746	7,742.602	27,831.659	147,990.737	15,274.599	—	—	529.343	1,526.394	3,294.005	9,618.162	215.559	753.334	—	6,378 846	107,558.350	38 931	5 830	—	47,387.439	624.116	—	886.168	3,983.052	1,165.069	—	—	—	671.579	1,280.064	—	—	—	—	—	—	—	—	1921
1922	294,655.345	14,245.732	60,901.013	155,497.657	66,044.794	—	—	678.009	3,860.222	8,491.396	10,305.337	648.578	1,819.716	—	14,627.796	181,300.490	49.187	1,605,360.593	—	41,601.854	1,285.914	8,781.558	2,670.685	—	—	—	—	—	478.386	4,057.719	—	—	—	—	—	—	—	—	1922
1923	2,418,573.120	163,223.819	3,555,965.029	646,607.093	745,596.471	—	—	1,064.886	70,968.105	148,062.780	45,053.950	2,598.320	26,179.861	1,223.256	278,510.844	6,595,054.858	249.745	26,066,296.675	—	1,230,375.015	30,386.938	—	59,807.650	354,728.650	23,558.407	—	—	—	1,864.893	7,368.899	—	—	—	—	—	—	—	—	1923
1924	67,612,770.258	1,399,993.545	110,732,602.799	34,954,836.648	7,471,665.593	—	—	1,881,231.952	1,364,376.014	3,718,698.524	2,795,781.033	105,539.043	580,481.946	—	3,250,008.780	65,030,219.327	25,725.715	358,086,980.910	—	9,141,816.093	410,261.427	—	735,065.436	5,944,573.610	565,740.944	—	—	—	27,536.009	425,173.565	—	—	—	—	—	—	—	—	1924
1925	194,986,865.352	20,169,935.118	18,365,893.645	71,660,286.446	15,642,997.045	—	—	3,260,824.407	3,428,732.684	4,924,884.397	5,319,561.102	520,782.075	692,691.743	—	4,296,697.236	106,140,533.162	199,021.800	301,491,437.404	—	11,968,498.076	799,888.430	—	1,263,255.013	8,172,446.312	1,393,393.980	—	—	—	1,454,623.239	864,064.651	—	—	—	—	—	—	—	—	1925
1926	384,590,937.531	34,434,654.555	169,497,166.227	81,852,405.467	28,667,477.966	—	—	2,977,472.512	5,148,229.216	4,597,643.153	15,265,321.040	423,190.120	714,749.153	—	4,790,680.281	122,570,020.216	176,022.000	994,415,062.959	—	14,712,227.839	533,850.700	—	1,613,586.234	9,229,353.628	2,118,081.650	—	—	—	3,632,536.398	922,362.170	—	—	—	—	—	—	—	—	1926
1927	25,737.501	4,816.025	12,066.882	7,337.860	2,324.395	—	—	212.893	532.439	466.644	1,619.505	38.749	104.294	—	388.384	11,737.914	16.372	69,115.073	—	1,271.629	48.742	—	140.455	570.282	208.026	—	—	—	261.086	82.736	—	—	—	—	—	—	—	—	1927
1928	22,756.600	6,636.638	12,341.615	7,675.759	2,192.638	—	—	202.149	543.030	471.596	2,455.095	37.998	371.251	—	371.010	12,713.304	14.249	360,920.111	—	1,366.003	53.596	—	116.280	587.301	495.089	—	—	—	449.803	79.493	764.326	—	—	—	—	—	—	—	1928
1929	28,491.008	7,985.157	12,106.557	7,623.735	2,109.601	—	—	185.181	576.071	404.130	2,745.789	6.798	137.901	—	—	13,003.720	—	177,194.259	—	1,346.351	45.473	—	107.994	347.486	276.394	—	—	—	443.053	75.549	579.602	—	—	—	—	—	—	—	1929
1930	27,911.104	8,580.259	12,007.238	6,730.092	2,408.964	—	—	171.654	576.885	423.706	4,294.942	5.786	138.934	—	—	93.996	—	155,412.809	—	1,246.092	36.106	—	111.771	399.165	269.258	—	—	—	447.127	72.277	688.841	—	—	—	—	—	—	—	1930
1931	25,691.965	9,377.298	13,403.029	6,316.011	2,374.670	—	—	148.758	575.150	444.925	5,653.169	10.708	105.697	—	—	2,193.779	—	155,778.714	—	1,098.239	30.597	—	95.397	314.061	74.998	—	—	—	429.632	71.160	501.849	—	—	300.157	—	—	—	—	1931
1932	21,058.923	9,213.758	12,524.219	5,035.603	4,859.598	—	—	136.394	436.999	394.592	1,569.538	36.691	88.994	—	—	1,467.257	—	175,842.713	—	1,403.668	23.096	—	98.438	292.736	75.599	—	—	—	415.101	59.553	512.010	—	—	319.016	—	—	—	—	1932
1933	19,557.962	8,013.342	10,801.690	3,767.855	3,048.819	—	—	135.017	555.703	476.471	1,528.774	31.324	68.040	—	—	1,578.861	—	232,913.422	—	1,572.689	22.786	—	95.081	343.627	65.042	—	—	—	376.847	55.195	497.621	—	—	601.986	—	—	—	—	1933
1934	18,018.493	7,209.674	11,247.076	3,764.908	2,817.978	—	—	149.578	495.827	529.175	4,067.098	36.415	65.016	—	—	1,651.191	—	123,725.870	—	1,422.843	26.295	—	110.067	427.290	57.749	—	—	—	478.288	53.332	407.075	—	—	301.907	—	—	—	—	1934
1935	15,667.218	7,123.737	11,083.168	9,497.474	3,770.300	—	—	157.399	474.568	448.864	2,013.629	35.417	105.131	—	—	1,264.106	—	120,660.308	—	1,064.179	20.926	—	135.296	558.389	51.498	—	—	—	423.886	52.327	396.898	—	—	510.182	—	—	—	—	1935
1936	16,854.889	7,561.531	11,021.129	7,353.896	4,016.556	—	—	172.437	483.962	568.147	1,623.832	32.624	111.614	—	—	1,265.534	—	142,076.197	—	1,476.197	25.063	—	138.846	562.035	60.873	—	—	—	424.545	49.818	403.186	—	—	2,026.860	—	—	—	—	1936
1937	16,641.803	8,221.883	11,115.859	7,080.631	3,583.867	—	—	—	442.318	522.383	1,270.448	41.416	71.585	—	—	1,253.154	—	135,878.218	—	1,416.956	.83	—	120.066	548.231	53.131	—	—	—	424.666	56.509	118.033	—	—	734.420	—	—	—	—	1937

A bevételek 1874—1899-ig bezárólag forintban, 1900—1926-ig bezárólag koronában és 1927-től pengőbnn értendők.

II. Főösszesítés. Budapest bevételei 1874—1937-ig a zárószámadások alapján. (Folytatás.)

Év	Tiszti nyugdíj-alap kamat-jövedelmei	Ipareng. díj, gyors eladási-ból és pénzbün-tetésekből	Dunajobbparti temetők (1920-tól köztemetők)	Nádorszigeti-, 1898-tól Ártézi-, 1914-től Széchenyi-fürdő	Iparos-tanonc-iskolákra nyert állam-segély és adomá-nyok	Beteg-ápolási költségek meg-térítése	Főváros által meg-váltott külteleki áll. ital-mérési adóból	Állami italmérési jövedék tiszta jöve-delméből	Kincstártól a fogy. adó-vonalon kívül eső területen bérben kezelt áll. közvetett adókból	Fővárosi szőlőtelepek	Közigazg. végrehajtl. és intési díjak	Útépítési és közvezési (1923-tól burkoló-) járulék járda- és szegélykövek eladásából	Csatorna-építési járulék	Per-költségek meg-térítése	Vám-sorompók és vám-árkok fenn-tartására	Tűzoltási járulék	A számvevőségi kórházi osztály személyi illetmé-nyeinek meg-térítése	Községi kisdedóvók (1931-től csak házbér-bevét.)	Állami anyakönyvek	Felsőkeresk. iskolák	Felsőbb leányiskolák (1920-tól leánygimn., ill. leány-liceumok	Kerületi előljáró-ságok pénz-forgalma	Közp. és kerül. vásárcsarnokok	Zsibárus tőzsdecsarnok és árubódé	Iparrajz-iskolák	Állam-segély volt áll. utak fenn-tartására	Utcatisztog. költségek megtérítése (hótisztogtatás is)	Vízvezeték-vállalatszerű kiadások megtérítése	Az 1897/98-ra foganat. adóösszeírás költségeinek részbeni meg-térítése	Kéréknár-adó	Munkások beteg-segélyző járuléka	Az 1895/96.-i kötbányai sertésvész elleni védekezés költség-einek meg-térítése	Vigadók, kioszkok nyilvános vendéglők bére	Vigadók hári kezelése	Dunapartok (viadukt, raktárak bére)	Közegész-ségügyi kiadások meg-térítése	É v
1874—1879	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1874—1879
1880	20.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1880
1881	—	—	—	9.597	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1881
1882	—	—	—	25.902	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1882
1883	—	—	—	31.374	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1883
1884	—	7.227	—	38.325	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1884
1885	—	30.658	757	40.299	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1885
1886	17.694	37.974	10.759	36.077	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1886
1887	18.750	36.037	14.071	36.341	6.015	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1887
1888	20.932	37.118	21.828	36.718	6.030	3.386	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1888
1889	21.484	38.831	21.694	28.905	6.015	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1889
1890	29.193	39.878	26.982	30.724	6.000	—	64.724	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1890
1891	26.413	44.054	22.218	32.904	6.065	—	—	830.000	178.102	1.060	1.128	113.469	28.120	1.024	1.364	—	962	2.663	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1891
1892	24.139	44.689	26.355	35.533	6.020	—	—	566.433	216.346	2.143	—	78.423	26.665	839	217	737	16.715	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1892
1893	25.597	51.134	31.649	38.417	6.026	—	—	480.000	216.918	5.438	—	64.538	30.876	838	827	791	16.715	646	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1893
1894	32.700	52.753	31.476	40.636	6.000	—	—	695.022	226.126	10.787	—	82.105	27.440	998	763	826	16.715	1.065	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1894
1895	31.472	61.013	44.013	42.478	6.000	—	—	680.626	247.189	14.071	—							1.338	3.970	26.547	6.746	1.161.530	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1895
1896	33.567	69.277	32.587	44.280	6.000	—	—	680.000	359.117	16.288	—	83.033	35.009	1.539	337	905	20.433	392	19.137	42.937	11.018	1.329.307	14.659	4.900	1.891	10.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1896
1897	39.926	80.529	25.799	45.428	6.000	—	—	826.265	365.639	16.422	—	315.561	43.491	1.271	594	1.102	17.543	125	25.062	42.335	13.664	1.360.928	431.339	55.575	3.259	10.000	5.200	—	—	—	—	—	—	—	—	1897
1898	37.694	84.601	23.573	49.037	6.000	—	—	714.472	335.159	17.204	—	265.931	44.614	1.302	1.061	1.403	17.543		30.983	44.641	14.674	1.408.906	476.541	62.352	3.634	35.000	5.200	40.999	6.513	—	—	—	—	—	—	1898
1899	37.850	75.838	27.478	47.873	6.000	—	—	610.338	169.918	17.429	—	202.552	36.078	1.258	734	1.998	17.543		30.375	43.038	15.521	1.483.093	489.759	52.837	3.267	22.500	5.200	50.693	—	16.689	2.902	2.535	—	1.140	—	—	1899
1900	82.593	138.481	58.770	95.488	12.000	—	—	2.263.382	184.283	13.560	—	373.170	124.087	4.240	649	2.960	35.085	—	63.438	86.746	31.764	3.087.551	1.016.448	92.178	5.902	95.000	10.400	69.132	—	91.722	35.723	—	—	59.473	—	152.337	1900
1901	79.894	148.903	68.599	94.215	12.000	—	—	1.481.353	160.390	10.710	—	381.194	98.648	3.622	535	3.087	35.085	—	63.400	76.348	31.500	3.059.977	1.018.695	99.712	4.523	70.000	10.400	55.211	—	84.260	44.116	—	—	51.465	5.559	82.410	1901
1902	98.686	143.966	98.194	95.779	12.000	—	—	1.481.353	158.323	9.210	—	103.657	39.329	3.951	98	3.425	35.085	—	62.970	133.127	35.179	3.319.555	1.065.606	90.774	3.951	70.000	12.500	35.446	—	72.904	45.896	—	—	37.809	4.241	84.340	1902
1903	—	—	—	99.817	—	—	—	1.481.353	160.560	—	—	100.061	19.133	—	—	—	—	287	—	147.695	49.292	—	—	—	6.616	—	—	71.075	—	69.825	57.625	—	—	—	—	—	1903
1904	—	—	—	99.758	—	—	—	1.481.353	166.461	—	—	89.088	47.952	—	—	—	—	—	—	193.018	54.579	—	—	—	8.079	—	—	69.787	—	67.675	52.598	—	—	—	—	—	1904
1905	—	—	—	104.282	—	—	—	1.481.353	196.049	—	—	152.638	56.887	—	—	—	—	—	—	191.467	52.728	—	—	—	7.673	—	—	70.805	—	63.720	52.042	—	—	—	—	—	1905
1906	—	—	—	113.751	—	—	—	1.481.353	225.644	—	—	188.287	63.327	—	—	—	—	—	—	186.671	60.131	—	—	—	8.076	—	—	75.837	—	61.791	59.741	—	—	—	—	—	1906
1907	—	—	—	122.525	—	—	—	1.481.353	239.788	—	—	331.779	57.895	—	—	—	—	—	—	213.003	63.193	—	—	—	8.429	—	—	80.851	—	58.464	65.223	—	—	—	—	—	1907
1908	—	—	—	123.090	—	—	—	1.481.353	245.172	—	—	494.157	165.733	—	—	—	—	—	—	297.452	73.764	—	—	—	8.143	—	—	65.938	—	54.794	75.064	—	—	—	—	—	1908
1909	—	—	—	132.033	—	—	—	1.481.353	254.370	—	—	336.970	306.991	—	—	—	—	—	—	281.217	79.807	—	—	—	6.459	—	—	107.205	—	52.594	48.348	—	—	—	—	—	1909
1910	—	—	—	141.409	—	—	—	1.481.353	257.892	—	—	503.831	247.007	—	—	—	—	—	—	272.296	86.719	—	—	—	12.217	—	—	131.925	—	56.802	53.406	—	—	—	—	—	1910
1911	—	—	—	148.235	—	—	—	1.481.353	313.796	—	—	408.957	288.182	—	—	—	—	—	—	292.496	92.353	—	—	—	12.339	—	—	153.952	—	977	69.099	—	—	—	—	—	1911
1912	—	—	—	151.408	—	—	—	1.481.353	313.330	—	—	371.981	327.116	—	—	—	—	—	—	336.634	94.036	—	—	—	12.338	—	—	164.982	—	26	112.621	—	—	—	—	—	1912
1913	—	—	—	62.677	—	—	—	1.481.353	299.324	—	—	696.104	399.788	—	—	—	—	—	—	405.397	108.795	—	—	—	22.981	—	—	167.750	—	—	123.792	—	—	—	—	—	1913
1914	—	—	—	57.329	—	—	—	1.481.353	276.266	—	—	895.898	257.844	—	—	—	—	—	—	396.333	110.012	—	—	—	17.949	—	—	134.744	—	6	123.527	—	—	—	—	—	1914
1915	—	—	—	105.796	—	—	—	1.481.353	229.303	—	—	888.818	184.437	—	—	—	—	—	—	457.788	102.228	—	—	—	13.645	—	—	180.940	—	—	150.134	—	—	—	—	—	1915
1916	—	—	—	268.748	—	—	—	1.481.353	185.356	—	—	708.617	319.187	—	—	—	—	—	—	487.179	113.261	—	—	—	18.478	—	—	89.748	—	—	158.716	—	—	—	—	—	1916
1917	—	—	—	414.519	—	—	—	1.481.353	155.197	—	—	679.318	269.353	—	—	—	—	—	—	663.126	204.322	—	—	—	33.096	—	—	132.197	—	—	202.756	—	—	—	—	—	1917
1918	—	164.574	571.229	305.246	30.000	—	—	740.676	155.041	12.325	—	470.141	251.189	3.671	—	99	—	—	—	597.406	301.815	—	1.802.606	122.216	36.223	70.000	18.836	182.236	—	—	483.110	—	—	—	10.703	5.024	—	1918
1919	—	—	—	202.746	—	—	—	—	174.438	—	—	158.518	104.264	—	—	—	—	—	11.700	506.571	329.596	—	—	—	36.623	—	—	291.734	—	—	608.665	—	—	—	—	—	1919
1920	—	—	7.796.949	140.481	—	—	—	2.222.029	220.182	24.390	—	259.521	243.316	—	—	—	—	—	94.812	945.181	608.026	—	7.216.804	297.822	64.335	—	—	—	—	—	—	—	234.003	—	5.883	—	1920
1921	—	—	14.273.501	—	—	—	—	—	245.995	34.482	—	502.483	179.361	—	—	—	—	—	391.203	1.092.531	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	462.983	—	2.223.5	—	1921
1922	447.176	—	32.851.674	32.957	—	—	—	2.962.705	276.871	18.573	—	775.773	673.834	—	—	—	—	—	829.180	2.576.296	896.870	—	15.259.720	1.373.189	238.888	—	48.851	—	—	—	—	—	2.044.994	—	2.433.472	—	1922
1923	—	—	560.213.518	—	—	—	—	2.174.085	626.538	201.658	—	1.727.109	174.707	—	—	—	—	—	1.493.500	168.610.278	1.201.048	—	38.100.123	6.614.227	532.776	—	16.862	—	—	—	—	—	30.658.997	—	36.324.356	—	1923
1924	—	—	8.816.746.727	—	—	—	—	418.283	2.322	6.072.380	—	75.065.037	11.234.131	—	—	—	—	—	37.683.700	2.853.180.174	58.806.502	—	796.496.548	62.206.637	8.578.375	—	2.978.629	—	—	—	—	—	671.537.010	—	1.178.831.382	—	1924
1925	—	—	16.038.204.242	121.633.913	—	—	—	—	—	95.235.070	—	179.129.852	—	—	—	1.612.123.536	—	—	601.986.270	4.688.661.389	1.188.534.584	—	17.465.220.909	10.003.082.700	8.191.184	—	82.682.500	—	—	—	—	—	1.373.651.556	—	4.002.534.520	—	1925
1926	3.672.730	—	16.541.436.229	1.332.701.678	—	—	—	—	—	12.512.500	—	1.157.830.954	204.097.382	—	—	4.664.976.307	—	—	1.899.307.200		2.521.394.300	—	35.221.198.733	1.636.012.600	253.214.088	—	143.205.277	—	—	—	—	—	1.924.639.915	—	3.874.852.300	—	1926
1927	—	—	1.730.111	10.148	—	—	—	—	—	—	—	138.055	20.532	—	—	353.797	—	—	1.717.486.269	6.484.713.495	3.277.450.080	—	29 614.076.898	1.707.278.433	2.314.845.065	—	464.736.337	—	—	—	—	—	139.118	—	306.278	—	1927
1928	—	—	1.832.708	89	—	—	—	—	—	—	—	356.445	89.924	—	—	343.004	—	—	106.799	493.447	245.431	—	2.566.396	136.071	75.636	—	17.558	—	—	—	—	—	190.998	—	319.579	—	1928
1929	—	—	1.978.133	245.000	—	—	—	—	—	—	—	739.411	283.023	—	—	418.047	—	—	—	498.941	260.006	—	2.762.506	159.887	111.316	—	19.849	—	—	—	—	—	228.163	—	335.399	—	1929
1930	171.857	—	1.836.748	100.000	—	—	—	—	—	—	—	1.574.846	506.928	—	—	457 896	—	—	—	496.531	246.303	—	2.874.629	167.249	111.787	—	—	—	—	—	—	—	226.335	—	340.286	—	1930
1931	—	—	1.717.057	1.390.693	—	—	—	—	—	—	—	1.929.138	630.745	—	—	448.272	—	—	—	471.244	270.033	—	2.782.461	164.708	74.341	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1931
1932	—	—	1.604.361	421.420	—	—	—	—	—	—	—	1.605.250	704.996	—	—	404.265	—	—	1 441	409.884	287.267	—	2.669.541	158.426	56.559	—	—	—	—	—	—	—	228.151	—	329.451	—	1932
1933	—	—	1.383.574	466.150	—	—	—	—	—	—	—	1.126.530	605.714	—	—	392.175	—	—	1 390	360.660	245.492	—	2.313.519	162.795	59.112	—	—	—	—	—	—	—	210.410	—	299.304	—	1933
1934	—	—	1.424.444	435.642	—	—	—	—	—	—	—	1.026.780	591.429	—	—	381.777	—	—	1.005	316.892	229.909	—	2.236.094	176.420	57.286	—	—	—	—	—	—	—	217.472	—	259.410	—	1934
1935	—	—	1.402.311	435.642	—	—	—	—	—	—	—	1.166.429	617.177	—	—	375.212	—	—	860	383.527	275.043	—	2.163.285	183.926	53.228	—	—	—	—	—	—	—	244.438	—	233.224	—	1935
																			662	449.471	288.154	—	2.029.045	177.991	53.228	—	—	—	—	—	—	—	243.425	—	278.060	—	
1936	—	—	1.356.892	435.642	—	—	—	—	—	—	—	1.484.181	967.199	—	—	375.138	—	—	—														235.907	—	281.281	—	1936
1937	—	—	1.462.737	—	—	—	—	—	—	—	—	669.937	383.690	—	—	387.741	—	—	630	484.461	279.524	—	2.025.564	193.283	27.679	—	—	—	—	—	—	—	236.563	—	234.892	—	1937
																			600	519.383	279.851	—	2.021.397	184.588	28.225	—	—	—	—	—	—	—		—		—	

A bevételek 1874—1899-ig bezárólag forintban, 1900—1926-ig bezárólag koronában és 1927-től pengőben értendők.

II. Főösszesítés. Budapest bevételei 1874—1937-ig a zárószámadások alapján. (Folytatás.)

É v	Kerületekben készpénzben befolyt nyugtabélyegilleték	Házinyomda	Követzet fenntartásköltségmegtérítés	Szt. Gellért gyógyfürdő és szálló (1930-tól hozzájárul a közs. háztartáshoz) csak tőketörl. és kamat	Sertésközvágóhíd és vásár	Italmérési illeték	Népjóléti intézmények szegénygondozás (1929-től Közjótékonyság, szociálpolit. és közművelődés)	Gázművek (1930-tól hozzájárul a községi háztartáshoz) csak tőketörl. és kamat	Nyugdíjügy (kuzigazg. alkalmazottak nyugdíjjáruléka)	Villamosmű Elektromos Művek 1930-tól hozzájárulás a közs. háztartáshoz) csak tőketörl. és kamat	Pezsgő- (és habzóbor-) adó	Közlekedési adó	Vigalmi adó	Gáz- és elektromos áram adó	Lakáshivatal	Közraktárak	Vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézet	Fertőtlenítő intézet	Nép- és Dunafürdők	Községi temetkezési intézet	Szemétszállítási illeték	Fuvartelep	Szemétszállító és feldolgozó üzem	Műszerüzem	Állategészségügyi telep	Iparos- és kereskedő tanonciskolák	Telekértékadó	Általános kereseti adó	Helypénz, kikötési és rakodóhely díjak	Vásárdíjak (marha-, sertésvásárok és évadvásárok után)	Hirdetési díjak (1926—27. Hirdetővállalat)	Helyhatósági díjak építési eng., ipar eng., közs. közlekedésre felvétel díjai és házalási díj)	Szállodadó	Általános forgalmiadórészesedés	Lóverseny-fogadási közvetítő vállalatok járuléka	Vegyes adóbevételek (villamos árampótdíj, borfermelési adó)	Utak karbantartása (gőzhengerek kölcsöndíja is)	É v
1874—1901	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1874—1901
1902	—	—	—	—	807.273	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1902
1903	—	—	—	—	1,095.339	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1903
1904	1.028	—	—	—	1,020.505	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1904
1905	1.239	—	—	—	978.184	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1905
1906	1.264	—	—	—	1,123.585	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1906
1907	1.274	—	—	—	1,198.372	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1907
1908	1.457	—	—	—	1,321.424	524.099	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1908
1909	1.694	—	—	—	1,356.171	584.798	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1909
1910	1.650	—	—	—	1,362.835	1,118.361	427.373	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1910
1911	2.241	—	—	—	1,297.428	678.833	1,086.997	896.346	969.795	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1911
1912	2.262	—	—	—	1,651.187	673.687	1,648.934	2,724.271	1,097.679	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1912
1913	2.614	—	—	—	1,985.517	788.176	2,092.105	2,271.768	1,129.825	259.238	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1913
1914	2.846	—	—	—	2,057.897	775.915	2,051.861	3,367.021	1,112.783	320.393	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1914
1915	2.622	—	—	—	1,909.617	675.463	2,287.000	5,542.194	1,014.358	698.983	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1915
1916	—	—	—	—	1,662.134	696.312	2,378.990	5,417.448	1,108.267	3,082.797	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1916
1917	—	—	—	—	1,423.140	698.824	3,146.850	5,585.860	1,143.526	3,432.571	116.799	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1917
1918	—	2,169.187	—	—	1,613.140	510.368	3,143.179	3,573.146	1,975.427	2,948.154	3,006.913	3,385.778	4,151.793	379.360	133.132	—	—	126.949	21.817	—	—	—	—	97.154	710.677	3,016.357	534.020	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1918
1919	—	—	—	—	1,871.858	—	3,372.574	1,180.485	1,191.054	5,311.700	1,614.026	257.944	4,528.540	411.363	3,265.127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1919
1920	—	8,611.851	—	—	12,577.336	762.340	9,274.739	10,062.519	833.277	13,346.747	6,503.134	12,564.461	16,482.632	4,933.053	—	44.900	183.161	4,909.300	44.594	—	20,517.679	227.630	23,197.008	—	1,500.433	30.000	26,466.741	—	5,864.856	14,586.868	587.945	699.187	—	—	8.551	1,906.884	1920
1921	—	10,480.896	—	25.527	38,703.021	1,044.308	17,422.949	12,294.833	708.900	27,056.566	10,210.010	18,780.980	52,129.820	—	—	1,492.850	538.309	18,713.962	70.874	—	23,317.805	183.794	19,342.453	—	1,504.993	30.000	22,312.431	—	7,645.675	36,325.248	2,571.281	1,159.811	5,465.772	—	45.552	174.328	1921
1922	—	16,655.176	1,008.421	101,400.665	1,361.448	28,397.210	31,710.342	603.945	26,750.221	49,786.019	3,019.141.829	3,729.099.332	—	261.953	489,671.458	—	—	—	—	—	42,737.195	105.698	12,463.650	50.000	6,022.930	—	237.499	—	16,895.285	86,511.673	4,900.000	2,212.561	137,088.599	926,045.682	9,384.338	59.523	6,916.010	1922
1923	—	26,553.258	—	86.200	1,307.381.401	5,553.535	454,189.949	50,536.742	159,347.024	98,668.426	673,783.329	3,019.141.829	3,729.099.332	—	261.953	489,671.458	—	—	—	6,000.000	27,525,685.729	—	1,084,289.086	300.000	312,821.204	17,650.700	—	75,259.900.956	4,864,780.551	11,681,974.703	—	3,191.006.339	14,412,864.961	80,487,990.088	941,806.828	13,075,710.199	1923
1924	—	4,952,745.246	—	—	13,756,248.463	2,844,291.151	12,407,103.242	1,512,827.381	2,019,017.667	3,721,899.303	—	33,046,103.898	29,376,016.903	—	—	382,452.474	188,445.515	3,130,598.920	257,341.470	6,000.000	27,525,685.729	—	1,084,289.086	300.000	312,821.204	17,650.700	—	75,259.900.956	4,864,780.551	11,681,974.703	—	3,191.006.339	14,412,864.961	80,487,990.088	941,806.828	13,075,710.199	1924
1925	—	16,545,766.314	—	—	23,957,913.620	18,530,881.091	20,939,201.562	9,755,023.899	—	11,780,560.000	—	19,657,925.754	36,045,981.533	—	—	27,150.900	1,326,185.004	6,458,801.625	466,261.500	50,000.000	29,128,749.178	1,974,358.453	1,491,751.764	150,000.000	560,729.041	12,415.840	—	114,866,574.190	9,714,425.209	15,528,239.181	71,398.146	4,322,700.003	16,038,926.142	13,509,953.233	2,130,010.778	4,857,682.236	222,420.352	1925
1926	—	23,885,410.354	—	677,520.678	33,472,845.005	13,861,083.995	37,295,874.007	23,437,853.074	4,203,112.179	192,986,773.394	—	112,309,980.750	30,069,133.120	—	—	1,014,105.231	2,149,204.101	4,437,757.905	403,450.250	500,000.000	22,462,615.152	367.656	17,726,926.234	—	1,104,640.340	6,185.360	—	112,519,910.701	10,851,367.078	19,381,017.210	2,566,000.000	5,773,139.460	7,241,593.971	20,366,757.593	1,847,206.570	58,951,269.940	12,604,932.383	1926
1927	—	3,845.633	—	5.043	2,235.794	1,151.655	4,607.637	2,133.986	337.124	2,171.471	—	5,998.113	1,959.228	—	—	3.600	195.867	394.154	72.014	72.000	2,408.013	49.068	733.362	—	104.232	642	—	11,223.280	799.228	1,390.358	110.720	871.984	—	25,389.615	171.943	37.250	373.956	1927
1928	—	2,681.852	—	71.080	2,072.768	896.033	—	1,279.550	393.977	4,779.448	—	5,804.082	1,524.531	—	—	3.600	163.917	382.184	70.415	—	3,934.283	—	—	—	83.256	24.844	—	24,091.846	838.458	1,469.618	10.265	812.285	—	14,028.808	192.685	—	82.328	1928
1929	—	3,670.807	—	512.682	2,225.270	1,772.930	8,006.201	1,759.153	395.705	2,337.234	—	5,674.623	1,260.147	—	—	11.602	178.444	317.821	82.929	—	4,261.171	—	—	—	62.681	20.863	—	6,985.250	736.955	1,526.491	—	—	—	13,580.495	—	—	1,505.761	1929
1930	—	3,975.886	—	450.452	2,281.531	793.594	7,657.529	3,502.968	417.027	5,028.898	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	95.829	17.425	—	7,303.536	734.872	1,563.338	—	—	—	12,528.126	—	—	64.031	1930
1931	—	—	—	365.290	2,007.377	1,038.580	7,322.908	5,231.446	426.747	8,196.492	—	5,249.470	1,020.491	—	—	10.833	155.561	241.861	102.510	—	4,625.823	—	—	—	198.402	19.949	—	6,884.520	505.074	1,452.836	—	—	—	10,053.369	—	—	42.896	1931
1932	—	2,879.564	—	714.626	1,928.046	581.844	14,385.662	3,487.630	375.309	5,586.509	—	4,637.734	815.575	—	—	33.913	302.912	44.377	96.649	—	4,601.671	—	—	—	349.021	23.877	—	5,600.169	514.279	1,481.046	—	—	—	7,997.463	—	—	18.153	1932
1933	—	2,587.824	—	578.158	2,072.530	611.575	12,304.186	3,487.630	418.377	5,606.444	—	4,288.018	778.715	—	—	6.692	293.607	24.312	77.255	—	3,983.978	—	—	—	216.774	28.672	—	5,730.793	420.137	1,065.486	—	—	—	5,511.850	—	—	23.326	1933
1934	—	2,447.133	—	390.359	2,240.624	626.029	12,293.646	3,487.630	1,010.846	5,615.660	—	4,462.442	759.657	—	—	3.989	287.448	27.557	87.436	—	3,552.327	—	—	—	201.688	41.751	—	5,986.888	426.333	1,015.767	—	—	—	4,408.888	—	—	179.942	1934
1935	—	2,295.898	—	558.131	3,521.442	436.763	13,424.689	3,487.630	353.744	5,615.660	—	4,436.538	753.197	—	—	2.122	374.940	26.770	82.820	—	3,486.547	—	—	—	146.034	54.227	—	5,819.495	372.321	—	—	—	—	4,002.424	—	—	17.725	1935
1936	—	2,197.770	—	417.814	3,007.673	520.522	13,911.964	3,487.630	347.101	5,615.660	—	4,594.406	786.789	—	—	2.122	757.737	32.473	90.499	—	3,795.322	—	—	—	187.663	64.256	—	5,702.246	366.948	—	—	—	—	4,411.968	—	—	6.204	1936
1937	—	2,216.900	—	—	3,054.544	499.348	13,520.214	3,487.630	591.834	5,516.660	—	4,772.285	843.404	—	—	2.122	833.644	31.951	97.594	—	4,098.304	—	—	—	435.781	73.336	—	6,095.392	354.423	—	—	—	—	4,314.403	—	—	4.641	1937

II. Főösszesítés. Budapest bevételei 1874—1937-ig a zárószámadások alapján. (Vége.)

É v	Csatornák fenntartása	Anyagvizsgáló intézet	Kátrányozó és bitumenező telep	Gazdasági hivatal	Városházi gondnoki hivatal	Anyagszertár	Tűzőrség (1929-től tűzoltóság és tűzrendészet)	Városházi étkező	Közigazgatási alkalmazottak (megtérítések önálló üzemektől, intézményektől,	Élelmezési, eljárási és külön munkadíjmegtérítés	Közlekedési költségmegtérítések	Hivatali épületek (bérbevételek)	Alkalmazottak betegségélyző és baleset-biztosítása	Követelések	Áruminta-kiállítási csarnok	Gyógyszertár	Idegenforgalmi járulék	Községi élelmiszerárusító üzem (1932-től hozzájárulás a közs. háztartáshoz	Községi kenyérgyár	Községi lóhúsüzem	Ásvány-vizüzem	Községi szappanüzem (1929-től beolvadt az állategészségügyi telepbe)	Tattersall és lóvásártelep	Zeneiskolák és tanfolyamok	Tanügyi alkalmazottak nyugdíjjáruléka	Alkalmazottak kereseti adója	Fényűzési forgalmiadórészesedés	Ínségadó	Községi hatósági díjak Beadványi illetékek (1934-től díjbev.)	Községi hatósági díjak Követzetbér	Autóbuszüzem	Köztisztaszági szolgálat (tűzolt. előfogatok, állandó és alk. könyvű fogat., jóállom. külön keresete és kisebb bev.)	Állat- és növénykert	Közkórházak	É v
1874—1917	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1874—1917
1918	—	2.879	—	—	—	1,074.745	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50.000	76.209	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1918
1919	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	853.803	4,265.366	12,137.205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1919
1920	—	15.142	—	58.453	280.753	—	253.830	2,109.569	1,338.894	3,471.113	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	906.033	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1920
1921	—	12.152	1,583.714	6,239.115	494.730	7,350.838	702.109	1,766.472	1,890.014	12,571.259	123.500	1,297.177	10,047.005	16,755.241	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	509.549	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1921
1922	40.990	71.125	4,726.177	19,190.411	8,292.169	13,780.355	1,109.621	5,412.821	2,794.330	30,917.311	100.000	4,180.777	24,348.019	29,326.561	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	530.571	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1922
1923	7,925.423	2,685.670	12,656.300	38,226.285	5,933.142	26,550.608	110,993.406	91,098.398	164,876.370	210,363.124	10,327.490	83,223.717	41,387.266	31,428.287	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1923
1924	154,323.211	28,634.257	5,569.551	583,527.470	149,076.017	456,491.173	1,462,209.793	769,434.617	1,993,197.505	4,594,826.401	206,653.200	1,230,045.990	5,321,173.045	6,577,270.767	4,674.000	11,000.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1924
1925	233,946.766	134,852.400	271,443.886	7,031,209.906	1,677,662.878	2,919,987.169	2,316,804.852	1,199,265.100	9,051,507.614	10 202,724.712	306,953.000	2,497,233.073	9,108,439.096	29,797,508.872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,249,038.000	2,833,150.940	—	—	—	5,375,885.941	—	—	—	—	1925
1926	—	285,507.800	334,000.000	7,025,373.345	1 123,705.259	7,510,767.681	2,545,568.437	2,352,203.500	9,337,186.580	16,798,307.379	278,242.000	4,383,790.535	13,318,107.649	—	8,001.000	—	—	—	147,641.625	132,784.513	—	194,947.200	199,000.000	1,393,562.000	3,233,310.537	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1926
1927	—	24.042	101.359	1,349.667	2,886.059	1,575.050	—	178.701	465.228	1,286.392	—	380.583	1,076.539	1,410	13.000	20.000	179.805	33.059	4.791	24.830	4.671	21.700	109.787	241.362	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1927
1928	—	38.026	101.241	623.809	781.107	883.346	221.241	194.830	10.082.410	566.830	—	413.256	1,110.730	1.400	24.956	—	186.015	—	—	32.308	13.940	6.000	114.918	249.345	—	—	—	21.940	—	—	—	—	—	—	—	1928
1929	—	46.705	—	614.819	950.193	692.328	172.477	172.313	11.618.444	273.730	12.045	467.509	1,228.898	1.900	—	—	189.776	—	—	—	—	—	118.523	256.478	13,126.014	1,452.124	565.257	116.736	48.650	—	1,126.453	557.183	—	—	—	1929
1930	—	44.727	—	861.759	862.815	1,268.103	147.091	144.141	1,288.707	204.392	—	441.226	—	1.300	—	—	197.702	—	—	—	—	—	108.938	257.366	18,763.282	325.894	1,306.303	196.337	80.479	120.362	583.429	523.768	—	—	—	1930
1931	—	58.048	—	708.578	—	1,141.863	120.155	216.969	803.478	131.957	—	391.055	—	—	—	—	175.178	32.818	—	—	—	—	102.366	248.487	11,600.353	197.769	3,126.372	191.126	78.825	1,443.985	348.163	356.543	—	—	—	1931
1932	—	37.835	—	730.121	—	1,070.996	87.626	209.227	628.624	79.642	—	378.872	—	1.000	—	—	95.553	—	—	—	—	—	102.483	233.398	8,887.866	154.253	—	242.194	78.949	359.168	318.359	350.999	9,367.181	—	—	1932
1933	—	70.210	—	951.786	—	1,824.098	73.053	173.462	554.997	79.241	—	371.838	—	1.000	—	—	93.903	41.564	37.420	—	—	—	101.611	232.305	7,873.940	143.180	—	214.137	83.135	823.764	249.867	312.057	8,369.711	—	—	1933
1934	—	59.227	—	760.836	—	1,940.078	67.131	151.680	492.933	64.897	—	352.820	—	135	—	—	94.523	20.782	37.420	—	—	—	104.376	237.802	7,778.284	121.809	—	22.334	74.561	825.595	222.316	349.182	12,423.751	—	—	1934
1935	—	—	—	701.544	—	2,828.288	63.673	120.305	536.080	77.816	—	336.412	—	150	—	—	84.098	—	37.420	—	—	—	110.008	231.566	8,134.875	107.077	—	25.200	90.276	—	199.354	337.315	10,440.056	—	—	1935
1936	—	—	—	709.698	—	3,643.073	62.582	140.446	266.667	123.548	—	335.398	—	198	—	—	75.880	31.173	35.756	—	—	—	113.430	235.574	8,853.048	107.200	—	20.214	76.652	—	205.698	305.300	11,529.364	—	—	1936
1937	—	—	—	775.779	—	8,421.141	58.097	170.428	331.185	—	—	268.615	—	4.751	—	—	88.176	31.173	35.756	—	—	—	110.734	247.161	8,548.103	111.399	—	15.611	90.135	—	197.350	395.580	11,339.742	—	—	1937